TRACTATVS
DE MAGIS, VENEFICIS ET LAMIIS, DEQVE HIS RECTE COGNOSCENDIS ET puniendis.

PROPTER VARIAS ET CONTROVERSAS DE HAC quæstione hominum sententias, vtilissimus, & cunctis ad Rerumpublicarum gubernacula sedentibus maxime necessarius; publice in Academia Rostochiana olim prælectus, & in tres libros distributus, iam denuo recognitus, recensque allegationibus ab ipso contextu characterum diuersitate distinctis, editus

à

IOANNE GEORGIO GODELMANNO, I.V.D.

2.Paralipom.c.19.v.2.

Et præcipiens Rex Iosaphat Iudicibus, Videte ait, quid faciatis. Non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini. Et quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit. Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido.

Cum gratia & priuilegio S. Cæs. Maiestatis, ad decennium.

FRANCOFORTI

Ex officina Typographica Ioannis Saurii, impensis Nicolai Bassæi,

M. DCI.

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, D. CHRISTIANO IIII. DANIÆ, NORVvegiæ, Vandalorum & Gothorum Regi, Duci Slesuicensi, Holsatiæ, Stormariæ, & Dietmarsiæ, Comiti in Oldenburg & Delmenhorst, Regi suo Clementissimo.

CVm duabus præcipue rebus, præceptis & exemplis, Serenissime Rex Christiane vita mortalium gubernetur: recte faciunt vicarii Iehouæ, Ducis exercituum, Reges & Principes terrarum, si se in cœlestis & politicæ doctrinæ studiis quotidie exerceant, & ad tam arduum munus, quo nihil in orbe terrarum maius & difficilius, non imparati accedant, quemadmodum Deus ipse in Psalmo 2. præcipit, & Georgius Buchananus poeta Christianus suauissime ita cecinit:

At vos in populos quibus est permissa potestas,
Et ius ab alta sede plebi dicitis,
Errorum tenebras depellite, discite verum:
Seruite Domino cum tremore: gaudiis
Et timor & Domini accedat reuerentia vestris,
Vt missum ab illo filium amplectamini:
In vos ne iustæ vindictam exerceat iræ,
De calle recti deuios: nam cum breui

Sæuiet, iniustos contra, iusta ira, scietis
Quam sint beati, spes in illo qui locant.

Dignissima igitur laude est R.M.T. volũtas & studium cognoscendę vtriusque doctrinæ pietatis & politicæ, in qua R.M.T. ita profecit, vt non solum in patrio regno, verum etiã apud exteros, maiorem quam pro ætate, eruditionem & virtutem ac prudentiã singularem sit consecuta. Sunt quidem aliqui sapientes & heroici Principes, qui in cõtrouersiis intricatis, ingenii sui luce, rectius ac certius, quid iudicandum sit quam Iurisconsulti sæpe ex legibus ratiocinari possunt, vt de Salomonis iudicio sapiẽtissimo ex storgis naturalibus sumpto, historia nota est. Nec vero minus admiranda mihi videtur Alphonsi Aragonum & Neapolitani Regis diuinatio iudicialis: qui, cum duo fratres Barones, tertiũ fratrẽ natu minimũ, velut spuriũ (nam mater paucis post mariti obitũ diebus, conscientiæ exonerãdæ causa, ex adultero se quosdam cõcepisse confessa erat) ab hæreditatis paternæ aditione prorsus excluderent, & hic defensionem à Rege peteret, auditis partib. hanc sententiam tulit, vt Sandapila patris effossa metæ loco erigeretur, & is qui cadaueris paterni cor telo

lo ſuo ꝓxime attigiſſet, legitimus, qui vero à corde lõgius aberraſſet, nothus eſſe iudicaretur. Hãc ſententiã cum duo fratres ſeniores ſe reuerenter amplecti & probare, minimus vero frater, malle ſe in perpetua mendicitate & ignominia viuere, quam in chariſſimi parentis cadauer ſæuire diceret: Alphonſus hunc minimum natu ſolum eſſe legitimum, duos vero grãdiores ſpurios eſſe pronunciauit: & his exhæredatis, ſoli minimo fratri totum patrimonium adiudicauit. Sed paucorũ eſt hęc ingenii dexteritas, & perſpicacia, & iudicii rectitudo & integritas. Quare vt ipſe Deus populo ſuo, quanquam ſapientiſſimos gubernatores habebat, tamẽ ſcriptas leges tradidit, eaſque ſuis digitis ſcripſit: Ita quoque voluit eas à Regibus & Principibus diſci, teneri atque obſeruari.

Exempla vero virtutum boni Principis omniũ etſi non modo ad intuendum, verum etiam ad imitandum R. M. T. in ſacra hiſtoria, vt Dauidis, Ioſaphati, Ioſiæ, Cyri: & Ethnicis, Scipionis, M. Antonini, Alexandri Seueri, & Chriſtianorum, Cõſtantini, Theodoſii, Caroli V. Maximiliani II. & aliorum, multa & illuſtria proponuntur, tamẽ

magis adficient animum R. M. T. domestica & naturæ ac sanguinis propinquitate attingentia. Proauus R.M.T. Fridericus I. Daniæ Rex, qui cũ Deũ recte coleret exemplo suo magis, quã mandatis, inter illa reflorescẽtis veræ religionis initia, plurimos ex regni proceribus & aliis, ad doctrinã puram cœlestem amplectendam inuitauit, & in tota gubernatione iustus, clemens, moderatus & salutaris regno Princeps fuit. Auus Christianus III. reliquos terrarum Principes sui temporis, pietate, zelo & ardore veræ religionis, iustitia, clemẽtia & moderatione longe superauit, & ecclesiarũ & scholarum nutricius munificus & liberalis fuit, & quemadmodũ cursum vitæ huius laudabiliter peregit: ita quoq; placide & pie in Cygnea cantione orationis Dominicæ, ex hac lachrymarũ valle discessit. Pater R.M.T. Fridericus II. piæ recordationis, q vt potentia, opib. fortitudine bellica, auctoritate, antiqua fide & virtute, ceteris in Europa Principibus longe antecelluit, sic erga vtrumque ordinem, equestrem & Musarum, liberalissimus fuit, & triste sui desiderium omnibus reliquit.

O decus Europæ Friderice & maxime Princeps,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

Illu-

Illuſtriſſimum & laudatiſſimum Germaniæ Principem R. M. T. auum maternum D. Vdalricum, Ducem Megapolẽſium, Dominum meum clementiſſimum, non ſolum ſubiecta Megapolis, propter eximiam & laudabilem gubernationẽ, vtpote qui iudiciis ipſe pręeſt & ius omnibus abſque reſpectu perſonarum, poſthabitis voluptatibus, dicit: verum etiam vniuerſa Germania, propter ſummam ſapientiam, fidei cõſtantiam, vultuſque maieſtatem, colit & veneratur. Affines R. M. T. Sereniſsimus Scotorũ Rex, Iacobus VI. & potẽtiſsimus Saxoniæ Elector, Chriſtianus, cognatus, item Brunſuicẽſium Dux, Henricus Iulius, vt cognitione linguarum, potentia, opibus, & fortitudine bellica, multos Imperii Principes ſuperant: ita quoq; expectationi, quã de ipſis Chriſtianus ſuſcepit orbis, ſatisfaciunt. Viuunt quoq; in aula R. M. T. proceres nobiliſsimi & ſapientiſſimi, quorum ductu R. M. T. ad ima penetralia ſapientiæ perueniet. Quis enim non admiretur Illuſtris ac Generoſi Domini Nicolai Caaſs, R. M. T. Cancellarii magni, pietatem ſingularem, exquiſitam doctrinam, variarum rerum cognitionem, admirandam ſapientiam, conſilii dexterita-

tem, & beneficentiam erga plurimos? Quis R. M. T. vicarium Cimbriæ & consiliarium D. Henricum Ranzouium, totius nobilitatis Germaniæ ornamentum & præsidium, propter suauem eloquentiã, historiarum, linguarum & Astronomiæ peritiam, non colat & suspiciat? Hæc exempla sapiẽtissimorum Regum, Principum, & virorum, in hac epistola breuiter recensere volui. Cũ enim certis de causis scribere ad R. M. T constituissem, gratiora fore R. M. T. hæc historica exempla existimaui, præsertim cum R. M. T. in hoc ætatis flore, non modo voluptatis causa has imagines laudatissimorum Principum, intueri sciã, sed multo magis, vt in administranda Repub. eas sibi ob oculos proponẽs, animum & mentẽ suam ipsa cogitatione virorum excellẽtium, cõformet. Accedit eo mirifica & diuina R. M. T. indoles, & non modo potentia & opibus, verum etiam doctrina, & sapiẽtia aliis præstandi honestissima cupiditas. Ego quidem honorifica & clara multorum voce audiẽs, diuinum R. M. T. ingenium prædicari fateor me singulari R. M. T. amore & studio incensum esse: Ita vt qualicunq; officio meam erga R.

M. T.

M. T. obſeruantiam declararem: cum debita humilitate & reuerentia R. M. T. dedicandũ eſſe duxi Tractatũ hunc, de Magis, Veneficis & Lamiis, quem ante annos quinq; in R. M. T. aui materni Academia, publice auditoribus meis tradidi. Accipe igitur à me ſereniſſime Rex Chriſtiane, ſereno vultu, hunc tenuem laborem, meumque ſtudium, in iuuanda veritate, & re literaria æqui bonique conſule, & iis, quæ iam ingreſſus es, veſtigiis paternis inſiſtere, vt facis, perge, tũ in amãda & propaganda vera religione, tũ in vitæ innocentia, ſatisfaciens expectationi, quam de Rege Chriſtiano, Chriſtianus orbis ſuſcepit. Neq; dubita, quin Regem cœli & terræ, patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſemper habiturus ſis fidiſſimũ protectorem. Is R. M. T. ad nominis ſui gloriã & Eccleſiæ ac Reipublicæ incrementũ & tranquillitatẽ, quam diutiſſime conſeruet. Roſtochii Anno M. D. XC. 4. Aprilis, quo ipſo die, Anno mirabili R. M. T. parens Diuus Fridericus II. relicto caduco regno in cœleſte migrauit.

R. M. T.

Deditiſſimus

Ioannes Georgius Gôdelman.

IOSIAS MERCERVS GALLIÆ IVRISCONSVLTVS, IN LAVDEM OPEris Ioannis Georgii Gôdelmanni, IC.

TV quoque vt hæc mihi sit longe gratissima tellus
Gôdelmanne facis: non nunc dulcissime manes
Sollicito, Gulielme tuos, quos docte Georgi
In memori tibi mente sitos, agnoscere lætor.
Est aliquid nostros eadem coniungit amici
Quod pietas animos, verum mihi maior amoris
Causa super, virtus isthæc tua, non ea falso
Tantum vmbrata foris fuco, sed pectoris ima
Vera colens intus penetralia, quæque videri
Non cupit, esse cupit, quid, quod nos vna studendi
Optio coniungit? quamuis vestigia longe
Tanta sequor non passu æquo te iura docentem
Miratur fausto applaudens clamore iuuentus.
Te procul à nostro seiunctæ cardine gentes
Expetiere sibi: dubiis quem rebus egenæ
Consulerent, quin & qua posthuma secla iuuares
Inuenisti etiam, libris ea scripta propagans,
Quæ stupidi quondam laudentque legantque minores.
Quale quod in sacras leges tua maxima cœpit
Elimare manus, quæ, si Deus otia libris
Exoptata dabit, nec te vexata ruinis
Oppida supplicibus cogent differre querelis
Perficies, & perfectis qui magnus es, idem
Maior eris, dum grata tuum Germania nomen
Viuentis tollet cœlo, vicinaq; tellus
Mirata inuidiam taciturno pectore claudet,
Laudabunt hæc secla, colent post fata nepotes.

IOHANNES POSSELIVS
Collegæ chariſſimo.

Χρηστὸς ἀνήρ, ἀγαθὸν τελέθει κοινόν, μέγ' ἀληθῶς
ὥσπερ τῶν ἀνδρῶν τίς ποτε εἶπε σοφῶν.
ἢ δ' ἀγαθοῖο βροτοῦ τοὺς ἄλλους ἐστὶν ὀνῆσαι,
ἠδὲ βοηθῆσαι ζήλου ἄνευ χαλεποῦ.
ἄφθονός ἐστιν ἅπας θεράπων μουσῶν θεοειδῶν,
χαίρει τ' εὖ ποιῶν ἠδὲ χαριζόμενος.
καίπερ γοῦν φιλέω λίην Χρήστανδρον ἀγαυὸν,
Χυτραίου γαμβρὸν κλειτοῦ ἐόντα φίλον.
μᾶλλον ὅμως ἀγαπῶ κεῖνον τιμῶ τε ἀτεχνῶς,
ὅτι οὐ καρποῦται μοῦνος ἑὴν διδαχήν,
ἀλλ' αὐτῆς μεταδοὺς πολλοῖς θαλεροῖς νεανίσκοις,
λυσιτελεῖ κοινῇ ἠδ' ἅμα δημοσίᾳ.
ἔμμενε γοῦν φίλε τῇδε προαιρέσει ἐσθλῇ βεβαίως,
πολλοὺς εὖ ποιῶν παντὸς ἄνευ καμάτου.
καὶ γὰρ ἔσῃ πάντεσσι φίλος κλειτοῖσι βροτοῖσιν,
οἳ τελέθουσι νέοι ἠδὲ παλαιοὶ ὁμοῦ.
ἔσται καὶ δόντος θεοῦ ἀθανάτου σοὶ ἀμοιβὴ
αὐταρκής ποτε καὶ μισθὸς ὀφειλόμενος.

NATHAN CHYTRÆVS, IOAN. GEORG. GODELMANNO IC. COMPATRI
& affini chariſſimo.

OMnes ſi legum & iuris iuſtique patroni
Officium hac facient ſedulitate ſuum;
Qua leges ipſas Agathander amabilis ornat,
Eloquii pandens flumina pulcra ſui:
O quam mirifico gentes in flore vigebunt,
Quam vis & patria rara nocebit Eris.

IN TVMVLVM

HIERIMIÆ GODELMANNI, PATRIS
CHARISSIMI, IOANNES GEORGIVS F.

Nomine ut Euandrum, sic & virtutibus aequans
Ieremias iacet hic, praestans pietate, Deique
Sincerus cultor, fuci expers, integer omnis,
In dictis factisque fides, constantia, candor,
Et probitas inerant: commissi cura fidelis
Officii, & patribus patriae, populoque probata
Integritas, scelerisque odium, fraudisque dolosae,
In natos propensus erat, quos, optimus, inter
Me quoque praecipue, non paruis sumptibus, alma
In patria atque alibi fouit, iuuitque benigne.
Mitibus in studiis, legumque forique palaestra:
Iam quoque nomen erat claro commune Chytraeo
Me patre nactus aui, nato paulo ante nepote
Nominis eiusdem Rosiani ad littora Varni,
Quando ille ad Nicrum precibusque operumque labori
Consueto immoriens mortem non sensit, & isto
Deposuit tumulo corpus, mentem intulit astris.

MEMORIAE V. OPT. ET DOCTISSIMI IOHANNIS GEORGII GODELMANNI I.V.D.

Dum ius Georgi, dum colesque virtutem,
Meum te eundem semper esse censebo:
Dum sacra vatum ipse excolam atque virtutem,
Tuum me eundem semper esse censebis.
Nam inter bonos amoris vnicum vinclum est,
Nec est vt hoc sacrarium imbibant praui.

Ianus Gulielmus Lubecensis ponebat
Coloniae Anno 82.

IOAN-

IOANNIS GEORGII GODELMANNI IC. DE MAGIS ET VENEFICIS

LIBER I.

IN PRÆFATIONEM.

Summæ.

1 *Ad læsæ Maiestatis crimen, referuntur quoque delicta in Deum altissimam Maiestatem commissa.*

2 *Verba constitutionis Carolinæ 109. 43. & 21. referuntur.*

3 *Vnde constitutiones allegatæ sint desumptæ.*

4 *Multa in hoc delicti genere turbulenter aguntur.*

5 *Discrimen inter Magos, Veneficas & Lamias obseruandum.*

6 *Varia sunt hominum iudicia & opiniones de prædictis maleficis.*

7 *Ioannes Bodinus Lamiarum potentiæ nimium tribuit.*

8 *Ioannes VVierus Veneficas parum aut nihil efficere posse existimat.*

9 *Gulielmus Adolphus Scribonius purgationem per aquam frigidam, in cognoscendis Veneficis, iam dudum abrogatam, in vsum reuocare studet.*

10 *Maledictis, non doctis dictis, hac ætate certatur.*

11 *Diuersæ sententiæ in hoc arduo negotio iudicum animos dubios reddunt.*

12 *Tractatio huius operis obscura & difficilis.*

13 *Commendatio & vtilitas ordinis.*

14 *Distributio libri in certa capita.*

PRÆFATIO.

QVod felix & faustum sit, Auditores humanissimi, in explicatione publicorum iudiciorum Constitutionis Carolinæ, quam nominamus **die Peinliche Halßgerichtsordnung** peruenimus vsque ad capit. 109. *De magis*
1 *& veneficis, reis criminis læsæ maiestatis diuinæ.* Ad læsæ enim Maiestatis crimen referri quoque possunt delicta immediate in Deum, altissimam maiestatem, *leg. finali C. de feriis,* commissa, vt sunt blasphemiæ, hæreses, magiæ, incantationes noxiæ, prædictiones & consultationes diuinantium, vt recte VVesenbecius *in Pa. D. ad leg. Iul. Maiest. in fin.* Iacobus Damhoud. *in pract. Cri. cap. 61. num. 1.* & Althusius *lib. 1. Iurisp. Rom. c. 52.* notarunt. Est n. longe grauius æternam, quam temporalem offendere maie-
2 statem, *Authent. Gazaros C. de hæret. & Manichæis.* Verba c. sunt: **So jemandt den Leuthen durch Zauberey schaden oder nachtheil zufügt / sol man straffen vom Leben zum Todt / vnnd man sol solche Straffe mit dem Fewer thun. Wo aber jemandt Zauberey gebraucht / vnnd damit niemandt schaden gethan hette / soll sonst gestrafft werden / nach gelegenheit der Sach / darinn die Vrtheyler Raths gebrauchen sollen / wie von Rathsuchen hernach geschrieben stehet.** *Si quis hominibus magicis artibus & veneficiis damnum dederit, iniuriamue fecerit, is morte mulctandus est, & igne comburendus. Qui vero Magia vteretur, nec alicui damnum intulisset, puniri quidem iuxta qualitatem causæ debet. In quibus casibus Iudices consilio vtantur, sicuti infra.* Huc quoque pertinet c. 43. De sufficientibus iudiciis in crimine Veneficii: *Si quis se offerret ad tradendum docendumq; alios incãtationes, aut eas cuipiam minaretur etiam, ac illi, cui minatæ essent, tale quippiam cõtingeret, seu cum incantationibus aut similibus suspectis rebus commercium haberet, ac se talem, vultu, verbis, moribus, quæ incantationibus conformia essent, exhiberet, aut alioqui de his persona ipsa notata diffamataque esset, iudicium legitimum præ-*

bent

bent incantationis, ſufficientemque occaſionem torquendi. Von Zauberey genugſam Anzeigung: Wann jemandt ſich erbeut andere Menſchen Zauberey zu lernen/oder jemandt zubezaubern bedrawet/ vnnd dem bedraweten dergleichen geſchicht/ auch ſonderlich gemeinſchafft mit Zauberern oder Zauberin hat/ oder mit ſolchen verdechtlichen Dingen/ Geberden/ Worten/ vnd Weſen vmbgehet/ die Zauberey auff ſich tragen/ vnd dieſelbige Perſon deſſelben ſonſt auch rüchtig/ das gibt ein redlich Anzeigung der Zauberey vnd genugſam Vrſach zu peinlicher frage. Et capitulum 21. De iudiciis Maleficorum & Magorum: *Nemo ex iudiciis Maleficorũ ſeu Magorum, hoc eſt, eorum qui Magicis & prohibitis artibus vtuntur ac præſagiunt, vinciatur, torqueaturue, quin potius eiuſmodi arioli & accuſatores idcirco puniantur.* Deſumptæ ſunt autẽ ſupra dictæ con- 3
ſtitutiones ex titulo D. ad l. Corneliam De Sicar. & Venef. item ex toto titulo C. de malef. & Mathem. præſertim ex l. 4. & 6. ibid. vbi Imp. Conſtantin. *Eorũ eſt ſciẽtia punienda, & ſeuerißimis merito legibus vindicanda, qui Magicis accincti artibus, aut contra ſalutẽ hominum moliti, aut pudicos animos ad libidinẽ deflexiſſe detegẽtur. Nullis vero criminationibus implicãda ſunt remedia humanis quæſita corporibus, aut in agreſtibus locis innocenter adhibita ſuffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ventis, grandiniſque lapidatione quaterentur, quibus non cuiuſque ſalus aut æſtimatio læderetur, ſed quorum proficerent actus, ne diuina munera & labores hominum ſternerentur.* Idem Conſtant. in d. l. 6. *Multi magicis artibus vſi elementa turbare, vitam inſontium labefactare non dubitant, & manibus accitis audent ventilare, vt quisq; ſuos cõficiat malis artibus inimicos, hos quoniam naturæ peregrini ſunt, feralis peſtis abſumat.* Concordat quoq; cũ ſupra allegatis cõſtitutionib. & legibus §. Item lex Cornelia, Inſt. de pub. iud. vbi Imp. ait, *Eadẽ lege & Venefici capite damnãtur, qui artibus odioſis tam venenis, quam ſuſurris Magicis homines occiderint, vel mala medicamẽta publice vendiderint.* Cum autem in hoc 4
maleficii genere multa turbulẽter, ex ſiniſtra, fanatica ac peſtilenti

5 lenti solum suspicione agãtur, quod laudabile illud discrimen
inter prophanos vel infamos Magos, Veneficas & Lamias sit
confusum, & hactenus confuse absque vllo discrimine & exa-
ctissima cognitione de his actum & pronunciatum, (Germani
enim nostri absque vllo discrimine Magos, Ariolos, Incantato-
res, Veneficas, Exorcistas, eiusque farinæ semidæmones, Sagas,
Lamias & Striges nominant, Schwartzkünstler / Zauberer / He-
xen / Vnholden / & hoc idiomate Tonnerer / Tonnerschen) ideo
ne nominum confusio in hoc tractatu errorem pariat, primo
6 omnium Magos & Veneficas à Lamiis seiungere volui: Deinde
cum diuersæ sint de hoc maleficii genere opiniones & senten-
7 tiæ (Iohannes enim Bodinus IC. Gallus & præclare alias de Re-
publ. literaria meritus, Lamiarum potentiæ nimium tribuit,
ordinarium processum in hoc delicti genere reiicit, & multas
absurdas & iam dudum explosas opiniones in lucem reuocat:
8 Iohannes vero Wierus Medicus Germanus, Veneficas parum
9 aut nihil efficere posse scribit: Et denique Gulielmus Adolphus
Scribonius explorationem per aquam frigidam, iam dudum à
Lothario Cæsare, & ecclesia abrogatam in vsum reuocare stu-
det) Primum has opiniones diuersas ordine enumerabo, & de-
inceps quæ receptior veritatique magis consentanea, & cui iu-
dex absque vlla suæ conscientiæ læsione tuto insistere poterit,
fideliter monebo, idque absque vllis conuitiis, quę nostrum or-
dinem non decent, & qui eo nomine apud omnes male audit,
10 hac præsertim ætate, in qua haud doctis dictis, sed maledictis
certatur, non ex iure manu consertum, sed magis ferro rem re-
petunt, regnumque petunt, & solita vi Reipublicæ literariæ
11 publicas calamitates augent. Sane hæ discrepantes tot
præstantissimorum virorum sententiæ de hoc argumenti
genere iudicum animos ita perturbatos & dubios reddunt, vt
in hoc arduo negotio, in quo non de tritico vel oleo legato a-
gitur, sed de vita & existimatione hominis, quibus rebus in or-
be ter-

be terrarum nihil est pretiosius, perpetui sint Academici, & hodie huic opinioni, cras alteri insistant, & in miseras illas mulierculas, quæ cum Diabolis se colludere, choreas ducere, concũbere, scopis insidentes per caminos euolare somniant, sub nomine Magorum & Veneficarum indistincte sæuiant.

Porro cum tractatio huius argumenti obscura & difficilis sit, 12
adeo, vt hic inter scopulos mihi sit nauigandum, spero tamen futurum, vt nullum hic faciam naufragium, primum manibus ad cœlum erectis, & æterno auxilio inuocato, fretus Deo, qui & res penitus desperatas donare & consummare virtutis suæ magnitudine potest: Deinde doctissimorum tum veterum tum inprimis recentiorum huius argumenti interpretum scriptis adiutus. Et quia ordo, qui entium modus à Baldo *in proœmio* 13
D. appellatur, in iure præsertim laudabilis est, *idem in leg. 2. C. de origin. Iur.* & bonum in ordine consistit, ac scire quid facias, nescire vero quo ordine facias, non est perfectæ cognitionis, *idem in d. proœm.* Ordo denique memoriam, quæ alioquin infirma est, *l. 44. D. de acquir. possess.* & non omnia retinet, *l. 2. C. de veter. iur. enucl.* plurimum iuuat, hos tres libros in certa capita redigam.

CAPITA LIBRI PRIMI.

LIBRI I. CAPVT I.

DE MALITIA ET ODIO DIABOLI ADVERSVS DEVM ET HOMINES.

Summæ.

1 *In quantis periculis mortales in hoc mundo versentur.*
2 *Diabolus obambulat sicut leo rugiens, quærens quem deuoret.*
3 *Satanas Christum tentauit.*
4 *Diaboli potentia describitur.*
5 *Augustini dictum de malitia Diaboli.*
6 *Historia de hospite Marchico.*
7 *Historiæ duæ memorabiles, quæ in Silesia acciderunt.*
8 *Historia de sponsa Saxonica.*
9 *Abstinendum à diris imprecationibus & seruanda sunt promissa.*
10 *Arma piorum contra Diabolum.*
11 *Diabolus nouit Christum Saluatorem esse hominem.*
12 *Diabolus in propagando suo regno, tanquam simia, Deum imitatur.*
13 *Diabolus nihil magis in votis habet, quam vt crescat inter homines Dei prophanatio.*
14 *Dæmones pro diis colebantur.*
15 *Numerus deorum apud gentes.*
16 *Potestas diaboli finita.*
17 *Citra Dei assensum nihil potest Satan.*

1 MVlta quidem & grauia pericula miseros
mortales in hac lacrymarũ valle & diuersorio exercẽt,
at omnium grauissimum est, quod (vt Doctor gentium
Ephes.6.vers.5. scribit) nobis non solum aduersus carnem & san-
guinem lucta est, sed aduersus imperia, & potestates, & do-
minos tenebrarum seculi huius, id est, aduersus Satanam, qui
mundi imperium sibi vendicat, qui omnes homines æter-
no exitio, cui ipse iam olim destinatus est, demergere conatur.
2 Ideoque obambulat sicut leo rugiens, quærens quem deuo-
ret, *1.Pet.5.vers.8.* & ita indefesso studio mille dolis, mille artibus
nocendi saluti nostræ insidias struit, vt quamuis sæpissime re-
3 pellatur, pugnam tamen sæpissime instaurat. Si enim tanta est
eius audacia vt æternum Dei filium, semel atque iterum aggre-
di non sit veritus, quam obsecro securitatem nobis polliceri
possumus, qui & propriis cupiditatibus abrepti ad malum feri-
mur, & ipsi occasiones præbemus hosti nostris peccatis nos ag-
4 grediendi. Has diaboli insidias poeta quidam Christianus se-
quenti carmine ita descripsit:

Et tempestates, incendia, seditiones,
Bella, famem, pestem, diri genus omne tumultus,
Et varios morbos, varia infortunia rerum,
Naufragia, & mentes discordes, horrida vitæ
Exempla, & casus tragicos: & cuncta pericla
Incitat & cumulat satanas, afflatque furorem.
Ex scintilla ignem facit & furit impiger hostis.
Omnia momento cupit esse extincta vel vno,
Omnia molitur, vocat alta tonitrua cœli,
Permittente Deo, vocat omnia flumina aquarum:
Quod cadit ille, pedes quod frangit & vnus, & alter
Amittit misere vitam, certe efficit iste,
Quod tantus cumulus, moles & tanta malorum est

Iste

Iste facit, videt, auscultat, mouet omnia dira,
Promptus ad exitium nostrum, vi, fraude, dolisque,
Arte valet, valet insidiis, & robore & astu.
Nemo sua poterit virtute resistere tanto
Hosti, diuino fultus nisi robore præstet.

Artificiose nimis maligni huius spiritus conatus varios describẽtem audi Augustinum, Sermon. commun. Serm. 4. *Quid prauius, quid malignius quidue aduersario nostro nequius? qui posuit in cœlo bellum, in Paradiso fraudem, odium inter primos fratres, & in omni nostro opere Zizania seminauit. Nam in comestione posuit gulam, in generatione luxuriam, in exercitatione ignauiam, in conuersatione inuidiam, in gubernatione auaritiam, in correctione iram, in præsulatu siue dominatione superbiam, in corde posuit cogitationes malas, in ore posuit locutiones falsas, in membris operationes iniquas: in vigilando mouet ad praua opera, in dormiendo ad somnia turpia, lætos mouet ad dissolutionem, tristes ad desperationem: Sed, vt breuius loquar, omnia mundi mala sunt ipsius prauitati commissa.* Hactenus Augustinus. Vt autem diabolorum sæuitiam & impiorum pœnas accuratius consideremus, & in timore Dei viuamus, quatuor historias adiiciam, diligenter omnibus perpendendas. Ioachimo I. Electori Brandenburgico nupta fuit Ioannis Daniæ, Sueciæ & Noruegiæ Regis filia Elisabetha, cui, vt alimenta se mortuo Regina haberet, oppidum Spandaco ad Sueui & Haueli fl. confluentem maritus attribuit, in quo oppido, ipsa adhuc viuente, miles quidam per Marchiam iter faciens, cum morbo impeditus detineretur, decumbens, tradidit crumenam pecunia refertam hospitæ asseruandam. Post aliquot dies, cum conualescit, repetit saccum. Mulier auara cum ægre tantam prędam amitteret, deliberat cum viro, vtrum reddere debeat. Ineunt consilium, vt mulier neget depositũ. Quare cum miles suum repeteret, illa confidenter negat se quid-

quam accepisse, simulat se mirari impudentiam militis, qui ausit flagitare, cum nihil dederit adseruandum. Miles indignitate rei motus, obiicit vicissim hospitæ perfidiam. Quare maritus tanquam defensurus suam coniugem, extrudit militem domo, is ante fores irritatus scelere hospitæ stringit gladium, veluti impetum facturus in virum & ferit ianuam. Hospes implorat fidem vicinorum, & queritur suas ædes oppugnari, accurrunt lictores, & militem, quod vim publicam fecisset, abducunt in carcerem. Post aliquot dies senatus oppidi alio mittit narrationem facti, & sententiam perscribi petit. Constabat ædes publice oppugnatas esse. Quare fertur sententia, vt miles vltimo supplicio afficiatur. Cumque iam instaret dies iudicii, venit diabolus in carcerem ad captiuum indicans ei, quam sententiam iudices laturi sint, & pollicetur se hoc periculo eum liberaturũ esse, hac conditione, vt se diabolo dedat. Miles constanter respondet, se potius moriturum esse quamuis sit innocens. Cum vero diabolus verbis multis exaggerasset periculum, nec tamẽ inflexisset militis animum, tandem pollicetur ei liberationem, sine vlla conditione. Et, *cum veneris*, inquit, *in iudicium, dic te imperitum esse forensium negotiorum, & patrono indigere; ibi astabo cæruleo pileo tectus, & ornato pennis. Pete igitur vt me iubeant causam dicere.* Miles qui hoc sine impietate facturus videbatur, ait se hoc consilio vsurum esse. Postride in iudicium ducitur, adest etiam orator tectus cæruleo pileo: ibi cum actor peteret militem propter vim publicam capitali supplicio affici, miles respondit, se imperitum forensium negotiorum petere, vt liceat isti suo aduocato pro se dicere; concedunt Iudices. Ibi diabolus de iure erudite disputat, non esse capitali supplicio afficiendum eum à quo non sit ortum rixæ & tumultus initium, ait ab hospite militem vi extrusum & spoliatum esse, iubet quæri saccum & locum monstrat. Ibi cum hospes vehementer negaret, addens etiam diras imprecationes, vt ipsum abre-

ptum

ptum diabolus perderet, ſi feciſſet. Hanc imprecationem cum inuocatione diaboli, cum aliquoties repetiuiſſet, ibi cauſidicus omiſſa iam diſputatione forenſi adoritur hoſpitem, & comprehenſum per feneſtras & medium forum omnibus perhorreſcentibus, cum fragore abducit, nec poſtea vnquam corpus hoſpitis inuentum eſt. In Sileſia acciderunt duæ me- 7
morabiles hiſtoriæ, quæ oſtendunt, Angelos nobis aduerſus diabolos opem ferre. Quidam nobilis, cum inuitaſſet conuiuas, & hora conuiuii iam inſtante & apparatu facto, ſpe fruſtratus eſſet, excuſantibus ſe conuiuis, cur non comparerent, prorupit iratus in hæc verba: *veniant igitur omnes Dæmones, ſi nullus hominum mecum eſſe poteſt.* His dictis domo egreditur in templum, vbi paſtor Eccleſiæ cōcionem habebat, & vt iracundiam concoquat, auſcultat aliquandiu. Dum vero in templo moratur, veniunt equites in aream domus, magni & nigri, & iubent ſeruum nobilis, vt dominum ſuum aduocet, eiq; ſignificet, adeſſe hoſpites. Seruus conſternatus abit in templum & indicat hæc domino ſuo, qui neſcius conſilii paſtorem conſulit. Paſtor abrumpens concionem hoc conſilium dat, vt tota familia domo exeat, quod cum fieret, & famuli, & ancillæ properarent, forte obliti infantem in cunis iacentem & dormientem ſecum non auferunt. Dæmones incipiunt comeſſari, & vociferari proſpicereque per feneſtras formis vrſorum, luporum, felium & hominum, & monſtrare pocula vino repleta, aſſaturas & piſces. Hæc vicini, nobilis, paſtor & alii cum viderent, *Ah*, inquit pater, *vbi infans meus?* vix cum hæc dixiſſet, vnus ex Dæmonibus vlnis ſuis infantem ad feneſtras geſtat, quaſi monſtraturus parentibus. Nobilis prorſus conſternatus & ſolicitus de incolumitate infantis, fidum habens ſeruum, quem interrogat, quæſo tu, dic quid agam? *Seruus, Domine*, inquit, *commendabo & committam vitam meam Deo meo, & in nomine domini ingrediar, & vt infantem auferam auxilio & beneficio Dei videbo;*

bo; bene, inquit nobilis, *Deus tecum sit, & iuuet te, animumque tibi confirmet.* Seruus accepta benedictione à pastore & reliquis, ingreditur, & ante conclaue, in quo erant Dæmones congregati, procidit in genua, & se Deo commendat & hoc animo aperit ianuam, & videt Dæmones horribili specie, sedentes, stantes, obambulantes, serpentes, & vno impetu accurrentes ad se & vociferantes, *Hui, Hui, tu quid hic tibi?* ille sudans, & tamen diuinitus confirmatus, alloquitur Dæmonem, qui infantem gestabat: *Tu*, inquit, *mihi infantem trade. Nequaquam*, respondet iste, *meus iam iste est infans, dic domino tuo, vt veniat, & accipiat infantem.* Cui seruus: *Ego fungor iam officio meæ vocationis, in quam me Deus collocauit, & scio quicquid in hoc officio facio, id Deo gratum esse. Quare ratione mei officii & auxilio, nomine & virtute Iesu Christi aufero abs te infantem, & patri eius restituo:* Atque ita ipse apprehendit infantem, & brachiis suis amplexus est. Isti nihil aliud responderunt, nisi vociferantes, *hui nebulo, hui nebulo relinque infantem, relinque, alioqui te discerpemus.* Ille nihil curans minas diabolicas abiit incolumis, & incolumem infantem patri nobili reddidit. Dæmones postea aliquot diebus elapsis euanuerunt, vt in ædes denuo migrare tota familia nobilis potuerit. Altera historia est: Quidam nobilis pro more vocauit omnes Dæmones, & equitans aliquando noctu, neminem nisi puerum secum habuerat: Tum diabolorum magna caterua in eum irrupit, quasi eum abductura. Puer Dominum seruatum cupiens, brachiis complectitur. Diaboli clamitant, *Puer aufer manus.* Hac ratione seruatus est nobilis. Puer enim secum Angelos custodes habuit, cuius membris nocere diaboli non potuerunt, ex quo etiam latere, & ad quod puer equitarat, semper inde recesserant Dæ-
8 mones.* In Saxonia virgo opulenta formoso iuueni, at tenuioris fortunæ, matrimonium promisit. Hic quid futurum præuidens, illam prædiuitem & sexus ratione mutabilem, fidem

vix

vix ſeruaturam eſſe, puellæ reſpondit. Illa contra diris ſe exe-
crari his verbis cœpit, *ſi alteri quam tibi nupſero, tunc diabolus
in nuptiis illis me abripiat.* Quid fit? Poſt interuallum aliquod
mutat animum, nubit alteri, priore ſponſo ſpreto, qui eam
ſemel atque iterum promiſſi, diræque imprecationis admonu-
it. Sed illa poſthabitis his omnibus, nuptias cum altero ſpon-
ſo, relicto priore, celebrat. Ipſo die nuptiali cognatis, amicis
& conuiuis hilaribus, ſponſa, vigilante conſcientia, redditur
triſtior ſolito. Tandem diaboli duo, ſub ſpecie duorum equitũ,
in ædes nuptiales adueniunt, excipiuntur, adducuntur menſæ,
hiſque remotis, choreæ, vnique ex his ſponſa honoris cauſa, tã-
quam peregrino, adiungitur, cum qua bis ſaltauit, & tandem
eam è conſpectu parentum & amicorum, ſummo cum gemitu
& lamentatione, per oſtium, in altum ſuſtulit. Altero die pa-
rentes & amici mœſti, ſponſam quærunt, vt delapſam forte ſe-
pelirent, ſed ecce iidem ſocii occurrunt, veſtes, aurum referen-
tes, additis his verbis: *non in has res, ſed in ſponſam à Deo nobis
fuit poteſtas conceſſa.* Hanc poteſtatem Satanæ in homines, 9
Deus quandoque permittit, vt reliqui exemplo eorum ad-
moniti, à diris iſtis imprecationibus abſtineant. Quidam e-
nim his votis vſque adeo aſſueſcunt, vt in habitum ea degene-
rent, & pro decoro tandem habeatur, atque orationis lenoci-
nio, ſi in colloquio horrendæ eiuſmodi concrepent voces. De-
inde vt tractatus ac pactiones de coniugio contrahendo, non
pro leuibus ſermocinationibus, quaſi de fabulis aut aſini vm-
bra, ſicut in prouerbio dicitur, habeant, *vt ait Franciſcus Hotto-
mannus Conſil. 44. numer. 8.* ſed pro conuentione de re omnium
grauiſſima, & vt Apoſtolus ait, maxime honorabili. Cum 10
itaque tanta ſit malitia & odium diaboli aduerſus mortales,
ſemper nos in excubiis ſtare, ſemper armis ſpiritualibus, ora-
tione, inuicta fidei conſtantia, ſuſpiriis ad Iehouam, Ducem ex-
ercituum, munitos eſſe, ſemper gladium ſpiritus, ore ſimul, &

manibus vibrare conuenit, ne, Chriſti merito partam victori-
am, noſtra ſocordia amittamus, & ſalutis noſtræ naufragium
11 faciamus. Nouerunt enim Diaboli Chriſtum veniſſe in mun-
dum, vt deſtruat opera eorum: ſicuti confitentur *Marc. 1. v. 24.*
illum ipſum eſſe ſanctum D E I, qui ſit Redemptor Iſraelis, dum
ad Chriſtum dicunt, *Ah quid rei nobis tecum eſt Ieſu Nazarene? ve-
niſti ad perdendum nos. Noui te qui ſis, nimirum ſanctus ille Dei.*
Et Matthæi 8. v. 29. *Quid nobis tecum I E S V fili D E I? veniſti ad
12 torquendum nos.* Certum præterea eſt, Diabolos tanquam ſi-
miam D E V M imitari, in erigendo & ſtabiliendo ſuo regno.
Nam vt D E V S per Prophetas ſuos ſanctos cum populo ſuo lo-
cutus eſt: ita hic princeps mundi per ſua mancipia, Magos ſci-
licet ſceleratos, cum hominibus confabulatur, eoſque mille
modis decipit. Deinde vt D E V S verbo, Sacramentis, miracu-
lis, & ſpiritu ſuo erigit Regnum & propagat : Ita Satan ſuo
verbo (*cum verbum Dei facit ſuum abuſu*) ſuis ſacramentis (*id eſt
characteribus, figuris, pilis, & aliis nugis*) ſuis præſtigiis (*loco miracu-
lorum*) & ſuo ſpiritu (*quo efficax eſt in voce Magorum & Incantan-
13 tium.*) Nihil enim in votis magis habent maligni hi ſpiritus,
quam vt indies magis magiſque creſcat inter homines propha-
natio nominis & verbi D E I. Hinc fit, quod ſe adeo obſequen-
tes præbeant Magis & Veneficis, qui nomine D E I & ſacro-
ſancto eius verbo ad Magicas incantationes, ſuperſtitiones, fi-
guras & ſacrilegas adiurationes, abutuntur, *vt Nicolaus Hem-
mingius, doctiſſimus Daniæ Theologus in Syntag. Inſtit. Chriſtian. de
14 Magia. numer. 2. 3. & 18. ſcripſit.* Eo demum audaciæ & petulan-
tis faſtus excreuit horum inſolentia, & ars, vt pro Diis quoque
haberi voluerint, & præſidere regionibus, populis, inſulis, mon-
tibus, locis, vrbibus, vicis, familiis, quorum nomina partim ſa-
15 cræ literę, partim hiſtoriographi recenſent. Fuerunt apud gen-
tes ad minimum tricies ſex mille Dii, vt veteres annotarunt,
præter Deos Manes, id eſt, parentum, & conſanguineorum ſpi-
ritus

ritus, quos pro Diis habebant, quibus ſacrificabant, & ad quorum ſepulchra comedebant. O in quantis tenebris & denſa caligine noctis, ſederunt gentes, antequam redemptor gentium aduenit, qui ipſis, qui vincti erant dixit: *Exite*, & iis q. in tenebris
ſederunt: *Illuminamini*, Eſaiæ 48.v.8. Et quãquã DEVS ex ſuo 16
arcano conſilio & noſtro merito, vt diabolus ſuam Tyrannidẽ & ludibria in cuiuſcunque ordinis homines exerceat, quandoque permittit: Non tamen indulget ei, conniuetque ad omnia, ſed limitatam & finitam potentiam ei cõcedit, alioqui vno momento à diabolo enecti interiremus omnes. Exemplum habes *Matth. 8.v.31. & 32.* vbi porcos ingredi nequiuit, niſi ſingulari
Chriſti permiſſione. Nec vnquam illi DEVS in homines vel 17
tantillum concedit, niſi vt vel probentur, ſi boni ſunt, vel caſtigentur, puniantur que, ſi peccatores, præfixis terminis, vltra quos egredi non poteſt.

CAPVT II.

DE MAGIA NATVRALI SIVE LICITA: ET PRÆTERNATVRALI, DIAbolica ſiue illicita.

Summæ.

1 *Deus vult hoc mundi theatrum à ſe conditum, & abditas in eo rerum cauſas ab hominibus perueſtigari.*
2 *Definitio Magiæ naturalis & licitæ.*
3 *Magorum profeſſio olim laude digniſſima.*
4 *Qua ratione Magia naturalis in Goetiam, Pharmatiam & Magiam infamem diuidi cœperit.*
5 *Thomæ Eraſti ſententia de Magia licita.*

6 *Magia triplex, iuxta Iulium C. Scaligerum Europæ philosophum summum.*
7 *Magorum definitio.*
8 *Pacti & confœderationis Magorum cum diabolo modus.*
9 *Quomodo diabolus suis mancipiis & cultoribus, se conspiciendum præbeat.*
10 *Qomodo eos Magica arte instruat.*
11 *Diabolus se à Magis cogi patitur.*
12 *Quæ sit præcipua causa, quamobrem Magi se diabolo obstringant.*
13 *Magi plærique fuerunt Clerici.*
14 *Historia de Iacobo Mago Perusino sacerdote Italo.*
15 *Historia de quodam Italo Vienensi.*
16 *Magorum insignis est differentia.*

1 DEVS Iehouah, Rex Zebaoth, & Dux exercituum fortissimus, vult pulcherrrimum hoc mundi theatrum à se conditum, & abditas in eo ac latentes rerum causas, vires ac effectiones ab hominibus peruestigari ac cognosci, vt ipsius Dei bonitatem, sapientiam, ac potentiam celebrent. Et in lege æterna, DEVS, non solum quid in præsentia agendum sit, verum etiam futura recte factorum præmia, & scelerum pœnas fatali ordine sequentes, prædicit, & de secuturo iudicio ac æternis impiorum pœnis, & piorum gloria, vaticinationes edidit, quas vult à nobis considerari, non vt curiositatem inanem, sed assensionem de prouidentia alant, & metu pœnarum homines à sceleribus deterritos, ad pietatem & virtutis decus, maiori cura colendum exsuscitent ac inuitent. Has igitur naturæ à Deo conditæ, & generationum ac corruptionum, aliarumque mutationum in natura & imperii causas, vices, periodos, effectiones, qui scrutabantur, à Persis *Magi*, ab Hebræis *Prophetæ*, à Græcis *Sapientes & Phi-*

Philoſophi: forte ab *Hagah,* quod meditari, cogitare, inquirere ſignificat: ab Ægyptiis *Sacerdotes* vocabantur: & hanc, *Ma-* 2
giam naturalem, ſiue *licitam*, vulgo adhuc nominant, ad quam Phyſicorum & Medicorum Prognoſtica, ab ipſo naturæ ordine & ſignis diuinitus in natura conditis ſumpta, item Aſtronomicæ prædictiones Ecclipſium magnarumque coniunctionum: imo etiam Politicæ diuinationes, iniuſtis & ſceleratis, pœnas certo ſecuturas, denunciantes (quæ omnes diuinitus approbatæ & conceſſæ ſunt εἱμαρμένον γὰρ τῶν κακῶν βουλευμάτων
κακὰς ἀμοιβάς ἐστι καρποῦσθαι βροτούς) referri queunt. Et ſic Mago- 3
rum profeſſio olim fuit laude digniſſima, quia cognitio illa dux eſt ad cognitionē DEI talē, qualem mens humana poſt lapſum, extra verbum DEI reuelatum ex naturæ contemplatione, cōcipere poteſt. Tales Magi ex Theologorum ſententia fuerunt, Moiſes, Ioſephus, Salomon, & tres Magi Orientales, qui ex aſpectu & contemplatione ſtellæ cœleſtis Chriſti Dei filii natiuitatem proſpicientes ex Perſarum vrbe Suſa (in qua florentiſſima fuit olim Magorum ſchola) iter videlicet dimenſi ducentorum & triginta miliarium ad adorandum eum, vſque Hieroſolymam profecti ſunt, vbi interrogati ab Herode de loco natiuitatis Chriſti, citant vaticinium *Michæ* 5. *v.* 5. Vide Lambertum Danæum doctiſſimū Galliæ Theologum *in Phyſica ſua. Tractat.* 4. *c.* 36. Poſtea, cum luce cœleſtis doctrinæ, & vera Philoſophia relicta, Magi ſuperſtitioſas ac diabolicas artes colerēt, dæmonum euocationem his rebus adiungerent, ſicut Proclus teſtis eſt *in libr. de Sacrific. & Mag.* faſcinationem, item præſtigia, de quibus *in libr. de Myſteriis* loquitur Iamblichus, Philtrorum etiam, Pharmacorum & incantationum maleficia, de quibus paſſim poetæ, & pulchre Virgilius *in Ecloga*, quæ *de Pharmaceut.* inſcribitur, & Horatius *Epod. Ode vltim. & ſermon. Sat.* 8. factum eſt, vt ἄλλα καταχρηστικῶς honeſtiſſima olim Magorū appellatio ad eos, qui infami illa incantationis arte vtuntur, tranſlata

4 lata sit: & Magia, quæ ante perfectissimæ ac secretioris sanctiorisque Philosophiæ erat appellatio, in Goetiam & Pharmatiam diuidi cœperit. *Carolus Molinæus ad Constitut. Parisienses Tit. 1. de matiere feodal. §. 30. numero 38. Vide Stephanum Szegedinum in locis*
5 *com. de Magia. Tab.* 1. Quis igitur non summopere demiretur, *vt recte Scribonius in Physiologia Sagarum scribit*, sententiam Thomæ Erasti, *in disputat. suis, parte 1.* vbi contendit, nullam Magiam inueniri licitam, adeo, vt dicere non vereatur de Magis solis, qui ad Christum venerunt, quid loquatur, se non habere, boni-
6 ne fuerint an mali. Longe circumspectior Erasto, magnus ille Europæ philosophus, Iulius C. Scaliger, qui Magiam *in libro de Subtilitat. ad Cardanum Exercit. 327.* ita distinguit: *Magia* (inquit) *est triplex: Vna infima, fœda & sordida, cum cantiunculis, cadaueribus, funibus suspendiosorum. Quæ si quis attrectare audeat etiam moriatur. Media ex astris deducit vires in specula, sigilla, annulos, tabellas. Tertia diuina est. Nomen apud vulgus odiosum facit colluuies impostorum (at apud Persas nihil aliud, quam Sapientem sonat) propter Smerdis proditionem, ac perfidiam infensam diu. Hac dominum IESVM fuisse promissum regem, cognouerunt illi, qui ad eum adorandum lon-*
7 *ginquis è regionibus profecti fuerant.* Hactenus Scaliger. Magi itaque hic nobis sunt, qui scienter se ad dæmones conuertunt, cum ipsis fœdus ineunt, pro DEO eos colunt, ipsorum opem & consilium implorant, ipsosque per Magicas ceremonias, verborum siue barbarorum & ignotorum siue cognitorum recitationem, additis monstrosis characteribus, imaginibus, exorcismis, dirisque execrationibus, euocant & alliciunt. Germanice nominamus Schwartzkünstler / propterea, quod plurimum artes suas Magicas noctu & in tenebris conficiunt, & Satan nigra imagine illis apparet, vt nigri hominis, canis nigri, felis, vrsi, monachi vel anus. Iacobus Reuardus IC. Magiam *in c. 23. in LL. XII. Tabularum* ita definit: *Magia est res occulta non minus quam tetra & horribilis, plerumque noctibus vigilata & tenebris*

obstru-

obstrusa, & arbitris solitaria, & carminibus murmurata, cui non
modo seruorum, sed & liberorum pauci adhibentur. Pacti porro 8
& confœderationis ipsius modus ex Magorum confessione talis esse perhibetur, *vt quicunque se Satanæ dedere velit, primum* (quod dictu horrendum est) *DEO conditori suo renunciet, fœdus cum eo in sacro Baptismo factum rescindat, Filium Dei abneget, eius beneficia detestetur, nomen Blasphemiis, conuitiis & contumelia adficiat, ipsum Diabolum solum adoret, omnemque spem & fiduciam in ipsum collocet, imperata sedulo exequatur, rebus à DEO creatis non nisi ad noxam & perniciem hominum vtatur: postremo fato suo functus, corpus & animam diabolo destinet*, idque alii per dæmonis familiaris nomen iureiurando, alii chirographo sanguine proprio scripto, polliceri co-
guntur. Econtra diabolus hisce suis mancipiis & cultoribus, 9
assumpta monstrosa forma & nomine vel hominis, vel animãtis, cõspiciendum se offert, familiariter colloquitur, multisque fallacibus obligationibus pollicetur, se vocatum ab ipsis quouis tempore præsto futurum, consilia collaturum, omnibus in rebus, & maleficiis opem laturum, ad interrogata quæcunque responsurum, ex omnibus periculis & carceribus liberaturum, opes, diuitias, voluptates, sine ipsorum labore subministraturum, denique se totum eorum voluntati, veluti mancipium
subiecturum, & imperata studiose exequuturum. Peracta de- 10
inde

inde hac nefaria confœderatione, discipulos suos, vel ipse per se, vel per veteranos Magos & libros Magicos edocet initia artis Magicæ. Primum quomodo solennes mysterii suo ceremonias instituere: Secundo monstrosos characteres depingere, sigilla sculpere, imagines ex cera & metallis fingere: Tertio, quas res, vt stirpes, lapides, metalla, terras, rotarum & furcarum & funiculorum, quibus pœna affecti sunt sontes, particulas, ossa & pilos mortuorum, aliaue plura, quo loco, quo tempore, quibus verbis, ad peragenda sua maleficia, vt vim maleficam nanciscantur, adhibere debeant. Quarto, quomodo hæc ipsa intra corpus exhibere, vel foris applicari, offundi, suffundi, & quoquomodo vsurpari conueniat. Hoc modo instructis discipulis ipse statim vocatus adest, vel hominis vel animalis monstrosa forma, quæ sibi placeat, vt & videri existimetur, & humana voce vti, & cum ipsis familiariter colloqui, consilia suggerere,
11 ad interrogata respondere, futuraque prædicere. Neque præsto est modo (*vt diximus*) verum etiam vt suis laqueis irretitos contineat, se ab ipsis cogi, & in certam custodiam, veluti annulum, capulum gladii, vitrum cristallinum, & alia includi pati-
12 tur, & quæ mandata sunt, exequitur. Nimia autem cupiditas futura & occulta sciendi, quæ ipsos primos quoq; parentes decepit, præcipua causa est, propter quam Magi sese diabolo obstringunt. Nec enim quisquam sua sorte contentus est, sed certatim omnes in DEI arcana penetrare volumus, eiusq; summam illam præscientiam consecuti nobis videmur, si quædam futura, & aliis adhuc ignota ipsi præsciuerimus. Hanc vanitatem cum in animis hominum inesse videret omnibus seculis Satan, & futura prænosse gestirent homines, istam hominum demulcendorum, sibiq; deuinciendorum & conciliandorum occasionem sedulo arripuit. Itaque pollicitus est se facile iis præstiturum & effecturum, quæ ipsi cuperent, daturumque rerum futurarum cognitionem, si sibi parere & obtemperare vellent.

Præcipua causa Magiæ!

vellent. Id quod vani, insani, curiosique homines nequaquam renuere. Itaque tandem contractum est inter vtrosque, Satanam & istos diuinandi cupidos homines, arctissimum fœdus, & vinculum, vt Satan futura præmonstraret, ipsi in eius mancipio & peculio de cætero essent, *vt ait Lambertus Danæus de Sortiariis cap. 1.* Olim rarum hoc studium, sub Christianismo ve- 13
ro, tandem adeo inualuit, vt Sacerdotes & Clerici, non satis exculti literis viderentur, nisi in hac damnata professione laudem haberent. Sed & Pontifices hac arte sedem fœdarunt. Si Platinæ & aliis credimus, bona pars Magicis artibus Pontificatum assecuta est: legantur illorum vitæ, Syluestri II. qui caput æneum habuit, quod consuluit; Benedicti VIII. Gregorii VII. Ioannis XX & XXI. Alexandri VI. & aliorum. Iacobum Perusinum 14
Sacerdotem, Paulus Grillandius IC. scribit *libr. 2. de Sortil. c. 6.* maximum fuisse totius Italiæ Magum, qui cum missam canēs, versus populum sese obuertisset, vt diceret: *Orate pro me &c.* die quodam dixit: *Orate pro castris Ecclesiæ, quia laborant in extremis:* eodemque momento cæsa fuisse castra, quæ Perusio (*vbi canebat missam*) viginti quinque milliaribus aberant. Similem 15
historiam legimus in Philippo Comminæo, de quodam Italo Vienensi Archiepiscopo, qui præsente Ludouico Rege XI. die Epiphaniæ missam celebrans in æde S. Martini Turonensis, quando pacem Regi osculandam præbuit, hæc verba pronunciauit: *Pax tibi ô Rex, hostis tuus est mortuus.* Et hora eadem compertum est, Carolum Ducem Burgundiæ ad Nanceum in Lotharingia occidisse. Insignis est autem Magorum differen- 16
tia, quam ob varietatem suppliciorum necesse est cognosce- Magorum
re. Quidam expressam malorum spirituum inuocationem ad- Differentia
hibent, alii carent malorum spirituum inuocatione. Hi autem præ omnibus abominandi sunt, qui Deo & cultui eius renunciarunt, & in eorum impiis actionibus diabolum inuocant. Et hi, vel *Præstigiatores*, vel *Necromantici*, vel *Arioli*, vel *Incantatores*,

Venefici, & *Curatores morborum præstigiosi* nominantur. Reliquos vero *Sortilegos*, & *Lamias* appellamus.

CAPVT III.

DE PRÆSTIGIATORIBVS.

Summæ.

1 *Præstigium antiquissima artis Magicæ species est.*
2 *Præstigium quid sit.*
3 *Præstigiatores qui dicantur.*
4 *Quid Græcis sit fascinare.*
5 *Author fascini est Diabolus.*
6 *Diabolo non est difficile variis speciebus apparere.*
7 *Dictum S. Bernhardi.*
8 *Historia de Colloquio diaboli cum D. Luthero.*
9 *Historia quæ accidit Friburgi in Misnia.*
10 *Diabolus in oppido Saxoniæ Hammel humana forma in plateis obambulauit.*
11 *Diabolus præstigia vt plurimum per suos Magos perficit.*
12 *Præstigiatores Pharaonis.*
13 *An Magi Pharaonis veros fecerint serpentes, prout Moises.*
14 *Qualis præstigiator fuerit Simon Magus.*
15 *Narratio de præstigiis cuiusdam Iudæi Magi.*
16 *Narratio de præstigiis Alberti Magni.*
17 *Narratio de præstigiis Ioan. Fausti, & alterius cuiusdam.*
18 *Circulatorum varia præstigia.*
19 *Historia de præstigiatore quodam nobili.*

PRima & antiquissima artis Magicæ speci- 1
es est, *præstigium*, vel *fascinatio*, teste Moise, *Exodi 7.8.*
& 9. Præstigium nihil aliud est, *secundum Isidor. 8. Ety.*
cap. 9. quam sensuum & oculorum delusio. Hinc dicitur à *præ-* 2
stringo, quia aciem oculorum præstringit, ita vt res videantur a-
liter esse, quam sint. Et, *vt Alexander de Alexandro dicit p.2.*
Præstigium proprie sumptum est illusio Dæmonis, quæ non
habet causam ex parte mutationis rei, sed solummodo ex parte
cognoscentis, qui deluditur, siue quantum ad interiores sensus,
siue quantum ad exteriores. Præstigiatores itaque sunt, qui o- 3
pera Satanæ hominum oculos incantationibus & illusionibus
fascinant & fallunt, vt non videant ea quæ sunt, & videre se ar-
bitrentur, ea quæ non sunt. Hi proprie dicuntur Zauberer. Et 4
hoc vere fascinare, effascinare dicitur γοητεύειν Græcis ἐπάδειν,
vel etiam βασκαίνειν, qua dictione Paulus *Galat 3.* vsus est: *O in-*
sensati Galatæ, τίς ὑμᾶς ἐβάσκηνε, *quis vos incantauit & oculos veluti*
præstigio imposuit, vt non crederetis veritati, Wer hat euch bezau-
bert? Vt enim corpus & oculi fascinantur, vt credant se vide-
re, quod minime verũ est: sic animus prauis opinionibus imbu-
tus, à veritate recedit, vt credat mendacio, interim iuret per o-
mnia sacra, veras se amplecti sententias. *Theodorus Beza in di-*
cto capite tertio ad Galatas. Benedictus Aretius in Problematibus
de Fascinationib. Auctor itaque fascini est, *vt eleganter Scaliger* 5
de subtilitatibus ad Cardanum, Exercitat. 349. ait, non cœlestis in-
telligentia, sed malus Dæmon, non vt hominem faceret po-
tentiorem, sed vt ipsum deciperet credulitate, atque socium
haberet, tum impietatis, tum æterni exitii. Ipse igitur agit
Dæmon: stultus ille, ac vecors putat, suis sese verbis agere.
Diabolo enim non est difficile variis speciebus, non viuenti- 6
um solum, sed & mortuorum hominum, item quod minus

est,etiam quadrupedum,auium &c.veluti in specie nigri canis,
draconis,bubonis,& hirci apparere, & res incredibiles efficere
manifestum est. Hinc sacra scriptura diabolos *hircos* nominat
Esaiæ 13.& 34. Non raro etiam figura monachi & hominis pro-
ceri & nigri, atrati, ocreis & calcaribus instructus Satanas sei-
7 psum exhibet.In Paradiso assumpsit formam serpentis, faciem
virgineam habentis,& ita primos parentes decepit.S.Bernhar-
dus dicit, quod facilius vellet fornacem calentissime feruētem
intrare, quam diabolum in sua propria forma apparētem vide-
8 re. Cum in celeberrima Academia Witebergensi operam da-
rem studio Iuris, memini me aliquoties à præceptoribus meis
ibidem audiuisse,Lutheri ædes accessisse monachum,fores ve-
hementer pulsitantem: cui cum famulus aperiret,ac sciscitare-
tur,quid vellet? *num domi esset Lutherus*? quærit Monachus. Re
cognita, Lutherus eum ingredi iubet, quod nullum multo tē-
pore vidisset monachum.Ingressus hic, se quosdam errores Pa-
pisticos habere ait, quorum nomine libenter cum ipso confer-
ret: proposuitque Syllogismos, quibus haud difficulter à Lu-
thero solutis, alios protulit explicatu minus faciles. Vnde of-
fensus nonnihil Lutherus, in hæc prorupit verba : *Multum
mihi facessis negotii,aliud enim quod iam agerem, erat:* simulque sur-
gens, loci à Monacho propositi explicationem ostendit, atque
in eiusmodi collatione cum manus Monachi non esse auium
vnguibus dissimiles,animaduerteret,inquit: *Tune is es? au-
scult a,sententia hæc aduersus te pronunciata est*, &
mox locum in Genesi commonstrat: *Semen mu-
lieris conteret caput serpentis*: inde subiungit: *nec
cunctos tu digluties*. Hoc dicto victus Dæmon, indignabū-
dus,secumque murmurans abiit,eliso crepitu non exiguo, cu-
ius suffimen tetri odoris dies aliquot redolebat hypocaustum,
&pro-

Dictum Bernhardi

& proiecto atramentario poſt fornacem. Friburgi in Miſnia ve- 9
nit Diabolus humana ſpecie ad ægrotum, decumbentem in le-
cto, afferens librum & dicens, vt ægrotus numeraret ſua, quorũ
recordaretur, peccata, ſe enim illa annotaturum. Ægrotus ini-
tio territus, & tamen animum recipiens, dixit: *bene eſt, dictabo ti-
bi ordine mea peccata, ſed titulum præfige illis, hunc in modum: Semen
mulieris conculcabit caput ſerpentis.* Diabolus hæc audiens, abiit, &
fœtorem peſſimum poſt ſe in illa domo reliquit.

In oppido Saxoniæ *Hammel*, Anno M.D.LXXXIIII. die 10
XXVI. Iunii. Diabolus forum in plateis obambulauit, fiſtu-
lans, & pueros ac puellas canendo ad ſe alliciens, eoſque magno
numero, videlicet centum & triginta extra ciuitatem ad mon-
tem *Koppen* dictum, educens, atque ita vna cum pueris euane-
ſcens, ita vt quo illi perueniſſent, reſciſcere nemo potuerit. Vna
tantum puella eminus reliquos ſecuta fuerat, quæ rem parenti-
bus tremore magno ſignificauerat. Vt plurimum autem Pro- 11
theus hic infernalis per ſua mancipia Magos, Præſtigiatores, &
Incantatores ſua præſtigia perficit, qua de re ſacræ literæ & hi-
ſtoriæ teſtantur. Tales Præſtigiatores fuerunt Magi Pharao- 12
nis, qui ſigna videbantur potius facere, vt ſcribit Clemens,
quam facerent. Vnde diſputant Eruditi, *an Magi Pharaonis veros* 13
fecerint ſerpentes. Cyrillus dicit dæmones Magis obſecutos ſuſtu-
liſſe virgas ſubito ex oculis adſtantium, & in earum locum ſup-
poſuiſſe ſerpentes magna celeritate alio ex loco illuc allatos,
viuos & veros, & adſtantes hæc Dæmonum artificia ignoran-
tes credidiſſe virgas in ſerpentes eſſe conuerſas. Lyra dicit tan-
tum fuiſſe apparentes ſerpentes. Burgenſis veros fuiſſe aſſerit,
potentia Satanæ factos. D. Heerbrandus *in diſputatione de mira-
culis Theſ. 46. & 97.* ſcribit, *Quod ſi quis omnino contendat, non fu-
iſſe plane phantaſticos ſerpentes, ſed corpora quæ tangi potuerunt: re-
ſpondemus tales fuiſſe ſerpentes, qualia ſunt Angelorum bonorum
& Dæmonum corpora, quæ ad tempus adſumunt, quando apparent*

vt sensibus percipiantur, quæ non sunt phantastica & prorsus nihil, sed tamen nec durabile quid, verum proprii & medii cuiusdam generis inter vera & mera phantastica corpora. In *disputatione* tamen *de Magia Thes.66.* scribit: *Non igitur Magi suis incantationibus virgas suas in serpentes vere mutauerunt, sed præstigiis oculos spectantium fascinãtes lusisse arbitror, cum ne pediculum producere potuerint.* Augustinus *in libro de Trinitate*, veros fuisse serpentes arbitratur, hac ratione motus, quod in aliis signis deinde defecerint. In eadem quoque sententia est Petrus Martyr *in locis Com.* & Ioann. Bodinus *de Dæm. libro 2. c. 6.* vbi sic scribit: *Præterea dicuntur Magi Pharaonis easdem res fecisse, quas fecit Moises, id est, baculos in virgas vertisse, & ranas produxisse:* quod minime fuisset dicturus, si qua fuisset oculorum fascinatio: nihil enim Moses per illusionem fecit, neque Mosis serpens baculos fuisset digestura, si Magorum serpentes meri fuissent baculi. Sed his non obstantibus, communis est Theologorum conclusio, horum Magorum miracula Magica, præstigia, ludibriaque Satanæ, nec veros serpentes fuisse: propterea quod Mosis serpentes Magorum deuorarunt, id est, veros serpentes non fuisse declararunt, vt Thom. Erast. *in disput. Paracel. p. 1. fol. 40.* ait. Et D. Lucas Osiander *in eruditis suis commentariis super Exo. c. 7.* scribit: *Quod enim Magorum suorum præstigiis effecti serpentes deuorabantur à serpente Aaronis, perspicue significabat Aaronis miraculum diuinum, Magorum vero incantationes diabolicum fuisse ludibrium.* Idem affirmat Iosias Simlerus, vbi ait: *Quærunt aliqui an virgæ eorum reuera mutatæ fuerint, an tantum fuerit sensuum delusio. Et videtur verosimile fallacibus præstigiis impii regis oculos delusos esse cum eorum ars impostura mera fuerit.* Et Ioannes Caluinus eod. capit. v. 22. *Verane an imaginata fuerit imitatio, non audeo asserere, nisi quod magis consentaneum est Satanæ artificio delusos fuisse impiorũ oculos.* Hanc sententiam confirmat quoque autor libri Sapientiæ, *capit. 17.* sic scribens: *Aderant autem Magicæ artis ludibria & contumeliosa*

expro-

exprobratio eius arrogantiæ, qua ob prudentiam vsi fuerant. Et cap. *18. Atque ita, qui propter præstigias nihil crediderant, &c.* Clare nominat hic auctor præstigias & ludibria artis Magicæ, quod certe non faceret, siquidem vera fuissent, quæ vera videbantur Ægyptiis. Idem hoc apertissime affirmat Ioseph. *libro Antiquit. 2. cap. 5.* Magorum Dracones non veros extitisse Dracones, sed Ægyptiis visos tantum fuisse scribens. Talis quoque præstigia- 14
tor fuit Simon Magus, qui Neronis oculos & totius cœtus sic fascinauerat, vt arietem, Simonis loco, carnifex decollaret. Simile est, quod narrat Apuleius de tribus hominibus, quos à se putabat occisos, cum tres hircinas pelles à Pamphila venefica fascinatas confodisset. Hic Simon Magus malis suis artibus Samaritanos longo tempore ita fascinauit, vt dicerent, ipsum esse magnam Dei virtutem. De hoc Mago multa scribunt veteres, velut Irenæus *libro 1. cap. 10.* Euseb. *lib. 2. cap. 13.* Egesippus scribit *lib. 3. cap. 2. de Excidio Hierosolymitano*, Simonem illum Romam venisse, ibique se opposuisse Petro, gloriatum esse se velle in cœlos volare: die constituto venisse in montem Capitolinum, desiliisse de petra, volasse aliquandiu, non sine magno populi stupore, qui verbis ipsius fidem adhibere cœperit: mox decidisse & crus fregisse: postea Aritiam translatum ibidem obiisse. Ioan. Trittenheimius Abbas Sparcheimensis scribit, Anno *876.* fu- 15
isse quendam Iudæum, nomine *Sedechiam*, olim Physicum & Medicũ Ludouici Imperatoris, qui Magicis disciplinis instructus, faciebat multa miracula & stupenda ludibria publice coram Principibus & quibuscunque aliis. Effecit namque arte sua, vt hominibus videretur deuorare virum armatum cum equo & omnibus armis: currum quoq; onustum fœno, cum equis & auriga. Amputabat hominibus capita, manus aut pedes, quæ pelui coram imposita cum sanguine defluente omnibus videnda præbuit: quæ statim ad loca vnde videbantur abscissa, sine detrimento hominum restituit. In aere & nubibus

videbantur & audiebantur ab omnib. venationes, cursus, & alia exercere, quæ homines super terram exercere solemus. Tam multas & varias ludificationes faciebat, vt omnes supra quam
16 credi potest, mirarenter & obstupescerent. De Alberto Magno referunt, quod Coloniæ in media bruma, feriis natalitiis coram Imperatore VVilhelmo, & multis aliis principibus suis præstigiis effecerit, vt Cæsaris palatium arboribus, frondibus, gramine, & variis generibus herbarum, tanquam amœnissimus hortus floreret, lusciniæ quoque, merulæ, aliæque auiculæ canerent. Et hoc spectaculo ita delectatum Imp. VVilhelmum scribunt, vt Alberto eiusque fratribus Traiecti prædium amplis-
17 simum donarit. Vidi præstigiatores, qui niues & pruinas facere potuerunt. Hac fraude mirifice quoque fuit celebris Ioan. Faustus superiori seculo: is rustico noléti de via cedere, equos cum curru deuorare visus: & alius qui cuidam vendidit bene pingues & obesos porcos, quos cum emptor domum abacturus in via per obiectum torrentem pelleret, sola stramina vidit defluere in aquis, amissis porcis, mox aliud insolentius inde nascitur. Nam redit ad hospitium, quæsiturus venditorem nebulonem. Is in hospitio, re cum hospita composita, retro fornacem, dormienti similis, stertit, accedit iracunde emptor, *heus tu impostor*, ac pede trahit, pes totus sequitur, vt eximi videatur ab ipso corpore, miser hic attonitus stat, alter vnipes vociferatur de accepta iniuria, tandem res amice componitur, & crure admoto, iterum suo loco refigitur &c. Præstigiator quidam Magicus Magdeburgi equulum, theatro frequenti, per circulum transilientem ostentabat certa stipe, in fabulæ exitu exiguam se apud mortales collegisse pecuniam questus, se in cœlum conscendere velle ait. Hinc in sublimi erecto fune consequitur in altum equulus: prestigiator quasi eum cauda retenturus, quoque ascendit: cuius vxor maritum apprehendens assectatur, itidem ancilla, vt viderentur ascensu cõtiguo velut cõcatenati simul

mul aera petere. Hæc dũ populus ad ſtuporẽ ſpectaret, cuidam
ciui eo forte declinãti, quærentiq;, quidnam rerũ ibi gereretur?
reſponſum eſt, circulatorem cum equulo in aera conſcendere:
hic ſe ſtatim vidiſſe eum in vico ad diuerſorium abeuntem aſ-
ſeuerauit. Illuſos itaque ſe vbi animaduerterent, diſceſſerunt.
Huc pertinent Agyrtæ & Circulatores circumforanei die Gau- 18
ckelbuben / qui hinc inde in ciuitatibus, pagis, varia genera præ-
ſtigiorum exercent. Iubent aliquem vorare cibos, is poſtea ſi
ſpuat, ex ore ſtercora, & alia eiicit: roſam ancillæ in gremium
coniiciunt, ex qua poſtea membrum virile fit, gladios, pugio-
nes acutos deuorant, & ſuper iis abſque vlla læſione incedunt.
Lutherus ſcribit ſe vidiſſe præſtigiatorem quendam iuuenem,
qui nudo cum ventre tanto impetu mucroni incubuerit, vt
gladius ſeſe incuruauerit, & mucro ad capulum vſque peruene-
rit. Interdum quoque præſtigiatores ſocio caput amputare, ei- 19
que rurſus imponere ſolent. Sicuti præſtigator quidam nobilis
in diuerſorio publico in N. hoſpitis famulum, ita petentibus
reliquis conuiuis, decollauit. Cum autem ei caput rurſus impo-
nere vellet, animaduerit adeſſe alium Magum qui eum in hoc
propoſito impediret. Rogat hic eum, ne hoc faceret. Verum
cum admonitioni repetitæ alter non pareret, præſtigiator in
menſa lilium creſcere fecit, cui cum caput & flores amputaſſet,
concidit ſtatim abſque capite de menſa Magus ille, qui alte-
rum impediuerat, & præſtigiator abſque vllo impedimento è
veſtigio famulo caput impoſuit, & ex hoſpitio vrbeque, ne à
Magiſtratu propter commiſſum homicidium deprehende-
retur, aufugit. Sic ceſſit ſpiritus infirmus & malus
potentiori & quidem libenter, mo-
do vt homicidium com-
mitteretur.

CAPVT IV.

DE NECROMANTICIS.

Summæ.

1 *Magiæ ſpecies eſt Necromantia.*
2 *Necromantici qui dicantur.*
3 *Ritus in euocandis manibus obſeruati.*
4 *Necromantia, execranda eſt Magiæ ſpecies.*
5 *Diabolus inſinuauit ſe in animarum corpora, quæ in templis erant, & per eas loquebatur.*
6 *Pythia mulier.*
7 *Gaſtrimantia quid ſit.*
8 *Sibylla Cumana fuit dæmoniaca.*
9 *Sibyllæ omnes fuerunt Idolatræ, & dæmonum cultores.*
10 *Error patrum.*
11 *Doctrina Sibyllarum.*
12 *An malefica in Endor verum Samuelem, an ſpectrum excitauerit, nec ne.*
13 *Hiſtoria, in qua oſtenditur, multas eiuſmodi apparitiones, nequitia & auaritia ſacrificulorum inſtructas, & confictas fuiſſe.*
14 *Appion & Vlyſſes, Homeri & Achillis manes euocarunt.*
15 *Hiſtoria de Necromantico in Aula Maximiliani I. Imperatoris.*
16 *Hiſtoria Cithariſtriæ Bononienſis.*
17 *Hiſtoria de extincta vxore nobilis cuiuſdam in Bauaria.*
18 *An diabolus mortuos reſuſcitare ac viuificare poſſit.*

1 MAgię quoque ſpecies eſt *Necromantia*, per
2 quam manes ſeu vmbræ defunctorum excitantur vt conſulant, aut ad interrogata reſpondeant. Et Necromantici ſunt, qui ſacrificiis ſolenni ritu conſtitutis & peractis,

Magi-

Magicis artibus & diris execrationibus, ab inferis manes euocant, accitosque de futuris sciscitantur, νέκρος enim græce, latine mortuus, μαντεία diuinatio nuncupatur. *ca. nec mirum, 26. quæst. 5.* Ritibus his, vt ait Peucerus *de Diuinat. in loco de Magia* vtebantur: *Aras quæ plerunque geminæ erant, & pares, nigris ornabant vittis aut cæruleis, & Cupresso: cumque pecudes confodissent, spirantem adhuc cruorem in effusam spargebant terram vinumque, lac & mel miscebant, postea cæsæ victimæ viscera ter circum aras gestabant, igne accenso. Hoc ritu commoueri ex imo animas producique arbitrabantur, cumque manes placarent, pocula libabant, rogumque & sepulchrum vino, sed inuersa manu conspergebant, & nigras immolabant victimas, quarum viscera oleo rigata coniiciebant in ignem, accensis lignis sterilibus, quæ è sepulchris eruta esse oportebat. Sacra vero noctu peragebant vel in meridie, vel die decrescente. Fugere enim mane aduentantem solem credebantur manes. Inualuerat autem hæc consuetudo apud Ethnicos adeo, vt Romani annuatim ter postridie Vulcanalia, & ante sexto Idus Nouembris, & ante tertio nonas Octobris, Diti & Proserpinæ, in campo Martio, vbi aram diris manibus in loco abdito subter terram effosso statuerant, victimis, epulis, thure, & mero sacrificarent, & decreta facerent de rituum illorum conseruatione, & atro die manibus parentare, ne infesti redderentur prohiberent: denique si non rite administrata, vel ex leuibus causis intermissa essent, secundo tertioque instaurari ea ac refici vellent.* Hactenus Peucerus. Execranda autem hæc est Magiæ species, qua Diabolus pater mendacii de veritate, de rebus abditis, atque etiam de salute hominum consulitur. Etenim animæ quas Necromantæ sacrificiis à se adduci putant, sunt Diaboli, ac propterea quicunque capita mortuorum seruant, nisi medicinam aut chirurgicam faciant, ii plerunque exercent Necromantiam, vt Ioachimus Camerarius à se visos narrat non ita pridem, qui Diabolo, per caput mortui, loquente vtebantur. Sed quoniam homines ali-

ter edocti, aut alias meticulosi perhorrescunt noctu sepulchra
accedere, & in artes istas incumbere, alias rationes excogitauit
Diabolus, vt hos ad sui adorationem pertraheret: insinuabat
enim se in earum corpora, quæ frequentes in templis erant, &
per eas loquebatur. Id autem plurimum virginibus accidebat
sortilegis, ad impietatis onus adornatis, quæ ieiunantes religio-
ne maxima orabant in specu Apollinis, somnumque in ea ca-
piebant (*nam quo grauior est impietas, eo honestiore pietatis, & reli-
gionis velo obtegitur*) tum Diabolo in illius corpus ingresso, quæ
ita noctem transegerat, illa postridie diuinabat, & de reb. quæsi-
tis responsa dabat plerunque amphibola, atque hæ *Sacerdotes*
Pythiæ, nonnunquã etiã *Sibyllæ* dicebantur, sicut Bodin. *de Dæm.*
6 *li. 2. c. 3.* scribit. Chrysost. de Pythia vel Apollinis oraculo ita per-
hibet: *Dicitur hæc Pythia fuisse fœmina, quæ super tripode diuaricatis
cruribus malignum spiritum inferius immissum, partesque genita-
les è quibus loqueretur subeuntem excipiens, furore repleretur, &
crinibus sparsis, spumansque ore debaccharetur, funderetque insana
7 oracula.* Hæc diuinationis species *Gastrimantia* nominatur
quæ vaticinia profert ex ventre spiritibus turgido. Quare qui
hoc diuinationis genere obsidentur, *Ventriloqui* ab Augustino
libro 2. capit. 1. appellantur: nec aliter prolata fuerunt vaticinia
tum Pythonicorum, quorum in sacris literis fit mentio, tum
Pythiarum apud Delphos: licet alioquin ratione sexus discri-
men aliquod sit. In mulieribus enim sonus horum vaticinio-
rum ex genitalibus partibus edebatur & audiebatur. Nec e-
nim alia via ex Pythiis Delphicis Dæmon pronunciare solitus
fuit, quam diductis fœminibus per inguen. Quin & Tertullia-
nus autor grauissimus affirmat, se ventriloquas vidisse fœmi-
nas è quarum pudendis vocula quædam dum sedebant, exci-
8 tabatur, respondebatque sciscitantibus. Sic Virgil. *li. 6. Æneid.*
Sibyllam Cumanam omnium celeberrimam Sacerdotem Py-
thiam fuisse ac Dæmoniacam, testis est. Et Cicero lib. 2. de diui-

nat.

nat. *Sibyllæ versus*, inquit, *obseruamus, quos illa furens fudisse dicitur.*
Fuerunt enim omnes Sibyllæ Idolatræ & Dæmonum culto-
res, & à fide nostra alienæ, quarum neque sacræ literæ memine-
runt vnquam, neque vllam confirmationem aut approbatio-
nem dedit Conciliorum autoritas. Non obstat Lactantii & eo- 9
rum qui tanti fecere Sibyllarum oracula, authoritas. Videns
enim Lactantius apud Ethnicos nihil maiestatem Bibliorum
posse, Sibyllinis oraculis tentauit, id quod volebat ostendere,
vt Bodinus ait. Existimauerunt enim sancti patres bene factum 10
eo tempore, si Ethnici quocunque modo pertrahi ad religio-
nem Christianam possent, quæ tamen opinio impia fuit, cum
Prophetias diuinitus institutas cum iis sit nefas coniungere,
quas apud Paganos Diabolus Sibyllis inspirauit. De doctrina 11
Sibyllarum sic scribit Ioann. VVierus in Apologia sua: *Præterea
doctrinæ existimationem non immerito eleuare debent figmenta, de Sa-
turno, Titane, Iapeto, Iunone, Venere, Dione, Ioue, Neptuno, quæ certe
mihi spiritum diuinum sapere non videntur: eorum tamen meminit
Sibylla lib. 3. oraculorum. Huc facit & Ciceronis testimonium de Arusp.
responsis: Ne hoc quidem tibi in mentem veniebat Sibyllino sacerdoti,
hæc sacra maiores nostros ex libris vestris expetisse. Hinc pleraque gen-
tilium sacra ex Sibyllarum scriptis originem traxisse indubitate con-
stat. Multa item referunt Sibyllarum libri de Christo, Ioanne Baptista
& aliis, quæ potius à Græcis transscripta ex Euangelistis, postquam fa-
cta fuere, quam Sibyllarum scriptis prædicta, non temere affirmarit,
qui in receptorum vatum prophetiis de eisdem personis & rebus sit ver-
satus. Tam siquidem singula cum omnibus circumstantiis nude & ex-
plicite ob oculos in Sibyllinis libris sunt posita & depicta, vt tenebras
esse nostrorum prophetarum scripta cum illis collata quis dixerit.* Ha-
ctenus VVierus. Disputant Theologi, & Legum Ciuilium In- 12
terpret . *An Pythonissa in Endor verum Samuelem* 1. *Reg.* 28. *excita-
uerit, nec ne?* Lyra, Burgensis, Galatinus, aliique existimant, fuisse
verum Samuelem partim ex ipso textu, partim ex loco Syraci-

dis 46. Ioannes Bodinus IC. *lib. 2. ca. 3. De Dæmon.* videtur dubitare, dum ita scribit: *Non sum nescius placere quibusdam Theologis Diabolum fuisse istum, ac non Samuelem: sed bona pars refragatur freta loco Ecclesiastici ca. 46. qui narrat in Samuelis laudibus, ipsum post mortem prophetasse, prænuntiata morte Regis, & Philistæorum victoria. In eadem sententia est Iustinus Martyr, Rabbi Sædias, & Hebræorum plerique: & iis obseruandum est illud suffragari, quod responsio per Samuelis imaginem, quem Diabolum putant, Sauli facta, magnum Iehouæ nomen habet quinquies repetitum quod etiam audire Dæmones perhorrescunt. Ideoque iudicium Dauidis Kimhi in hunc locum, neque Tertulliani lib. de anima, neque Augustini, complecti possum, statuentium hunc fuisse diabolum, nec aduersantem huic sententiam plane confirmare.* Hactenus Bodinus. Sed communis est Theologorum & veterum & recentiorum sententia, spectrum seu Diabolum fuisse, non verum Samuelem. Primum quod nõ sit credibile animas iustorum in manu Dei positas, etiam sub potestate Diaboli esse, & Pythonissæ mulieris Satanæ spiritu plenæ, quia & Saul & mulier faciebant contra mandatum DEI, *Deuteronomii 18.* Nec credẽdum est, quod Spiritus sanctus per Moisen præceperit veritatem à mortuis quærendam, & postea Sauli permiserit, vt ex Samuele resuscitato discat, quid sit futurum. Tertio quod in tota scriptura nullum proditur exemplum de mortuis interrogandis, adeo rigide Spiritus sanctus obseruat hoc mandatum, *Deut.* 18. Quarto, quia si Samuel vir iustus apparuisset, non vtique permisisset se à Saule adorari, q̃ prędicauerat Deũ solum adorandum. Quinto, quia homo Dei, qui cum Abraham in refrigerio erat, non dixisset ad virum impium, *dignum ardore gehennæ: Cras mecum eris.* SZEGEDINVS *in loc. com. de Magia fol. 409.* Augustinus, Tertullianus, Lutherus *super cap. 7. Exod. 1. Tomo Islebien. fol. 320.* vbi sic scribit: **Dann der König Saul wardt durch des Teuffels Betrug / recht geäffet / daß er nicht anders wuste / es were der verstorbene**

bene

bene Samuel / da es doch nicht Samuel war / der im HERREN ruhet / sondern ein Gespenst deß Teuffels / dem Saul zur Straffe von Gott verhenget / dieweil er sonst Samuels Lehr in seinem Leben veracht / vnnd in den wind geschlagen hatte. Brentius, Chytræus, Petrus Martyr, Osiander, Victorinus Strigelius, Ioannes Mathesius *in d. cap. 46. Syracides*, Benedictus Aretius *in problematib. Theolog. de Spectris*, Ludouicus Lauaterus *de Spectris part. 2. cap. 7. & 8.* Scribonius *de Phys. Sagar. fol. 74.* Thomas Erastus *in dispu. de Med. p. 1. fol. 8.* Negat enim diserte Chrysostomus, Animas defunctorum in terra oberrare. *Vnde mihi persuadebis hoc?* ait, *in ca. 8. Matth. An quia ipsos Dæmones clamare audiuisti, Anima talis ego sum?* Verum hæc quoque oratio à fraude & deceptione Diabolica proficiscitur: non enim anima defuncti est, quæ illa dicit, sed Dæmon qui hæc, vt audientes decipiat, confingit. Et mox idem author subiicit: *Quare vetularum hæc verba, imo decipientium & puerorum ludibria ducenda sunt: non enim potest anima à corpore separata in his regionibus errare: iustorum enim animæ in manu Dei sunt &c.* Probat id exemplo Lazari & Stephani. Quod autem nec peccatorum animę hic commorari possint, confirmat exemplum diuitis: *Lucæ 6.* Et palam constat multas eiusmodi 13
apparitiones, nequitia & auaritia sacrificulorum instructas & confictas esse, sicut Erasmus duo exempla recitat. Parochus quidam sub diem Parasceues clam immisit in cæmeterium ·· uos cancros affixis ad latus cereolis ardentibus, qui cum reperent inter sepulchra, visum est noctu terribile spectaculum, nec quisquam ausus est accedere propius. Hinc rumor atrox. Consternatis omnibus, parochus è suggestu docet populum, has esse defunctorum animas, quæ missis & eleemosynis flagitarent à cruciatu liberari. Fucus ita proditus est, reperti sunt tandem vnus & alter cancer inter rudera, facem extinctã gestantes, quos parochus non recollegerat. Referunt de Appione Grãmatico 14
quod Homeri manes euocarit, vt de patria illius & operibus
certior

certior redderetur. Vlyſſes apud Homer. *Odyſ. γ.* euocat A-
chillis vmbram. Apollonius Thanæus eiuſdem Achillis manes
15 conſulit de rebus ad Troiam geſtis. Talis Necromanticus fuit
Ioannes Trithonius, de quo ſequentem hiſtoriam Auguſtinus
Lerchemer in ſuo Germanico Tractatu, Von der Zauberey/
Heidelbergæ edito, recenſet. Maximilianus I. Imp. coniugem
ſuam Mariam Burgundicam ardenter admodum amabat, eā-
que mortuam lugebat vehementiſſime. Hoc Abbas Magus vi-
dens promittit Cæſari, ſe in medium producturū defunctam, ſi
eius Maieſtati ita placeret, vt eius conſuetudine frueretur. An-
nuit Imp. itur in conclaue quoddam remotius, adiuncto tertio.
Magus ne quis verbum præſente ſpectro proferret, interdicit.
Ingreditur ſpectrum pedetentim, Imperator miratus omnium
membrorum conuenientiam, recordatur verrucæ in ceruice
coniugis, ſed & ea quoque obſeruanti apparuit. Horruit tan-
dem Imper. & ſpectrum remoueri nutu Mago mandat, & cum
indignatione ait: *Monache, talibus inpoſterum abſtinere iubeo,*
addens etiam quam difficulter linguam cohibuerit, & vocem
compreſſerit, quæ ſi erupiſſet, de vita tanti Imperatoris actum
16 fuiſſet. Peucerus *de Diuinat. fol. 11.* ſcribit, Bononiæ fuiſſe Ci-
thariſtriam virginem, charam multis propter artem, quam
vita functam Necromanticus quidam alligato ad alas faſcino
ad eum modum, Diabolo colludente, adornarat, vt cætus ho-
minum, congreſſus publicos, & conuiuia frequentaret, caneret
fidibus conſueto more, nec à viuis differre videretur, etſi pal-
leret plus nimio, incidit in hanc forte alius quiſpiam Necro-
manticus, & animaduerſa (*Diaboli monitu*) impoſtura, *cadauer,*
inquit, *eſt iſta,* faſcinumque ſuſtulit, eo amoto, ſtatim ipſa ad ter-
ram collapſa, iacuit exanimis. *Sic ſæpe*, inquit Peucerus, *ludit*
Diabolus, nequit tamen ſemel extinctis halitus afflare vitales, & ſolu-
17 *tam carcere ac vinculis corporis animam reddere.* Refert Georgius
Sabinus Peuceri affinis *in comment. ſup. lib. 10. Ouid. Metamorph.*
In

In Bauaria virum nobili familia natum, extincta vxore, tantum animi dolorem cepisse, vt nullam admitteret consolationem, ac vitam ageret in solitudine. Tandem vbi nullum finem lugendi faceret, vxorem eius comparuisse, excitatam à mortuis: ac dixisse, se quidem semel confecisse curriculum vitæ à natura datum, sed importunitate ipsius reuocatam nunc esse in vitam, atque à DEO iussam vti eius adhuc consuetudine diutius, hac tamen conditione ac lege, vt matrimonium morte solutum denuo per Sacerdotem solenni ritu iungeretur, vtque deinceps ipse abstineret blasphemis conuitiandi verbis, quibus vti consueuerat, Se enim horum causa ei ademptam fuisse, atque iterum excessuram è vita, cum primum eiusmodi aliquod verbum edidisset. His actis, illam curasse rem domesticam, vt antea, & aliquot etiam peperisse liberos, semper tamen fuisse tristem ac pallidam. Post multos vero annos maritum vesperi potum, & ancillæ iratum, edidisse verba quæ non debebat: interea illam disparuisse è cubiculo, vnde marito allatura erat poma, ac reliquisse muliebrem vestem, sine corpore stantem, quasi phantasma, ad cistam, vbi poma seruabantur. *Hæc audiui*, inquit Sabinus, *ex multis viris fide dignis, qui affirmabant, Ducem Bauariæ eadem retulisse Duci Saxoniæ pro veris*. Eandem historiam audiuit quoque D. Lutherus, ex ore Electoris Saxoniæ Iohannis Friderici, & addit: *Iam est quæstio:* Ob das rechte Weiber seyn? vnnd ob das rechte Kinder seyn? dauon seynd meine Gedancken/ daß es nicht rechte Weiber seyn können / sondern es seind Teuffel / vnd gehet also zu/ der Teuffel macht ihnen die Gepler für die Augen/ vnd betreuget sie/ daß die Leute meynen/ sie schlaffen bey einer rechtē Frawen/ vnnd ist doch nichts. Deßgleichen geschichts auch/ wanns ein Mann ist/ dann der Teuffel ist krefftig bey den Kindern deß Vnglaubens/ wie S. Paulus sagt. Wie werden aber die Kinder gezeuget? Darauff sage ich also / daß diese Sōne sind auch Teuffel gewesen/ haben solche Leibe gehabt wie die Mütter. Es ist warlich ein 18

grewlich schrecklich Exempel / daß der Satan so kan die Leute plagen / daß er auch Kinder zeuget. Also ists auch mit den Hexen im Wasser / der die Menschen zu jm hinein zeugt / als Jungfrawen vnd Mägde / mit solchen er darnach zuhelt / vnd Teuffels Kinder zeuget / dann sonst Kinder zeugen ein Göttlich Werck ist / vnnd da muß vnser HERR GOtt Schöpffer seyn / denn wir nennen jhn allzeit Vatter / vnnd muß auch die Conceptio per constituta media, & per homines in einem momento geschehen / den er gebraucht zur Schöpffung der Menschen als ein Mittel / vnnd durch dieselbe wircket er allein / vnd nicht durch den Teuffel. Darumb so müssens gestolene Kinder seyn / wie dann der Teuffel wol Kinder stelen kan / wie man dann bißweilen Kinder in Sechswochen verleuret / oder müssen Suppositit ii seyn / Wechselkinder / die dann die Sachsen nennen / Kilkröpff / ꝛc. Sed certum est Diabolum nec per se nec per sua organa mortuos resuscitare ac viuificare posse, cum solius Dei hoc opus sit, qui vita est & vitam omnibus suppeditat. Gestare quidem Satan potest defunctorum cadauera, motum etiam interdum præbere videtur, sed ipse agit omnia. Nec tamen vere viuificat aut resuscitat mortuos, nec sunt diuturna ista: at certis notis falsitas deprehendi potest ex conuersatione, colore, sermone, actionibus, perseuerantia, tandem etiam euanescentia vanitatem arguit, vt scribit D. Heerbrandus *in disputat. de miracul. Thes. 80. 81. & 82.* Sic in Pathmo Insula, vrbe Pharã Cynops fuit insignis Magus, de quo dicebatur, *Magnus es Cynops & nemo præter te*, eo quod etiam mortuos resuscitare crederetur, cum Dæmones essent, qui humana figura adsumpta obambulabant, & se visendos præbebant. Sed Apostolus Iohannes imposturam agnoscens dicebat: *In nomine Domini Iesu Christi ex hac Insula egredimini, nunquam redituri,* & confestim ex omnium oculis disparuerunt.

CAPVT V.

DE ARIOLIS.

Summæ.

1 *Arioli qui dicantur.*

2 *Ariolorum mentionem faciunt Moses,& Imperator.*

3 *Arioli sæpe furti, aut alterius sceleris notam iis inurunt, qui innocentissimi sunt.*

4 *Historia de quodam innocente suspenso.*

5 *Historia de rustico, qui pecuniam vesicæ suis inclusam amiserat.*

6 *Historia de Ariolo quodam.*

7 *Quomodo furi oculus excutiatur.*

8 *Historia quæ Rostochii accidit.*

9 *Historia quæ Gustrouii accidit.*

10 *Quid sit Cristallomantia.*

11 *Sacerdoti in cristallo thesaurus à dæmone ostenditur, & ab eodem opprimitur in specu.*

12 *Norinbergensis ciuis emit cristallinum annulum, ex quo visionem eorum, de quibus consulebatur, percipiebat puerulus.*

13 *Quid sit Catoptromantia.*

14 *Quid sit Dactylomantia.*

15 *Regis Lydorum annulus.*

16 *Quid Gastromantia.*

17 *Quid Lecanomantia.*

18 *Quid Hydromantia.*

19 *Quid Koskinomantia & Axinomantia.*

20 *Quid Alectriomantia.*

21 *Iamblichus Alectriomantia vsus.*

22 *Attingani seu Zigeuni.*

23 *Magiæ & Incantationum maximus & frequentissimus vsus in Ægypto.*

24 *Attingani in Romano Imperio non feruntur.*

1 ARioli sunt, qui diuinant, & in cristallo, speculo, vel vitro polito Diabolum consulunt: qui de rebus furto sublatis vel amissis, & ad quæstiones propositas, nonnunquam vere, vt mentienti sibi fides habea-
2 tur, aut si ignorat verum, per ænigmata respondet. Horum Ariolorum mentionem facit Moises *Leuit.19. & Deut.18.* & Im-
3 perator *in l.5. Nemo Ariolum consulat.* Germanice nominantur Warsager vel potius Lügensager: Plura enim mendacia, quam vera proferunt, & sæpe furti aut alterius sceleris notam iis inurunt, qui innocentissimi
4 sunt. Noui quendam, qui cum ab Ariolo indicatus, quasi gemma pretiosum in ædibus cuiusdam fuisset furatus, suspensus fuit: & post dies non ita multos, gemma amissum, ancillæ in
5 cubiculo inuenerunt. Refert Augustinus Lerchemer historiam de rustico quodam Misnico, qui pecuniam vesicæ suis inclusam domum attulerat, & scamno forte imposuerat. Post abiit. Interea sus domestica vesicam complicatam abripiens deuorauit: Sues namque famis cum sint impatientes, aliquando proprios deuorant porcellos. Vir rediens, pecuniam non inuenit, vxorem quærit, quam se vidisse negat. Miratur, tristatur, & vicinis factum narrat, qui vt diuinatricem in vicinia habitantem consulat, suadent. Adit illam: hæc in ædium limine eum consistere, nec à linea creta notata discedere iubet. Vetula cubiculum ingreditur, & Diabolum alloquitur, vir pone pedetentim maleficam sequitur, & ante ostium cubiculi subsistit, & quid moliatur diuinatrix, accurate obseruat. Vetula in repositorium introspiciens, alloquitur Diabolum his verbis:

bis: *Quidam N. pecuniam suam nuper domum reuersus amisit, dic quis habeat?* Respondit Diabolus ex arca, *Sus deuorauit:* Tu vero dicas, Coniugem eius, vt cum Sacerdote amasio illam consumeret, abstulisse. Accepto responso, ille discessit, & vxori, aliisque quid factum, narrat. Horum suasu, suem mactat, & amissam pecuniam inuenit. De quo Magistratus certior factus, anum tanquam truculentam diffamatricem, quæ haud dubie similia perpetrauerat, supplicio capitali affecit. Moliebatur enim discordiam inter coniuges, vt maritus aut cōiugem, aut sacerdotem, aut ambos interficeret: sed Deo sic disponente in malum istud aliis paratum ipsa incidit. Ita Satan homines decipit, sciebat enim virum interrogātem ad cubiculum hæc omnia obseruare: Ideoque talia inter se pugnantia respondebat, modo vt illam vita priuaret. Hinc August. de diuinat. Dæmonum: *Multa Satan suis prædicit, quæ ipse facturus est, quoniam copiam sibi à Deo concessam nouit. In multis verborum ac sententiarum ambiguitate ludit, vel volens vt decipiat, vel ignorans ea, de quibus consulitur, vt quocunque modo res cadat, diuinus habeatur, sicut Crœso prædixit futurum, vt, si cum exercitu fluuium Halin traiiceret, magnum imperium euerteret, sed non addidit, suumne, an alienum. Cognoscit quoque ac videt omnia facta, & alia huiusmodi crimina, licet occultissima sint.*
Quidam Monachi in Monasterio N. thesaurum ex templo a- 6
miserant, cum autem furem nullibi indagare & exquirere potuissent, Ariolum quendam consuluerunt. Hic respondit, illū ipsum Sacrilegum, eiusdem farinæ hominem Magū esse, truncum ipsius quidem apparere, caput autem videri non posse: sic Diabolus Diabolum deludit. Ex oculo quoque excusso hodie
fur cognoscitur. Primum leguntur Psalmi cum Letania: deinde 7
formidabilis subsequitur oratio ad Deum patrem & Christum, item exorcismus in furem: hinc in medio ad oculi similitudi-

nem veſtigio, figuræ circularis nominibus barbaris notatæ, figitur clauus æneus triangularis, cōditionibus certis conſecratis, incutiturque malleo cypreſſino, & dicitur, *Iuſtus es Domine*, *&*
8 *iuſta iudicia tua.* Tum fur prodetur. Wierus *libro quinto*, *capite quinto.* Roſtochii quidam pecuniā ex incuria in locum quendam ſepoſuit. Cum autem eam poſtea inuenire tam cito non potuiſſet, fabrum conuenit, ab eoque petiit, vt oculus furi excuteretur. Quo facto ſtatim ipſe Dominus, qui fabri Diabolica
9 opera vſus eſt, oculum amiſit. Guſtrouii quidam cochlium argenteum amiſerat: cum autem furem ex oculo quoque excuſſo cognoſcere cuperet, fabrum adiit, ab eoque petiit, vt ſua arte Magica furem oculo priuaret, quod & factum, & ſtatim filiolus illius, qui cochlium in angulum quendam coniecerat, oculum amiſit. Dixi ſupra in definitione, *Ariolos res perditas in cri-*
10 *ſtallis manifeſtare poſſe:* Et hanc ſpecie diuinandi nominant veteres *Criſtallomantiam*, quæ ex criſtallis fabrefactis atque expolitis, vel etiam obſeſſis à Diabolo, depictas notas atque figuras euentuum ac rerum inquiſitarum, quaſi diuinans, renunciat.

11 Anno M. D. XXX. Sacerdoti in criſtallo theſauros Noribergæ oſtenderat Dæmon: hos cum loco perfoſſo ante vrbem quæreret Sacerdos, adhibito amico ſpectatore, & iam in ſpecu arcam vidiſſet, atque ad eam cubantem canem atrum, ingreſſus Sacerdos in ſpecum, opprimitur interficiturque, ru-
12 ente cacumine, & ſpecum rurſus complente. Ioachimus Camerarius *in libello Plutarchi*, *de defectu oraculorum*, ſcribit: Ciuem Norinbergenſem aliquando criſtallinum annulum emiſſe, ex quo viſionem eorum, de quibus conſulebatur, percipiebat puerulus. Verba Camerarii ſunt: *Conſulti aliqui de rebus ignotis, in criſtallis conſpiciunt ea manifeſto, de quibus quæſitum fuit.* Cuius rei exemplum non poſſum facere, quin hoc loco recitem de narratione optimi, pietateque & prudentia præſtantis viri Lazari Spengleri Norici, non ab aliis audita, ſed à ſeipſo cognita refe-

ta referentis. Fuisse aiebat, sibi notum vnum ex præcipua familia Norinbergæ, virum honestum ac grauem, quem hac in mentione nominatim indicandum non putauimus. Eum quodam tempore venisse ad se, & attulisse in serico panniculo inuolutā gemmam cristallinam, figura rotundam, & dixisse donatam sibi illam fuisse à quodam ignoto, qui se ante multos annos de hospitio compellasset, forte in foro conuentum, quemque ipse domum suam adduxisset, & triduo habuisset secum. Fuisse autem ab illo discedente & relinquente munus hoc, ad significationem grati animi, edoctum se, cristalli vsum talem: si qua de re certior fieri vellet, vt promeret cristallum, & puerum marem castum iuberet aspicere, & ex eo percunctaretur, quid cerneret? Fore enim vt de apparentibus puero visis omnia, quæ requireret, indicarentur. Atque affirmarat hic, se nulla in re vnquam fuisse deceptum, & mirabilia de puerorum indiciis rescíuisse, cum cæterorum nemo quisquam aliud, quam nitidam & puram gemmam intuendo videret. Quodam tamen tempore cum grauida ipsius vxor puerum marē gestaret in vtero, illi quoque species in cristallo oblatas. Primo autem omnium formam viri sese exhibere solitam, eo habitu, quo tum communiter vterentur, in quo insigne esset capitis integumentum, cum fasciolis dependentibus (*cappas nostri veteres laciniosas vocarunt.*) Et ita deinde apparuisse, de quibus interrogatum esset, cætera. Explicatisque cunctis, illam rursum viri figuram discessisse, & euanuisse reliqua. Discedentem autem eam, quam diximus figuram viri, visam sæpe vrbem perambulare & ingredi in templa. Fuerat autem fama passim dissipata de illis indiciis, vt negantibus aut dissimulantibus suis delictum aliquod vulgo minarentur, se relaturos de eo ad illum in cristallo se ostendentem virunculum. Quin etiam compertum est, fuisse à doctis quibusdam de dubitationibus suis in literarum studiis aliquando, nescio quid propositum, & in cristallo lectum. Sed his

& aliis

&c aliis huiusmodi compluribus commemoratis, dixit Speglerus, hunc ad se aliquando venisse cum tali oratione: Arbitrari se tempus esse, vt à cristalli tali vsu tandem abstineret. Nam & sibi iam persuasum, eo ipso non leuiter peccari, & animi perturbati cruciatus grauissimos se diu sane perpessum esse, itaque decreuisse, se deinceps nihil cum illo experimento velle negotii habere, & tradere nunc ipsi, quod accepisset, de quo meminisse posset, quid sæpe ei demonstrasset, neque nesciret, qui rumores in ciuitate percrebuissent. Permittere autem vt faceret de illo quod collibuisset. Tum Spenglerus *(valde enim superstitiones oderat)* collaudato eo, accepisse se aiebat cristallum & in minutissimas partes contudisse, & vna cum serico inuolucro
13 in latrinam abiecisse. Dixi quoque in definitione, *Ariolos res perditas in speculo manifestare posse*, quæ *Catoptromantia* dicitur, quæ ex nitidis tersisque diuinat speculis, in quibus quæsitarum rerum imagines effictæ redditæue à Diabolo renitere videntur. Vsus ea Didius Iulianus Imper. & pleraque Diaboli monitu præuidisse, quæ acciderunt, scribitur. Pausanias meminit fontis cuiusdam, qui fuit patris Achaicis ante Cereris templum: In eum quando, qui ex morbis de vita periclitabantur, speculum tenui alligatum funiculo immitebant, seque contemplabantur, si effigiem cadaueris conspexissent, extinguebantur: si hominis viui & valentis, conualescebant, & sanitatem
14 recuperabant. Hæc Peucerus. Dixi quoque *ex annulis*, & hanc speciem *Dactylomantiam* nominant, quæ ex annulis vel ad certos cœli positus conflatis, vel fascinis Diabolicis consecratis, vel
15 ab ipsis Dæmonibus occupatis, vaticinatur. Talis fuit annulus Gygis, Lydorum Regis, in quo tanta vis inerat, vt visibilem & inuisibilem aliquem reddiderit, iuxta Herodotum. Item *vasis vitreis*, & hæc species *Gastromantia* dicitur, quæ non voce, sed
16 picturis responsa expediebat. Statuebantur vasa vitrea, rotunda, aquis conferta limpidissimis, & circum collocabantur accensi

censi cerei: cumque euocatio Dæmonis occulto murmure absoluta, & quæstio recitata esset, adhibebatur puer impollutus, aut mulier prægnãs, quæ vitra accuratę diligenterque intueretur ac circumspiceret, rogaretq;, imperaret, & flagitaret respõsa: ea tandem imaginibus, quæ per tersam politamque speculorum superficiem, ex aquis, quadam διακλάσει refulgebant, Diabolus exprimebat. Huic speciei affinis est *Lecanomãtia*, quæ 17
Assyriis, Chaldæis & Ægyptiis in vsu fuit. In peluim aqua repletam imponebantur aureæ & argenteæ laminæ, lapidesque pretiosi, characteribus certis signati: & postquam consueta essent verba pronunciata, quibus Dæmon aduocabatur, proferebatur quæstio. His peractis, tenuis atque exilis vox instar sibili, ex aquis emergebat, referebatque quæ exposcebat quæstio. Itẽ *Hydromantia*, quæ variis exercebatur modis. Implebatur cyathus aqua, annulusque filo suspensus ex digito librabatur in aquam, atque ita conceptis verbis poscebatur declaratio vel cõfirmatio rei quæsitæ: si, quod proponebatur, verum erat, annulus suo nutu, non impulsus feriebat cyathum constitutis ictibus. Hac vsum Numam Pompilium, & euocatos in aquam Deos consuluisse ferunt: vel coniiciebantur in aquam quietam lapilli tres, & obseruabantur gyri ad ambitum corporis cõtinentis diffusi, trifariamque mixti inter se atque impliciti. Ex his, vt 18
Geomantia, erui veritatem posse, persuasio vulgi obtinuerat. Itẽ 19
Koskinomantia & *Axinomantia*, qua ad peruestigandos atque aperiendos occultos scelerũ autores, & res alias obscuras explorandas ac proferendas, incantatores vtuntur. Hanc securi expediunt rotundo palo infixa, aptataque ad normam ac perpendiculum, & cum præfatione, ordine enumeratis nominibus eorum, qui in suspicione hærent: Ad cuius se mentionem securis vel leui impulsu circumagit aut nutat, eum culpæ reum peragunt. Illam administrãt cribro forcipi imposito, & forcipe binis tantum apprehenso, atque eleuato digitis itidemque præfa-

tis precibus & recitatis nominibus ſuſpectorum, quocunque appellato, cribrum vel tremit vel nutat, vel cõuertitur, eum ar-
20 guunt reum ſceleris, de cuius authore quæſtio inſtituitur. Item *Alectriomantia*, qua opera & iudicio galli gallinacei cognoſcebantur occulta & futura. Peragebatur autem, vt proditum eſt hoc modo: Literæ viginti quatuor in puluerem inſcribebãtur, quarum cuique granum hordei & tritici imponebatur. In hæc emittebatur gallus gallinaceus, carminum adiurationibus, prius in hunc vſum expeditus. De quibuſcunque enim ille literis grana abripuiſſet, illę coniunctæ rem quæſitam declarare puta-
21 bantur. Hac Iamblichum Procli Magiſtrum ſcrutatum memorant, quis poſt Valentem Cæſarem eſſet imperaturus. Cum autem gallus grana de ſolis quatuor literis, θ. ε. ο. δ. ſuſtuliſſet, incertum fuit Theodoſiusne, an Theodorus, vel Theodeſtes deſignaretur. Ita vaticinio cognito Valens plurimos his nominibus notos, metuens inſidias, interfecit, quæſitis etiam vatibus ipſis. Iamblichus ergo ſæuitiam Imperatoris metuens, hauſto
22 veneno, mortem ſibi conſciuiſſe dicitur. Vagatur hinc inde & genus quoddam impoſtorum, ſqualida, tetraque & deformi ſpecie & habitu peregrino quos recentes Græci *Attinganos*, nos *Zigeunos* nominamus. Hi hominum manus inſpiciunt, & ſingulis euentus indicant, eoſque decipiunt. A Domino enim diriguntur greſſus viri, quis autem hominum poteſt intelligere viam ſuam? *Prouerb. 20. v. 24.* i. e. Deus diſponit ſingulis ſuos euentus, neque quiſquam eſt, qui poſſit ſcire, quid ſibi ſit euenturum. Quare ex vera fide pie officium vocationis noſtræ faciamus, neque de futuris euentibus ſimus ſoliciti, ſed nos, & noſtra omnia patri cœleſti cõmittamus, **Der wirdts wol recht machen.**
23 Creduntur ex Ægypto primum & vicinis Aphricæ partib. prodiiſſe, vbi incantationum atque omnis generis præſtigiarum & diuinationum tantus eſt vſus, vt nihil niſi cõſultis vatibus ſuſcipiatur, & magnus vatum numerus, ſingulis dieb. in foro publi-

co, præ-

co, præstoletur consulturos, quod, qui Alexandriæ, Alcairi, quæ Memphis est, & in locis vicinis fuerunt, pro certo, compertoque affirmant. Hactenus Peucerus. Eiusmodi Attingani 24
in Romano Imperio non feruntur, prout patet *ex Reformatione Polit. Augustæ Anno millesimo quingentesimo trigesimo, §.* Von Ziegeunern. Der jenigen halben/ so sich Ziegeuner nennen/ vnd wieder vnnd für in den Landen ziehen/ gebieten wir allen Churfürsten/ Fürsten vnnd Ständen/ bey den Pflichten/ damit sie dem Heiligen Reich verwandt/ ernstlich/ vnd wöllen/ daß sie hinfüro die Ziegeuner/ nach dem man gläublich Anzeige hat/ daß die Erfahrer/ Verrähter vnd Außspeher seynd/ vnnd die Christenland dem Türcken/ vnd andern der Christenheit Feinden/ verkundschafften/ in vnd durch jhr Landt nicht ziehen/ handeln noch wandeln lassen/ noch jhnen Sicherheit vnd Geleit geben. Meynen vnd wöllen auch/ daß sich die Ziegeuner inwendig drey Monaten/ nechst nach Dato dieser vnser Ordnung/ auß den Landen Teutscher Nation thun/ sich der enteussern/ vnd darinn nicht finden lassen. Denn/ wo sie darnach betretten/ vnd jemands mit der That gegen jhnen handeln oder fürnemen wirdt/ der soll daran nicht gefreuelt/ oder vnrecht gethan haben. Idem prouisum est *in Constitut. Polit. Illustrissimorum Principum Megapolensium, Articul. 12. versiculo* Es sollen vnsere Amptleute die Ziegeuner/ frembde Bettler vnd gartende Landsknechte/ in ämptern/ Städten vnd Dörffern/ nicht dulden noch leiden/ sondern sie bey Sonnenschein ausserhalb Landes verweisen/ vnd wo solche Ziegeuner betretten/ vnd jemands mit der That gegen jhnen handeln/ oder etwas fürnemmen würde/ der soll daran/ Besage der Reichs Abschiede/ nicht gefreuelt noch vnrecht gethan haben/ ꝛc.

CAPVT VI.

DE INCANTATORIBVS.

Summæ.

1 *Incantatores qui dicantur.*
2 *Diabolus virgis cædi se patitur.*
3 *Incantatorum mentionem facit Rex Dauid.*
4 *Aspis aures obturat, quando magicos metuit susurros.*
5 *Incantator à serpente enecatur.*
6 *Incantationum sunt varii modi.*
7 *Lappii mirifice incantare sciunt.*
8 *Lappii scire possunt spacio 24. horarum, quæ in remotissimis locis geruntur.*
9 *Incantationis species est Cabala Iudæorum recẽtiorum, Philosophiæ & Magiæ soror.*
10 *Cabala vetus, erat secretior diuinæ legis interpretatio.*
11 *Obiectio.*
12 *Solutio.*
13 *Precatio Antonii Flaminii.*
14 *Dei verbo abuti, enorme peccatum.*
15 *Christophori Ducis VVirtenbergensis, laudatissimi quondam Germaniæ Principis, dictum.*
16 *Reges Daniæ & Sueciæ Iudæos blasphemos non ferunt.*
17 *Execrabile est maleficium, ligare ligulam.*
18 *Mala & incommoda quæ inde sequuntur.*
19 *Ioannes Bodinus scribit esse formas nodandæ ligulæ amplius quinquaginta.*
20 *Turcæ suum modum ligandi habent.*
21 *Incantatoribus annumerantur Exorcistæ.*
22 *Qui dicantur Exorcistæ.*

23 *Olim*

23 *Olim in primitiua Ecclesia fuit peculiare donum.*
24 *Vlpianus Exorcistas impostores nominat.*
25 *Abusus Exorcismi.*
26 *Notæ Exorcismi.*
27 *Magicæ Sacrificulorum consecrationes. & 28.*
29 *Quomodo Diabolus cedat.*
30 *Ritus veteris Ecclesiæ in eiiciendis Diabolis.*
31 *Commendatio ieiunii.*
32 *Historia confœderati adolescentis cum Diabolo à D. Luthero liberati.*
33 *Iudicium Philippi Melanthonis de Dæmoniacis.*

INcantatores vel Epodi dicuntur, qui vel 1
sacris Dei oraculis, vel blasphemis Diaboli vocibus deblateratis, vel characteribus aliisue rebus adhibitis, Diabolos serpentes, & aspides, vt virus ponant, & mansuescant, cogunt, vel virilitatem hominibus adimunt, eorumque voces & membra ligant, vel arma & similia incantant, Diabolo interea colludente, & reuera expediente, quæ incan-
tator molitur. Ludit enim Satan suis præstigiis, cum suis man- 2
cipiis, & fingit se captiuum ab ipsis detineri, patitur quoque se in forma animalis, quam assumpsit, virgis cædi, exclamat quoque lamentabili voce, quasi dolorem ex verberatione sentiat, & post virgarum cæsum, quasi coactus responsa dat, ad quælibet interrogata, in hunc nimirum finem, vt sua manci-
pia in exitium præcipitet. Horum Incantatorum men- 3
tionem facit Rex Dauid Psalm. 58. *Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.* Hanc

illustrem similitudinem de impiis obstinatis cum serpentibus atris, Eobanus Hessus eleganti carmine ita reddidit:

Horum persimilis furor est serpentibus atris,
Tale sub insido pectore virus habent.
Corde venenatum referentes aspida ficto,
Qui clausas aures, ne capiatur habet.
Incantatoris ne voces audiat, aures
Obstruit, instantis ne cadat arte Magi.

4 Traditur de serpentibus, quod animaduertentes præsentiam alicuius Magi, qui incantationes adhibere velit, alteram aurem allidant terræ, alteram vero cauda obstruant, ne exorcismum incantatoris audiant, & parere cogantur. Non autem dubium est, quin Magi ex permissione Dei, & illusione Satanæ, possint eiusmodi præstare. Hinc illud Vergilii: *Frigidus in pratis*
5 *cantando rumpitur anguis.* Saltzburgi incantator iactabat, se omnes in vicinia ad milliare serpentes posse in vnam perducere foueam, & interimere: quod cum tentaret, tandem antiquus & ingens proserpit serpens, quem cum carmine in foueam compellere niteretur, ille exiliens, incantatorem velut cingulum amplectitur, trahitque in foueam & enecat. Hæc Magiæ huius stipendia, hi simulatæ fructus ami-
6 citiæ. Icantationum sunt varii & diuersi modi. Quidam enim arma, naues, ne vlla vi ventorum, etiam infinitis velis, vento obuersis, portum egredi valeant: molendina, ne vllo impetu volui queant, vocem hominum, ne clamare possint: latratus canum, volatus auium, & id genus alia, incantare & ligare pos-
7 sunt. Quo in genere Lappii Septentrionales mirifice valent. Solent enim hi, *teste Olao Magno libro 3. cap. 18.* mercatoribus in eorum littoribus, contraria ventorum tempestate impeditis, ventum venalem exhibere, mercedeque oblata, tres nodos Magi-

Magicos, non Cassioticos loro constrictos eisdem reddere: eo seruato moderamine, vt vbi primum dissoluissent, ventos habere placidos, vbi alterum, vehementiores: at vbi tertium laxasset, ita sæuas tempestates se passuros, vt nec oculo extra proram in euitandis scopulis, nec pede in naui ad vela deprimenda, aut in puppi pro clauo dirigendo, integris viribus potirentur. Si quis peregrinus cupiat de suorum conditione certi quid 8
cognoscere, præstant, vt intra viginti quatuor horarum spacium rescissat, quid cum illis agatur, vel si trecentis milliaribus absint, hoc modo: Incantator postquam vsitatis ceremoniis euocatos Deos suos compellauit, subito collabitur & exanimatur, quasi extincto illo reuera abscedat à corpore anima. Neque enim aut spiritus in eo reliquus esse, aut restare cum vita sensus aliquis & motus videtur. Sed vt adsint semper aliqui oportet, qui proiectum & exanime corpus custodiant, quod cum non fit, Dæmones id abripiunt. Horis viginti quatuor elapsis, reuertẽte spiritu ceu è profundo somno cum gemitu expergiscitur exanime corpus quasi reuocetur in vitam ex morte qui cõciderat. Postea sic restitutus ad interrogata respondet, & vt fidẽ faciat percontatori, recenset aliquid, quod agnoscat ille, & certo sciat in ædibus suis aut cognatorum fuisse. Hæc in rei veritate ita se habere, nuper cognoui à doctissimo & humanissimo viro D.M. Iohanne Corfinio, ciue Rostochiensi primario, qui in istis Septentrionalibus locis cum nobilissimo heroe Domino Christiano Friess, serenissimi Danorũ Regis in Noruuegia
Vicario, aliquandiu vixit. Incantationis species est, *Cabala* Iu- 9
dæorum recentiorum Philosophia, & Magiæ soror, quæ verbis conceptis & prophanatis, pollutisque sanctissimis Dei nominibus, characteribus, certis signis, certis sacrificiis miracula
facere & futura prædicere docet. Et sic Cabala vetus, quæ se- 10
cretior diuinæ legis interpretatio erat, à Magia infami vitiata fuit, ita vt Cabalistica eiusmodi Magia, Christum incomparabilia

lia effecisse miracula, astruere non perhorrescant perfidi Iudęi. Atque hinc data fuit gentibus occasio calumniandi verbum Iehouæ Hebræorumque Cabalam, de qua sic Plinius lib. *30*. cap. 1. *Est alia*, inquit, *Magices factio à Mose & Iochabella Iudæis pendens.*
11 Si quis autem obiiciat, nihil inesse hic Diabolici, si quis certos Psalmorum versus, aut ad expergiscendum constituta hora, aut ad orandum Deum, aut ad conficiendas alias actiones pronun-
12 ciat. Respondeo: Præcipuum pietatis & sapientiæ fundamentum est, vt quis mane oraturus, surgat, & in nomine Iesu
13 omnes actiones & consilia sua incipiat. Notissima debet esse nobis suauissima hæc Antonii Flaminii oratio.

Iam noctis vmbras lucifer,
Alma diei nuncius,
Terra poloque dimouet,
Simulque nos cubilibus
Monet relictis, pectore
Preces ab imo fundere
Ad templa summa cœlitum.
Oremus ergo supplices
Fontem perennem luminum,
Vt sicut omnes aeris
Illustrat oras, viuido
Sic nostra corda repleat
Fulgore sancti spiritus,
Qui nos per hæc contagia
Puros ab omni crimine
Traducat ad cœlestium
Sedes beatas, illius
Nutu gerantur omnia.
Cibumque siue sumimus,

Seu quid negotii foris
Tractamus, aut domi intima
Seu mente quid reuoluimus,
Id omne ſemper gloriam
Spectet beati Numinis.
Rector ſupreme cælitum
Quæ mente tota poſcimus
Hæc omnibus concedito,
Qui corde puro te colunt,
Et vnicum natum tuum
Cum ſempiterno ſpiritu.

Sanctiſſima autem veri Dei & caſtorum Angelorum nomina, in ore, in tabulis, in characteribus Magorum, aut eorum, qui tentant Dominum, non ſanctificantur, ſed polluuntur, atque blaſphemantur. Nec maius ſcelus eſt quam hoc modo abuti verbo Dei ad præſtigias ſcilicet Diaboli in Dei contumeliā tegendas, aut etiam pingendas, quod ex arcano ſinu patris filius Dei, victus amore miſeri peccatoris depromſit ac promulgauit, propter peccatorem, qui à Deo propter lapſum primorum parentum abiectus, & hoc ſe in gratiam receptum diſceret, haberetque teſtimonium firmiſſimum voluntatis diuinæ erga ſe, quo ſe in veris animorum conſternationibus, & ancipitibus diſtractorū ſenſuum, animique fluctibus erigeret & erudiret. Admirandum profecto in tanta luce Euangelii inueniri Principes & Reſpublicas, qui hanc blaſphemam & Magicam gentem ferant & defendant. 14

15 Cum laudatiſſimo quondam Germaniæ Principi Chriſtophoro Duci VVirtenbergenſium quidam ſuaderent, vt blaſphemos Iudæos propter frequentes exactiones & maxima commoda reciperet: Reſpondit Chriſtianiſſimus, & ſan-

ctissimus Heros: Wann diese verfluchte Leuthe mir wolten Geldt vollauff geben / wolte ich sie doch in meinem Fürstenthumb / **weil sie an meinem Bruder vnnd Erlöser Jesu Christo trewloß worden / vnnd öffentliche Zauberer seynd /** nicht
16 leiden. Laudabiliter itaque Reges Daniæ & Sueciæ Electores, item Principes & Ciuitates Saxoniæ faciunt, qui hanc impiam
17 gentem in eorum ditionibus non ferunt. Cæterum inter Incãtationis modos, nullus frequentior & passim perniciosior hodie, quam incantatio illa, quæ nouis coniugibus infertur, quam *Ligationem ligulæ*, vel *ligare ligulam*, vulgo **Nesteln verknüpffen** / nominant. Quod quidem execrabile maleficiũ, etsi quandoque sine expressa conuentione & societate cum Diabolo inita committatur, actio nihilominus est Diabolica &
18 supplicio capitali digna. Mirum autem nemini videri debet, si nodationibus istis Diabolus plurimum abutitur: primum enim generis humani, quod totis viribus conatur perdere, procreationem impedit: deinde augustum illud amicitiæ vinculum, inter virum & vxorem tollit, postremo qui ligati sunt ad scorta & adulteria transuolant. De hoc scelere loquitur Canon *33*. quæstione octaua. *Si per sortiarias*, inquit, *& maleficas artes, occulto, sed nunquam iniusto Dei iudicio permittente, & diabolo præparante, concubitus non sequitur: ad Deum per humilem confessionem est recurrendum.* Quo ex loco notari quatuor aut quinque axiomata necesse est. Primum, copulationem arte malefica impediri posse, quod omnes Theologi agnoscunt vno ore, & ipse Thomas *in librum quartum sententiarum, distinctione 24.* vbi dicitur vir respectu vnius solum mulieris ac non aliarum nodari posse, *& capit. vltimo de frigidis.* Secundum, in occulto fieri, sed tamen iusto iudicio permittentis Dei. Tertium id totum à Diabolo præparari. Quartum, ad

Deum ieiuniis & orationibus recurrendum eſſe: quod poſtremum caput apprime notandum eſt, quia impietatis eſt in eo laborare, vt *(quod multi faciunt)* diabolicis modis ſoluatur nodus: ſic enim ad Diabolum & Diabolicas ſuperſtitiones recurritur. Nec nouum hoc inſtitutum eſt: nam Amaſin Ægypti Regem *apud Herodotum lib.* 2. legimus fuiſſe vinctum & impeditum ne rem haberet cum Laodice vxore ſua, donec carminibus ſolennibuſque precibus ſolutus eſſet. Concubinas quoq; Theodorici Regis iiſdem ligamētis aduerſus Hermambergam vſas eſſe, Paulus Æmilius in vita Clotarii ſecundi teſtatur. Refert Bodinus, eſſe formas nodandæ ligulæ amplius quin- 19
quaginta, ſiue ad virum coniugatum impediendum, ſiue ad mulierem ſolummodo, vt alter alterius faſtidiens infirmitatem adulteriis ſeſe pollueret: plerunque tamen virum illigari, vix mulierem: ligari autem poſſe in diem vnum, in annum, in æternum, aut quantiſper duratura eſſet ligula niſi ſolueretur: eſſe nodationem, qua vnus alterum deamet, neque redametur, ſed odio ſit vehementiſſime, eſſe qua inter ſe amarent ardentiſſime, ſin ad congreſſum veniretur, alter alterum laniaret vnguibus, & cæderet indigniſſime. Habent & Turcæ ſuum mo- 20
dum ligandi, quo inuitos retrahunt. Nomen ſerui in ſchedula ſcriptum ſuſpenditur in tabernaculo, vel domicilio ſerui, deinde diris verbis & imprecationibus illius caput impetunt. Hinc vi dæmoniaca, putat fugitiuus ſibi in itinere, vel Leones, vel Dracones occurrere, vel mare, vel flumina contra ſe exundare, vel cum tenebris nigreſcere, iiſque terriculamentis repulſus, ad herum redit.

Incantatoribus annumerandi ſunt Exorciſtæ Pontificii, 21
qui vt plurimum ſunt Magi, *vt Aretius ait.* Nam vt hi diris exe- 22
crationibus Diabolos ab inferis euocant: ita Exorciſtæ non ſolum recitatis certis precibus, atque vſurpatis, additiſque aliqui-

bus ceremoniis characteribus, execrationibus & ſæpe repetito Dei nomine, Mariæ & ſanctorum, malignos ſpiritus ex hominibus, beſtiis, ædibuſque eiicere conātur, verum etiam aquam, ſalem, oleum, lucernas, palmas, herbas & alias creaturas ad pellenda, vt volunt, ſpectra & phantaſmata, exorciſant & conſecrant. *Martinus Chemnitius in 2. part. Examin. Trid. Concil. Benedictus Aretius in Problemat. Theolog. de Exorciſtis. Ludouicus Lauat. de Spectris part. 3. cap. 10. Peucerus de Incantat. fol. 158. Ioan. Bodinus de*
23 *Dæmon. lib. 3. cap. 6. VVierus lib. 5. cap. 25.* Olim in primitiua Eccleſia fuit peculiare donum, voce humana & poteſtate diuina de corporibus obſeſſorum exigere Diabolum, vel compeſcere, & hi dicebantur EXORCISTÆ, propterea, quod manus à Cacodæmone vexatis imponebant, & ſolennibus quibuſdam impreca-
24 tionibus & obteſtationibus Dæmones eiiciebant. Vlpian. *in l. 1. D. de var. & extraord. cognit.* verbum EXORCISARE, vulgare verbum impoſtorum eſſe ſcribit, quod ipſe Chriſti ſectatoribus qui ſub Claudio Imp. Chriſtiani ſunt nominati, cum antea NAZARÆI & GALILÆI, itemque ex nomine noſtri IESV, IESSÆI dicerentur, vt ex Suida & Philone, Ioannes Quintinus Hæduus *in quinto Canone Gangrenſi* refert, infenſus fuerit. Et auctore Lactantio, Vlpianus collegit omnia Principũ ſcripta contra Chriſtianos, vt doceret, quibus pœnis affici oporteret eos, qui ſe cultores Dei profiterentur. *Lactantius lib. 5. cap. 11. Balduin. in comment. ad Edicta veterum Principum Rom. de Chriſtianis, Dioniſius Gothofredus in d. l. 1. Ioannes Borcholten de Feud. cap. 5. num. 14. &*
25 *13.* Cum autem donum eiiciendi Dæmonia deſiiſſet, κακοζηλία illa ad ſuperſtitioſos exorciſmos, & ad Magicas verius incanta-
26 tiones tranſiit, vt Chemnitius alleg. loco ait: notæ ſunt coniurationes lib. de Ceremon. Eccleſ. Rom. *Exorciſo te per ✝ Patrem ✝ Filium ✝ & S. Sanctum, vt ſubito recedatis. Coniuro vos per omnia beatiſſimæ Virginis Mariæ nomina, ſcilicet Virgo ✝ Flos ✝ Nubes ✝ Regina ✝ Imperatrix ✝ Domina ✝ Aurora ✝ Ancilla ✝ Ortus ✝*

Fons

Fons + *Puteus* + *Luna* + *Sol* + *Porta* + *Domus* + *Beata* + *Gloriosa* + *Benignissima* + *Pia* + *Aula* + *Rubus* + *Scala* + *Stella* + *Turris* + *Auxiliatrix* + *Archa* + *Thalamus* + *Margarita* + *Tabernaculum* + *Amica* + *Pulchra* + *Mater* + *Alma* + *Speciosissima* + *Formosa* + *Benedicta* + *Sponsa* + *Maria* +. Vide Flagellum Dæmonum *fol. mihi 179*. Adhæc prolatione horum quinque verborum, *hoc est enim corpus meum*, cum halitu facta, se panis substantiam mutare, corpus Christi de cœlo detrahere, & in hoc illum conuertere, plane magice sibi & aliis persuadent. Salem quoque exorcisant, vt sit omnibus sumentibus sanitas animæ & corporis, & fuget Diabolos. Similiter *aqua*, inquiunt, *benedicta, deleat tibi tua delicta. Et diuinæ gratiæ sumat effectum ad fugandam omnem Diaboli potestatem, abiiciendos Dæmones, morbos pellendos, ne in illis locis resideat pestilens spiritus, non aura corrumpēs, in quibus hæc vnda fuerit respersa, ac cuncti ea respersi sanctificentur ac purificentur.* Herbis quoque à se exorcisatis certa & concepta verborum forma has vires affingunt, quod omnes qui vtuntur, ex eis benedicantur & sanctificentur, & sit eis sanitas animæ & corporis. Et omnibus hominibus, pecoribusque, qui ex eis gustauerint, omnem putredinem & omne phantasma Diaboli, & omnem morbum, omnem pestilentiam & dolorem expellant. De agno Dei ex cera & lana confecto atque à se consecrato asserunt: *peccatum frangit, vt Christi sanguis & angit*. De balsamo & oleo dicunt: *Exorciso te* (audis verba Magorum) *creatura olei, per Deum patrem omnipotentem &c. vt fias omnibus, qui ex te vngendi sunt, in adoptionem filiorum Dei per spiritum sanctum.* Item: *vt per hanc vnctionem olei sacrati accipiat vnctus plenam remissionem peccatorum, & sit ad refectionem mentis & corporis ad euacuandos omnes dolores, omnes infirmitates, omnemque ægritudinem mentis & corporis.* Oleo infirmorum vnguntur membra humana, quæ sunt organa sensuum exteriorum, vt per istam vnctionem expietur quicquid homo istis membris & sensibus vnquam deliquit. Has vi-

res creaturæ istæ non habent ex naturali creatione, neq; diuina ordinatione, aut verbi Dei institutione, ideoq; mera vere Diabolica, impia & blasphema Magia, vt recte scripsit Iacobus Heerbrandus, primarius Academiæ Tubingẽsis Theologus *in Disputa. de Magia, Thesi 84. vsque ad 92.* De hac consecratione Papistica ita scribunt August. Lerchemer in suo Germanico
27 Tractatu, Von der Zauberey/ *fol. 218.* Mit wie grossem Mißbrauch Göttliches Worts / mit was Gauckelspiel vnd affenwerck vnterstunden sie sich / vnnd vermeinten die Bösen Geister auß den Besessenen zu vertreiben/ banneten den heiligẽ Geist ins Tauffwasser/ ins Saltz/ ins Oel/ ins Wachs/ inn Kräuter/ in Stein/ in Holtz/ in Erdboden / wann sie Kirchen / Altar / Kirchhöfe weiheten / segneten Fladen / Fleisch / Eyer / ꝛc. Weiheten am Osterabend auch das Fewer / daß keinen Schaden thete / so ich doch leider erlebet habe / daß funff Tage darnach vnser Flecke in grund verbrandte.
28 D. Iacobus Andreæ *in suis Eslingensibus concionibus Serm. 14. fol.* 411. Zu dem/ hat der Chrysam noch ein grossen Mangel/ Nemlich/ daß er mit Zauberschen Segen ist zugericht / vnnd demnach / wann man inn Grund daruon reden will/ nichts dann lauter Teufelswerck ist / Dann so offt der Bischoff den Chrysam weihet / so bläset er drey mal vber das Glaß / Creutzweis / darinn das Oel ist/ vnnd spricht nachfolgende Wort : Jch beschwere dich Creatur deß Oels / durch Gott den Allmechtigen Vatter/ der den Himmel/ die Erden/ vnnd das Meer geschaffen hat/ vnnd alles was darinnen ist / daß alle Krafft deß Satans / vnnd alles Heer deß Teuffels/ aller Anlauff / vnnd alle Fantasey deß Satans/ mit der Wurtzel von dir außgerissen / vnnd vertrieben werde/ vnnd werdest allen denen so mit dir bestrichen werden/ dienstlich zur Kindtschafft GOttes durch den heligen Geist / im Namen Gottes + deß Allmechtigen Vatters/ vnd in der Liebe Jesu Christi + seines Sons / vnsers HERREN/ welcher mit ihm lebet warhafftiger Gott in einigkeit deß heiligen Geistes.

Wer wolte aber hier nicht gedencken / wann er diese Wort höret von einem Bischoff / er höret einen Zauberer / oder Teuffelsbeschwerer ? Dann er beschweret hie die arme Creatur deß Oels nicht anders / dann wann er mit tausent Teuffeln besessen were / vnd gebeut den Teuffeln / daß sie außfahren müssen / Ja er giebet für / er reisse sie mit der Wurtzel herauß / er hauchtzet wie ein Zauberer vber das Gefeß / darinn das Oel ist / er macht wie die Zauberer zwey Creutz / er beschweret den Teuffel / ja viel Teuffel / wie ein Zauberer. Dann er hat eben so wenig Befehl den Namen Gottes vnd das Creutz hiezu zugebrauchen / vnd den Teuffel auß dem Oel zu beschweren / als ein ander Zauberer / oder Warsager / wañ er den Teuffel beschwert / vnd seinem Nechsten sagen wil / wo er sein verlohren Gelt oder Gut wider finden solle.

Sed his Magicis Ceremonijs relictis, vtamur 29
remedijs à Saluatore Christo in verbo eius præscriptis, nimirum orationibus & ieiunijs: his enim modis Dæmoniorum genus, auctore Christo *Matt. 17. vers. 21.* eiicitur. Hinc mulier Græca Syrophenissa genere, ad pedes Christi prouoluta, rogabat eum, vt Dæmonium, à quo filia misere cruciabatur, exturbaret, & ob eius interpellationem exonerabatur filia, *Matth. 15. Marc. 7.* In prisca Ecclesia Dæmoniaci 30
in cœtum adducebantur, & populus totus orabat Deum, vt apud Chrysostomum & Clementem legimus. Augustinus quoq; *lib. 22. de Ciuitate Dei,* & Sozomenus *lib. 6. c. 28.* scribunt: nihil aliud Dæmonibus pellēdis olim fuisse vsurpatum, quam preces coram DEO, nullum familiare colloquium, nullas facetias, nullas interrogationes Satanæ fuisse propositas. Scimus enim preces Ecclesiæ in hoc & alijs casibus vtiles & efficaces esse, & fideles in suis ærumnis

mnis illas ſemper petiuiſſe. Ieiunium quoque (*quod ſeria ſcilicet oratio requirit*) adhibendum, valde enim Dæmones ob-
31 lectantur crapula & otio corporis. Encomium ieiunii Athanaſius & Cyprianus deſcribunt. Ieiunium morbos ſanat, deſtillationes exſiccat, Dæmones fugat, malas cogitationes expellit, & mentem nitidiorem reddit, & cor purgatius, & corpus ſalubrius, & ad
32 thronum Dei hominem ſiſtit. Tempore Lutheri VVitebergæ ſtudioſus quidã adoleſcens luxui plus iuſto deditus, vt tantum pecuniæ, quantum vellet, ſemper in loculo habere poſſet, ſe ſponte Diabolo deuouerat, idq; chirographo ſanguine proprio conſcripto, Dæmonique oblato, exhibuerat. Verũ paulo poſt ex concionibus Lutheri ipſum facti pœnituit, & Luthero anxius ſuum facinus confeſſus eſt, eiuſque conſilium petiit, quo pacto à Satanæ poteſtate poſſet liberari. Lutherus effuſis ardentibus ad Deum precibus, additis quoque pro cõcione publicis precibus, coegit Diabolũ, vt adoleſcentis chirographum ſub concione ad altare proiiceret. Si dictis rationibus nondum Diabolus cedit, eum increpare licet,
33 in nomine Ieſu, vt ait Magnus ille Philippus Melanthon in Epiſtola quadã, quæ extat in libris ſuarum Epiſtolarum, vbi ſcribit: *Nec vero dubito, vera piorum precatione tolli id malum & expelli Diabolos poſſe.* Recte etiam facient, ſi qui homines non Epicurei, ſed vere inuocantes filium DEI Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſerio præcipiant Diabolis, vt ab illis miſeris diſcedant, & de futuro iudicio filii Dei, in quo malitia Diabolorum oſtendetur, palam vniuerſæ docent Eccleſiæ, & de pœnis Diabolorum: ſed hæc fieri oportet ſerio,

& omit-

& omittendæ sunt ceremoniæ τῆς ἀρτολατρείας & lustralis aquæ & falsarum inuocationum & similium. Scio plura exempla in quibus profuisse piorum precationem certum est.

Capvt VII.

DE VENEFICIS.

Summæ.

1 *Venefici qui dicantur.*
2 *An Venefici aliquid efficere possint.*
3 *Quidam existimant eos nihil posse.*
4 *Sententia Ioannis VVieri.*
5 *Sententia Augustini Lerchemers.*
6 *Communis Theologorum & Iurisconsultorum conclusio est, Veneficas ex Dei permissione & Diaboli auxilio, damna inferre hominibus & iumentis suis Magicis artibus posse.*
7 *Verba legis diuinæ.*
8 *Moises loquitur de illis, qui Magicis artibus homines & iumenta interficiunt.*
9 *Testimonium Pauli ad Galatas.*
10 *Concilia, Veneficorum scelera nominant lethalia maleficia.*
11 *Testimonium S. Augustini.*
12 *Testimonia S. Lutheri.*
13 *Lutherus morbos suos veneficiis diuinitus permissis asscribit.*
14 *Satanas est lictor & carnifex Dei.*
15 *Iob Satanam patientia sua & fide in Deum superauit.*
16 *D. Hemmingii testimonium.*
17 *D. Chytræi & aliorum Theologorum testimonia.*
18 *Verba Legis humanæ.*
19 *Testimonium Pauli Grillandi IC.*

1 VEnefici (*vtriusque sexus homines*) sunt, qui nefariis carminibus, diris imprecationibus, immundorum spirituum immissione, Pharmacis à Diabolo pręparat s, vel per artes illicitas ex cadaueribus, funibus suspendiosorum & corporibus mixtis concinnatis, illatis, defossis, pabulo vel potui mixtis hominũ & pecudum valetudinem ac vitam lædunt ac perdunt. Solent enim Veneficæ multa ex carnibus ossibusque suspendiosorum, ad rem ipsam Magicam pertinentia conficere, iisque in Magicis veneficiis vti, prout testatur Lucanus:

----laqueum nodosque nocentes
Ore suo rupit, pendentia corpora carpsit,
Abrasitque cruces, percussaque viscera nimbis
Vulsit, & in coctas admisso sole medullas, &c.

Et Apu-

Et Apuleius Madaurensis, & ipse Magiæ deditissimus, cum de
ferali officina Pamphiles, Thessalicæ mulieris in ea arte instru-
ctissimæ, loqueretur, lib. 3. Metamorph. *Hic*, ait, *nares & digi-
ti, illic carnosi claui pendentium*, &c. Cæterum Plinius *lib. 28. ca-
pite 1.* scribit, Antheum ex Caluaria suspendio interempti cata-
potia fecisse, contra rabidi canis morsum. Et *cap. 4. eiusdem libri*,
tradit laqueum suspendiosi circumdatum temporibus, dolo-
rem capitis sedare. Queri iam solet, nec immerito, *utrum Vene-* 2
fici, id quod volunt & cupiunt, *etiam efficere & præstare
possint*. Duplex hinc sententia sese offert: Sunt enim qui iudi- 3
cent, plane nihil eos posse, & meras esse tantum imaginationes
& phantasias. In qua sententia viri sunt doctissimi Ioannes Wie-
rus, Augustinus Lerchemer, & alii: verba Wieri sunt in cap. 35.
lib. *3. Quod vero hæ maleficium, aut si mauis, veneficium etiam sine* 4
*contactu inferre posse credantur, cum aliquo eius excremento, cui nocere
debet maleficium, cuiusmodi est vrina, stercus, sanguis, capillorum
& vnguium præsegmina, atque generaliter includi membris canis,
similibus aliquo modo his, quorum in homine sunt partes aut excremen-
ta, claudique osse mortui hominis, ac in illius nomine sepeliri, alia
quidem in vestibulo, alia in via, crucis formam habentibus, alia in tor-
rentibus cum bona venia mei olim præceptoris venerandi Agrippæ*
(qui ex hisce nugis librum consarcinauit) *hæc mere inania esse, ad-
eoque ridicula cum Cardano libere assero, atque Satanæ instinctu in v-
sum vocari, quasi aliquid hic possent res prorsus inefficaces friuolæq;, quo
à se designatum, id quod apparet malum, à Dæmone constructum, vel
alias Dei occulta voluntate, aut naturæ vitio natum, credant non sanæ
fœminæ: potissimum cum eas noua imbui virtute, ex inepta vel blasphe-
ma aliqua admurmuratione aut imprecatione maligna, falsa opinen-
tur persuasione.*

Verba Augustini Lerchemers, in suo Germanico tractatu 5
von der Zauberey hæc sunt: **Viehe und Menschen zubeschedigen/
zu kräncken/ oder zu tödten mit Gedancken/ Willen/ Worten/**

oder Geberden / vermögen die Hexen nicht / sondern sie müssen entweder die Hand gewaltiglich an sie legen / oder jhnen Gifft eingeben / oder anschmieren. Wann mir schon einer wündschet / daß mein Pferdt hinckend werde / derhalben wirdt es nicht also / wann jhm gleich dieselbe Stunde solches widerführe / sintemal in Worten solche Krafft nicht ist. So er jhm aber mit einem Beil hiewe in die Füsse / damit lähmete er mirs. Wann mir einer ein Auge begerte zu verderben / vnd zu blenden / mahlet ein Auge an die Wandt / steche mit eim Pfriem darein / redte so böse Wort darzu als er immer wölle / damit thete er mir nichts / ob gleich alßbald darauff mein Auge Schaden bekeme. So er mir aber ins Aug steche / Kalck / oder anders schädlichs darein strewete / damit thete er mirs. Also ein Zauberin thut jhrem nechsten an Viehe / Haabe vnd Leben / mit allem jhrem Zauberwerck nicht weher / als wann ein Kindlein erzürnet / die Händlein zusammen schlegt / meynet / es schlage damit den / ders jhm gethan hat. Deinen Kühen kan die Zauberin / wie kein andere / die Milch nicht nemmen / sie muß dabey seyn mit jhrem Kübel / vnnd melcken sie. Kompt deine Milch anders hinweg / so wisse / daß der Teuffel die Kühe schwechet / daß sie versiegen / oder stilet die Milch / tregt sie den armen Hexen zu / oder wohin er sonst wil / die melcken sie den auß jhrer Kunckel / oder auß einem Pfost / wie es scheinet. Id est: *Hominibus & iumentis damna inferre, aut interimere cogitationibus, verbis, gestibus, ac nuda voluntate, Veneficæ nullo modo possunt, nisi aut violentas manus ipsis iniiciant, aut veneno, inunctionibus, id efficere conantur. Quæ tamen res non veneficium, sed vsitatus potius nocendi modus dicitur. Item si quis imprecationibus suis equum meum claudicantem efficere vellet, non vi imprecationis illius, etiamsi voto casus quidam responderet, id fieri dicerem, quandoquidem verba illa hanc efficaciam omnino non habent. Si autem, securi arrepta, pedem percusserit, illum debilem reddere, & in officio suo perfungendo impedire potest. Si visui meo quidam nocendi cupidus*

pidus oculi formam in pariete pingeret, eamq́; cũ execrationibus framea confoderet, punctione & superstitione hac, nihil eum efficere certum est, etiamsi eodem tempore & momento visum meum aduersum aliquid pati contingeret. **Si autem visui meo ictum infligeret, aut in eum calcem & alias res nocituras iniiceret, tum deprauare & corrumpere facile posset.** *Ita & Veneficæ vicinorum suorum pecoribus, vitæ & fortunis non magis nocere, omni sua arte possunt: ac puer quidam ad iram commotus, qui collisione & conflictione manuum, eum à quo cæsus est, se verberare putat. Vaccas tuas Veneficæ, sicut & aliæ, lacte priuare & spoliare non possunt, nisi præsentes ipsæ fuerint & manibus lac emulserint. Si alia ratione aut modo lac tibi ablatum fuerit, Diaboli fraudi id adscribendum putabis, qui illud ad Veneficas, aut alibi vbi voluerit defert, quæ postea lac illud, prout Diabolus ipsis suggerit, ex poste, vel alio instrumento emulgere existimant.* Sed verior est Theologorum, Iurisconsul- 6
torum, Medicorum & Philosophorum conclusio, Veneficos, Veneficasque ex Dei permissione & Diaboli auxilio varia morborum genera, tam piis, quam impiis incantando, imprecando, fascinando, pharmaca Magica arte incantata exhibendo, applicando, effundendo, sub limina defodiendo, vel quocunque modo vsurpando inferre posse. Et horum sententia tam diuinis, quam humanis legibus, rerum ipsarum experientia, & multorum doctorum virorum testimoniis probatur. Primo in 7
lege diuina, habemus claros textus Exodi vigesimosecundo. *Maleficas non patieris viuere*, & Deut. *18. Ne sit inter vos maleficus.* Certe Moses hic non de illis præcipit, qui vera & naturalia ve- 8
nena necandi causa offerunt, **die einem ein Spannisch Süpplein beybringen**: tales enim sub legibus homicidarum comprehensi sunt. Sed de illis agit, qui Magicis artibus homines & iumenta interficiunt, ipsisque nocent. Prout testatur Ioannes Caluinus *in d. cap. 22.* vbi ait: **Nomine maleficorum Moses intel-**

ligit incantatrices vel ſagas, quæ magicis artibus dant operam, tam vt faſcinis lædant, quam vt reuelationes à Diabolo petant. Quod ſi è nouo etiam teſtamento (quæ eſt altera diuinæ ſcripturæ pars) idem tibi demonſtrari velis, vide Epiſt. Pauli *ad Galat. c. 3. v. 4.* & ſimiles alios
9 locos, vbi optimi & doctiſſimi quiq; interpretes, tum veteres, tum etiam recentiores vno conſenſu omnes eſſe veneficas colligunt, qui Satanica arte & via, hominum animos, corpus, vitam denique ipſam lædant, vt Danæus *de Sortiariis, cap. 2.* & Be-
10 nedictus Aretius *in problematibus, in loco de Magia* notarũt. Concilium quoq; Carthaginenſe, item Conſtantinopolitanum ſecundum, quod in Trullo fuit, *Act. 61.* diſerte & nominatim huius generis veneficorum, mentionem faciunt, & lethalia maleficia eorum ſcelera nominantur. Sed videamus diuinorum in-
11 terpretum teſtimonia. Magnus ille Auguſtinus *lib. 10. de Ciuitate Dei,* (cuius dictum inſertum eſt *c. Nec mirum, §. Magi, 26. q. 5.*) dicit, Magos etiam eos eſſe, qui ſine vllo veneni hauſtu, violentia tantum carminis, homines interficiunt. Et idem *ſerm. 207. de tempore* docet: Veneficas poſſe arte operaq; Satanæ efficere,
12 vt alii è ſanis ægroti fiant, alii ex ægrotis ſani. Diuus Lutherus, organon prædicationis verbi diuini in hiſce nouiſſimis ſeculis electiſsimum expreſſe aſſerit & teſtatur *in Comment. Epiſt. ad Galat. cap. 3.* Veneficas ſuis Magicis artibus valetudinem & vitam hominum perdere poſſe. Sed ad pleniorem fidem verba eius ſubiiciemus: *Negari* inquit, *haud poteſt, quin Diabolus viuat, imo regnet in toto mundo. Faſcinum autem & Veneficium ſunt opera Diaboli, quibus non ſolum nocet hominibus, ſed permittente Deo, quandoque etiam occidit. Sumus autem nos omnes corporibus & rebus ſubiecti Diabolo, & hoſpites ſumus in mundo, cuius ipſe princeps & Deus eſt: Ideo panis quem edimus, potus quem bibimus, veſtes quibus vtimur, imo aer & totũ quo viuimus in carne, ſub ipſius imperio eſt. Poteſt igitur per*

ſuas

suas veneficas nocere pueris, vel angustia cordis, vel excæcare, vel furari, vel in totum auferre puerum, seq; in locum ablati pueri in cunas collocare. Ego audiui talem puerū fuisse in Saxonia qui suxit quinq; mulieres, & tamē non potuit expleri, sed idem potest in senibus, & eodem loco. Me puero, inquit, *multæ erant veneficæ quæ pecora atq; homines, præcipue pueros incantabant: item nocebant segetibus per tēpestates & grandines, quas suis veneficiis excitabāt.* Hæc Lutherus; à quibus euidēter elucet, quantam potentiam, quantamq; facultatē Veneficis adscribat: intellige scilicet, *si Deus illis concesserit.* Verba eius Germanica sunt: Zauberey ist deß Teufels selbst eygen Werck / damit er den Leuthen (wenn GOtt ihm verhengt) nicht allein Schaden thut / sondern sie offtmals auch gantz vnd gar dadurch erwürget / vnd vmbbringet. Ja wir seynd beyde mit Leib vnd Gut als Gäste vnnd Frembdling in dieser Welt / dem Teuffel vnterworffen / dann weil er ein Furst vnnd GOtt dieser Welt ist / ist vnter seiner Macht vnnd Gewalt alles das / dauon wir inn diesem leiblichen Leben / erhalten werden / Essen / Trincken / Kleider / Lufft / ꝛc. Darumb kan er auch durch solche seine Huren vnd Zauberinnen / den armen Kindlein / wanns ihm GOtt verhengt / wol Schaden thun / als mit dem Hertzgespañ / Blindheit / ꝛc. Ja er kan wol ein Kind stelen / vnd sich selbst an seine statt in die Wiegen legen / wie ich dañ etwa gehöret habe / daß ein solch Kind inn Sachsen gewesen seyn soll / dem fünff Weiber nicht
gnug haben können zu saugen geben. Et alibi scribit Lutherus Ve- 13
neficam quandam matri suæ multa incommoda & mala intulisse, & cum eam propterea pastor ibidem in genere saltem reprehēdisset, eum magicis artibus ab ea ita fuisse læsum, vt paulo post vitam cum intolerabilibus doloribus finierit. Et addit Lutherus, piis etiam tale quid accidere posse: animā enim nostrā mēdaciis obnoxiam esse, & licet iisdem liberetur, corpus tamen afflictionibus subiectum esse. Et meos morbos & infirmitates, subiicit, Veneficiis eiusmodi diuinitus concessis mihi accidere existimo, Deus vero electos suos conseruat, liberans

eos

14 eos à Diabolo, & omni malo. Eſt enim Satanas lictor & carnifex Dei: quemadmodum autem carnifex abſque ſententia & licentia iudicis furem non ſuſpendit: homicidam gladio non ferit: Ita Diabolus ſummæ iuſtitiæ carnifex, nec pio vel impio abſ-
15 que Dei permiſſione nocere poteſt, aut damnũ inferre. Id nos docet hiſtoria Iobis, ex qua conſtat, non poſſe Satanam vires ſuas exercere, niſi quantum & quia permittit Deus. Nihil enim bonorum Iobi fuit in Satanæ poteſtate, ante hanc domini conceſſionem: vt Theodorus Beza in Iobum *cap.1.v.12.* ſcribit, vbi pergit: *Num vero Deum dicemus, cum hoc Satanæ concederet, gratum ei quoque facere voluiſſe: Nequaquam: Quid enim iniquius foret, quã fidum ſuum ſeruum, chariſſimum filium, inimiciſſimo ſuo torquendum in manus tradere. Hoc igitur concedens Satanæ Deus, nihil eſt ei proprie largitus, ſed eum potius effecit ſuæ ipſius infamiæ inſtrumentum, quin illum potius Iobo traderet ſuperandum: ſeruo autem ſuo inſigne tropbæ-*
16 *um iam tum præparauit.* In eadem quoque ſententia eſt Nicolaus Hemmingius in admonit. de vitãdis Magicis ſuperſtitionibus: *Deus,* inquit, *nunquam prohibuiſſet artem Magicam & eos, qui ea vtuntur, non iuſſiſſet interficere, niſi ars illa quicquam præſtare poſſet. Sapientiſſimus enim Deus non poteſt ferre leges de rebus, quæ vel non ſunt, vel eſſe non poſſunt. Ita id autem accipi volo, Maleficos ſuis propriis viribus & actionibus Magicis nihil omnino poſſe. Nulla enim vis recitationi verborum conceptorum, characteribus, imaginibus ineſt: Sed Diabolus inſinuans ſe hominibus, permittente Deo, ad incantationes Magicas operatur, ſiue pactũ expreſſum interceſſerit cum Diabolo, vel non.*
17 Dauid Chytræus in præfat. Panurgiæ Samuelis Meigerii: *Deterrimi enim haud dubie latrones Venefici ſunt, qui venenis illitis, defoſſis, pabulo vel potui mixtis, vel aliis malis artibus, Diabolo expediente, pecudes, ſegetes, & hominum etiam ipſorum valetudinem ac vitam lædũt & perdunt.* Benedictus Aretius in Problemat. de Faſcinat. *Accedit experientia manifeſtior, quam vt negari poſſit, faſcinantur à Veneficis infantes, vt contabeſcant, vaccæ vt lac nõ reddant.* Et paulo poſt:

Ac

Ac de visu minus mirabimur, inquit, *si maleficæ lædant, cum Basilisci vim consideramus, & torpedo marina, manifesta experientia, piscatoris manum lædit torpore immisso per arundinem & filum piscatorium. Maleficarum vero oculi veneno imbuti sunt Satanico, quæ infantes diro aspectu facile lædunt. Sunt enim corpuscula tenella & porosa, inprimis oculi venenum per visum facile recipiunt, intra corpus admittunt, quemadmodum Basiliscus sibi ipsi causa mortis est, si obiecto speculo, aut re leui radius visiuus in ipsum reflectatur, & mulier menstruo polluta, non solum speculum inficit, sed propriam faciem ex reflexione visus, item aliorum oculos perstringit & hebetat.* Lambertus Danæus de Sortiariis cap. 3. *Cum sint hi & Satanici & subtiles admodum venefici, certe quidem inficere veneno suo possunt, quicquid in his terris natura sua est corruptibile & mortale, nisi à Deo conseruetur. Nihil autem est in hoc inferiore mundo, quod non sit huiusmodi, & mortale dico, & corruptibile. Quare eorum artes in omnia hæc inferiora grassari posse plane fateamur.* Audiamus nunc quoque & Imperatorum Leges, earumque interpretes, quid de 18 Veneficis sentiant. Imperator Constantinus de his ita loquitur in l. 4. *Eorum est scientia punienda, & seuerissimis merito legibus vindicanda, qui Magicis accincti artibus aut contra salutem hominum moliri, aut pudicos animos ad libidinem deflexisse detegentur.* Et idem l. 6. *Multi Magicis artibus vsi, elementa turbare, vitam insontium labefactare non dubitant, & manibus accitis audent ventilare, vt quisque suos conficiat malis artibus inimicos, hos quoniam naturæ peregrini sunt, feralis pestis absumat.* Hos quoque persequitur & damnat Lex 12. tabular. Lex Cornelia de Sicariis & Veneficiis: Imperator Iustinianus *in §. Item Lex Cornelia, Instit. de publicis iudiciis:* vbi eadem lege & Venefici capite damnantur, qui artibus odiosis, tam venenis, quam susurris magicis homines occiderint. Imper. quoque Leo *Nouella 65. Constitutione*. Carolus V. hic: **So jemand den Leuten durch Zauberey/ Schaden oder Nachtheil zufügt/ soll man straffen mit dem Fewer.** In Iure Canonico

ſimiles pœnæ habentur, de quibus vide Decretum Gratiani *26. quæſt.* 1.*2.3.4.& 5.* & Conſtitutiones Alexandri VI. Adriani VI. & Sixti IV. PP. *in cap.* 1. *2. & 3. De Malef. & Incantato. lib. 7. Decretal.* Cum itaque tanta ſeueritate ab Imperatoribus prohibita ſint veneficia, firmiſſimum eſt argumentum, Veneficas ſuis magicis artibus aliquid efficere poſſe. Cur enim de iis leges ſcriptæ eſſent, ſi nullæ vnquam extitiſſent? Cur pœnæ in eos ſancitæ? neque enim de iis rebus, quæ non ſunt, leges promulgantur: & par eſt earum rerum, quæ non ſunt, & quæ non apparent, in iure ciuili iudicium, quemadmodum Iuriſconſulti docent. Cum quæreretur à ſapientiſſimo illo Athenienſium Legislatore Solone, cur nullam aduerſus Parricidas legem ſcripſiſſet, reſpondit: Quod neminem vnquam parricidam fore ſuſpicaretur. Vi-
19 deamus nunc LL. interpretes. Bartolus lucerna iuris noſtri, *conſilio 6. T. 1. conſ. crimi. n. 5.* ſic ſcribit: *Audiui à Theologis has mulieres, quæ ſtrigæ nuncupantur, tactu, vel viſu poſſe nocere, etiam vſque ad mortem faſcinando homines, ſeu pueros ac beſtias, cum habeant animas infectas.* Paulus Grillandus de Sortilegiis quæſt. *6.* num. *12. Veneficæ quædam redigunt in pinguedinem, cum quibus faciunt diuerſas vnctiones, ex quarum tactu, cibo vel potu, in humanis aut brutorum corporibus infinitæ cauſantur ægritudines, & morbi intrinſeci, quandoque ex his prouenit priuatio, quandoque vero membri debilitatio, neruorum attractio, dolor capitis, dentium, pectoris, ſtomachi, ventris, cordis, & iſte ſæpius cæteris euenit: quandoque renum dolor intenſiuus, aut alterius membri, & partis corporis. Quandoque vero prouenit febris, tuſſis & dementia, hydrops, aut aliqua tumefactio carnis in corpore, ſiue apoſtema extrinſecus apparens, quandoque vero intrinſecus apud inteſtina aliquod apoſtema fit adeo terribile, & incurabile, quod nulla ars medicorum id ſanare, & remouere poteſt, niſi accedat alius maleficus, ſiue ſortilegus, qui contrariis medelis & remediis ægritudinem ipſam maleficam tollat, quam facile & breui tempore remouere poteſt.* Iacobus
20 Cuiacius, antiquitatis inſignis indagator, *in paratit. Cod. de Maleficis*

leficis ſcribit: *Maleficorum appellatione contineri etiam veneficos, qui carminibus, diris deuotionibus defigunt alios, qui fingunt cereas imagines hominis necandi cauſa.* Et Matthæus Weſenbecius *in Parat. D.* vbi ſcribit: *Ex conſtitutionibus amplius intelligi licet, veneficii quæſtionem ad omnes magos, auſpices, ſacerdotes vetitorum ſacrificiorum, eiuſcemodique artium doctores ac diſcipulos, quique libris magicis vtuntur, eſſe extenſam.* Et paulo poſt: *Vt veneficiorum olim eadem pœna fuit, quæ cædium, ex lege Cornelia: ita nunc poſtquam homicidia gladio puniri cœptum eſt, veneficia quoque eodem ſupplicio vindicantur. Sed & concremari veneficos Conſtantinus voluit, quo genere ſupplicii Sax. & aliæ paſſim nationes, in hos animaduertunt, potiſſimum eos, qui ſortilegiis & Magicis artibus veneficia exercent. Nam qui citra eas artes potionibus & venenis clam interficiunt, velut graſſatores puniri ſolēt: mares rota, fœminæ aqua.* Iodocus Damhouderius in praxi Criminali fol. 144. *Tertia Sortilegiorum ſpecies eſt, Venefica, ſeu malefica, quæ cæteris multis partibus eſt pernicioſior, eoque magis execranda, per quam infinita mala ſuppullulant: tot infirmitates, tam varii morbi, tot calamitates, humana pariter ac brutorum corpora excarnificantur, adeo, vt ad duriſſimam mortem non raro viuentes adigantur, hi citius, illi vero tardius. Citius enim iſtiuſmodi malefici perimunt, quotieſcunque compoſitio malefica valde præſentanea eſt, & plurimum habet veneni: Qua ratione autem id fiat prudens prætereo. Tardius vero mortem inſtigunt, cum longis cruciatibus corpora ita conficiunt, adeo exinaniunt, vt eorum vniuerſa virtute contabeſcente, tandem emori cogantur. Quocirca non perperam ſpecies iſthæc malefica dicitur, ab enormitate, ſcilicet, malitiæ, in quam directe perpetuo vergit. Hinc fit, quod lex vocat iſtos humani generis inimicos, vt qui ſemper tendunt ad hominum internecionem. Obſeruandum præterea hoc loco, variis modis, iſtos maleficos, ſuo maleficio homines* (diuino ſemper permiſſu) *adigere ad mortem. Sunt enim qui ſola carminis potentia homines aliquando interimunt, abſque vllo veneni hauſtu, S. Auguſtin. teſtante libro. 10. de Ciuitat.*

21

Dei, vbi appellat eos hostes communis salutis. Hactenus Damhouderius. Insuper manifesta quoque experientia testatur, eos posse
22 homines & iumenta lædere. Certis enim anni temporibus, vt Peucerus ait, herbas ad certarum vocum pronunciationem euellunt, colliguntque, aut alia suis accommodata artibus conquirunt, ea opinione, quod ex istis herbis eam, qua ipsis opus
23 est, virtutem contrahant. Iis deinde aut ad remedia vtũtur, aut si noxium aliquid parant, cibo, potuiue hominum iniectis, aut in pecorum pabula sparsis, aut saltem collocatis, eo cum fascino qua transeundum est, vel alio, mirifice lædunt, & perimunt etiam animantia, quæ fere talibus degustatis, vel solo halitu attractis, vel transitu perstrictis aut superatis, è vestigio inficiuntur, & aut statim concidunt ac moriuntur, aut lenta consumun-
24 tur tabe. Ac primum eas in homines grassari certo certius est. Id enim quotidie fieri cernimus. Quosdam enim venenis suis interficiunt, alios languentes & tabidos reddunt, eiectionem lotii impediunt, vnde multi moriuntur, sicuti Bodinus *libr. 2. c.*
25 *1.* testatur. *Vidimus*, inquit Peucerus, *φαρμακευτὰς, qui tormentis examinati in confeßione magnum recensebant eorum numerum, quos læsissent, quorum aliquos excœcarant, aliquos mutilarant, aliquos ὕβους*
26 *καὶ κυφοὺς reddiderant.* Refert Sprengerus *p. 2. q. 1. c. 13.* Veneficã quandam in Episcopatu Constantiensi carnifici, dũ super struem lignorum à terra per illum eleuaretur, dixisse: *Pro isto tuo labore habebis à me præmium*, & sic insufflando in eius faciem eum statim in lepram incidisse, & paucis post diebus extinctum fuis-
27 se. *Vidi*, inquit Danæus, *qui nutricum mammas vnico & solo manus attactu lacte exhausissent, & exsiccassent. Vidi qui cholicos morbos grauissimos induxerant, qui tormina, qui podagram, qui paralysin, qui apoplexiam, qui mancos & debiles homines effecerant, aliosque morbos iniecerant, quos postea nec ipsi, nec medicæ artis peritissimi nosse & cura-*
28 *re poterant.* Inter alia autem scelera, quæ Veneficæ committunt, nullum est horribilius & grauius, quam quod paruulos pueros,

nec

nec dum baptizatos Diabolo offerunt, eosque postea misere interficiunt. Sprengerus in Malleo *p.2.q.1.c.13.* refert, obstetrices 29
duas in Episcopa. Basiliensi & Argentinensi concrematas, eo, quod vna quadraginta, altera innumerabiles pueros recentes, ab vtero necauissent, inditis clam in eorum capita grandibus aciculis. Et præterito Anno 89. Comes quidã superioris Germaniæ octo Veneficas, quæ 140. infantes interfecerunt, Vulcano offerre iussit.

Anno LIII. captæ sunt Berlinæ duæ Veneficæ mulieres, 30
quæ glaciem ad perdẽdas fruges perficere conatæ sunt. Eæque mulieres rapuerunt furto alterius vicinæ mulieris infantulum, & ipsum dissectum coxerunt. Factum est diuinitus vt mater quærens infantem, interueniret, ibique in ollam imposita amissi infantis membra videret. Captis itaque mulieribus, & in tortura examinatis dixerunt, si processisset coctio, tunc futura fuisset ingẽs glacies, ita vt omnes fruges perderentur. Quod 31
ad pecudes & pecora, illi ea veneno necant variis quidem modis, nec modo necant, sed si libuerit intumescere faciunt, aut macras reddunt, adeo vt nihil istorum scelere sit peius & perniciosius.

Nouimus, inquit Peucerus, *& pagos, in quibus multos annos* 32
illa quæ ingressa fuerant, vel egressa armenta perierunt, & non fuisse infecta pabula, vel illud certo indicabat, quod vicinorum pecora, eodem vsa pastu, noxii nihil cepissent: sed fascinum fuisse defossum sub via publica, qua armenta pastum agi consueuerant, euentus postea ostendit, cum eruto & sublato fascino actus mutaretur. Et Paulus Grillandus IC. super allegato loco, num. *13. Quædam Veneficia,* inquit, *fiunt ad desiccandum totum lac vnius gregis, vel fœcundi armenti vaccarum, adeo quod nihil casei penitus reddant, quamuis antea in maxima abundantia reddidissent, & similiter abortiones totius gregis vel armenti inducere possunt, prout alias vidi & habui in facto Romæ, quod duæ maleficæ mulieres cum istis maleficiis perire fecerant abortando*

33 *multos pecudum fœtus, & matres desiccauerant penitus.* Quod ad herbas, arbores, earumque baccas & fructus, cæteraque huiusmodi, certe etiam ab illis intoxicantur. Id quod non solum præclara illa Vergilii sententia quæ ex quotidiana rerum experientia ducta est, ostendit, *Ecloga octaua.*

Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Mœris, nascuntur plurima Ponto.

Verum etiam Lex XII. Tabularum: *Qui fruges excantassit pœnas dato: neue alienam segetem pellexens excantanto,* & paulo post: *Ne agrum defruganto,* id est: Nullo præstigiarum genere fiat, vt ager ad sterilitatem perducatur, scilicet ne fruges ferat vllas, vel
34 non quales solebat antea. Est autem olla, *vt Benedictus Aretius in problemat. de Magia inquit,* commune fere omnium Veneficarum instrumentum, in quo herbas, vermes, carnes humanas, aliaque decoquunt, quibus epulis, vnguentis, ac pharmacis ef-
35 ficaciter postea vtuntur. Cur autem maior in hoc genere mulierum frequentia reperiatur, ratio in promptu facilis est. Quo enim imbecillior hominum natura est, quo animus, vt plerunque mulierum est, ad nocendum paratior: eo securior est, eoque facilius atque citius à Satana ab vna sententia ad aliam, & à bono ad malum pertrahi, adeoq; seduci, falli, decipi potest, *vt Scribonius ait.* Ideoque probabili ratione Lex diuina Exodi 22. *Maleficas non patieris viuere,* de mulierib. fuit lata, cum sexus hic ad suspicionem propensior sit, *vt ibidem Caluinus notauit.*

Hinc vulgo dicitur:

Non audet stygius Pluto tentare, quod audet
Effrenis monachus, plenaque fraudis anus.

CAPVT VIII.

DE CVRATORIBVS MORBORVM HYPERPHYSICORVM præstigiosis.

Summæ.

1 *Curatores morborum præstigiosi qui dicantur.*
2 *Magi possunt permissu Dei & diaboli opera morbos hyperphysicos curare.*
3 *Diabolus Medicus est peritissimus.*
4 *Antiqua & diabolica est consuetudo, à Magis, in curandis morbis, remedium petere.*
5 *Curatio morborum hyperphysicorum non est medica.*
6 *Fulgure accensa difficulter aqua restinguuntur.*
7 *Curationis morborum hyperphysicorum tria sunt genera.*
8 *Curatio morborum diuina.*
9 *Curatio diabolica morborum hyperphysicorum.*
10 *Methodus Magicarum curationum à quibusdam præscribitur.*
11 *Paracelsus non referre dicit, vtrum à Deo vel diabolo petatur auxilium.*
12 *Paracelsi Magica curatio Academiis ignota.*
13 *Magica curatiō à quibus discenda.*
14 *Morbis Magica arte inflictis, remedium naturale non prodest.*
15 *Magicas curationes non esse contra Deum dicit Paracelsus.*
16 *Modus curandi morbos Magicos Paracelso.*
17 *Duffi Regis Scotiæ maleficio Magico infecti historia.*
18 *Forres populi Scotiæ.*
19 *Morbos Magicos in morborum Sagarumque imagines cereas deriuari posse, asserit Paracelsus.*

1 CVratores morborum Præstigiosi sunt, qui ad quoscunque hominum vel bestiarum morbos curandos diuinæ scripturæ vocibus, vel conce-
2 ptis verbis & collo suspensis vtuntur. Possunt enim Magi & Veneficæ, eadem opera & arte Diaboli, qua morbum hyperphysicum intulerunt, eundem quoque auferre & sana-
3 re. Exactius quippe Diaboli herbarum discrimina, vires, in medicando vsum, applicandi rationem & modum norunt, certius abditas, penitusque abstrusas ægritudinum causas in-
4 trospiciunt, quam hominum quisque. Antiquissima quoque & Diabolica est consuetudo, remedium ex Magicis quibusdam carminibus, & ritibus petere: nam & Homerus sanguinem ex femore Vlyssis profluentem carmine inhibitum scribit. Theophrastus Ischiaticos dolores carmine sanari, & Cato luxatis membris carmine mederi prodidit, & qualia suffragia operis rusticis, frugibusque sint adhibenda, conceptis verbis
5 & ritibus descripsit. Curatio porro morborum hyperphysicorum arti medicæ minime propria est: sed vt causæ hyperphysicæ sunt, ita hyperphysicam quoque curandi rationem requi-
6 runt. Vt enim ædificia & alia corpora fulgure incēsa, aqua infusa restingui non possunt, imo vero magis accenduntur: ita morbi Magici remediis Physicis exacerbantur potius, quam tollun-
7 tur. Constituuntur autem à quibusdā tria genera curandi morbos hyperphysicos, Diuinum, Diabolicum & Superstitiosum, quorum prius licitum est, & bonum, reliqua duo vetita & ma-
8 la. Diuinum genus in piis, & Deum timentibus duntaxat locum habet, nimirum si quis immotæ regulæ & promissioni diuinæ fidem certissimam habeat, nec Satanam ipsum, nec instrumenta eius Magos & Veneficas sine Dei permissione, posse

piis

piis aut morbos, aut alias calamitates immittere. Contraque ſi
Deo permittente, morbi, aliaue mala illata ſint, ipſum Deum, ſi
ſalutare exiſtimet, nullo negotio poſſe tollere. Alterum & ter- 9
tium genus in incredulis, quandoque vim aliquam habet. Poſ-
ſunt enim, vt dixi, Magi permittente Deo, ſine tamen artis Me-
dicæ præceptis, morbos ope Dæmonum curare, doloreſq; mi-
tigare. Cauſæ vero finales, cur Diabolus eiuſmodi morbos cu-
ret, hæ ſunt: Prima vt mancipiis ſuis ex pacto morem gerat,
eoſque in officio malefaciendi, impiaque incredulitate retine-
at. Secũda, vt miſerorum ægrotorum, qui ipſius opera, per Ma-
gos, Sagasque curari volunt, fiduciam omnem à vero Deo ad ſe-
ſe conuertat, tãdemque vel in animæ extremũ periculum præ-
cipitet, vel ſi Deo prohibente, vt crebro fit, ab eiuſ-
modi morbis Satanæ opera liberari nequeãt, cõſcientiã ipſorũ
affligat, ſi forte ad deſperationẽ poſſet adigere. Huius curatio- 10
nis methodis & præceptis, referti ſunt cum omnium Magorũ
libri, tum Petri Pompanatii Mantuani, Philoſophi & Epicure-
iſmi defẽſoris, Magique nefarii, qui in Academiis Italiæ publice
contra immortalitatem animæ diſputauit, ſcripſit de Fato, &
de incantatione libros, in quibus de verborũ Magicorum, ima-
ginum, characterum, & imaginationis occulta poteſtate, impie
ſatis diſputauit. Ideo eius tumulo Ioannes Vitalis Poeta, tale E-
pitaphium inſcripſit:

En animarum ingens globus & legio omni vagantum,
Quas tu perpetua luce carere negas.
Mortuus vt diſcas æternam has viuere vitam
Ad cineres vlulant Pomponiate tuos.

Venales præterea proſtant Magici libri, & impune leguntur
Ioannis Tritemii Abbatis Spanheimenſis, Necromantica
Steganographia, & Cornelii Agrippæ, de occulta Philoſophia.
Quorſum autem tam perditus optimæ artis Typographicæ

 abuſus,

abusus, hominum generi, maxime iuuentuti disciplinarum cupidæ, perniciosus tentat, intelligentes facile percipient, cum sit mera coram Iehoua abominatio, prout Matthæus VVesenbecius, *in Tract. de studio Iur. q. 8. fol. 18.* recte notauit. Scripsit quoque Bombast. Paracels. *lib. de Occulta Philos. de cælesti medicina, de Philos. magna, de Philos. ad Athenienses*, in quibus magna ex parte docet, curationes morborum, tam ὑπὲρ quam μετὰ φύσιν, per applicationem sigillorum, imaginum, monstrosorum characterum, in certa cœli constitutione, certaque metalla sculptorum,
11 rum, ægræque parti appensorum à Diabolis petendas esse. Imo vero *in libro de morbo caduco* Aphorismum aperte ponit, Nihil referre an DEVS vel Diabolus, Angeli vel immundi spiritus ægro opem ferãt, modo morbus curetur. Et paulo post adiicit, Deum quidem & Angelos Dei sua sponte hominibus benefacere, Dæmones vero per artem Magicam coactos, secundum illud Zachariæ dictum: *salutem*
12 *ex inimicis nostris.* Idem Bombastus *de curandis hyperphysicis morbis* ita inquit: *Qua ratione & quomodo morbis magico maleficio inflictis succurrendum sit, scitu necessarium est omnibus Medicis, qui perfecti cupiunt esse. De tali autem curatione, nec Galenus, nec*
13 *Auicenna sciuerunt aut scripserunt quicquam. Non enim in Academiis, omnis discitur ars, ideo oportet Medicum quandoque accedere vetulas, Sagas, Zigeneros, Rusticos & circumforaneos,* die Zanbrecher/ *& ex ipsis artem ipsam addiscere, qui plus sciunt de hisce rebus, quã omnes Academiæ professores, & quanquam hæc rideant Academiæ professores: tu vtere illis, in forti imaginatione, & experieris ef-*
14 *fectum.* Idem ibidem: *Si quisspiam*, inquit, *supernaturali morbo vel dolore per incantationem detineatur, illi nullum remedium naturale proderit, sed Magicum remedium esse oportet, quo morbus tollatur,*

quali

quali & introductus est; & statim subiungit, tales curationes 15
magicas minime contra Deum esse, quia illis nō
ad perniciem, sed ad salutem hominum vtimur,
dicant ad hæc quicquid velint Theologi. Tandem 16
curationis Magicæ processum ita describit: *Fabricet Medicus ceream imaginem ad similitudinem patientis & in nomine eius, aut conformet ceream particulam, similem affectæ parti, idque indubitata fide, & forti imaginatione, credat per illam, sanitatem ægro restitui posse, ac tandem ceream illam imaginem, in ignem proiiciat, additis Magicis precatiunculis. At si forte ex doloris acerbitate vel partis affectæ, vitæ periculum metuatur, integram imaginem certis verbis admurmuratis, comburat Medicus, & liberatur æger.* Eiusmodi cu- 17
rationis exemplum recitat Cardanus ex Hectore Boetio Historico, de Rege Scotorum Duffo, inquiens: *Duffus Scotorum Rex nouo affligebatur genere morbi, ita vt quotidie sub primam vigiliam, lecto decumbens, insignes cruciatus per vniuersum corpus sentiret, & in sudorem resolueretur, vigilque totam noctem anxius peragebat, sine vllo aliquo signo vel febris vel vitiosorum humorum: Interdiu vero à sudore liber quiescebat, & ita sensim quasi tabe consumebatur, plurimis quidem à variis Medicis exhibitis remediis, nihil prorsus iuuabatur, tandem populari rumore, incerto tamen authore increbuit, Regem in Morauia regione Scotiæ apud Forres à Veneficis mulierculis ita torqueri & excruciari. Distabant autem Forres quinquaginta millia-* 18
ribus à regia sede. Hæc cum ad regis aures peruenissent, misit Rex clancularios exploratores, si quæ mulierculæ Veneficiis aut Incantationibus essent suspectæ, quæ vbi ex diligenti inquisitione præfecti Forrorum, essent exploratæ, noctu circundatis ædibus cuiusdam vetulæ fores irruperunt, ac vetulam cum meretricula filia ad ignē desidentes, & cereā imaginem Regis Duffi veru circumligatam, ac ad ignem circumuoluentes inuenerunt, & comprehenderunt. Altero die torturæ subiectæ mulierculæ, confessæ sunt, Regis mortem, nisi fuissent captæ, paucos post dies, sensim

 torren-

torrendo eius imaginem, continuo subsequuturam fuisse. Vt enim eius imago certis carminibus admurmuratis ab igne quotidie liquefieret, ita ipsum Regem quotidie tabe consumptum fuisse. Exustis his Veneficis, vna cum cerea imagine Regis. protinus Rex pristinæ sanitati restitutus est.

19 Paracelsus in lib. de vita longa: *Possumus,* inquit, *morbos ab incantatione excitatos, in cereas imagines deriuare. Debent autem cerei homunculi fabricari ad similitudinem maleficæ, quæ induxit morbum, in certa influentia cœli, debetque is homunculus certo in loco collocari, additis quibusdam execrationibus, & tum omne maleficium retorquetur in ipsum Magum, per illam ceream imaginem.* Idem Bombastus *in lib. de occulta Philosophia,* tale tradit remedium hyperphysicum.

20 *Si,* inqt, *Veneficæ, aut Sagæ, alicui per poros cutis* (vt Magica arte facile inferre possunt) *cineres, pilos, plumas, piscium spinas, & similes res noxias, sine cutis apertione in corpus inferant, per easque continui cruciatus excitentur, eiusmodi maleficæ materiæ non possunt eximi per vulnus aut incisionem. Nam etsi eximantur & abiiciantur, tamen paulo post iterum in suum locum referuntur. Sed contingit id, vt per abscessum, aut alias per poros ea materia conspicienda se præbeat, & profluat. Eam itaque materiam sponte prodeuntem, siue ea pauca, siue multa sit, totam excipito, eamque in arboris Sambuci aut quercus orientem spectantem partem, facto foramine ponito, & cuneo ex eodem ligno probe obstruito, certorum verborum admurmuratione, tum statim æger sine vllis aliis remediis leuamen sentiet, & quicquid eius venenatæ materiæ adhuc in corpore delitescit, vltro profluet, & ad ipsam arborem defertur, alioqui si chirurgica opera eximatur. statim, vt dixi, denuo in corpus retruditur.*

21 Item, *per spacium,* inquit, *24. horarum omnes dolores Magici tolluntur hisce remediis, loco affecto impositis, lapide, magnete, foliis quercinis, Chelidonio, Corallio & Azoth, si singula per se certo ordine, certaq; cœli cōstitutione, & certis ceremoniis affecto loco applicentur* eius quoq; remedia generis esse dicit, Arthemisam, Hypericō, Clematida, Chelidonium, Rutam, & Morsum Diaboli si in cōuenienti influentia siderum, si fuerint eradicata & applicata.

Eueſtra

Euestra sunt Dæmones (*quorum Principem Bombastus in Philos.* 22
ad Athen. Turbon magnum appellat) qui à Necromanticis euocati, assumpta hominis ante multos annos demortui effigie & nomine, è sepulchris prodeunt, & ad Magorum quæsita, responsa dant & futura prædicunt. Tale Euestrum fuit in Samuelis imagine & specie atque habitu conspectum, quod Pythonissa in Endor è sepulchro Samuelis producens, Sauli monstrauit, & de eius Tragico excidio futura prædicere iussit. Tertium ha- 23
rum curationum genus superstitiosum fuit, quod secundo admodum confine est, & in DEVM eiusque creaturas contumeliosum, quibus tamen multorum Medicorum libri conspurcati sunt, & complurimi Medici se eo feliciter vsos esse scribunt, tam in naturalibus, quam præternaturalibus morbis. Atque huius quidem generis sunt diuinorum dictorum & 24
sententiarum, nominum diuinæ Maiestatis propriorum, Euangelii S. Iohannis, Characterum, Imaginum, signaturarum, aliarumque rerum ridicularum certo tempore, certaque cœli constitutione factarum, appensiones, alligationes, gestationes & similes superstitiosæ gesticulationes, omniaq; illa, quæ Græci περίαπτα vocant. Huiusmodi sunt versiculi illi, quos Epilepsiæ 25
mederi volunt, si collo appendantur:

Caspar fert Myrrham, Thus Melchior, Balthasar Aurum.
Hæc tria qui secum portabit nomina Regum,
Soluitur à morbo Christi pietate caduco.

Item illud, quod dentium dolorem tollere aiunt:

Strigiles, falcesque dentatæ
Dentium dolores persanate.

Et illud, quod sanguinis profluuium compescere debet, Dominica oratione ter recitata:

Sanguis mane in te
Sicut Christus fecit in se.
Sanguis mane in tua vena,

Sicut

Sicut Christus fecit in sua pœna.
Sanguis mane fixus
Sicut Christus fuit crucifixus.

26 Non possum hoc loco rem à vetula quadam gestam silentio præterire. Hæc cum quendam conuenisset studiosum, ab eo petiit, vt contenta in charta, quam in manibus tenebat, non graueat describeret, velle enim se eam collo gestare, vt illius præsidio ab oculorum lippitudine liberetur. Cum autem scolasticus scripti illius Characteres obscuriores, vt esse solent, agnoscere non posset, hæc verba in schedulam scripsit: *Diabolus huic vetulæ eruat oculos*, eamque mulieri tradidit, quam, cum collo anus suspendisset, post paucos dies pristinam sanitatem oculorum recuperauit. Hæc Diabolus fecit ideo, vt vetulam in superstitione sua confirmaret, eamque deciperet.

27 Vidi Magum qui hosce ritus & ceremonias in ægrotis curandis adhibebat: Ægrotum apprehensum in focum collocauit, eius corpori chartam miris, variisque characteribus consignatam postea alligauit, quam ego postea legens, nihil eam præter hæc saltem nomina Dæmonum, *Lucifer*, *Satan*, *Beelzebub*, *Oriens*, *Behal*, *Mammon*, *Buflar*, *Narthin*, *Oleasar*, *Bilech*, &c. continere animaduerti. Qualis illa benedictio fuerit Christiani, verbo Dei edocti, facilime intelligunt. Deus nos ab huiusmodi blasphemiis custodiat, quibus nō Dei nomen, sed diaboli potius inuocatur. Æger tamen propter superstitionem qua vterque fascinatus erat, à morbo suo conualuit. Alii per flammas transmittunt puerulos præseruandos à malo, & traducunt igne, quam Amorrhæorum abominationem notauit scriptura sacra: alii pueros imponunt vrsis, vt aduersus pauores confirmentur: item arboribus alligatur stramen vt seruentur fructus: hæ perniciosæ superstitiones sunt, quibus semper inest auersio

à crea-

à creatore, & in res creatas fides. Reperiuntur etiam quam plu- 28
rimi, qui hac superstitione in tantum dementati, vt pecora,
canes, tauros consecratos, à lupis, vrsis, & aliis feris diripi, di-
laniari non posse existiment. Quid si iumenta aliquando à
cane rabioso aut alia bestia læsa fuerint, legitimis mediis spre-
tis, ad incantationes suas & idololatriam confugiunt, pecora
læsa consecrant, & operi characteres varios, clauos, & si quæ
sint aliæ eius generis ineptiæ adhibent. Imo & pecoris, cuius
partes posteriores læsæ sunt, frontem adurunt, huic vstioni effi-
caciam singularem tribuentes, perinde ac si diuina vis quædam
in clauibus illis, quibus id peragunt, contineatur, cum tamen
nihil à reliquo ferro differant. Vstionibus quidem & aliis me- 29
diis, quæ pecudibus prosunt, vti, nemo improbat: imo hæc in-
primis in curatione pecorum mortiferis vulneribus læsorum
requiri, vsu & experientia comprobatum esse non ignoramus,
vt nimirum vstionis & vnctionis beneficio venenum, quo
vulnus infectum est, tollatur, & pecus conualescere possit.
Si hæc tamen cautio addita fuerit, vt Idololatrici
cultus & incantationis suspicio huiusmodi rebus
absit. Cæterum curatio Magica & superstitiosa inter se cogna- 30
tæ sunt, vtraq; impia, illicita & tota superstitiosa est.
Nihil itaque fere inter Magicam & superstitiosam curationem
aliud interest, nisi quod in Magica curatione intercedit mani-
festa, in superstitiosa autem tacita cum Diabolo confœderatio,
& quod superstitiosa curatio magis nitatur Astrologicis die-
rum & horarum obseruationibus, quam Magica. Alioqui v-
traque easdem materias, characteres, verba, herbas, & alias res
vsurpat, quæ natura sua nullam talem efficaciam habent, qua-
lem ope Dæmonum præstant. Sunt itaque tales superstitio- 31
sæ materiæ tam in curatione Magica, quam superstitiosa, tan-
tum Sacramenta Diaboli, deß Teuffels Heiligthumb / in quibus

Diabolus non ipſas res, aut earum qualitates vireſque ſpectat, ſed id tantum agit, vt per eas, animos & mentes hominum perſtringat, illaqueet & decipiat, quaſi aliter ipſe aut nocere, aut iuuare non poſſet, niſi per eiuſ-
32 modi ſuperſtitioſas res & obſeruationes. In vtraq; igitur & Magica & ſuperſtitioſa curatione fides vera ab omnipotēti Deo, in Magica quidem ad Satanam, in ſuperſtitioſa ad res friuolas & creaturas conuertitur. Vtraque igitur impia, ſcelerata,
33 & corpori & animæ pernitioſa habenda eſt. Ad hunc locum pertinet inunctio & deligatio gladii, alteriuſue teli, qua abſen-
34 tis vulnus deligari dicunt. Non curant enim eiuſmodi Chirurgi præſtigioſi, quos appellamus Wundtſegners/ vulnus certa ratione, ſed obligant inſtrumentum quod læſit, vt palum, quo ſe læſit equus, ſpinam quæ extrahitur ex planta pedis, gladium, ſecurim, & quicquid ſimilium eſt inſtrumentorum, hoc obligāt, & reponunt in certum angulum, ad dies certos, hinc curatur vulnus.

35 Ante annos aliquot Sacrificulus quidam Magus in Thuringia erat, quem Monachum Chemnicenſem vocabant, qui vulnera etiam quam maxima vltra 20. milliaria abſentia, ſola gladii, quo vulnus inflictum erat, inunctione, abſterſione & deligatione perſanabat, quæ vulnerum curatio Magica & ſuperſtitioſa erat, & non virtute inunctionis gladii, ſed per Diabolum, qui Chirurgicæ non eſt imperitus, propter pactum Monachi cum ipſo, & propter fidem patientis à Deo
36 auerſam, curationem peregit. Paracelſus de eiuſmodi vulnerum curatione *in ſua cæleſti medicina* ita docet: *Accipe*, inquit, *Vſneam ſiue Muſcum, qui caluis mortuorum aeri expoſitis adnaſcitur, pondere* ʒ ij. *& in tenuiſſimum puluerem redigito, ſequentibuſque admiſceto. Recipe Axungiæ humanæ* ʒ ij. *Mumiæ, ſanguinis hu-*

nis humani ℥ ʃ. ol. Lini, ℥ ij. olei Roſarum, Boli Armenii ℥ j. Quæ omnia commiſceantur in mortario , & in vnguenti formam redigantur: & ſtatim ſubiungit, vbi tibi vulnus aliquod oblatum fuerit: Recipe ligneum baculum abraſum & mundum, quem in ſanguine è vulnere profluente madefacito , ac exſiccare ſinito , cruentumque bacillum in præſcriptum vnguentum infigito, in eoque tantiſper mittito, donec vulnus perſanetur, quod breui tempore fiet. Vulneri autem vel præſenti vel abſenti non eſt vt aliud remedium imponatur , quam vt patiens quotidie mane linteolum mundum propria vrina madefactum applicet. Addit deinceps, hac ratione, virtute eius vnguenti , quodlibet vulnus quantumque magnum ſine vllo alio remedio, ac ſine omni dolore cito ſanari poſſe, etiamſi vulnus per 10. aut 20. milliaria abſit, à Chirurgo, ſi modo ſanguinem vulnerati habere queat. Ac deinceps inquit. *ſi huic vnguento admiſceatur mellis ℥ j. & pinguedinis bouis ℥ j. & cum eo arma, per quæ inflictum eſt vulnus inungantur, eodem modo abſens vulnus breui conſolidabitur , ſed quia arma non ſemper haberi poſſunt , præſtat bacillo cruento in vnguento infixo vti.*

Iam quæritur, *vtrum homo Chriſtianus poſſit ſalua animi pietate* 37
& conſcientia , Magorum auxilio vti , in morbo curando , quem vel ipſi , vel eorum ſocii immiſerunt , aut cuius ſe remedium ſcire profitentur ? De hac ipſa quæſtione variæ fuerunt hominum ſententiæ & opiniones. Quo ad leges , non omnes inter ſe conſenti-
unt. Conſtantinus Imperator *in l. 4. C. de maleficis* , videtur id 38
concedere , publica vel priuata vtilitate id ſuadente , id quod Bartolus quoque approbauit. Verba Imperatoris ſunt: *Eorum eſt ſcientia punienda & ſeueriſſimis merito legibus vindicanda , qui Magicis accincti artibus, aut contra ſalutem hominum moliti, aut pudicos animos ad libidinem deflexiſſe deteguntur. Nullis vero criminationibus implicanda ſunt remedia humanis quæſita corporibus, aut in agreſtibus locis innocẽter adhibita ſuffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ventis, grandiniſq; lapidatione quaterẽtur, quib. non cuiuſquã ſalus aut æſtimatio læderetur: ſed quorum proficerẽt actus,*

 ne di-

ne diuina munera & labores hominum ſternerentur. Sed apparet Conſtantinum Imp. tunc fide Chriſtiana vere imbutum non fuiſſe, quando illam legem ſcripſit. *Danæus de ſortiariis, c. 6. & D. Borcholten doctiſſimus Germaniæ IC. in* §. 5. *v. eadem lege. Inſt. de publ.*
39 *iudiciis.* Itaque ea lex à Leone Imp. *Nouella Conſtit. 65.* poſtea non tantum emendata, ſed omnino antiquata eſt. Vetat enim, ne quacunque occaſione iis vtamur, totumque hoc Magorum miniſterium, impoſturam & fallaciam nominat, quam poſteriorem legem tanquam ſanctiorem ſummus omnium hominum conſenſus poſtea approbauit. Auguſtinus etiam, cuius verba extant deſcripta *c. admoneant. 26. q. 7.* docet iſtorum auxilium meram deceptionem, meraſque Satanæ inſidias eſſe. Eleganter Chryſoſtomus *Homilia 8. in Epiſtolam ad Coloſſenſes* ait, *citius mors homini Chriſtiano ſubeunda, quam vita ligaturis redimẽda*, & eleganter Bodinus lib. 3. c. 5. *Præſtat*, inquit, *mori millies, quam deteſtandum remedium corpus ſeruans, animamque occidens experiri.* Quidam in eo diſtinguunt: ſi enim id fieri à nobis velit & iubeat Magiſtratus, nos tunc ſalua conſcientia eorum auxilio & remediis vti putant poſſe. Verum iſta ratio non ſubſiſtit, vult enim Paulus *Roman. 3. verſ. 8.* ne vnquam malum faciamus, vt deinde bona eueniant, quacunque tandem authoritate id facere iubeamur, ſiue iudicis & Magiſtratus, ſiue alterius cuiuſquam.
40 Sed obſtat aliud argumentum: *Quicunque ad proximi ſalutem arte ſua vtitur, & non ad perniciem, is contra Deum non peccat. Magi in morborum curatione ſua arte non ad perniciem, ſed ad ſalutem proximi vtuntur, & ſæpe iſtorum auxilium recte & feliciter ſucceſſit:* Ergo *Magi in morborum curatione contra Deum non peccant.* Nego conſequentiam & reſpondeo per diſtinctionem: Quicunque arte ſua licita & à Deo mõſtrata atque conceſſa ad proximi emolumentum vtitur, is non peccat, ſed ars Magica non à Deo, ſed à Diabolo eſt inuenta, & ſuis mãcipiis

cipiis

cipiis Magis per manus tradita, à Deo, legibus Imperatorum ac cõsiliorum decretis vetita, & ab omnibus piis detestata, ideo nemo sine horribili impietate ad restituendam sanitatem ea vti potest. Sanitas enim à Deo datore bonorum omnium, ac licitis etiam mediis petenda est. Ab hoc expectanda sunt bona omnia, à quo & creata sunt. Psalm. 103. *Qui sanat omnes infirmitates tuas.* Et *Psal.* 107. admonet Psaltes eos, qui diuino auxilio grauissimis morbis liberati & sanitati restituti sunt, vt Deo sacrificium laudis offerant. Deus enim est, qui & morbos immittit, & à morbis liberat. Quare prouidentiæ Dei mediis in quærenda sanitate vtendum, non superstitione aut Magia. Sed quod quibusdam feliciter ea res cessisse dicitur, id quantulum est, & quam raro accidit? quando è decem, qui ad eiusmodi auxilium confugerunt, vix ac ne vix quidem vnus reperiatur, qui opem senserit. Deinde ista non ex successu, sed ex Dei præcepto sunt statuenda. Nam & qui furatus est, sæpe lautius viuit: probandumne propterea furtum erit? Ergo vt omnes qui hoc remedium tentarunt, bene semper habuerint, idq; cõcedatur, quando aperta est de eo adhibendo Dei prohibitio, ne hoc quidem oblatum nobis acceptare debemus, ne dum vltro ipsi quærere. Si quando enim ad alterius, quã vnius Dei auxilium confugimus, prodimus in eo turpissimam animi nostri diffidentiam, infidelitatem, rebellionem, atque etiam sceleratissimum numinis Dei contemptum. Quibus vitiis & malis ipsius iram, in primis autem mortem æternam in nos attrahimus, *vt Danæus de Sortiariis c. 6. scribit.* At nominibus & verbis diuinis ac barbaris inest efficacia. Verbis quibusdam incantantur serpentes, vt deposito veneno sine noxa tractari queant, & capiuntur mures maiores, quos *Rattos* vocant, & olim Magi Ephesiis nominibus recitatis à Dæmonibus obsessos liberarũt.

41 (margin, beside "ti potest. Sanitas enim…"); 42 (margin, beside "trahimus, vt Danæus…")

N 3 Expe-

Experientia quoque testatur, quod si quis serpentem conspiciens, hæc verba à Paracelso tradita *Osii, Osia, Osii*, pronunciet, serpentem cauda aures obstruere, aut si audiat venenum deponat, & se tractari patiatur. Respondeo ad Antecedẽtis probationem, neque serpentes, neque mures intelligunt verba aut nomina prolata: Ergo illis cogi minime possunt, & ego certo scio, si ea verba Paracelsica in aurem serpentis exclamarem me nihil effecturum. Quod autem serpentes ad hæc verba vel aures obstruant, vel mitescant, ferocitatemq; naturalem deponant, & capi se patiantur, id sane non fit verborum illorum virtute, sed cum illa verba sint Sacramenta Diaboli, inter Magum & Satanam Diabolus præstigiose agit in serpente & mure. Sicuti etiam Magi olim, *vt Plutarchus in Symposiacis ait*, Ephesiis recitatis nominibus, Dæmones eiecerunt, illud quoque præstigium fuit Satanæ, qui se pelli simulauit, cum vltro ex pacto Magis cederet.
43 Quod vero vulgo dicitur in verbo, herbis & lapidibus remedium esse, & adducitur locus Sapien. 17. *Non herba non malagma, sed sermo tuus Domine sanabit eos*; Et D. Paulus docet nos omnes nostras actiones in nomine I E S V facere & auspicari debere: Ergo qui in morborum curationibus verbo Dei & diuinis nominibus, in nomine Patris, & filii & Spiritus sancti vtuntur, minime peccant Solutio huius argumenti consistit in explicatione dicti Sapientiæ & sententiæ Diui Pauli. Duplex est curatio, & duplices sunt morbi, animi & corporis. Dictum Salomonis loquitur non de corporali sanatione, de qua nos disputamus, sed de animæ morbis, eorumque sanationibus. Sunt autem animæ morbi, sauciata cõscientia, peccatum & sensus iræ diuinę, quos nec herba nec malagma curare potest, sed solo verbo Dei & Euangelio de misericordia Dei curantur. Verbum Dei nobis non est à Deo datum, vt per illud morbis corporis succuramus, sed vt

ex illo

ex illo voluntatem Dei erga nos agnoſcamus, eique credamus, & per illud ſaluemur. Cum autem verba & nomina diuina, aut ſententiæ ſacrę in alium vſum conuertuntur, vt ad ſuperſtitioſas morborum curationes, tum erit abuſus verbi diuini, & cum ſumma Dei blaſphemia fiunt Sacramenta Diaboli. Idem quoque fit, ſi nominibus Dei ſacroſanctis, vt *Ieſu, Iehouæ*, & recitatione orationis Dominicæ, aut Angelicæ ſalutationis ad curandos morbos quiſpiam ſuperſtitioſe vtatur, tum fiunt Sacramẽta Satanæ. Nam diuina nomina ideo nobis in ſacris literis patefacta ſunt, ne nimirum eis abutamur, per ea maledicamus, iuremus, incantemus proximumq; doloſe fallamus: ſed in omni neceſſitate Deũ inuocemus, adoremus, Deo gratias agamus ac laudemus. Et id vult D. Paulus, vbi dicit, Nos debere omnes noſtras actiones in nomine Ieſu facere, alias nec verba, nec nomina diuina rerum naturalium vires augent, vel minuunt. Obiicitur nobis aliud argumentum : *Characteribus, imaginibus, & ſigillis non tantum Magi, ſed & quamplurimi Medici inſignes vires tribuunt, cum in curandis morbis, tum in compeſcendis tempeſtatibus & fugandis Dæmonibus. Ergo characteres, imagines & ſigilla, vires & efficacias habent.* Probatio antecedentis: Medici plurimum vtuntur characteribus, ſigillis & imaginibus, Auicenna, Petrus Aponenſis, Pomponatius, Albertus Magnus & Paracelſus *in ſua cæleſti medicina.* Nego conſequentiam, & reſpondeo ad antecedens, & eius probationem, ac dicimus : Characteres, imagines & ſigilla nihil eſſe aliud, quam figuras, delineationes & vmbras literarum & rerum, quarum ſunt ſigna, nihilque per ſe aliud agere poſſunt, quam figurare, ſignificare &

44

repræ-

repræſentare, vt imago Cæſaris nihil habet in ſe, quã quod Cæſarem tãtum repræſentat. Nulla autem figura *(vt Thomas Aquinates inquit)* rei ſignatæ vel materiæ, quam repræſentat, addere aut adimere poteſt virium, vnde certum eſt, neq; characteres, neque imagines, neque ſigilla per ſe aliquam efficaciam habere, niſi fiant prius Sacramenta Diaboli, & ſigna confœderationis, inter Magum & Satanam, & tũ quicquid agunt, vel in morbis curandis, vel in aliis affectionibus, id non per ſe, ſed Satanæ præſtigioſis operationibus agunt, & Diabolus ipſe per illas agit. Quod itaque characteribus, imaginibus, & ſigillis medici quidam ſuperſtitioſi & Magiæ ſtudioſi magnas tribuant vires, eorum authoritatem nos non moramur. Primo, quia omnes fuerunt Magi. Secundo, quia inter ſe non conueniunt, vnde nam characteres, ſigilla, & imagines ſuas vires nanciſcantur. Quidam enim eorum à potentia animæ, pictoris ſeu fabri characterum, quidam ex aſtris tempore natiuitatis fabri aſcendentibus vires recipere nugantur. Quorum omnes opiniones immenſæ ſunt nugæ, & anilia deliramenta. Et ſola illa Theologorum vera eſt opinio, qui omnes imagines, characteres & ſigilla ſuperſtitioſa ſuas vires acquirere à Dæ-

45 monibus docent. At Periapta ſiue Amuleta collo appenſa ſine ſuperſtitione efficacia ſunt in curandis morbis. Galenus enim radices Pæoniæ herbæ collo pueri Epileptici appenſas, puerum ab Epilepſia liberatum eo vſque fuiſſe dicit, donec fortuito radix è collo decidiſſet, & puerum ſtatim iterum paroxiſmo correptum fuiſſe, donec ſecundo appenſæ eſſent, tum a[b]

46 Epilepſia præſeruatũ fuiſſe diſerte ſcribit. Quin & corallia collo geſtata ac demiſſa, vt ſtomachum attingant, Cardialgiæ & vitiis vẽtriculi ſuccurrere certum eſt. Si denique pueruli per carpum geſtent, ſtatim vbi aduerſa valetudine tenentur, palleſcũt, & flo-

& floridum colorem amittunt. Resp. ad probationem Antecedentis. Omnia naturalia remedia, siue intra corpus assumātur, siue foris applicentur vel appendantur, agunt in corpora, aut qualitatibus elementaribus, aut suis sympathiis & Antipathiis, id est, occultis viribus diuinitus in ipsa creatione illis implantatis. Quas vires & cœlestes & formam substantialem vocant. Et ita naturaliter & qualitatibus suis elementaribus radices arundinis contusæ & impositæ, ferrum è vulnere eliciunt. Virtute autem cœlesti & occulta facultate Pæonia collo appensa Epilepsiæ puerorum succurrit, vt Medici docent, & vngula Alces in 47
digitis gestata, conuulsioni medetur, & Corallia Cardialgiæ, quæ sine superstitione appendi possunt, quas nec nos inter superstitiosa remedia numeramus, sed quando res naturales, vt herbæ in certa cœli constitutione collectæ, characteres, verba, sigilla, carmina, Euangelium S. Iohannis, quæ nec qualitate Elementari, nec occultis viribus agere possunt, collo aut certis corporis partibus appendantur, vt cum Hypericon, aut Arthymesia ad fugandos Dæmones in domo suspendantur, aut Euāgelium S. Iohannis ad auertendos globos Bombardæ collo appendatur, tūc illa Amuleta fiunt Sacramenta Diaboli, & si mor- 48
bi per tales appensiones curentur, aut alias actiones perficiantur, non viribus earum rerum fiunt, sed Diabolus ipse ex pacto vel tacito vel manifesto per illas curat & agit, & de eiusmodi Diabolicis & superstitiosis periaptis & appensionibus, hic agimus. Et sic ex his colligitur, Amuleta esse duplicia: Naturalia & su- 49
perstitiosa. Naturalia sunt licita, & sunt res, quæ sua forma substantiali siue occulta proprietate diuinitus in prima sui creatione indita semper eodem modo agunt in corpora, quibus applicantur, siue sua sympathia, siue antipathia, qualia esse creduntur radix & sem. Pæoniæ collo appensa. Item Viscus quercinus collo appensus in præseruandis & curandis puerulis ab Epilepsia. Item corallium rubeum, orificio vētriculi appensum, cor-

roborat ventriculum. Quod etiam puerorum carpis alligatum eorum aduerſam valetudinem ſtatim oſtendit ſui floridi coloris amiſſione. Item annulus ex vngula Alces digitis vel manuum vel pedum geſtatus medetur conuulſioni, non ſua qualitate, ſed occulta virtute vt Medici ſcribunt. His & ſimilibus pro Amuletis ſine ſuperſtitione vti poſſumus. Non etiam omnino negamus, gemmis quibuſdam eiuſmodi formas ſubſtantiales & occultas vires ineſſe, vt tradunt Phyſici. Superſtitioſa Amuleta ſunt omnia illa, quæ paulo ante de verbis, carminib. herbis, lapidibus, metallis, cereis imaginibus, characteribus, ſigillis, & ſimilibus rebus in certa ſyderum conſtitutione, aut certorum verborum, carminumque admurmuratione decerpuntur, colliguntur, finguntur, ſcribuntur, appenduntur & geſtantur. Quę omnia ad morbos profligandos à natura nullas habent vires, nec acquirunt à ſtellis, ſed Diabolus per ea, tanquam per Sacramenta ſua operatur. Quarum ſuperſtitioſarum rerum exemplis pleni ſunt libri Bombaſtici, quorum pauca quædam indi-
50 caſſe non inutile fore arbitramur. Paracelſus *in occulta Philoſophia cap. 3. & 10.* ſcribit, Arthemiſiam, Hypericon, Clematida, Chelidonium, Rutam, Morſum Diaboli & ſimiles herbas, in vera influētia aſtrorum collectas & eradicatas, ſi vna ex his in quatuor angulos ædium, mundi quatuor plagas ſpectantes collocetur, aut in agrorum marginibus deponatur, illas ædes & agros ab omni violenta tempeſtate, fulmine & grandine immunes fa-
51 cere. Item in eodem libro de characteribus, *præcipue*, inquit, *characteres inter alios plurimos, duo tantum ſunt veri & præcipui, quorum primus conſtat ex duobus Trigonis ſuper ſe inuicem ita depictis, vt Sexagonum conſtituant*, & ſingulorum angulorum ſpaciis inſcribere iubet vnam ex 6. literis nominis diuini ADONAI in hunc modum.

Alte-

Alterum dicit esse priori potentiorem & efficaciorem & esse Pentagonon siue 5. angulorum acutorum, in quorum spaciis inscribendas docet quinque literas ineffabilis nominis diuini IEHOVA, ita

Aut singulis spaciis inscribendas docet quinque syllabas vocabuli *Te-tra-gram-ma-ton.* Ac subiungit olim Israelitas virtute horum duorum characterum insignia miracula perfecisse, & non reperiri in vllis Magorum aut Necromanticorum libris characteres efficaciores hisce duobus, *qui si*, inquit, *in placentulam melleam aut ostiam sacrificulorum, quam nostri* Abblat *vocant, depingantur, & patienti ad comedendum exhibeantur, ab obsessis spiritus immundos expellunt, Diabolum fugant, & omnes morbos magica malitia inflictos, tam animi, quam corporis, omnesque alias infirmitates, vbi aurum potabile & quinta essentia Antimonii nihil efficere potuerunt, tollunt, & persanant, & ne*, inquit, *quispiam dicat, hac in parte me peccare contra secundum præceptum, is sciat, me minime peccare, cum diuinis nominibus non ad perniciem, sed ad salutem hominum vtar. Dicant ad hæc quicquid velint Theologi hypocritæ.* Paulo post aduersus impotentiam Veneream, 52
coniugibus nouis inflictam, tale tradit remedium, quibus-

dam monſtroſis characteribus & barbaris nominibus in mem-
brana noua deſcriptis, verba hæc ſunt, AVIGAZIRTOR ουλιχ-
53 κᾶφιλι, cum hiſce characteribus, ɔ C L Λ I. Iubet autem deſcri-
bere ante ſolis ortum, & chartam ſingulis diebus per nouē con-
tinuos dies quotidie renouare, & retuſo præputio glandi alliga-
ri, eaſque chartas tandem iubet colligere, & in cinerem adure-
re, cineremque cum hauſtulo vini, impotentia laboranti propi-
nare. Addit præterea: Si ex ferreo calceo equi, *Gabatam* quidam
vocant, Huffeysen/ fortuito in itinere inuento tridēs ſiue furca
die Dominico ante ſolis ortum fabricetur, & in ſingulos dentes
characteres & vocabula quædam barbara inſculpantur, & tri-
dens in fluuium infigatur, maleficium, ſeu impotentia à patien-
te aufertur, & in autorem reuertitur. Poſtea docet tribus voca-
bulis, quæ græca eſſe dicit, *Oſii, Oſia, Oſii*, ſi ſerpentibus admur-
murentur, ſtatim ſerpentes obſtruere aures cauda, nam ſi audi-
ant, ſtatim innoxios & mitiores reddi, adeo, vt manibus ſine o-
mni noxa contrectari queant. In eodem libro *de cœleſti medicina*
plurimos depingit monſtroſos characteres, verba, ſigilla, figu-
ras & imagines in certa cœli conſtitutione, certiſque metallis
ſculpendas & inſcribendas aduerſus Apoplexiam, ad viſus con-
ſeruationem, ad Parâlyſin, ad renum calculum, ad podagram,
ad neruos contractos, ad menſes immoderatos, ad lepram, ad
vertiginem, ſpaſmum & tremorem. Item ad equos, vt diu in iti-
nere durent, ad oues ne morbo corripiantur, ad muſcas in vnū
locum ex tota domo congregandas ac detinendas. Per huiuſ-
modi ſuperſtitioſarum rerum vſurpationem, fides à vero
Deo ad creaturas conuertitur, nam qui minus fidei il-
54 lis tribuunt, parum ſunt efficaces. Veteres ac Romani ipſi pue-
rorum collo ſolebant pudendi membri ſpeciem appendere,
quam appellabant *faſcinum*, vt eſſet (*prout aiebant*) præfiſcine, &
ſortilegia auerteret, idque ex electro maxime, quod Plinius *lib.*

37. cap.

37.cap. 2. innuit, turpem omnino modum & diabolicum animis ad libidinem inflammandis. Sed obstat aliud argumentum: 55 *Deus & iumentorum ratione carentium inuocationem, quæ sine fide & spiritu fit, exaudit.* Ergo *etiam preces & inuocationes hominum, quæ sine fide, spiritu, & mente effunduntur, Deus exaudit.* Probatur Antecedens: Dauid *in Psalm.* inquit: *Qui dat escam omni carni & pullis coruorum, inuocantibus eum.* Et historia Ionæ testatur, cum & homines & iumenta in Niniue clamarent ad Deum, mugitus boum, & balatus ouium exaudiuisse. Respondeo ad probationem Antecedentis: in dicto Dauidis in Psalm. putamus esse fallaciam phraseos. Deus creaturas suas conseruat & alit, eosq; fame perire non sinit. Quod autem Deum inuocare iumenta & pullos coruorum dicit, describit eorum desiderium, quod suo modo & voce exprimunt. Id Dauid improprie *inuocationem* vocat. Hinc Buchananus *Psalm. 103.*

Tum fera prorepit latebris, syluisque relictis
Prædator vacuis errare leunculus arnis
Audet, & è cælo mugitu pabula rauco
Te patrem exposcit, dein rursus sole renato
Abditur occultis prædatrix turba cauernis.

Quod in Iona Rex Niniue in significationem veræ pœnitentiæ & homines & iumenta ieiunio affligenda esse mandat, eosque ad Deum clamare cogit, est quasi exaggeratio & demonstratio veræ pœnitentiæ. Exaudiuit autem Deus Niniuitas, & misertus est eorum non propter boatum, mugitum & balatum iumentorum: sed propter ardentes in spiritu, fide, & veritate effusas preces. Nego itaque cõsequentiam & dico ex sententia filii Dei, veros adorato-

res oportere Deum in ſpiritu & veritate inuocare, & iudicamus
nos omnes precationes horum, quę ſolo oris murmure & labio-
rum ſtrepitu ſine fide & mente fiunt, adeo non exaudiri, vt etiã
56 coram Deo abominabiles & blaſphemæ reputentur. At res Ma-
gicæ ſuas mirificas vires ex ſyderibus, certaq; conſtitutione cœ-
li recipiunt, quod hoc argumento probatur: *Cœlum & ſydera
in omnes res ſublunares ſuas vires inſtillant, in eiſque efficaces ſunt.* Er-
go *Magicæ res, veluti characteres, ſigilla, imagines & herbæ in certa
cœli & ſyderum conſtitutione picta, ſculpta & collecta, ſuas vires & ef-
ficacias à cœlo & ſyderibus conſequuntur.* Antecedens vniuerſali ex-
57 perientia & hiſtoriis rerum ſublunarium manifeſta eſt. Solutio.
Nego conſequentiam & Reſpondeo ad Antecedens: concedi-
mus ac fatemur, cœlum & ſydera ac inter ea Solem potiſſimum
& Lunam in certis Zodiaci partibus cõſtituta in rebus illis ſub-
lunaribus, quæ aptæ ſunt motui & alterationi vniuerſaliter & v-
niformiter ſuo motu, lumine & calore naturaliter agere, eaſq;
res fouere, viuificare, vegetare, & alterare: ſed illis peculiares &
alias vires, quam quę à DEO in prima creatione ſunt implanta-
tæ à ſyderibus infundi, & in certa cœli conſtitutione alias res,
quæ eiuſdem ſunt generis, pro Magorũ arbitrio alias efficacio-
res efficere, id cõſtanter negamus, & dicimus, impia & turpiſſi-
ma eſſe Magorum & Aſtrologorum figmenta, mendaciaq; ab-
ſurditate plena. Sed inſtat aliquis: *Quod in ordine generationis eſt
principium, id ſequentibus vim ſuam infundit. Figura cœli prima eſt o-
mnium figurarum*: Ergo *omnibus figuris Magicis, & artificioſis cœli
figura vim ſuam impertit.* Hoc argumentum ſatis ingenioſum
eſt ipſius Alberti Magni, & qui ipſe fatetur eum ex Magicis li-
bris excerpſiſſe. Sed nos negamus Conſequentiã, & maiorem
falſam eſſe dicimus. Nam quod principium eſt in aliquo gene-
re, cæteris vim ſuam impertit, videlicet, ſi vere ſit principium
efficiens. Sed figuram cœli principium eſſe Magicarum & arti-
ficialum figurarum, id pernegamus, nec in ordine, nec in tem-
pore

pore rerum prima fuit figura cœli & ſyderum conſtitutio. Nam
conſtat ex ſacris literis, quod ante creationem ſyderum fuerũt
plantæ perfectæ, & quomodo quæſo cœli figura, quæ ſolũ ſphæ-
rica eſt omnium figurarum, primum eſſe principium potuit. Et
præterea, quid habet figura cœli, quæ naturalis eſt, cum magicis
& artificialibus commune, quæ tantum ſacramenta ſunt & ſigna
diaboli. Sed *Dæmones in ſuis actionib. obſeruant incrementum & de-* 58
cremẽtum Lunæ: Ergo *vis aliqua ſyderibus ineſt.* Probatio anteced.
In Euangelio extat hiſtoria cuiuſdam Lunatici, quem diabolus
ſemper pro Lunæ incremento vexare ſolitus erat. Gaudet dia- 59
bolus ſuꝑſtitioſis Aſtrologorum obſeruationib. Et quia forſan
ipſe Lunaticus fuit Aſtrologus, ipſum Dæmon exagitauit ſecũ-
dum Lunę incrementum, vt nimirum perſuaderet hominibus
in ſyderib. peculiares ineſſe vires. Eorum quoq; obſeruationes
in humanis actionib. neceſſarias eſſe, vt eo nimirum modo fidẽ
hominum à vero Deo ad creaturas auerteret, ſeu *vt Chryſoſtom.*
ait, vt creaturas Dei infamaret. At *intelligentiæ, id eſt, cœleſtium or-* 60
bium circumuolutores ſpiritus, in orbium ſuorum reuolutionibus fauẽt
Magis, & eorũ artificioſis picturis vires ſuorũ orbium infundunt: Ergo
omnis effectio & vis rerum Magicarũ ab intelligentiis defluit. Reſpon-
deo. In antecedente probetur primum, quod ſint in natura in-
telligentiæ cœleſtium orbiũ rotatores, & quod illi in certa cœli
conſtitutione magis faueant hominibus, & eorum artificioſis
characterib. vires infundant mirificas. Probatio: Plato, Ariſtot.
Auicenna, & pleriq; ex recentiorib. & Philoſophis & ſcholaſti-
cis Theologis teſtantur, ſingulis cœli orbibus & ſphæris aſſidere
vnam intelligentiã, quæ ſuum orbẽ ſine vlla defatigatione per-
petuo & vniformiter ac regulariter circũuoluat, & orbis ſui vi-
res in res elementares ſpargat. Solutio: Plato, Ariſtot. & Auicen-
na, & ꝗ illos cœcos duces ſunt ſecuti, & Philoſophi & Theologi,
qui orbes cœleſtes, Deũ per intelligentiarũ miniſteriũ circum-
uoluere opinantur, omnes hi egregie mẽtiuntur, & impie deli-
rant,

61 rant. Certum ſiquidem eſt, nullas vnquam à Deo eſſe intelligentes ſubſtantias, præter Angelos & homines creatos, neque Deum vllum Angelum orbibus, qui illos circumuolueret præfeciſſe, ſed Deum pro immenſa ſua omnipotentia ac ſapientia
62 indidiſſe ipſis orbibus vim & ἐνεργείαν, vt per ſe naturaliter perpetuo & regulariter mouerentur, ſuoque motu, lumine, & calore res ſublunares, quæ motui & alterationi ſunt aptæ vniuerſaliter,
63 ac quamlibet ſuam naturam afficerent, & alterarent. Porro illud figmentum de Intelligentiis orbium motricibus, Ariſtoteles ea occaſione excogitauit, vt cum dixiſſet, corpora tantum moueri ab alio motore, dixiſſet quoque Deum eſſe primum motorem, ipſum autem Deum immobilem, ne, ſi cœleſtes orbes à Deo moueri dixiſſet, ſibi contraria dixiſſe videretur. Sed idem Ariſtoteles tandem *in libro ſuo de mundo*, de cœleſtium orbium motu rectius ſentit, & dicit, Deum virtute ſua cœlos omnes mouere, celerius, tardius pro ſpacii in quo voluuntur orbes ſinguli amplitudine. At *per fidem miracula fieri poſ-*
64 *ſunt: Fortis enim & conſtans imaginatio non differt à fide. Ergo per fortem imaginationem miracula fieri poſſunt.* Et per conſequens, *per imaginationem ſyderum vires in materias Magicas, characteres, & cereas imagines inferri, & per eas morbi & infligi & tolli poſſunt.* Probatio maioris: Filius Dei inquit, *ſi fidem habueritis ſicut grana ſinapi, & dixeritis monti: Proiice te in mare, proiiciet.* Probatio minoris: Nulla fides eſſe poteſt ſine imaginatione, præterea Auicenna & Pompanatius dicunt, fortem imaginationem ita extẽdi & extolli poſſe, vt vſque ad intelligentias cœleſtium orbium eleuari poſſint, & earum vires in quælibet corpora referre, in eiſque agere queant, homines ſanare & miracula efficere. Para-
65 celſus *in lib. de Imaginatione* dicit: *Imaginationem in homine inſtar ſolis vim habere, & ſicuti Sol radiis ſuis omnia corpora ad quæ dirigitur, illuſtrat & afficit: Ita & imaginatio extẽſa afficit res, & mirificis virib. imbuit, ad quas dirigitur,* & addit deinde, *Imaginationes volãt quælibet*

libet ad suos Planetas, vt imaginatio inuidiæ ad Saturnũ: odii ad Martem: fraudis & doli ad Mercurium, & vbi eorum Planetarum vires in se receperint, inde rursum infundi in eos, de quibus fit imaginatio. Ita quoque deduci per imaginationem possunt in res Magicas, vires astrorum. Et has quidem nugas probat exemplo, *in libro de vita longa,* cuiusdam Archesiæ. *Archesius,* inquit, *omnem eruditionem & prudentiam ab aliis quibusuis Philosophis per imaginationem in seipsum traduxit.* Quin & pestem, *vt in sua occulta philosophia* dis- 66
serit, ex regione per imaginationem in aliam traduci nugatur, 67
inquiens, *si quis in Gallia existens, fratrem audiat in Italia peste obiisse, is sua forti imaginatione potest sibiipsi pestem adsciscere, & deinde alios & totam Galliam inficere.* Solutio. In vocabulo *Fidei* est falla- 68
cia ambiguitatis, quandoque enim & in sacris literis atque Ecclesia perpetuo pro fide saluifica in Deum accipitur, quandoque pro credulitate seu incerta persuasione, quemadmodum Paracelsus *in lib. de Tartaro,* imaginationem fortem, *fidem* vocat, & per eam miracula fieri docet. Nos itaq; negamus minorem, & dicimus ad probationem Minoris: Auicennæ, Pompanatii 69
& Paracelsi authoritatem, vt impiorum Magorum, prorsus reiicimus, & eorum portentosa monstra de imaginatione, confutatione indigna esse iudicamus, vt quæ se ipsa apud omnes intelligentes refutent, & mera esse mendacia demonstrent, eaq; non modo cum ratione, sed cum pietate pugnare, qui imaginationi ea tribuunt, quæ solius Dei sunt. Dicimus itaq; fidẽ & i- 70
maginationem inter se plurimum differre, imaginationis enim obiecta sunt rerum simulachra, fidei vero Deus. Fides autem non opus habet vlla imaginatione, sed acquiescit in verbo Dei. Verum potius conueniunt inter se imaginatio & somnium. Vtrumque enim versatur circa inanes vmbras rerum & æque est, si quis somniet aureos montes, eandem enim mercedem & fructum percipit. At *Aristoteles imaginationem vocat motum animi excitatum à sensu in actum, per quem non tantum bruta, sed & homi-*

nes permulta agant ac patiantur. Ergo *imaginatio est multarum actio-*
71 *num causa efficiens*. Solutio. Imaginatio est motus animi excitatus à sensu in actum. Concedimus imaginationem seu motum animi à sensu agitatum, multa posse agere, & in sanis & ægris corporibus, videlicet, commouendo spiritus animales & turbando
72 humores, vt Medici docent. Imagines enim & simulachra rerum in interioribus sensibus, vel sunt iucunda, vel tristia & terribilia, & obseruando afficiunt spiritus, sed in alienis corporibus illas imaginationes agere posse quippiam pernegamus. Quemadmodum vnius corporis vmbra alterum corpus afficere nequit. Imaginationis enim proprium munus est rerum tantum effigies à sensibus in se recipere, & intelligentiæ comprehendendas & diiudicandas conferre. Et sane omnis actus imaginationis in ipso fit & remanet cerebro, siue illa sit rerum iucundarũ, siue tristiũ, nec transit in aliena corpora, multo minus in magicas res. Ergo fœtus nõ potest anteaquã in lucem prodeat diuersum corpus aut indiuiduum dici. Vbi itaque tristi & horribili obiecto afficitur mater, vna statim & fœtus afficitur. Et quia corpus fœtus tenerrimum est, cuicunque parti tum mater exterrita manus admouet, statim huic parti stigma & effigies rei obiectæ secundum Medicorum doctrinã imprimitur.

73 Obseruandum est autem in curatione horum morborum, Diabolum semper suum lucrum quærere. Itaq; si sortem equo adimat in meliorem equum transmissurus est eam, si mulierem à morbo liberet, recidet in virum morbus, in adolescentem,
74 si senem. Quod si sortem alio Magus non transferat, de vita periclitabitur: denique si Diabolus corpus sanauerit, occidit ani-
75 mam. Refert Bodinus *lib. 3. cap. 2.* Fuisse quendam qui in morbo suo hyperphysico accersi curauerit Magum, vt eum pristinę valetudini restitueret. Hunc vero respondisse se eum sanare nõ posse, nisi morbũ in filiolum ipsius transmitteret. Cum autem nutrix re cognita cum puero aufugisset, & Magus patrẽ curasset, ibi

ſet, ibi Magum à Diabolo ſubito fuiſſe interfectum. Idem Bodinus refert, ſe Tholoſæ audiuiſſe, ſtudioſum quendam amico ſuo grauiſſime ex quartana laboranti dixiſſe, vt febrim vni ſuorum inimicorum traderet, reſpondente illo ſibi neminem inimicum eſſe, dixiſſe: *Da ſeruo tuo:* tandem cum hoc illi religio eſſet facere, Magum dixiſſe, *Da mihi eam*, tum annuente ægroto. Magum febri oppreſſum obiiſſe, & ægrotum reuixiſſe. Sed qua tandem ratione ſi ſemel intoxicati fuerimus, curabimur & ſanabimur? Aut ab iis nobis cauere poſſumus? Quod ad cura- 76

77 tionem attinet, tutiſſimum eſt remedium ad ſpiritus ſancti Alexipharmaca confugere, id eſt, ad conſtantem in Deum fiduciam, diuinis promiſſionibus fultam: deinde medicinæ auxilium non ſpernendum, & omnia tentanda, quæ ars medica præcipit, & ſi non ſuccedit curatio, ad Veneficos tamen nullo modo confugiendum, neque malo nodo malus, vt aiunt, aut etiam peior cuneus quærendus. Euitare autem iſtorum hominum fu- 78
rorem & Veneficia poterimus, ſi nos in tutelam Dei commiſerimus, eſt enim pater proſpicientiſſimus, & qui Satanam ipſum eiuſque vires frenat & cohibet, eumque precemur, vt adiungat nobis ſuos Angelos comites & protectores vitæ noſtræ vbique in tota vita noſtra, & conſolemur nos ipſos voce filii Dei: *Ero vobiſcum*. Item:

Si mundus hic dæmonibus
Scateret ſicut vermibus,
Nil timeremus anxie
Vincemus tandem ſtrenue.
Princeps mundi ſuperbiat,
Ringatur, ac inſaniat,
Nocere neſcit nebulo
Cum fractus ſit vel verbulo.

Venefica quædam quæ hic Roſtochii ante quadriēnium com- 79
buſta eſt, ex carcere Diabolum ablegauit, vt iudices qui pridie

eam ſub tortura examinarunt, vel interficeret, vel iis, vel eorum
familiis, damnum inferret. Iudices noctu ſpectrum adeſſe a-
nimaduerterunt: Verum quia ſe antea diuinę protectioni com-
mendarunt, Diabolus nihil efficere potuit, & in carcerem re-
uertus, Veneficæ indicauit, ſe iuſſa exequi nō potuiſſe, propter-
ea quod dum cubitum iuiſſent illi ſe in precibus ſuis Deo com-
mendaſſent, additis his verbis, **Der Allerhöchſte hats nicht haben**
80 **wöllen.** Quare imprimis meditanda eſt illa Dei promiſſio dul-
ciſſima, quæ nobis per Chriſtum facta, extat diſertiſſimis verbis
in Pſalm. 91. à Buchanano expreſſa.

Si protegendam conſilio Dei
Credas ſalutem, rem, ſobolem, domum,
Inſana cum ſors intonabit,
Si Domini fugias ſub vmbram,
Securus omnem fer violentiam
Sortiſque mortiſque, & terrificas minas
Contemne, ſecurus tumultum
Deſpicias creperi duelli:
E fraude cœca te Deus eximet,
Frangetque caſſes inſidiantium.
Nec ſæuiens late venenum
Lethiferæ patiere peſtis.
Expandet alas te ſuper, & ſuis
Pennis fouebit rebus in aſperis:
Certuſque promiſſæ ſalutis
Sub clypei latitabis vmbra.
Nec te, nec ædes, vis propius tuas
Nec damna tangent: Nam Deus angelos
Cuſtodiæ tuæ ſalutis
Præficiet, vigileſque ad omnes
Motus, viarum qui referent moras:
Qui per ſalebras te manibus ferant.

Nec saucietur pes recussus
Obiicibus scopulorum acutis,
Securus atras inter & aspides
Deges, &c.

CAPVT IX.

DE SORTIARIIS.

Summæ.

1 *Discrimen inter Magos & Sortilegos.*
2 *Duæ sunt pactiones cum Satana, secundum veteres Theologos.*
3 *Augures & Chiromantici non sunt Magi.*
4 *Definitio Sortilegi iuxta Isidorum.*
5 *Sortilegus large pro Mago accipitur.*
6 *Definitio vera Sortilegi vel Sortiarii.*
7 *Sortiendi genus triplex.*
8 *Diuinum sortiendi genus.*
9 *Consilium Procerum Lituaniæ tempore electionis Polonicæ Anno 87. post mortem Regis Stephani.*
10 *Sortium vsus concessus.*
11 *Politicum sortiendi genus.*
12 *Diuinatorium sortiendi genus.*
13 *Quid sit Astragalomantia.*
14 *Quid Stichiomantia.*
15 *Impostores vagabundi cum olla fortunata non ferendi.*
16 *Chiromantici qui sunt?*
17 *Chiromantiam quidam inter Physicorum genera collocant.*
18 *Mathematici & Genethliaci qui dicantur.*
19 *Motus positusque syderum cognoscere, studium est liberale.*
20 *Verba Regis Dauid.*

21 *Astrologicas prædictiones extendere ad casus fortuitos, deliberationes & actiones humanas superstitiosum est.*
22 *Religiones & miracula diuina ex astris deriuare vanissimum est.*
23 *Ornimantici qui dicantur.*
24 *Auguria apud veteres in vsu.*
25 *Constantinus & Iulianus Imp. omnem diuinandi curiositatẽ prohibuerunt.*
26 *Obseruationes auium Physicæ.*
27 *Obseruationes auium superstitiosæ.*
28 *Chronomantici qui sunt.*
29 *Duplex temporum obseruatio, Physica, & superstitiosa.*
30 *Superstitiones variæ enumerantur.*

1 HActenus de Magis diximus, qui in impiis eorum actionibus, malignorum spirituum inuocationem adhibent. Nunc de Sortiariis siue de Sortilegis videamus, hoc est, de iis, qui absque inuocatione Dæmonum superstitiosis quibusdam obseruationibus ad-
2 hærent. Veteres quidem Theologi Aquinas, Durandus, & alii, duas esse pactiones cum Satana docent. Vnam expressam, quam faciunt Necromantici & Magi illi, qui adorant ipsum: alteram tacitam siue implicitam, qua tenentur omnes Idolatræ, & quicunque scientes hærent superstitiosis obser-
3 uationibus. Hæc illorum definitio. At certum est, eum, qui ex volatu auiũ successum sui itineris cupit cognoscere, vt religiose veteres factitarunt, vel qui ex lineamentis personæ & membrorum diuinant & futura prædicunt, vt Chiromantici, Magos dici non posse, neque expressam tacitamue cum Satana cõuen-
4 tionem iniuisse. Isidorus *lib. 8. Etymol.* Sortilegos ita definit: *Sortilegi sunt, qui sub nomine fictæ religionis, per quasdam, quas Sanctorũ & Apostolorum vocant sortes, diuinationis scientiam pollicentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt.* c. Sortile-

tilegi, 26. quæstion. 1. & 2. Atque ita Sortilegi stricte sumpto vo-
cabulo definiuntur: Large Sortilegos siue Sortianos pro Ma- 5
gis plurimi accipiunt, prout notauit Paulus Gullandus *de Sorti-*
legiis. quæstion. 1. nume. 2. & 3. Ego Sortilegos vel Sortiarios ita de- 6
finio: *Sortilegi sunt, qui in actionibus illicitis diuinatoria sorte vtun-*
tur, & superstitiosis obseruationibus naturali causa vacantibus adhæ-
rent. Dixi, *diuinatoria sorte vti.* Est enim triplex sortiendi genus: 7
Diuinum, Politicum, & Diuinatorium. Diuinum voco cuius
in sacris historiis fit mentio. Sorte deprehensus est Achan sacri- 8
legus, *Ios. 7.* Sorte electus est in Regem Sauli filius Cis. *1. Sam. 10.*
Sorte electus est Matthias Apostolus. *Act. 1.* Post mortem Regis 9
Poloniæ, Stephani I. cũ Regni ordinibus tres candidati siue Re-
ges in comitiis VVarsauiensibus Anno M. D. LXXXVII. cele-
bratis, Serenissimus Archidux Austriæ Maximilianus, Electus
postea Poloniæ Rex, Sigismundus Sueciæ Regis filius, & Theo-
dorus Moschorũ Imperator essent cõmẽdati, & Lithuani cum
Polonis super Electione amice conuenire non possent, præci-
pui Lithuanorum Proceres (*inter quos primas tenet Illustrissimus*
Princeps D. D. Christophorus Radziuil, Dux in Olica & Nisuuietz,
Palatinus Vilnensis, Dominus meus Clementissimus, qui me summa
cum humanitate, in causa Senatus populique Rigensis perorantem cum
adiunctis Legatis clementer audiuit) sorte potius, præmissa inuoca-
tione Dei, iuxta exemplum scripturæ, vnum ex his eligendum
censuerunt. Non aduersatur aut repugnat authoritati sacrarum 10
literarum vsus legitimus huius consuetudinis sortiendi. Ap-
probant enim illæ, non abrogant constitutiones has ex insitis
nobis notionibus deriuatas, rationi consonas & huic coniun-
ctioni tuendæ accommodatas, qua inter se sociati copulatique
viuunt homines. Hinc Prouerb. cap. 18. vers. 18. *Contradictiones*
comprimit sors, & inter potentes quoque diiudicat, & Prouer. cap. 16.
versicul. 32. *Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.*
Politicum est, cuius vsus est in hæreditatibus & bonis com- 11
muni-

munibus diuidundis. *l.2.C.quando & quibus quarta pars.lib.10.* Vel vbi plures, quibus optio est relicta, discordes sunt in eligendo, tunc sorte res dirimitur. *l.3.C.de legatis.* Item si dubitatur quinā priores causam dicere debeant. *l.14. D. de iudiciis*, si de seruis manumittendis, aut de liberis diuidēdis quæstio sit. Olim quoque sortitione dabantur iudices. Contra, episcopus sortibus eligi prohibetur. *l.47.C.de Episcopis.* His adde Mynsinger. *4.obseruat. 37.* vbi quærit, Quomodo diuisio inter fratres sit faciēda, an sorte?
12 Diuinatorium consistit in inuestigatione rerum futurarum, fortunæ aut infortunii, & fit iactu, inspectione librorum & quarumcunque scripturarum & extorum inspectione. Huius author extitit Numerius Prænestinus, is cum somniis crebris ad extremum etiam minitantibus iussus esset certo in loco silicem cædere, perterritus visis, id agere cepit. Perfracto saxo mox sortes eruperunt, in robore insculptæ priscarum literarum notæ. *Vide Peucerum de sortibus, & Szedeginum de Magia.* Hoc diuinandi genus habet sub se multas species, inter quas præcipue hæ
13 sunt: *Astragalomantia*, quæ per talorum iactus fit, & ex numero oblato sumitur, cum de re numerata, veluti de numero maritorum, vxorum, liberorum, villarum & aliarum rerum quæritur: aut cum numerus iactus cōparatur elogio. Libri enim eiusmodi elogiorum sunt omnibus de rebus & negotiis, ex quibus cuilibet assignatus est suus & situs taxillorum, & numerus quomodocunque cadentium, qui cui elogio respondere deprehendūtur, id vaticinium ac responsum ad quæstionem propositam esse demonstrant. Tales libros etiamnum cum figuris & numeris alearum exculos, Galli plerunq; animi causa habēt. Orta prorsus fuit hæc diuinationis superstitio à Pythagoreis, vt & *Arythmantia*, elementis illi literarum certos tribuebant numeros, numeris vim occulti futurique præsagam. *Vide Archid. in c. accusatus. §. sane, de hæreditat. lib.6. & de sortileg. 2. & 3. quæstionibus. Hostien. & Ray. in summa, eodem titulo & S Thom. 2. quæstion. 95. in tit.*
de

de superstit.vers.ad quartum dicendum. Iam ad *Stichiomantiam*, quæ
repentino in librum apertum oculorum intuitu, ex sententiæ
versusque ad quæst. facientis occursu sumitur, modo ad nume-
rum iactarum alearum, modo sine eo. Et quoniã poemata pro
vaticiniis, vt poetæ pro vatibus habebantur, in iis potissimum
exercebatur. Hinc & in publicis causis Sibyllina carmina ita ob-
seruabantur, & inter priuatos Græcos Homerica, Latinos vero
Vergiliana. Adriano Imperatori dubitanti de animo ac amore
Traiani erga se, sortes hæ Vergilianæ obuenere ex *6. Æneid.*

Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ
Sacra ferens? nosco crines, incanaque menta
Regis Romani---

Post adoptatus à Traiano, successit ei in Imperio Romano.
Claudius secundus Aureliani Imperatoris prædecessor, inqui-
rens de posteritate sua, incidit in illud *lib.1. Æneid.*

His ego nec metas rerum, nec tempora pono.

Genus eius per longam posteritatem stetit. Reliquas species or-
dine enumerat Peucerus *de Sortibus*, & Bodinus *lib.1.cap.6.* Huc 15
pertinent impostores illi vagabundi cum olla fortunata, Mit
dem Glückstopff/ qui homines saltem decipiunt. Addidi quoq;
in definitione Sortiarios superstitiosis quibusdam obseruatio-
nibus adhærere. Huc pertinent primo Chiromantici, qui ex 16
lineamentis personæ & membrorum diuinant, & futura prædi-
cunt. Quidam inter diuinationum Physicarum genera Chiro- 17
mantiam collocant, quatenus nimirum intra Physicas versatur
metas. *Vide Peucerum in Chiromantia in fine.* Secundo Mathema- 18
tici siue Genethliaci, qui Mathematicorum liberali nomine ad-
umbrantes ineptias suas profitentur, se fata cuiusq; nosse, & na-
talitias siderum obseruationes, *vt Iacobus Cuiacius in Paratit. C. de
Malef. & Mathemat. notauit.* Vel qui mercimoniorum & itinerũ
lucra, hominum dignitates, status, aut liberos nascituros, actio-
num successus felices & infelices, ingenii tarditatem, aut dotes,

& reliqua huiusmodi nobis imminentia ex stellarum situ, concursu, aspectu, & inter se retrogradatione vel coniunctione prędicunt: Vel rerum publicarum & regnorum euersiones, mutationes, aut de familia in familiam migrationes, & translationes eodem modo, si Deo placet, diuinant, vt Lambertus Danæus *in sua Physica Christiana, Tract. 4. cap. 36.* contra Astrologos iudiciarios scribit, vbi firmissimis sacræ scripturæ testimoniis, aliisq; rationibus Astrologorum argumenta solide refutat.

19 Quamuis enim motus positusque siderum cognoscere & inquirere, studium sit imprimis liberale, tum vt temporum interualla & vicissitudines cognoscantur, sine qua cognitione maximæ essent tenebræ, tum vt contemplantes vasta illa & varia astrorum corpora tanta celeritate tam diuerso motu congruentissima symmetria, per immensa temporum spatia decurrere, illud certo apud nos statuamus, quod in Pimādro inde colligit Mercurius Trismegistus, vnum esse omnium conditorem, qui
20 ordinem vnum in tam multis & variis conseruet. Ideoque Psaltes laudato DEO istarum rerum inferiorum nomine, cum ad vim astrorum annotandam venit, extra se raptus exclamat in hanc formam:

Psalm. 8.

Suspiciens oculis tua celsa palatia cœlos,
Artifices digiti quos peperere tui.
Lucentemque globum, Lunæ Titaniaque astra
Quæ doctæ Domini constituere manus.
Ecquid homo est, dico attonitus, quem mente reuisas
Sollicita, cuius te meminisse iuuet.

De Elementorum quoque & corporum inferiorum constitutione aliquid coniiciamus, quandoquidem elementaris mundus lationibus superiorum est contiguus, & virtus eius inde, *vt*
21 *ait Aristoteles,* gubernetur. Vlterius tamen Astrologicas prædictiones extēdere ad casus nempe fortuitos, deliberationes & actiones humanas, earūque euentus, & humanæ vitæ, ciuitatum

etiam

etiam ac regnorum fata, non poteſt non eſſe vanum, & à ſummis Philoſophis Platone & Ariſtotele ipſo, eorum de his rebus ſilentio ſatis improbatum, & ab Eudoxo, Carneade, Plotino, ab Origene etiam, Baſilio, Ambroſio & Auguſtino prolixe & ex profeſſo confutatum. Vaniſſimum vero & cum dedignatione 22
irridendum, *vt ad Ianuarium inquit Auguſtin.* cum religiones & diuina etiam miracula ex aſtris deriuare conantur, vtpote, cum Moſaicam legem Marti, Euangelium Mercurio, Paganiſmum Ioui, Mahometiſmum Veneri aſſignant, & Dei erga nos propitiationem non verentur aſtris ferre acceptum, prout Abraham Auenezra, *ſi Iuppiter*, inquit, *fortis*, *tertiam domum aſpexerit, natus Deum diligit*, *& ab eodem diligitur. Qui Deo ſupplicauerit*, inquit Albumazar, *hora, qua Luna cum capite Draconis Ioui coniungitur, impetrat quicquid petierit. Saturnus*, inquit Maternus, *in Leone conſtitutus facit longæuos, quorum anima poſt mortem ad cælos tranſibit.* Aliaque id genus deliramenta alii, vere (*vt ait Hieronymus*) Ægypti opprobria. Tertio Ornimantici auium obſer- 23
uatores. Celebratiſſimæ maximæque dignationis ſemper fue- 24
re oracula, extiſpicia, auguria: adeo, vt his totam Romanorum Rempub. tantum non contineri Cicero exiſtimauerit. *Romani*, inquit, *ſolennes & ſtatas ceremonias Pontificatu, rerum agendarum authoritates augurio, fatorum ſeriem prædictione Apollinis vatumque libris, portentorum depulſa & explanationes Hetruſca diſciplina explicari voluerunt.* Poſtea vero eluceſcente Euangelio hæc o- 25
mnia euanuerunt, atque in magnam infamiam abierunt, vſque adeo vt Conſtãtinus earum artium adminiſtris nullius domum patere grauiſſimis pœnis ſanciuerit, quodque magis miremur, Iulianus etiam, qui poſtea vſque ad inſaniam his rebus deditus fuit, omnem diuinandi curioſitatem perpetuo ſilere, & non, vt olim Cato, villicos tantum, ſed omnes in vniuerſum, aruſpicem, mathematicum, ariolum, Chaldæum, ac Magum conſulere vetuerit. Ergo, *vt præclare ait Ambroſius*, futura ab

iſtis ſcire & inutile eſt quærẽtibus, & impoſſibile pollicentibus.
Poſtea breuiſſimi temporis lapſus facit, vt à tota coniectura ſua
26 iſti longiſſime aberrent. Porro obſeruationes ex auibus variæ
ſunt: Aliæ ſunt Phyſicæ: vt grues, in ſilentio per ſublime volan-
tes, ſerenitatem nunciant: Corui ſingultu quodam latrantes, ſe-
que concutientes, ſi continuant, ventos, ſi vero carptim vocem
reſorbent, ventoſum imbrem: Graculi ſero à pabulis receden-
tes hyemem, & albæ aues, cum congregantur, & cum terrreſtres
aues contra aquam clangores dant, perfundentes ſeſe, ſed ma-
xime cornix. Hirundo tam iuxta aquam volitans, vt eam ſtrin-
gat aut percutiat penna. Anſeres continuo clangore intempe-
ſtiui: Ardea in mediis arenis triſtis: Pecora exultantia & inde-
cora laſciuia ludentia: Boues cœlum olfactantes, ſeque lamben-
tes contra pilum: Turpes porci alienos ſibi manipulos fœni la-
cerantes: ſegniter & contra induſtriam ſuam abſconditæ for-
micæ, vel concurſantes, vel oua progerentes: Vermes terreni e-
27 rumpentes, eandem tempeſtatum ſignificationem habent. A-
liæ ſuperſtitioſæ, vt, obſeruare volatus aut garritus auium iuxta
diſciplinam gentium, vt qui noctuarum aut bubonum no-
cturnos clamores, mortem alicuius vicini præſagire credunt.
Bubonis vox audita anno vrbis DCXIX. & ſequenti, exerci-
tus Romani oppreſſionem ad Numantiam portendiſſe credita
eſt. Rurſus viſus non auditus bubo, felix omen attuliſſe, iudica-
tus eſt aliquoties. Noctua ſi volaſſet, victoriam nunciare, ſi ſere-
no ceciniſſet, turbare aerem: ſi tempeſtate occineret, ſerenare
obſeruatum eſt. Hæc cum in haſta Pyrrhi Regis, contra Argos
euntis conſediſſet, fatum illi, & diſcrimen extremum porten-
dit & attulit. Ante Pharſalicã pugnam apes aræ inſidentes, & in
nauib. cõſpectæ Dioni & Pompeio Magno, cladẽ paulo poſt ſe-
cutam pręnotarunt. Idcirco cum in Bruti exercitu examen apũ
procubuiſſet, Haruſpices caſtra mutare eum iuſſerunt, ne in
hoc loco damni aliquid, & detrimenti acciperet. Hirundinum
circum-

circumuolutationes decubituſue, infauſti habiti. Præpoſteros
aut veſpertinos gallorum cantus optimi euentus ſigna aliqui
notauere. Gallinarum cantus nunquam exauditi, niſi quando
dirum aliquid immineret. Corui inauſpicatæ garrulitatis aues,
à dextra, vt cornices à ſiniſtra ſpes non ambiguas: ſi ab ortu oc-
cinerent clara voce præſentem felicitatem ſignificabāt. Ab oc-
caſu, vel læua, ſi proclamarent, aut glutirent vocem, velut ſtran-
gulati, exitium apportabant. Corui diſcerptos deuorantes pul-
los, reliquiaſque deferentes in nidum, ante ciuile bellum inter
Syllam & Marium, viſi, & crudelitatem, qua in ſua illi ſæuierunt
viſcera, portendiſſe iudicati ſunt. Leporem aut vulpem, vel prę-
gnantem canem obuiaſſe, aut ſerpentem commeantium iter
interrupiſſe, aut procidiſſe, aut offendiſſe pedibus, aut ſubito
conſtitiſſe aut expauiſſe vel defeciſſe viribus abſque manifeſta
cauſa, aut ſpectra conſpexiſſe, vel circumfuſas ac ſcintillantes
flammas, aut riſus, gemitus, compellationem ſui exaudiuiſſe, &
quicquid fuit huiuſmodi, infortunata præſagire & infeſta itine- 28
ra, creditum eſt. Vltimo Chronomantici, id eſt, obſeruatores 29
temporum ſuperſtitioſi. Eſt autem duplex temporum obſerua-
tio: Alia eſt Phyſica, quæ ex ipſis ſideribus ipſo naturæ ordine
quodammodo pendet, quale eſt proximæ pluuiæ aut ſerenita-
tis: tempeſtatis, aut tranquillitatis: frigoris, aut æſtatis iudicium.
Hinc Saluator Matth. 16. & Lucæ 12. verſ. 54. *Quando eſt ſerum di-
ei, dicitis, ſerenitas erit, rubet enim cœlum. Et mane: Hodie erit tempe-
ſtas, rubet enim cœlum triſte.* Item; *Quam videritis nubem exoriētem
ab occaſu, ſtatim dicitis imber erit, & ita fit, & quum auſtrum flantem,
dicitis, æſtus erit, & fit æſtus.* Sic Elias ex nube exoriente mare ver-
ſus, pluuiam fore naturaliter prædicit, *1. Regum 18. verſ. 43.* Ob-
ſeruauit enim omnis ætas quoſdam ceu decretorios dies, indi-
ces præcipuarum anni tempeſtatum & fœcunditatis aut ſterili-
tatis, non temere aut fortuito, nec ſuperſtitioſe, ſed quod con-
gruere ſignificata deprehenſum eſſet, etſi cauſas non intellexit,

quas constat cœlo deriuari plerasque. Vsitatum est colonis, prędicere tot tempestates, pluuias æstate oborituras, quot dierum in Martio nebulosa fuerit constitutio, totq; Pascha consecuturas pruinas, & Augusto Mense effumaturas nebulas, quot noctibus Martius irrorarit. Ita ex aeris constitutione, quæ incidit in diem Medardi, vel circiter, de tota messis tempestate: Ex ea, quæ Vrbani die cõtingit, de vindemia coniecturas faciunt, quæ etsi non exacte semper cum effectu congruunt, raro tamen prorsus aberrant. Eius generis quoque sunt his versibus comprehensa prædicta:

Clara dies Pauli bona tempora denotat anni,
Si fuerint venti, designat prælia genti:
Si fuerint nebulæ pereunt animalia quæque:
Si nix, si pluuiæ, designant tempora cara

Tales superstitiosi versus, sunt hi quoque:

Vincenti festo si sol radiet memor esto,
Para tuas cuppas quia multas colligis vuas.

Hæc enim non possunt subsistere, vt Martinus de Arles doctiss. Theologus *in tractatu de superstitionibus* dicit. Nam quod illa die sint nebulæ vel venti per accidens, id est, quod plures sint vindemiæ illo anno vel animalia pereant, vel prælia contingant, accidit non à tali die festo sed potius à voluntate diuina Nam sæpe contrarium videmus esse certius. Arborem ad ædificandum putatores non cædunt plena, sed decedente Luna, alioqui lignum ædificiis foret inutile. Eodem tempore inseritur, plantarumq; radicibus accumulatur, grana & legumina vanno excutiuntur declinante Luna, aliæq; obseruationes innumeræ à veteribus fuerunt annotatæ, quas videre est apud Plinium *lib. 18. cap. 32.* Alia est Superstitiosa, quæ non habet causam in natura sed humana superstitione excogitata est, & Satanæ præstigiis confirmata, qualis est obseruatio dierum Ægyptiacorum. Sunt enim qui dicũt, in quolibet mẽse duos esse dies quos *ægros* & *Ægy-*

& *Ægyptiacos* vocant, in quibus infaustum sit quicquam operis inchoare. *c.26. quæst.7. non obseruetis.* De his & similibus, vide Volaterranum. Alii obseruant tempus iucundi coniugii, induendæ nouæ vestis, amandandi nuncii, & aliarum id genus rerum. Huiusmodi superstitiosæ obseruationes sunt prohibitæ. His affines sunt vulgares superstitiones, quibus vulgus vti consueuit, vt sunt, dirum esse, si quis mane calceum perperam, ac sinistrũ pro dextro indueret, vt Cæsar etiam Augustus iudicabat. Infelicem cõsiliorum euentum esse eo die, quo nobis præsentibus sal in mensa effundatur. Infaustum esse, ceruum transire à dextris, vulpem à sinistris. Infaustum esse, lapidem aut puerum aut fœminam mediam interuenire. Calcare limen cum ante domum tuam transis. Redire ad lectum, dum si quis se calceat, sternutauerit. Redire ad domum si quis procidens offenderit, vel si vestis à soricibus roditur. De his lege August. *lib.1. de doctr. Christ. & c. illud. 26. q.2. & c. non obseruetis 26. q.7. &c.*

CAN-

CANDIDO LECTORI IOANNES GEORGIVS GODELMAN S. D.

SCriptionis, candide Lector, præcipuum officium esse arbitror, ingenue & palam fateri, per quos profecerit, & quorum opera industriaq; in suis scriptis se adiutum senserit, ne alienæ industriæ laudem, suppresso aliorũ nomine, sibi tribuat, vt pręclare Plin. ad Vespasianũ Imperatorẽ in procemio Naturalis historiæ scrisit. Quapropter lubenter fateor, me in hoc suscepto difficilimo labore, ita adiutum clarissimorũ & doctissimorum Theologorum, Iurisconsultorum, Medicorum, & Philosophorum Europæ, quorum nomina & verba in singulis capitib. totius operis passim bona fide annotaui, scriptis & laboribus, vt absq; illis hoc iter nequaquã ingredi ausus fuissem: & lector attentus ipsorum res & verba cognoscet. Quid enim dici potest, quod nõ sit dictum prius? Inprimis vero quod ad Medica & Paracelsica à me *in c. 8. lib. 1. de curatorib. morborum*

borum

borum præstigiosis, relata, attinet, plurimũ me adiuuarunt clarissimi Medici, D. Francisci Ioelis, piæ memoriæ, Collectanea disputationis suæ, *de morbis hyperphysicis & rebus Magicis*, quæ pro insigni sua humanitate mihi (ad absoluendum c. 8.) benigne communicauit, iuuenis eruditus & modestus D. Timotheus Ioel, D. Francisci filius, amicus meus singularis: licet alias doctissimus ille vir in Disputatione sua in multis à me dissentiat, inque contraria plane sit sententia, dum Lamiarum potentiæ nimium tribuit, nec aliquam differentiam inter Magos, Veneficas & Lamias statuit, sed indistincte omnes comburendas asserit. Non enim debeo nec volo aliorum labores & industriam furari & mihi vendicare: cum peruersi & infelicis ingenij sit, malle in furto deprehendi, quam mutuũ reddere, vt Iason noster ait. Accipe igitur lector humanissime, hũc laborem, eo quo datur animo, & citra calumniam lege, Deumq; roga, vt Spiritu suo sancto etiam reliquos conatus meos, ad sui nominis gloriam, & Reipublicæ salutem dirigat. Vale.

AD IVDICEM, IOANNIS ALTHVSII V. I. D. ET PROFESSORIS, ADMONITIO.

Ardua, controuersa & periculosa quæstio de Maleficis, Sagis & Lamiis semper fuit. Non enim hic de glande legenda, non de oleo, vino, tritico legato, sed de vita, de honore & existimatione hominis agitur. Ibi si erratur, iactura est exigua, hic maior esse nequit. [a] Cogita igitur hic, qui pro tribunali sedes, quantum sententia iniqua nocueris. Vide ne innocentem sanguinem effundas, vide quoq; ne impium iustifices. Non hic restitutionis in integrum, beneficium locum habet, neque postea factum infectum reddi potest [b] imo imperitia culpæ adnumeratur. [c] Neque etiam putes hic cum vetulis deliris agi, cum callidissimo & versutissimo generis humani hoste Dæmone negotium est. Hic mille artes, quibus te decipiat, nouit, mirabiles tibi insidias struit, omnem lapidem mouet, vt à tramite recti te seducat. Iam homines dementat, [d] vetulis melancholicis imaginationes insinuat, soporiferis vnguentis delinitis somnia & phantasmata varia obiicit, homines præstigiis suis deludit, [e] vt reuera à se designari existiment, quæ facta quidem esse constat, sed tamen vel ab alia naturali causa, quæ postea deprehenditur, vel etiam ab alio autore. Nunc sensus hominum per apparentiam quandam & delusionem fallit, [f] vt omnino sibi persuadeant, fieri vel facta esse, quæ tamen vel facta omnino non sunt, vel etiam ab homine fieri non potuerunt, imo sæpe nec ab ipso Diabolo. Rogo enim an facta ab ipsis vel à Diabolo putabimus, quando confitentur, se in lupos, feles aliasue bestias transmutatas? similiter quando asseuerant, se alio segetes transtulisse, per rimulam euolasse, mortuos excitasse, aliaque huma-

a Iob. c. 2. v. 4. Prouer. c. 22. 1. Ecclesiast. c. 41. v. 15. 16.

b l. in bello, 12. §. facti. 2. de capti. & postl. reuers.

c l. imperitia. 132. de reg. iu. l. 28. §. 29. ad l. Aquil. l. 9. §. 5. l. 13. §. 5. Loc.

d act. apost. c. 8. v. 11.

e Syrac. c. 34. v. 3. 4. 5. 6. 7. Ierem. c. 27. 9. 10. 11. 15. & c. 23. 32. act. ap. c. 8. 8. 11.

f 1. Sam. c. 28. v. 7. 9. 10. 11. 13. Syrac. c. 34. v. 3. 4. 5. 6. 7. 8. facit Tob. c. 12. v. 19.

humanæ naturæ proprietatibus contraria vel viribus noſtris ſuperiora patraſſe? Nequaquam opinor. Dei ſolius eſt formas & eſſentiales rerum proprietates mutare, [g] huius ſolius recondita & occulta ſcire, [h] non genethliaci, non aſtrologi, arioli, pythonis. [i] Sunt igitur hæc quæ illi de ſe confitentur, mera ludibria & mendacia Satanæ, quibus nos in ſuperſtitiones ducere & à Deo auertere molitur. [k] At quid de factis, quæ hominis quidem vires ſuperant, in Dæmonis vero poteſtate ſunt? Fatetur ſcilicet Lamia ſeu Malefica, ſe tempeſtates mouiſſe, tonitrua, grandinem, ventos, pruinam, aliaque meteora produxiſſe, ſterilitatem effeciſſe. Vident hic omnes in nullius hominis poteſtate eſſe, vt talia faciat, & tamen conſtans omnium fere maleficorum confeſſio eſt, à ſe hæc perpetrata eſſe, etiam de factis & factorum circumſtantiis conſtat. Quid igitur hic agendum? Certe Dæmon ex naturalibus cauſis, de quibus Phyſici, facere eiuſmodi poteſt, [l] & feciſſe illa ex tacito vel expreſſo pacto cum malefico intelligimus. Cur igitur hic maleficus à pœna excuſandus? [m] imo diligentiſſime inquirendus & puniendus. [n] Idem omnino ſtatuendum opinor, quando fatentur ſe virilitatem ſuſtuliſſe ſeu vim generatiuam inter coniuges, aliaſque perſonas impediiſſe, morbos omnibus medicis incurabiles certis medicamentis, verbis conceptis, vel alio ſigno, adhibito ſuſtuliſſe, vel incognitos & admirandos ſuis incantationibus intuliſſe, ſe per aerem volaſſe, in remotiſſima loca deportatos, ſerpentes, ranas, aliaque animalcula effeciſſe, res futuras prædixiſſe, mortuorum manes & vmbras & ſpectra produxiſſe, rerum furtiuarum, amiſſarum vel remotiſſimarum imagines, & locum in ſpeculis, cryſtallis, aqua, annulo, alioue inſtrumento repræſentaſſe, & indicaſſe, ſerpentes virus exorciſmo ſuo ſeu incantatione deponere coegiſſe, vel ipſum Diabolum [o] & ſimilia execranda patraſſe. Ipſæ Maleficæ, Lamiæ vel pythones per ſe hæc facere non poſſunt. Verum eſt. At auxilio & ope Dia-

R 2 boli

g Ioh. c. 2. 9. 11. Exo. c. 4. 3. 4. 5. 6. & c. 7. 10. 20. & c. 8. c. 9. c. 10. & ſeqq. Nũ. c. 22. v. 28. Ioſu. c. 3. 16. & c. 10. 13. Pſ. 78. & 72. 2. Reg. c. 6. 6. Dã. c. 3. 24. & 1. Sã. 14. 6. 2. Sam. 2. 6. Pſ. 33. 9. Matt. c. 3. 9. Rom. c. 4. 17. 21. 2. Cor. 6. 18. & 9. 8. Exo. c. 15. 11. Iob c. 9. Eſai. c. 50. 2. & paſſim alibi.

h Hebræ. c. 4. 13 Marc. 6. c. 2. 8. act. c. 1. 24. Exod. c. 3. 19. Deut. c. 31. 21. Eſa. c. 29. 15. & infinitis aliis locis.

i Dan. c. 2. & c. 4. c. 5. Gẽ. c. 41.

k Deut. c. 13. 1. 2. 3. 4. 5. Syra. d. loc. Ierẽ. c. 27. 9. 10. 11. 15.

l Iob. c. 1. & c. 2. l. 4. eorũ. l. multi. 6. & tot. tit. C. de malef & mathemat.

m Vid. Leuit. c. 19. 31. & c. 20. 27. Deut. c. 18. 11. 1. Reg. c. 28. 7. d. l. 6. multi. l. 5. nemo. C. de malefi. & mathemat. c. non abſoluetis. 26. q. 7.

n Deut. c. 13.

o l. 1. §. 3. de var. & extraor. cogn. act. c. 19. & 13.

boli aduocati adsistentis & colludentis faciunt. A Dæmone vero artifice & physico peritissimo hæc fieri posse negabis? Deficientibus naturalibus causis & mediis, hoc facile dixerim. Nã hoc modo aliquid efficere posse omnipotentiæ argumentum est. Verum hisce causis præsentibus, quin artifex vsu, experientia & scientia præstantissimus, supra hominum, qui scientia & facultate longe inferiores sunt, vires aliquid facere possit, quis dubitabit? Non oportet igitur Diabolum hac in re homini adæquare. Dona vtiq; naturalia spiritui conuenientia, integra & perfecta in Diabolo, sicut in cæteris spiritibus, permanserunt. Hæc naturalia dona, si tu in Diabolo mutata fuisse affirmaueris, vide ne te experientia refutet, vide quid historiæ sacræ, quid profanæ responsurus sis? Omnes Diaboli actiones, & operationes, de quib. si in sacris literis perscruteris inuenies, parem ipsi cum bonis angelis in exequendis mandatis diuinis celeritatem, parem aptitudinem, parem etiam potestatem, tantam mehercule quantam nos vix credere possumus. An non potuit hic hominem surdum & mutum reddere? [p] Sane morbos periculosissimos infligere, [q] vulnerare [r] homines & pecora interficere? [s] nonne serpentes aliasq; bestiolas producere? [t] Sensus fallere? [u] visu priuare, [x] phantasmata, visiones & somnia terrifica obiicere? [y] Spectrorum monstris, fascinationibus & laruis terrere? [z] phantasmatibus populum Iudaicum, [a] Ægyptios, [b] Saulum, [c] & prophetas [d] decipere? Iudam ad proditionẽ adigere? [e] per incantationem nocere, [f] imo interficere, [g] ventum, tempestatem & ignem in perniciem Iobi excitare? [h] non hic potuit corpus humanum ex loco in locum deportare? [i] non potuit corpus adsumere? [k] non prodigia, miracula seu portenta per ministros suos edere potest? [l] Magna scilicet potestas Satanæ

p Marc. c. 9. Luc. cap. 13. Matth. c. 9 32. q Iob. c. 2. & seqq. vid. Luc c. 13. 16. r Act. c. 19. 16. s Matt. c. 18. v. 32. Tob. c. 6. 19 t Exod. c. 8. c. 7. c. 9. u Exo. d. c. 7. v. 11. 12. 22. x Mat. c. 12. 22 y Sapiẽ. Salõ. c. 18. 17. 19. Syrac. c. 34 v. 3. 4. 5. 6. 7. Marc. c. 6. v. 49. act. c. 12. 15. z Vid. d. c. 17. v. 3. 4. 7. 8. 9. Sapient. & Matt. c. 14 26. act. c. 12. 9. 15. a Ierẽ. c. 27. v. 9. 10. 11. & c. 23. 32. act. c. 8. 9. 11. b Gen. d. c. 7. c. 8. & seqq. c. 1 Sam. c. 28. d 1. Reg. c. 22. 21. 22. 23. vid. Phil. Morneũ de veritate Chr. Relig. c. 23. e Luc. c. 22. v. 3. f Syrac. c. 12. 12. 13. Psal. 58 5. 6. g Tob. c. 6. 19. fac. 2. paral. c. 32. 21. act. c. 1. 18. Iob. c. 2. Matt. c. 18. 32. h Iob. c. 2. adde c. 13. v. 13. Apoc. Ioh. i Matt. c. 4. & experientia testis est. k Matth. d. c. 4. Gen. c. 3. adde c. 18. 2. c. 19. 2. Iudicum c. 13. 16. 17. experientia testatur & historiæ. l Matth. c. 7. 22. 23. c. 24. 24. Marc. c. 13. 22. 23. 2. Thess. c. 2. v. 9. Deut. c. 13. v. 1. 2. 3. 4 Apoc. 13. 14. 13. & c. 16. 14. & c. 19. 20.

tanæ est, qui in malis efficaciter agit & operatur, [m] qui Deus seculi huius est, [n] princeps mundi, [o] potestas aeris [p] & dominus rectorq; mundi, [q] in quo videlicet regnum suum habet. [r] Hic inquam, quia tanta facere potest, quare superiora, quæ dixi, diuina permittente voluntate, ad inuocationem maleficorum suorum non efficiet? Posse igitur habet, nec opinor, velle deficit. Atque hæ sunt pœnæ illæ quibus Deus hominum impietatem punire vult. [s] Sic ergo statuendum, quando malefici fatentur à se facta quæ vires ipsorum superant. At si quæ ab homine fieri possunt, hic inprimis videndum, vt de facto illo eiusq; circumstantiis constet. [t] Deinde autorem alium inueniri non posse. Deniq; omnes circumstantias & coniecturas vrgentes in autorem maleficum concurrere, vt etiam in non confitentem probatio quædam sit. [u] Ita accurate causa examinari debet. [x] Quare vero? Opinor, vt iudex certus esse possit, non esse hæc phantasmata, non esse præstigias & illusiones diaboli, vt sunt sępissime, quæ Malefici vel Lamiæ de suis comessationibus, ludis, iocis, choreis, transportatione, nefandis & monstrosis suis libidinibus fatentur. Ex hisce de factis maleficorum intelligis, de modo vero efficiendi & operandi forte dubitaueris, præsertim vero in iis quæ hominum vires superant. Acta iudiciorum docent, maleficos in producendis operibus suis nonnunquam adhibere ea quæ naturalem actionem ad operationem propositā adsequēdam habent, vti herbas, venena, pharmaca toxica, philtra, & sæpe etiam nuda signa, verba concepta & inanes characteres nihil virtutis habentes ad effectum producendum. Vnde igitur inquis, illo casu operatio, quæ signa adhibita consequitur? Puto ex tacito vel expresso pacto cum Dæmone inito, quem ad operationem producendam inuocant. Sæpe etiam vtrumq; modum, res scilicet & imprecationes coniungunt. Quæ cum ita sint, recte dixi quæstionem hanc arduam & periculosam esse, in qua iudicem circumspectum & prudentem esse oportet. Non

[m] Ephes. c. 2. v. 2. Thess. c. 2. 9. 10. Mornæus d. loco.
[n] 2. Corinth. c. 4. v. 4.
[o] Iohan. c. 12. v. 31.
[p] Ephes. c. 2. v. 2.
[q] Ephes. c. 6. v. 12.
[r] Marc. c. 3. v. 27. Luc. c. 12. Matth. c. 12. v. 29.
[s] Leuit. c. 26. sicut comminatur apud Esaiam c. 34 14 & c. 19. 3. & c. 47. 12 13. & Ierem. c. 23. 32. 2. Thes. c. 2. 11.
[t] Deut. c. 13. v. 14. & c. 19. 17. 18. c. 16. & seq. Iosu. c. 7. v. 22 & seqq. & c. 22. Clarus li. 5. §. fin. pract. crim. q. 64. n. 3. 9. & q. 55. & q. 9.
[u] l. 1. §. si quis. 27. §. 25. & §. 23. & §. 1. l. 18. de quæstion.
[x] Syrac. c. 11. 7. 8. & c. 37. v. 21. & c. 19 v. 26. 27. Iohā. c. 7. 51. Deut. c. 17. 8. 7 6. 2. Cor. c. 13. 1. d. l. 1. §. 25. de quæst.

ſemper credendum, quandoque etiam fides adhibenda.[y] Facti qualitas & circumſtantiæ iudicem multa docebunt.[z] Vide & lege quæ erudite & accurate hac de re ſcripſit clariſſimus & multæ lectionis vir D. Godelmannus *lib.2.&3.* Obſerua ſimiliter & nota bene quæ ibidem de proceſſu tradidit, item quæ eleganter & docte ſcripſit de differentia conſtituenda inter veneficos, incantatores, præſtigiatores, ariolos & lamias, ſagas ſeu ſtriges, quæ ab aliis hucuſque magno errore confuſa fuere. Venefici veneno, intoxicationibus: incantatores verbis conceptis ſeu adiuratione aliiſue ceremoniis adhibitis damnum inferunt, lędunt vel interficiunt, homines vel beſtias vel cæteras res inanimatas inficiunt. Præſtigiatores vmbras rerum offerunt & falſas ſpecies effingunt, vt oculos reliquoſque ſenſus hominum faſcinatione ludant & fallant. Arioli diuinant & res abditas reuelare conantur μέσως ſiue ἀμέσως. Hi prout variis modis diuinant, ita variis etiam nominibus appellantur, nimirum *pythones, necromantici, ſomniorum coniectatores, aſtrologi, theomantici, cryſtallomantici, gaſtromantici, lithomantici, dactyliomantici, hydromantici, pyromantici*, & c. Lamiæ ludis, iocis, colloquio, familiaritate, comeſſationibus, choreis, tranſportatione & Venere nefanda, cum Diabolo vtuntur. Omnes in eo cōueniunt, quod quicquid faciunt, Diaboli ope faciunt, cum quo ſcilicet ea de cauſa pactum tacitum ſiue expreſſum inierunt, & in iſtius obſequium corpus & animam addixerunt. Poteſt igitur Saga vel Lamia eſſe, quæ tamen pythonica, venefica, incantatrix nō eſt, vt experientia & earundem conſtans confeſſio teſtatur. Quod ſi vero Lamia veneno vel alio modo nocuit, ſi præſtigiis, ſortilegio, diuinatione, philtro vſa eſt, non negamus, quin ſimul & venefica pythonica & incantatrix ſit & haberi debeat. Non enim concurſus & multitudo delictorum ipſa delicta vel pœnā ipſorū minuit.[a] Atque hæc doctiſſimus vir D. Godelmānus rectiſſime obſeruauit & tradidit. Vtinā vero & iudices hæc obſeruarent

y l.1.§.25.§.27. de quæſtio. l. 11. §. 8. de interrog. l. vlti. C. de probat.
z l.3.§ 1. ver. tu magis. de teſt. l. 21 d.t.l. illicitas 6. §.1. veritas de off. præſid.

a l.2. de priua. delict. l.27. ad L. Aquil. l.11. §. 2. de ſeruo corrupt. l.8. §. 2. arb. furt. cæſar. l. 60. de actio. & oblig. Matth. c.7.13. Exod. c.23.

uarent & hæc maleficia distinguerent: Vtinam perpenderent quoque quam frigida, quam temeraria, fallax & periculosa sit probatio Sagarum per aquam frigidã. Autor noster recte genus probãdi furiosum vocat, Conciliis iam olim prohibitum. Vide quæ doctissime docuit *lib.3.* At, inquis, si prohibitum fuit, quomodo hodie in plurimis locis robur & fidem accepit? quomodo in consuetudinem venit? Venit certe, nec iam quomodo venerit, sed quam recte & quomodo tollatur, quærendum erat. Verum sæpe aquis innatantes postea etiam nocentes deprehẽduntur, & contra innocentes sursum feruntur. Fieri hæc & facta sæpe, credo. Tu vero nescis, Diabolum sæpe vera [b] dicere, sæpius etiam falsa? [c] Vera dicit coactus [d] vel semel, vt centies te inposterum decipiat. Iusta nimirum merces est hæc eorum qui in probando illicita media quærunt, qui plus quam par est, sapere volunt, [e] qui miraculum quærentes Deum tentant, vt scilicet seducti mendaciis credant, [f] & error ad superstitionem in ipsis efficax sit. [g] Crede mihi, Diabolus maleficos puniri & manifestari nunquam cupiet, grassandi potius & peccandi licentiam & tempus suis omnibus modis prorogari sataget. Nouit vero Deus occulta & abdita mirabiliter in lucem proferre & maleficos ad supplicia ducere. Longe aliud est quod olim malefici per sortem iudicati fuerunt, [h] item per potionem amarã, [i] aliud etiam factum Ecclesiæ. [k] Sed iam actum ago, habes hac de re latius & accuratius disputantem autorem nostrum, *lib.3.* Hoc interim testor hic, me à fide dignissimis, qui viderint, audiuisse, aquis innatasse, de quorum tamen innocentia & integritate nemo dubitare poterat, & contra nocentes submersos. Ita mendax varius & subdolus Diabolus est. [l] Quod si præterea lector varias variorum altercationes & disputationes, quibus hæc quæstio hucusque agitata fuit, inspexeris, imo inquam, si insuper præiudicia numeraueris quibus hactenus vel impugnata vel defensa fuit, nõ min⁹ ardua & perplexa videbitur. Remedium

b 1. Sam. c. 28. 19. act. apost. c. 16. v. 17. & c. 19. 15. 16. 2. Corinth. c. 11. 14. Matt. c. 8. 29. Marc. c. 5. 7. & experientia testatur.

c Ioh. c. 81. 44 Gen. c. 2. Iere. c. 27. 9. 10. 11. 14. 15. & seqq.

d d. c. 8. 29. Matth.

e Rom. c. 2.

f 2. Thessal. c. 2. 9. 11.

g Esai. c. 19. 3. vide apud Ierem. c. 44. 16. 17. 18. 19. & seq.

In dubio igitur melius est nocẽtem dimittere, quã innocentem damnare. l. 5. absentem. d. c. poe. fac. l. 47 Arrianus de oblig. & act. l. 6. C. de accus.

h Iosu. c. 7. 18. Ionæ c. 1. 7. 11. Samuel. c. 14. 41. 42. Prouer. c. 18. 18.

i Num. c. 5. 14. 15. & seqq. 24.

k 1. Regum c. 18. 22. & seqq.

l Ioh. c. 8. 44.

medium ad difficultatem hanc ſuperandam ſuppeditabit tibi hæc doctiſſima clariſſimi viri D. Gödelmanni diſputatio in vſum tuum edita. De vtilitate huius quæſtionis minus dubitabis quãdo tractatũ hunc hiſtoriis, diſputationibus phyſicis, Theologicis & Iuridicis refertum perlegeris. Si ita exiſtimaueris, ago hic de illis, qui in omnium noſtrorum perniciem coniurarunt, quorum vita noſtrorum eſt exitium, mors vero ſalus & incolumitas. Hiſce magiſtratum prouincias ſuas purgare oportebat, [m] vt piorum Regum exempla teſtantur, [n] atq; ſuſpectos ad cultum diuinum etiam inuitos cogere.[o] Claudam admonitionem hanc ſi prius te, clariſſime & præſtantiſſime D. Gödelmanne, admonuero, vt ita de Repub. bene mereri pergas, & doctiſſimos duos alios tractatus, vnum *de homicidio*, alterum *de communibus opinionibus feudalibus*, nobis etiam non inuideas. Bene vale lector, & hiſce vtere fruere.

[m] 2. Reg. c. 10 & iudic. c. 10. l. 3 in fin. l 13. congruit de offic. præſi. vt ſublatis malis cæteri ſecuri viuant. 1. Tim. c. 3. 16. Deut c 13 11.
[n] 2. Para. c. 30. & 31. & c 34. 2. Regũ c. 18. 13. 4. 5. & c. 22. & c 23.
[o] 2. Paral. c. 34 33.

F I N I S.

LIBER SECVNDVS

DE LAMIIS.

FRANCOFORTI.

M. DCI.

LIBRI SECVNDI

CAPVT I.

Lamia unde dicatur & quid sit.

CAPVT II.

An Lamiæ fœdus cum Satana ineant.

CAPVT III.

De Lamiarum & aliorum hominum in lupos, feles, aliaue eiuscemodi animantia transformatione.

CAPVT IV.

An Lamiæ scopis vel baculis insidentes per aerem volitare possint.

CAPVT V.

An Lamiæ cum Satana rem Veneream exercere possint.

Vtrum Lamiæ tempestates, pluuias, tonitrua, ventos in aere producere possint.

CAPVT I.

LAMIA VNDE DICATVR, ET QVID SIT.

Summæ.

1 *Lamia unde dicatur.*
2 *Eustathii verba de Lamiis.*
3 *Philostrati verba de Lamiis.*
4 *Dionis verba.*
5 *Diodori Siculi verba.*
6 *Plutarchi verba.*
7 *Duris verba.*
8 *Lamiæ vocabulum in sacra scriptura quomodo accipiatur.*
9 *Striges unde dictæ.*
10 *Sagæ unde dictæ.*
11 *Sagæ cur veratrices dictæ.*
12 *Europæ populi quomodo Lamiam nominent.*
13 *Sagæ cur hodie Lamiæ dictæ.*
14 *Quid sit Lamia.*
15 *Quales personas in hanc tragœdiam diabolus introducat.*
16 *Diabolus quos superat, per mærorem superat.*
17 *Mulierum sexus incautus & mollis est.*
18 *Diabolus quomodo & qua ratione Lamiis insidias struit.*

In præ-

IN præfatione libri primi ostendi inprimis
obseruandam esse differentiam in hoc Tractatu inter
Magos, Veneficas, & Lamias, propter diuersitatem
pœnarum. Quapropter cum abunde, vt spero, in præcedente
libro de Magis & Veneficis actum sit, restat iam vt aliquid etiam
de Lamiis dicamus. Lamia à voce λαμὸς deriuatur, id est inglu-
uies, vt ait Porphyrio in illud Horatii: *Neu pransæ Lamiæ* Et eo- 1
dem iure piscis omnia deuorans, etiam homines integros, *teste*
Nicrando Colophonio apud Eusthathi. in Odyss. 13. appellatur Lamia.
Eustath. *in Homerum dicta Odyssea* ita scribit: voce Lamiæ signi- 2
ficari Dæmonem specie muliebri. Eodemque sensu ait Philo- 3
stratus, Lamiam pueros deuorantem Corintho Apollonio Ty-
anneo expulsam esse. Cum autem plerumque Dæmones spe- 4
ctentur in desertis locis, prout est maxima ex parte Africa, La-
miam in historia Africana describit Dion similem feræ, haben-
ti vultum fœminæ elegantissimum, mammas, & pectus pellici-
endis viatoribus regenti, modestis & gratis oculis: Cæterum
loco pedum habere serpentis caput, & squamigerum serpen-
tem esse, qui hominem, cum primum accessit, vorat auidissi-
me. Diodorus Siculus Bibliotheca lib. 20. *Inde iter facientibus oc-* 5
*currit mons ex vtroque latere præruptus, in cuius medio alta erat ca-
uerna, ex qua ardua rupes sursum tendebat, ad eius radicem antrum e-
rat insignis magnitudinis, hedera & taxo obsitum. In eo vixisse fabulan-
tur reginam Lamiam, insignis pulcritudinis mulierem, sed eius faciem
postea, propter animi feritatem, in beluinam transformatam ferunt.
Cum ei omnes liberi morerentur, hoc casu mæstam & inuidia aduersus
fœcundas motam, ex vlnis infantes abripi & confestim necari iussisse,
fama est. Hinc ad hanc vsque diem manere apud pueros illius mulieris
memoriam, atque iis eius nomen esse summo terrori. Cum autem ebria
esset, licentiam omnibus dedisse, quiduis pro arbitrio faciendi, atque per
illud tempus, quoniam ea quæ fierent in illis finibus non inquireret, pro
cæca habitam fuisse. Hinc fabulãtur quidam: eam oculos in marsupium*

occuluisse, transferentes eam, quæ in vino nascebatur, incuriam ad su-
6 *pra dictum carmen, tanquam vinum eam aspectu priuasset. Quod autẽ ea in Africæ finibus fuerit autor est & Euripides; ait enim: Quis hominibus infame nescit genus Lamiæ Libysticæ?* Plutarchi verba *lib. de curiositate* hæc sunt: *Lamiam,* inquit, *fabulæ narrant, domi quidem canere cæcam, oculos habentem in vasculo repositos, verum vbi prodeat foras, reponere, ac tum oculatam esse. Ita quisque nostrum foris & in rebus aliorum ob maleuolentiam sibi curiositatem velut oculum imponit.*
7 *In nostris vero ipsorum erratis nec oculos, nec lucem habemus.* De Lamiis (prout refert Pet. Martyr. *in comment. suo super 28. c. li. 1. Sam.*) scribit Duris *lib. 2. De rebus Libycis,* fuisse Lamiam mulierem formosissimam, & pellicem Iouis. Id Iunonem indigne tulisse, & filium, quem ex ea Iupiter sustulerat, occidisse, & eam turpissimũ in modum deformasse. Illam autem impatientem tantæ iniuriæ primum cepisse furere, deinde etiam liberos alienos trucidare. Esse autem hoc genus mulierum in Libya, in sinu maris arenosi, & naufragos homines hærentes forte in Syrtibus statim
8 ab illis deuorari. In sacra scriptura Lamia pro nomine bestiæ quæ noctu vagatur accipitur: *Esai. 3*4. vbi ob sortilegia Babylonẽ detestatus, ait: non esse mansurum lapidem vnum alteri impositum, sed illic Satyros & Dæmones saltaturos esse, & ibi commoraturam Lamiam. Hebraice nominatur *Lilith.* Lutherus ibidem vertit Kobold. Apud Ieremiam Thren. 4. v. 3. *Sed & Lamiæ nudauerunt mammam.* Lamiam pro Dracone interpretes accipiunt, vide D. Osiand. *ibid.* Et Lutherus vertit: Die Drachen reichen die Brüste jren Jungen/vnnd säugen sie. Lamia Germanice nominatur Ein Nachtfraw/ Geist oder Zauberweib. *Basilius*
9 *Faber in Thesauro suo Erud. Schola. in v. Lamia.* Lamiæ quoque appellantur *Striges,* à stridore & auibus fœdissimis eiusdem nominis, quas *Harpyas* Vergilius vocat, quæ humana carne vesci gau-
10 dent. Sagæ à præsagiendo nomen obtinent. Sunt autem, quę de rebus amissis aliisque futuris euẽtibus ex cristallorum, speculo-

rum,

rum, rerumque similium inspectione vaticinantur. Hinc *vera-* 11
trices dictæ, quia profitebantur se vera dicturas, vt refert doctiss.
Iosephus Scaliger *in Pharmacen. Vergilii*, vbi ait: *eodem modo in Ita-*
lia & in Aquitania vulgo Faticolæ & Sagæ vocantur. Germani no- 12
minant Lamias Zauberinnen / Vnholden / Hexen / Warsagerin/
Wettermacherin. Galli *sorciere*: Itali *Iannara, incantatrice, strea, stri-*
ga, maga, fattureia: Hispani, *Bruxa*. Lamiæ itaque dictæ sunt, pro- 13
pter similitudinem aliquam quæ ipsis est cum Lamiis antiquo-
rum, horum enim Lamiæ spectra, & phantasmata erant in for-
mosarum mulierum specie, cum insigni splendore apparentia,
quæ sese amore iuuenum captas mentiebantur, & cum ipsis cõ-
uersabantur, dum eos perderent atque deuorarent, prout ex
probatis autoribus ostendi. Quoniam ergo Sagæ nostræ non
quidem spectra sunt, sed quod se cum diabolis colludere, cho-
reas ducere, concumbere, scopis insidentes per caminos euo-
lare somniant, *Lamiæ* sunt vocatæ. Lamia est, quæ ob fœdus 14
præstigiosum cum Diabolo initum, Dæmonis persuasu, in-
spiratione & præstigiis elusa, qualiacunque mala, vel cogita-
tione, aut imprecatione designare se existimat, veluti aerem in-
solitis fulminibus & tonitru concutere, grandinẽ & tempesta-
tes excitare, segetes alio transferre, ab amasio qui præstigiosam
formam hirci, porci, vel vituli induit, in montem aliquem vel
breuissimo temporis spacio baiulari, partim in baculo, furca,
alioue instrumento aliquo aduolare, totam deinde noctem,
ludis, iocis, comessationib. choreis, & variis libidinib. cum a-
masio consumere, milleque rerum monstrosa ludibria ostenta-
re. In hanc enim Tragœdiam vt plurimum inducit diabolus se- 15
xum fœmineum lubricum, credulum, malitiosum, impotentis
animi, melancholicũ, imprimis autẽ effœtas, stupidas, indoctas,
in Christiana religione peruerse institutas, menteque tituban-
tes vetulas. Chrysostomus ait: *Omni diabolica actione potentior ad*
nocendum est mæroris magnitudo: quia Dæmon quoscunque superat, 16

per

per mœrorem ſuperat. Hinc D. Petrus *1. cap. 3.* non iniuria mulieres vocat *infirmius vaſculum.* Et idem Chryſoſtomus: *Sexus,* ait, *mulierum incautus & mollis eſt: incautus, quia nō omnia quæ videt, aut audit, cum ſapientia & ratione conſiderat: mollis autem, quia facile fle-*
17 *ctitur, vel de malo ad bonum, vel de bono ad malum.* Idem *in Epiſtolam ad Corint. 2. Homil. 23.* dicit mulierum proprium eſſe decipi. Quo nomine Euam (*Geneſ. 3. 1. Thimoth. 3.*) conuenientius ſuæ perſuaſioni organum, non Adam, in rerum primordiis, quum duo ſolum exiſterent homines, aggreſſus eſt; quam leui etiam
18 diſputationis velitatione vicit. His & inſtrumentis congruis inſidiatur quibuſcunq; poteſt modis, ſuo tempore & loco ſingulos, vt cuiuſque animi ſtudia & affectus ex certis indiciis cognouerit, peculiari aliqua ratione adoritur, inſectatur, illicit, vel aſſumta plauſibili forma vel cogitatione imaginationeque varie agitata & corrupta, donec tandem ipſius propoſito conſentiant, ſe ipſius perſuaſioni dedant, quicquid in mentem ille ingerat credant tanquam fœdere obligati, ab illius nutu pendentes, ipſi obtemperantes, vera omnia eſſe, quæ ſuggerit rati, formas in imaginatiua virtute vel phantaſtica ab eo ingeſtas reuera ſubſtantialiter (vt ſic dicam) exiſtere confidentes ſanctiſſime: nec aliter queunt, quum illorum mētem ex primo aſſenſu imaginibus inanibus vitiarit, conſopitis vel concitatis in hoc opus corporis humoribus & ſpiritibus, vt hac ratione ad organa accommodata ſpecies aliquas inducat, perinde ac ſi extrinſecus eæ occurrerent vere non ſolum dormientibus, verum & vigilantibus: atque hoc modo aliqua foris vel exiſtere vel fieri putentur, quæ tamen reuera nec ſunt, nec fiunt, nec ſæpe in rerum natura exiſtunt. Ea eſt horum immundorum ſpirituum ſubtilitas incomprehenſibilis prope & fraus infatigabilis, ſenſus hominum eludens, *vt VVierus lib. 3. De Lamiis, cap. 5. ſcribit.*

CAPVT II.

AN LAMIÆ FOEDVS CVM SATANA INEANT.

Summæ.

1 *Fœdus Magorum cum diabolo non est imaginarium.*
2 *Lamiarum fœdus cum diabolo est præstigiosum.*
3 *Magi ex proposito peccant.*
4 *Lamiæ per dolum à diabolo decipiuntur.*
5 *Theophrasti Paracelsi verba.*
6 *Diaboli studium.*
7 *Nil violentius dæmonis impetu.*
8 *Tertulliani verba.*
9 *Lamiæ in perpetuo tremore & timore viuunt.*
10 *Errantis nullus consensus.*
11 *Lamiæ errant & melancholicis vexantur morbis.*
12 *Vbi est caput melancholicum, ibi diabolus habet præparatum balneum.*
13 *Lamiæ similes sunt furiosis & dormientibus.*
14 *Secunda differentia Magorum & Lamiarum.*
15 *Tertia differentia Magorum & Lamiarum.*
16 *Historia de studioso quodam.*
17 *Petri abiuratio confertur cum abiuratione Lamiarum.*
18 *Lamiarum confessio spontanea absque indiciis legitimis nullius est momenti.*
19 *Lamiæ si impossibilia fatentur non puniendæ.*
20 *Secus si possibilia, quo casu concremandæ.*
21 *Lamia Sortilegiis & Magicis artibus homines & iumenta interficiens, transit in castra Magorum & Veneficarum.*

1 IN præcedente libro *ca.* 2. posui formam execrabilis horribilisque confœderationis Magorum cum Diabolo, quam minime fictitiam esse, sed reuera fieri ex libris Magorum eorumque confessionibus, quæ in tabulis Iudiciorum forensium conscriptæ habentur, constat. Iam restat, vt videamus, an etiam vetulæ illæ rudes, quas *Lamias* nominamus, eiusmodi confœderationem cum Dæmo-
2 ne ineant. Et sane fœdus hoc præstigiosum esse, phantasmate aut imaginatione, vel phantastico præstringentis spiritus corpore fallaciter apparente: vel neruis opticis seu visoriis indita subdole, quam Satan vult, specie, commotis huc humoribus & spiritibus idoneis: vel sibilo, susurro aut murmure in organis auditus, vitiatæ formis imagini respondente, spiritus maligni arte excito conflatum stabilitumque ac inde nullius esse ponderis, facile cognoscitur: potissimum si vtrumque & Magorum
3 & Lamiarum fœdus inspiciatur. Nam primo Magi & Venefici ex proposito & deliberatione ex illicita curiositate moti, cum corpore & anima se Diabolo vouent, idque vel iureiurando, vel chirographo proprio sanguine scripto polliceri coguntur.
4 At Lamię seu Vetulæ illæ rudes à Diabolo dolo circumueniuntur, vi, metu compelluntur, errore & ignorantia inducuntur ad
5 fœdus hoc præstigiosũ. Hinc Theophrastus Paracelsus in Tract. de Maleficis c. 22. *Spiritus,* inquit, *in somniis lamias docent ac instituunt, vt hoc vel illud efficiant, & tam multa somnia ascendentes ipsis*
6 *suggerunt, vt quis per illa Doctor Magiæ fieri possit.* Quid autem grauius Lamiis accidere potest, quã dæmonis tentatio, cui nec voluntas deest, vt totum terrarum orbem seducat, neque diligentia, quia alium actum non habet: neque technæ artesque, quibus circumuenire, fallere, decipere, non modo fœminam sed constantissimum prudentissimumque quemque hominum
7 potest. Si vim spectes quæ maioris rei impetus est qui repelli nõ

potest.

potest.*l.2.D.quod met.cauſ.* Quid autem dæmonis impetu violẽ-
tius? quo cum repentinos & extraordinarios animæ infligat ex-
ceſſus, *vt inquit Tertullianus,* primum mentem harum mulìercu-
larum ita ſubiugat, captiuamq; ducit, *teſte concilio Ancyrano, & D.*
Auguſtino, de ciuit. Dei li.2.c.10. vt credant ei quod nec eſt, nec eſ-
ſe poteſt, deinde corpus vniuerſum ita obſidet, vt contra cor-
poris naturam moueatur: deniq; linguam earum ſic occupat vt
non niſi quando vult ipſe, nec aliud q[illegible] á quod ipſi placet, eloqui
poſſint. *Suppetit illis,* ait Tertullian[illegible], *ad vtramq; ſubſtantiam ho-* 8
minis lædendam ſubtilitas [illegible] *ſua multum ſpiritualibus viri-*
bus, quas vel eo magis atte[illegible]*dere debemus in hac quæſtione, quod & in-*
uiſibiles & inſenſibiles in effectu potius quam in actu appareant, eodem
teſte in Apoleget. cont. gent. cap. 22. Quid dicam de metu & timore, 9
an non miſeræ hæ mulierculæ in perpetuo tremore & timore
viuant. Nam & pręſentia mala quibus premuntur ac exercen-
tur, paupertatem, odia hominum, calamitates, vel ſe mentitur
immiſiſſe, vel etiã Deo permittente immittit, vel ita deluſis ea-
rum ſenſibus imprimit, vt licet nihil eorum patiantur, tamen
quaſi perpetiantur doleant, vt aut amolitionem eorum oſten-
tans, aut ſucceſſuum meliorem ſpem iniicens, fidem ac obſe-
quium miſellis extorqueat. Hic eſt certe illatus timor. Timor
autem & triſtitia quædam eſt. Omnes enim ex malo æque ti-
memus, ſi immineat, vt affuturum: & dolemus, ſi pręſens iam ſit.
& lædat. Nam quod lædit, naturæ contrarium, ac voluntati eſt,
Quicquid autẽ fit occaſione alicuius inuoluntarii, inuoluntari-
um & eſt & dicitur, *l.8.D.ad l.Rhod.* Reſtat error & ignorantia. 10
Clarum autem eſt, errantis nullam eſſe voluntatem, & ignoran-
tis nullum conſenſum. *l.15.D.de iuriſdict. omnium iudicum.* Quin
& hunc inuito ſimilem eſſe, *l.26.de reg.iur.* & furioſo, *l.12.D.ſi cer-*
tum petatur, cui parcitur in omnibus. Lamias autem errare inde 11
conſtat quod in tantam mentis alienationem incidant Diaboli
ludibriis, vt neſciant quid agant, oculique earum ita perſtrin-

guntur, vt ſcilicet videant credantque quod non eſt. Melan-
12 cholicis enim morbis vexantur. Vbi autem eſt caput melan-
13 cholicum, ibi Diabolus habet præparatum balneum. Imo Lamiarum paſſiones non abſimiles ſunt dormientium & furioſorum actionibus. Furioſum autem & dormientem paciſci non poſſe manifeſtum eſt omnibus, cum eorum voluntas nulla ſit, *l.5.& 40. D. de Regulis iuris*, nullus item conſenſus, *l.2. C.de contrah.empt.* ſed per omnia & in omnia abſentis & quieſcentis loco habeatur, *leg.2. §.penult.D. de iure codicillorum*, *l.1. §.furioſus, ibi, ſi quis dormienti.D.de acqui.poſſeſſ.* & mentis ad omnia cœcitate laborent, vt *Cicero loquitur in 3. Tuſcul. quæſt.* Cum iaque Lamiæ dolo circumuentæ, vi coactæ, metu compulſæ, errore inductæ in hanc credulitatis temeritatem inciderint: profecto nec hoc obiici miſeris poterit, quod in contractibus attenditur, quæ ab initio ſunt voluntatis, ex poſt facto fiunt neceſſitatis, *l.5. C. de Obligat.* nec illud quod in hæreſi, delictum hoc ſola voluntate, & in mente committi, *cap. excommunicamus. §. credentes de hæret. Bald. in l ſi quis non dicam. C.de epiſcop. & cler. & alii doctores.* Nam vbi nullus eſt contractus, ibi nec contractus initium: vbi vero dolus, vis, metus, error, ignorantia, ibi neque voluntas, vt dixi ſupra, neque conſenſus eſſe poteſt: quare nec hæreſeos, nec alterius delicti, quod à ſolo animo
14 pendet, ſuſpicio, aut pœna. Secundo Magi & Venefici artem Diabolicam ex libris Magicis & à præceptore Diabolo, aliiſque Magis diſcunt, vt carminibus, ritibus ſolennibus, characteribus, figuris rebuſue aliis, dæmonem in eum finem euocarent, vt ad poſtulata vel voce, vel nota, vel quocunque alio modo reſpondeant, opusue aliquod præter & ſupra naturæ ordinem perficiant. At Lamiæ nullas artes norunt, libros nec preceptores habent vel quærunt, ſed Diabolus ſeſe inſinuat apud illas quas ſuſpicatur aut propter credulitatem nimiam, aut ætatis ſenilis ſtuporem, aut naturæ melancholicæ triſtitiam, aut

ex pau-

ex paupertate vel perpeſſa iactura deſperationem, fore obſe-
quētia ſuæ deceptionis illuſioniſque organa, vt earum phanta-
ſiam variis poſſit ſimulachris præſtringere. Tertio Magi chiro- 15
grapho proprio ſanguine ſcripto Diabolo ſe obligant, Dæmo-
nem ſecum in annullo vel criſtallo circumferunt, & denique
corpus ac animam Diabolo vouent. At Lamiæ horum nihil
præſtant, à nulla auditum, quod chirographum dederit &c.
Imo fere omnes antequam exuruntur inuocant æternum De-
um, ipſiuſque implorant miſericordiam, & ſæpe etiam teſtem
ſuæ innocentiæ appellant, ſanguinariis præſidibus ad cœleſte
tribunal citatis. Iam rogo, quum ſe iuxta veſtrum decretum
Diabolo emanciparint, vnde vlla reſipiſcentia? non à Satana:
aſtutior enim eſt, quam vt ſecum pugnet: ergo à Deo. Si
itaque Deus agnoſcit & recipit animam, quur tu Prætor vſque
adeo inclementer agis, quum nulli iniuriam fecerint, vt cor-
pus repudies, maxime, quum in tuo non deliquerit foro, & tibi
nullum in diuino iudicio relinquatur tribunal? *vt ait VVierus
capit. 24. De Lamiis.* Pie & recte fecit Lutherus qui ſtudioſum 16
quendam, qui variis deſperationis ex paupertate inſidiis ada-
ctus animam ſuam tradidiſſet Satanæ, ad præſcriptum diem
ab eo poſſidendam, deduxit in templum, & cum piis aliquot
viris pro ipſo Deum orauit, ſeruauitque afflicti hominis animu-
lam. Eadem ratione quoque procedendum eſſet cum Lamiis
& miſeris illis anubus à Satana ſeductis. Perpendatur quæſo, 17
exemplum Diui Petri, non ſolum abnegantis ſed etiam licet
mox præmoniti Chriſtum Dominum ſuum abiurantis. An
non ad ſimplicem ancillæ & famulorum interrogationem ter
negare cũ iuramento herum maius eſt peccatum, quam ſi La-
mia flexuoſis Satanæ perſuaſionibus excœcata, ſimilia com-
mittat. An non illud grauius, quod tantus Apoſtolus commi-
ſit, quam quod vulgaris & infirmus peccator. At, hæc ad D. Pe-
tri Apoſtoli exaggerandam abnegationem non adfero, ſed ad

reprehendendum eos, qui propriis viribus tantum adſcribunt,
& non diuinæ ſoli gratiæ, quo minus in ſingulas horas, imo mo-
menta nomen Chriſti abiurent: Deinde etiam, quod ſicuti Pe-
trus ſuæ pœnitentiæ interuentu conſecutus eſt miſericordiam,
ita & Lamiæ & nos omnes mortales impetrare queamus à Deo
delictorum remiſſionem, quamuis ſemel atque iterum defe-
18 cerimus, *vt pie VVierus capite 24. de Lamiis ſcribit.* Sed quæro: *Vn-
de hoc, quod pactum Lamiæ cum dæmone conſtarint, tibi conſtet?*
Nonne ex propria ſtupidarum deluſarumque anicularum
confeſſione. At, quæ fatentur, vel faciunt coacte, vel ſponte.
Si ſponte, & quidem nullis præcedentibus legitimis indiciis,
quæ *in ordinatione Carolina* recenſentur, tunc confeſſio eſt mu-
tila & nullius momenti, quia cruciatibus torturæ intolerabili-
bus expreſſa. Quid autem periculoſius, quam in Diabolicis ne-
gotiis ſine maleficii patrati teſtibus, pendere ſaltem ex confeſ-
ſione anus dementatæ, per vim expulſa? Sileres haud dubie,
ſi vidiſſes oleum tibiis illatum infundi feruens, candelis arden-
tibus torreri axillas, & infinita ſummæ barbariei & immanita-
tis tormenta exerceri in decrepitas vetulas, ſicut nos in inſon-
tibus, partim etiam dimiſſis ob innocentiam ex noſtro patro-
19 cinio ſpectauimus. Si ſponte, aut impoſſibilia fatentur, vti per
aerem volaſſe, in beſtias fuiſſe tranſmutatas, & ſimilia, & hæc
20 confeſſio quia verſatur circa ἀδύνατον non poteſt puniri. Aut
fatentur poſſibilia, vt ſe homines & iumenta ſortilegiis & ma-
gicis artibus interfeciſſe, tunc abſque vlla dubitatione ſunt
21 concremandæ. Et ſane in hoc caſu non nego eas cum Diabolo
conſpiraſſe: nam tunc in caſtra Magorum & Venefi-
carum tranſeunt, & Lamiarum nomen
amittunt appellanturque Ve-
neficæ.

CAPVT III.

DE LAMIARVM ET ALIORVM HOMINVM IN LVPOS, FELES, ALIAVE eiuſcemodi animantia transformatione.

Summæ.

1 *Plurimi eruditi credunt, homines in beſtias tranſmutari.*

2 *Ad hanc opinionem confirmandam plurima teſtimonia ex ſacris & prophanis auctoribus adferuntur n. 3. 4. 5. 6. 7. 8.*

9 *Communis Theologorum & ICtorum eſt concluſio, hanc Metamorphoſin eſſe præſtigioſam.*

10 *Credibile non eſt hominem ad Dei ſimilitudinem creatum, in lupum aut aliud animal tranſmutari.*

11 *Hæc dubia quæſtio dudum in Concilio Ancyrano deciſa.*

12 *Verba Decreti.*

13 *Diabolus creaturas à Deo conditas tranſmutare nequit.*

14 *Diabolo multa impoſſibilia eſſe, probatur ex ſacris.*

15 *Reſponſio ad primam obiectionem de conuerſione vxoris Lothi in ſtatuam ſalis.*

16 *Reſponſio ad ſecundam quæſtionem de furioſo rege Nabuchodonoſore.*

17 *Teſtimonia Theologorum & aliorum, quod prædictus Rex in furorem ſaltem inciderit.*

18 *Reſponſio ad tertiam obiectionem tranſmutationis ſociorum Vlyſſis in ſues.*

19 *Plinii verba.*

20 *Hiſtoriæ duæ quæ acciderunt in Epiſcopatu Argentinenſi, & vrbe Roſarum.*

21 *Hiſtoria de S. Machario.*

22 *Reſponſio ad quartam obiectionem de Lycanthroporum metamorphoſi.*

1 AD Lamiarum potentiam refertur, quod se in lupos, feles, hircos aut alias bestias pro suæ libidinis delectu vere & substantialiter momento transmutare & tantillo tempore in homines rursus reformare pos-
2 sint. In hac opinione plurimi sunt eruditi, qui eam diuinis & humanis historiis & experientia tot seculorum atque populorum & doctissimorum hominum iudiciis tuentur atque demonstrant. Ac primum Ioannes Bodinus *libro 2. capite 6. de Dæmon.* inter alios ad sententiam suam stabiliendam ex sacris allegat historiam vxoris Lothi in statuam salis à Deo conuersæ, *Genes.* 19. Deinde Nabuchodonosoris ab ipso Deo in bestiam per integrum

tegrum ſeptennium conuerſi, *Daniel.* 4. & tandem his verbis concludit: *Si veritatem hiſtoriæ ſacræ apud Danielem (quæ in dubium vocari non poteſt) ſi vxoris Lothi in ſaxum immobile verſæ confitemur, certum eſt, æque poſſe hominem in bouem, lapidem, aut animalia alia transformari.* Et paulo ante cap. 6. fol. 199. *Deus enim iuſto iudicio ſinit nos humanam formam amittere, & lupos ſicuti merentur fieri. Nam poſt omnium hominum memoriam famoſi fuerunt Magi & Magæ hoc nomine, quod cibis veſcantur huiuſmodi, mortuorum corpora effodiant & abrodant ad oſſa vſque, quod Pauſanias annotauit dicens, à dæmone terreſtri factum, Apuleius ait feciſſe Sagas. Qui autem aſini fiunt, eo transformantur, quod deteſtabilia Magorum arcana expetiuerint cognoſcere: quemadmodum ii, qui maleficam amarunt Circen, iuſto Dei iudicio fuerant in ſues transformati, & in Liuonia affirmatur eos, qui Magos & Lycanthropos frequẽtant, iis tandem conformari.* Hæc Bodini verba eius interpres Ioann. Fiſchardus I. V. D. Germanice ita reddidit. Man ſoll aber auch diß darbey wiſſen / daß Gott durch ein gerecht Vrtheyl geſtattet vñ zuláſſet / daß ſolche verachte Leute / gleich wie ſie verdienen / Menſchliche Geſtalt verlieren / vnnd Wölffe werden / auch jhrer Menſchlichen Speiſe entrathen müſſen / Dann die Zauberer vnd Zauberin ſeyndt von alten zeiten her verſchreyt geweſen / als daß ſie die todten Cörper außgegrabẽ / vnnd ſie biß auffs Beyn zernaget / welches dann auch Pauſanias hat verzeichnet / vnd darbey ſo viel ſein meynung entdeckt / als wer es ein Irrdiſcher Geiſt / order Teuffel / der ſolches thue. Aber Apuleius / ſo der Sachen beſſer erfahren geweſen / ſetzt außdrücklich / daß es die Zauberin thun. Antreffend die ſo ſich inn Eſel verwandeln / begegnet jhnen daſſelb daher / weil ſie die abſchewliche Geheimniſſen der Zauberer haben erfahren wöllen / Gleich wie die auch in Säwe haben muſſen verwandelt werden / welche ſich an der Zauberin Circe vnnd jhrer Kunſt verliebten. Eben alſo auch ergehet es denen in Liefland / daß ſie auß gerechtem Vrtheyl Gottes / weil ſie mit den Zauberern / vnnd Wolffleuten gerne vmbgehen /

darüber jhnen auch endlich gleich werden / Vnnd wann wir der
Warheit der H. Histori im Propheten Daniel / welche dann in kei-
nen Zweiffel kan gezogen werden / bekändtlich seyn / vnnd deßgleichen
auch der Histori mit deß Loths Haußfraw / die in ein vnuerenderlichē
Stein ist verwandelt worden / so ist ja aus diesen beyden Geschichten
gewiß / daß die verenderung deß Menschen in einn Ochsen / oder
3 Stein möglich vnnd thünlich sey. Hactenus interpres. Secundo
ex prophanis authoribus adferunt Vlyssis sociorum in sues mu-
tationem, quam Homerus commemorat à Circe venefica fa-
ctam vere contigisse, vel vt ipsius Bodini verbis vtar, non esse
4 fabulam. Item sociorum Diomedis in aues. Tertio, Varronem
Pomponium Melam, & alios citant, qui scribunt, homines in
5 Nerorum regione frequenter conuerti in lupos. In Asia quoq;
Græcia frequentem esse eiusmodi luporum generationem.
6 Bodinus *li. 2. c. 6. de Dæm.* Exemplum de Petro Burgot adfert, qui
Bizantii accusatus, se vnguibus suis & dentibus lupinis puerum
septem annorum, & deinde quatuor puellas dilacerasse & de-
uorasse confessus fuit. Et alterum quod recitat ex Iobo Fenze-
lio *lib. 2. de miracul.* quod comprehēso Lycanthropo cuidam vn-
gulæ omnes abscissæ sint, isq; simul ac rediisset ad se manibus
7 pedibusq; mutilatus visus sit. Peucerus quoq; *de diuinat. fol.* 130
scribit, Se nunquam credidisse λυκανθρωπίαν, quæ vere mutatis
corporibus fiat, postmodo vero cum resciuerit ex plurimis fide
dignis hominibus eam sæpissime contingere in Liuonia, se non
8 potuisse fidem illis habere. Refert quoque Philip. Broidæus *in
historia fori Rom. fol. mihi 220.* Linguetum non minus doctrina,
quam diuturna totius Europæ peragratione præclarum, in hac
fuisse sententia, quod vtrum fiat occulta quadam vi naturæ po-
tentis, vt de Parrhasio traditur, vel vltione diuina, vt de Nabu-
chodonosore, nondum ei constare. Denique hæc omnia per-
9 missione Dei fieri dicunt. Sed his omnibus non obstantibus,
communis est veterum & recentiorum Theologorum, ICto-
rum, Me-

rum, Medicorum & Philoſophorum concluſio, hanc tranſmutationem & metamorphoſin eſſe præſtigioſam & phantaſticam. Credibile enim non eſt, ſed prorſus ab omni ratione alienum, 10
hominem ad Dei ſimilitudinem & imaginem creatum, conformatumque ex corpore & anima, & S. ſancti templum rationis hoſpitium, ſublimem, erectum & ad cœli quaſi cognationis domiciliique priſtini conſpectum excitatum, imo μικρόκοσμον cui Deus omnia ſubiecit, oues, boues, campi pecora, volucres cœli & piſces maris, eaque propter ſolum hominem condidit, hũc, inquam, in lupum, beſtiam irrationabilem tranſmutari. Admi- 11
ratione certe dignum Ioan. Bodinum IC. & hiſtoricũ alias eximium, & de re literaria pręclare meritum in hac fuiſſe ſententia propterea quod hæc quæſtio dudum in concilio Ancyrano in Ancyra vrbe Galatiæ circa annum Chriſti 308. ſub Diocle- 12
tiano Imp. habito deciſa & determinata ſit. Verba extant in can. Epiſcop. 26. q. 5. *Quiſquis credit poſſe fieri aliquam creaturam, aut in melius deteriuſue immutari, aut in aliam ſpeciem vel ſimilitudinem transformari quam ab ipſo omnium creatore, pagano & infideli deterior eſt.* Omnib. itaque publice annunciandum eſt, quod qui talia credit, & his ſimilia, fidem perdidit, & qui rectam fidem non habet, hic non eſt eius, ſed illius in quem credit, id eſt, Diaboli. Nam de Domino noſtro ſcriptum eſt: *Omnia per ipſum facta ſunt.* Quamuis enim Satanas mille ſit artifex: tamen nemo 13
ſibi perſuadere debet eius creaturas à Deo conditas pro ſuo nutu tranſmutare aut ipſarum formam, virtutem vel proprietatem inducere, & aliam inde eſſentialem creare poſſe, cum hoc ſolius DEI ſit opus, qui poſtquam omnia rerum naturalium genera, omneſque ſpecies creaſſet, ſingulis illis (exceptis ſpiritualibus) creaturis vt ipſe à creatione liberaretur, poteſtatem quoque ſiue facultatem indidit ſimilem ex ſeſe ſpeciem progignendi, quarum ſi vna formam ſuam prorſus amiſerit, omnino perdita, deſtructa, mortua ab vniuerſis Phyſi-

14 cis recte dicitur. Satan itaque cum & ipſe creatura ſit ſpiritualis, nullam neque ſibi ſimilem creaturam, neq; corpoream quamcunque de nouo creare poteſt. Proinde cum Satan hoc nō poſſit, quis ſanæ mentis compos vlterius hominum metamorphoſin, aut in alia animantia transformationem aſſerere & defendere audeat? Nemo ſcilicet, qui vel extremis, vt aiunt, labris phyſiologiæ primordia deguſtauit, id ipſum conabitur, *vt recte ſcripſit Guil. Adol. Scribonius in Phyſiol. Sagarum fol. 73. & D. Heerbrandus in Diſput. de Magia Theſi 60.* Vtcunque potens ſit ſpiritus, tamen nec per ſe, multo vero minus per ſuos Magos, ſicut perperam multi ſenſerunt, & ſcripſerunt etiam homines, eorumue membra, & ſpecies in alias diuerſas, vt beſtiarum, λυκανθρώπους, &c. transformare poteſt. Et Auguſtinus recte & ſancte, *de Ciuit. Dei lib. 18. ca. 18.* ſcribit: Non ſolum animum, ſed nec corpus quidem vlla ratione crediderim Dæmonum actu, vel poteſtate, in membra vel lineamenta beſtialia veraciter poſſe conuerti. Et D. Heerbrandus Theſi 68. *Ita nec Satan facere poteſt, nec Magi, vt corpus per ſpacium improportionatum, videlicet per foramina in cellis vinariis, & ſimilia anguſtiora quam ſunt corpora, ingrediatur. Niſi forte ſi tale quid accidat vere, Satan loco moueat lapides & alia materialia, quæ deinde mox reſtituat, aut alio quodam ſimili modo, ſicut eſt mille artifex, & potens ſpiritus.* Non potuit Diabolus, *vt diximus cap. 3. lib.* 1. virgas in Dracones vere conuertere, nec aquas in ſanguinem, nec gignere ranas, vel pediculos ex puluere producere, *Exod. 7. 8. 9. & 10.* Der mechtige Fürſt dieſer Welt/ ait Lutherus, iſt nicht ſo mechtig/ daß er kan ein Lauß machen/ nec curſum ſolis, fluminum ſiſtere, *Ioſ. 10. Eſa. 28.* nec diuidere maria, neque aquam in vinum trāſmutare, aut mortuos reſuſcitare, vel cœcis viſum, ſurdis auditum, claudis greſſus firmitatem reſtituere. Scribit Pſellus Platonicus, Dæmones ſæpe hominibus diuitias polliceri, item & gloriam, victoriam, amorem, cum tamen tradere ex ſe non poſſint: quippe quod nullum Imperium habeant, ſed viſu, tandem

quæ-

quædam inania suis cultoribus afferunt, varia prorsus & insta-
bilia, quæ tamen impii diuina esse spectacula putant. Non ob- 15
stat primo exemplum coniugis Lothi in statuam salis à Deo cō-
uersæ, *Genes. 19. Lucæ 17.* Fuit enim hæc specialis & fatalis, *vt Scri-
bonius ait*, conuersio, non enim fœmina ista deinceps formam
suam recuperauit, vt Lothi vxor iterum fieret aut diceretur, sed
omnino ob promeritam vltionem perditio fuit, quod dubi-
tans, an frustra ex vrbe migrasset, respexerit post tergum, quod
erat fidem abrogare Dei oraculo. Quod ad Nebucadnezarem 16
attinet textum Danielis Prophetæ diligenter perlegentibus,
riteque considerantibus, liquido apparebit, mutationem istius
regis factam esse *οὐ κατὰ σῶμα* vere & substantialiter, sed *κατ' εἶ-
δος φαινόμενον*, vt similis euaserit bestiis in syluis, hinc inde irra-
tionabiliter currentibus. Nec enim textus inquit, eum factum
esse bouem, aut aliud quoddam certo nomine insignitum ani-
mal: sed segregatum esse ab hominibus, & cum bobus, aut instar
boum, herbas agri comedisse, *vt ait Scribon.* Dicit enim textus,
eum ex hominib. abiectum, id est, vt D. Osiander ibidem interpre-
tatur, eum propter insaniã & furorẽ ex contubernio hominum
exturbatum. Inquit enim Rex ipse: *Igitur post finem dierum ego
Nabucdonosor oculos meos ad cælum eleuaui, & sensus meus redditus
est mihi.* Et paulo post: *figura mea reuersa est ad me*, id est, iuxta Osi-
andrum, recuperaui priorem faciei gratiam & Maiestatem, quæ
ex insania fuerat amissa. Furiosi enim admodum in facie immu-
tantur, præsertim si malum sit diuturnum: ita quidem, vt vix
amplius agnoscantur. Sed audiamus super hunc locum & alios 17
sacrarum literarum Interpretes. D. Lutherus *in d. c.* sic scribit:
Im vierdten Capitel stehet ein trefflich Exempel wieder die Tyran-
nen. Denn da wirdt der grosse mechtige König seiner Vernunfft be-
raubt/vnnd so rasendt vnd toll/daß man jhn/ wie einen tollen Hund/
mit Ketten binden / vnd auff den Felden gehen lassen muß / den man
bey den Leuten nicht hat wollen leiden. Jetzt weil es da im Buch

stehet/scheinet es ein gering ding/aber wañ wir hetten sollen seyn darbey gewest/vnnd solches gesehen haben/so würden wir ein schrecklich vnd grewlich Vrtheil Gottes gesehen haben / Also daß sich wol jederman hette müssen von Hertzen erbarmen/vber alle Oberherrn/vnd böse Tyrannen/daß sie so grawsame Vrtheil müssen gewarten/wo sie jhrer Herrschafft mißbrauchen. Wigandus ibidem, *Quod aliqui metamorphosin somniant, quasi in bouem transmutatus sit, id pugnat cum manifesto textu. Etsi enim naturaliter homines non possunt gramine vesci, vt boues, tamen in hac pœna Deus ita rexit Nabuchodonosorem, vt possit concoquere.* Lambertus Danæus de Sortiariis capite tertio. *Sed illud de Nebucadnezar ita intelligendum est, ne mutatam humanam eius naturam in bruti animalis essentiam putes aut sentias. Mutata enim est eius conuersatio, & humanæ societatis amans animus & affectus. Deinde vt id in eo euenisse concedamus, Dei ipsius omnipotentis & creatoris potestate, non autem Satanæ vi (per quam solam Sortiarii operantur) effectum est.* Hactenus Danæus. In eadem sententia fuit quoque Caluinus *capite 4. Daniel. v. 32.* vbi scribit: *Quod nonnulli putant Nabuchodonosorem mutatum fuisse in bestiam, illud est nimis durum & absurdum. Nulla igitur nobis fingenda est Metamorphosis, sed ita fuit abdicatus ex hominum consortio, vt forma hominis excepta, nihil à brutis animalibus differret: imo tanta contigit deformitas, in exilio illo, vt esset horribile spectaculum, quemadmodum postea videbimus, omnes pilos corporis sic creuisse, vt pennæ crescunt aquilis, deinde vngues eius fuisse similes vnguibus auium, hoc habuit simile cum bestiis, cæterum residua in eo fuit hominis figura.* Idem voluit Wierus de Præstig. Dæmon. libro 1. capite 24. *Annuebatur Satanæ, vt regem Babyloniorum Nebucadnezar in furorem actum, & ab hominum vsu in solitudinem propulsum, forma misere defœdata, durissime affligeret, & exagitaret totum septennium: ne autem animæ vim faceret, prohibebatur. Interea nec penitus illum reiicit Deus, nec pœnis obrutum deserit: sed exacto septennio liberatum à furiis, regno restituit.* Ex his constat Bodinum in Confutatione sua ma-

nifestam

nifestam iniuriam intulisse, quod scripserit Wierum confiteri Nabuchodonozorem à Satana in bouem fuisse transmutatum. 18
Non obstant secundo allegata exempla de transmutatione sociorum Vlyssis in sues, item Diomedis in aues: sola enim vtique apparentia & oculorum deceptio fuit, *vt Augustinus in libro de Ciuitat. Dei capite decimooctauo scribit*, vbi ait, *Non itaque solum animum, sed nec corpus quidem vlla ratione crediderim dæmonum arte vel potestate in membra vel lineamenta bestialia veraciter posse conuerti, sed phantasiam hominis (quod etiam cogitando siue etiam somniando per rerum innumerabilium genera variatur, & cum corpus non sit, corporum tamen similes mira celeritate formas capit, sopitis aut oppressis corporeis hominis sensibus) ad aliorum sensum nescio, quo ineffabili modo figura corporea posse perduci, ita vt corpora ipsa hominum alicubi iaceant, viuentia quidem, sed multo grauius atque vehementius, quam somno suis sensibus obseratis. Phantasticum autem illud veluti corporatum, in alicuius animalis effigie appareat sensibus alienis, talisq; etiam homo sibi esse videatur, sicut talis sibi videri posset in somnis, & portare onera, quæ onera si vera sint corpora, portantur à dæmonibus, vt illudatur hominibus, partim vera onerum corpora, partim iumentorum falsa cernentibus. Nam quidam nomine Præstantius, patri suo contigisse indicabat, vt venenum illud per caseum in domo sua sumeret, & iaceret in lecto suo quasi dormiens, qui tamen nullo modo poterat excitari. Post aliquot autem dies eum velut euigilasse dicebat, & quasi somnia narrasse, quæ passus est, caballum se scilicet factum, annonam inter alia iumenta baiulasse militibus, quæ dicitur Retica, quoniam ad Retia deportabatur: quod ita, vt narrauit, factum fuisse compertum est, quæ tamen ei somnia sua videbantur. Indicauit & alius se domi suæ per noctem antequam requiesceret, vidisse venientem ad se quendam Philosophum sibi notissimum, sibique exposuisse nonnulla Platonica, quæ antea rogatus exponere noluisset. Et cum ab eodem Philosopho quæsitum fuisset, cur in domo eius fecerit, quod in domo sua petenti negauerat? Non feci, inquit, sed me fecisse somniaui. Ac per*

hoc

hoc alteri per imaginem phantasticam exhibitum est vigilanti, quod alter vidit in somnis. Hæc ad nos non quibuscunque qualibus credere putaremus indignum, sed eis referentibus peruenerunt, quos nobis non existimaremus fuisse mentitos. Proinde quod homines dicuntur, mandatumque est literis à Diis, vel potius à Dæmonibus Arcades in lupos solere conuerti, & quod carminibus Circe socios mutauit Vlyssis, secundum istum modum mihi videtur fieri potuisse, quem dixi, si tamen factum est. Diomedeas autem volucres, quandoquidem genus earum per successionem propaginis durare perhibetur, non mutatis hominibus factas, sed subtractis credo fuisse suppositas, sicut cerua pro Iphigenia, Regis Agamemnonis filia, neque enim Dæmonibus iudicio Dei permissis, huiusmodi præstigia difficiles esse possunt: sed quia illa virgo postea viua reperta est, suppositam pro illa ceruam esse facile cognitum est. Socii vero Diomedis, quia nusquam subito comparuerunt & postea nullo loco apparuerũt, perdentibus eos vltoribus angelis malis, & pro eis aues oculte ex aliis locis, vbi est hoc genus auium ad ea loca perductæ sunt ac repẽte suppositæ: ideo creduntur esse conuersi. Quod autem Diomedis in templum aquam rostris afferunt & aspergunt, & quod blandiuntur Græcigenis, atque alienigenas persequuntur, mirandum non est fieri Dæmonum instinctu, quorum interest, id est, ad quos persuadere pertinet, Deum factum esse Diomedem, ad decipiendos homines, vt falsos Deos cum veri Dei iniuria multos colant, & hominibus mortuis, qui nec cum viuerent, vere vixerunt, templis, altaribus, sacrificiis, sacerdotibus (quæ omnia cum recta sunt, non nisi vni Deo, viuo & vero debentur) inseruiant. Hactenus Augustinus. Socios porro Vlyssis in bestias versos, & Diomedis comites in aues atque Arcades stagnum quendam transgressos in lupos commutatos, fabulosa esse, & poetarum commenta,
19 multi credunt cum Plinio, qui scribit homines in lupos verti, rursumque sibi restitui, fabulosum esse confidenter existimari debere, aut credere omnia quæ fabulosa tot seculis credimus. Inde subiungit: *Mirum est, quo procedat Græca credulitas. Nullum tam impudens est mendacium, vt teste careat.* Sic mera quoque sunt

præ-

præstigia atque oculorum illusiones, quæ de transmutatione Sagarum in feles tradũtur, quanquam inueniantur viri doctissimi, qui hoc credant, inter quos Ioachimus Camerarius *in libello Plutarchi de defectu oraculorum fol. mihi 332.* fuit. In Episcopatu Ar- 20
gentinensi scribit Sprengerus *p. 2. q. 1. c. 9.* tres Dæmones sub forma trium ingentium felum, agricolam quendam secantem ligna adortos esse qui defendendo se, vulnerauit depulitque feles, deinde eodem momento mulieres tres domi suæ decumbentes grauiter vulneratas fuisse. Agricola certe non mulieres vulnerauit, sed Diabolus qui laboratoris ictus & verbera mulieribus in domo residentibus subito, & per aerem inferre potuit. Est enim impossibile Dæmoni, *vt Paulus Grillandus IC. Italus de Sortileg. c. 8. dicit,* quod possit hominem transmutare in speciem alterius animalis. Rostochii venefica quędam infensissima vicinæ suæ tum temporis sponsæ, Diabolum in ædes eius sub specie felis ablegauit, vt eam misere tractaret faciemque commacularet: Verum cum sponsa manibus pedibusque felem à se abigeret, prosiliit illa in ministrum, qui forte in hypocausto aderat, cuius faciem adeo crudeliter vulnerauit, vt vix ab hominibus
agnosceretur. Idem Sprengerus *p. 1. q. 10.* ex vita Patrum refert, 21
Iuuenculam, cum assentiri nollet cuidam inueni de stupro eã sollicitanti, conuersam fuisse procurante venefica in equam, & hanc conuersionem non fuisse secundum rei veritatem, sed secundum ludificationem tãtum, vt videretur quæ erat vera mulier. Nam cum ea ad Macharum ducta esset, non potuisse Diabolum ita operari, vt illuderet sensus eius, sicut aliorũ propter sanctitatem suam, cum eam aspiceret vt veram mulierem, & nõ equam, ideoque eius oratione tandem eam ab illa illusione li-
beratam. Non obstat tertio, quod de Lycanthroporum meta- 22
morphosi in Asia, Græcia, & Liuonia dictum. Quãquam enim qui tales se fuisse dicunt, falluntur tamen, suntque ea animi deliria & falsæ phantasiæ siue imaginationes, quæ magna vi illusio-

nis cuiusdam aut morbi animis eorum inhæserunt. Plerosque
etiam atra bile vitiatos se Leones esse, vel Dæmones, vel aues
23 imaginari annotauit Auicenna. Omnes Medici fatentur Ly-
canthropiam Melancholiæ esse speciem. Paulus Æginetus Me-
dicus *lib. 3. cap. 6.* vbi scribit, *Qui Lycanthropia, id est, hominis in lu-
pum conuersione correpti sunt per noctem domo egressi lupos per omnia
imitantur, & quoad dilucescat, circa defunctorum monumenta plerun-
que errant. Notis vero sequentibus eo morbo oppressum deprehendes.
Perpallidi sunt, cernunt imbecilliter & obtuse, oculos habent aridos &
linguam aridissimam, neque saliuam expuunt, siti excruciantur. Tibiæ
quoniam frequenter offenduntur ita exulcerantur, vt curationem non
24 recipiant.* Talis fuit Petrus iste Bisantinus, cuius Bodinus men-
tionem fecit, qui forte sua, & stolida persuasione se lupum exi-
stimans, puerulos & puellulas ex illicita & præternaturali appe-
titione manibus suis, quarum extremitates vngues aut vngulas
credidit, impetu validissimo discerpsit & comedit, *vt Scribonius
25 scribit*. Talis quoque fuit agricola Pataui cuius Fincel. *lib. 11. de
mirab.* meminit, qui lupus sibi videbatur, multosq; in agris insili-
it, trucidauitque. Tandem non sine multa difficultate captus,
confidenter asseuerauit, se verum esse lupum, discrimen so-
lum existere in pelle cum pilis inuersa. Quapropter quidam
exuti omnem humanitatem, vereque lupi truces voracesque,
tibias, & eius brachia gladio feriunt, amputantque, veritatem
rei exploraturi: cognita vero hominis innocentia, eum chirur-
26 gis tradunt curandum, sed post dies non multos expirauit. Ta-
les Lycanthropi sunt quoque in Liuonia & Borussia, qui se lupo-
rum specie cateruatim obambulare, & damna hominibus iu-
mentisque inferre credunt. Cum anno M. D. LXXXVII. per
annum in Liuonia publicorum negotiorum causa versarer, di-
ligenter Rigæ Regiomonti & VVarsauiæ in Polonia inquisiui,
an ista transmutatio hominum in lupos vera esset, an vero
præstigiosa, tandem ex sermone nobilium præcipuorum &
ciuium,

ciuium, eſſe tantummodo præſtigioſam tranſmutationem & ita fieri deprehendi. Diabolus eorum, qui ſe in lupos credunt tranſmutatos externos ſenſus ſopit & occœcat: ita, vt in profundiſſimum ſomnum incidant, deinde varias rerum formas in pueris, vel inſectandis, vel vorandis, ſiue iumenta lædendo, aut longe lateque vagando, veteranus hic præſtigiator obiicit, quas perturbatis iam eorum humoribus, & animis imprimit tam efficaciter, vt ſe reipſa lupos eſſe & fuiſſe credant. Talibus præſtigiis & luſibus delectatur Diabolus, vt miſera illa, & DEI ignara mancipia excruciet, atque in errore ac ſuperſtitione confirmet. Sunt enim ruſtici in Liuonia homines miſerrimi, ſuperſtitioſi, barbari, mera Dominorum mãcipia & qui in omnibus parere coguntur, nam ſi imperata recuſant, aut negligenter officium ipſis commiſſum præſtant virgis caſtigantur, & duriter tanquam pecudes tractantur. Vnde apparet huiuſmodi homines ac nationes hôc genere Imperii delectari, aut ſaltem patienter hoc imperium ferre. Placet 27 hic referre hiſtoriam, quæ reuera in Liuonia accidit. Cum illuſtriſſimi & ſapientiſſimi noſtri principis Vdalrici Megapolitanorum Ducis, patroni huius Academiæ noſtræ, ſoror ſereniſſima Curlandiæ Duciſſa Anna, pro ruſticis apud nouum maritũ Gothardum piæ memoriæ, Curlandiæ Ducem, interceſſiſſet, ne ruſtici ita virgis more vſitato cæderentur, ſed vt vel carcere, aut pœna pecuniaria, ſicuti in Germania vſitatum, punirentur: Princeps maritus petitioni coniugis ſatisfecit. Verum cum poſtea familia ruſticorum imperata facere recuſaret, ruſtici ſubmiſſe rurſus à Principe petierunt, vt iſtam conſuetudinem iam abrogatam rurſus introduceret, alias enim illos familiam in officio continere non poſſe, additis his verbis: Sie wolten gerne bey jhren alten Priuilegien bleiben. Horum barbarorum petitioni tandem Dux, neceſſitate ſic iubente, annuit. Sed audiamus & alios qui hanc tranſmutationem hominum in

28 lupos, & bestias præstigiosam affirmant & scribunt. Georgius Sabinus magni illius Melanthonis gener, & D. Peuceri affinis, *in Comment. super lib. 7. Metamor. Ouidii* de Lycanthropis ita scribit: *Certos homines effici quotannis lupos, & rursus ad pristinum habitum redire, vulgo persuasum est. Tales refert Herodotus esse apud Neurios Scythiæ populos. Et hic quoque apud Borussos fama est tales inueniri, è quibus nuper vnus fuit captus, & Duci Borussiæ adductus à rusticis, quorum iumenta dilaniasse credebatur. Erat homo deformis nec multũ absimilis feræ, habebatque vulnera in facie, quæ dicebatur accepisse morsus à canibus, vbi fuisset mutatus in lupum, Is à quibusdam, quibus Princeps id negotii dederat, interrogatus, aiebat, se quotannis bis ita mutari solitum: primo circa natalem Christi, deinde circa festum Iohannis Baptistæ, illisque temporibus se efferari, & cogi impetu quodã natura versari in syluis inter lupos, maximo autem horrore & languore corporis se affici, antequam pili erumperent, & forma mutaretur. Hæc affirmanti credita sunt: sed cùm ad explorandam rei veritatem diu captus in arce detineretur ac diligenter à custodibus carceris obseruaretur, an aliquando efficeretur lupus, retinuit semper eandem formam quam habuit. Is fuit exitus fabulæ. Vnde constat, ea quæ de ambiguis lupis narrantur esse*
29 *falsa, vtpote, quæ homines mente capti sibi imaginantur.* Martinus Biermannus *in disputatione nuper in illustri Iulia Academia habita Thesi 41. de Lycanthropia* ita differit: *Sed quid tandem de Lycanthropia ac similibus Metamorphosib. tantum celebratis decernis? Describit Aristot. 7. Eth. c. 1. & 6.* θηριότητα ὑπερβάλλουσαν οὐ ἀνθρώπου κακίαν: *quæ appetitum hominis in beluinum conuertit, exclusa aut peruersa ratione. Huius triplicem causam notat. Alia enim est* διὰ μοχθηρὰς φύσεις, *quãdo natura humana in beluinam degenerat. Ea est quarundam gentium feritas, quæ nudo incedunt corpore, palant in syluis, vescuntur carnibus crudis, etiam humanis, exhibent epulis suos liberos. Alia est feritas genita morbo corporis, vt in grauidis vitio humiorum sæpe excitatur desiderium abominandorum ciborum, calcis, picis, terræ: & in Melancholicis ac Phreneticis à temperiei corruptione motus oriuntur ferini, & ab homine*

mine sano alieni. Alia vero est feritas, praua consuetudine contracta. Sic Cleomenes Spartanorum Rex è longa cum Scythis helluatione eo feritatis peruenit, vt suos sibi artus detruncaret ferro. Quid prohibet, quartam his addi causam? sæuitiam Diaboli, qui impios quidem omnes ad dissolutam vitam deducit, sed quorum animos per vim tenet, eos ad facinora non solum humano, sed & beluino appetitu tetriora impellit, Talem immutationem hominum nos in Sarmatiæ prouinciis obseruauimus, non figuram aut formam, sed appetitum humanum exuentem. Hactenus Sabinus. Huius rei quoque testis est Lambertus Da- 30
næus *in Dialog. de sortiariis cap. 3.* vbi sic scribit: *Quare illa etiam falsissima cẽsenda sunt, quæ de Lycanthropis quibusdam narrantur. Quãquam tamen alii id fieri apud septentrionales populos affirmant, veluti apud Borysthenem fluuium. Nam quod Varro scripsit esse in Arcadia lacum, quem qui traiecerint, euadant lupi, ita accipiendum puto, quod propter metum, quem in traiiciendo periculosissimo illo lacu homines concipiunt, sibi videantur esse lupi. Alias meras nugas & aniles fabulas totam illam narrationem dixerim.* In eadem quoque sunt 31
sententia Medici Germaniæ celeberrimi Ioan. VVierus *de præ-* 32
stig. lib. 3. cap. 10. Nobilissimus D. Henricus Brucæus collega me- 33
us colendus: Item Ioan. Adolphus Scribonius *de physiolog. Sagarum fol. 76.* vbi ait, *Quamobrem vt vnde digressa est, eo redeat deinceps oratio nostra, statuo, vt nec alios homines, ita nec Sagas vnquam in lupos, & per consequens in feles, canes, lepores & similes bestias immutari.* At, inquies, sit venia dictis. Sensibili enim oculorum experientiæ, & Sagarum ipsarum confessioni fidem non habere nefas sit. Esto sane. Ast contra inquam, apparens ista & phantastica omnis fuit visio, fucataque, & inumbratilis tantum imago, vt homines quidem maneant, sed brutorum animantium specie extrinsecus apparentes solummodo videantur. Imago scilicet, vel ab ipso Cacodæmone, eiusque auxilio, vel ex mera illorum, quos hoc modo mutatos esse dicimus, imaginatione orta. Facilimum enim est Dæmoni Sagarum corpora alterius cuiusdam

bestiæ , siue rei cuiuslibet figura vel imagine superinducta
34 tegere , ne quales sint homines agnoscantur. Interdum
enim Dæmones sub forma luporum apparent & homines
35 ac iumenta interficiunt. Sic anno quadragesimo secundo
apparuit Constantinopoli luporum ingens turba , incolis vsque adeo infesta noxiaque , vt domos ciuium egrederentur. Turca itaque prius muris ciuitatis præsidio munitis postridie cum magno comitatu equestri pedestrique vrbem circumiuit, tandemque lupos circiter centum quinquaginta ad muri eius angulum offendit, qui cunctanter impetiti per murum e-uestigio simul transilire videbantur, nec vllus postea in vrbe aut
36 vicinia apparuit. Et historia de Vienensi Episcopo extat, qui
letanias minores instituerat ante ascensionem Domini , eo,
quod lupi ciuitatem cateruatim intrantes homines publice
37 deuorauerunt. Non obstat denique, quod Bodinus , & alii
afferunt , Diabolum Deo permittente hæc & illa facere posse. Ad hanc obiectionem Iohannes VVierus *cap. 24. lib. 1.* respondet, Axioma hoc esse imperitorum. Considerandum enim esse ait, quis ea in re maiestatis diuinæ ab initio mundi fuerit ordo & modus, num huic contraueniat , id quod accidisse narratur, cum nihil promiscue aut citra ordinem condiderit v-
38 niuersi ordinis causa, imo ipsus ordo. Vnicuique enim rei suam
essentiam , formam , proprietatem , vires & munus indidit, vt
quodcunque conditum vel agere vel non agere debeat queatq;
39 ex insito naturæ (quæ nihil aliud est, quam ordinaria Dei po-
testas, cunctis rebus pro sua cuique conditione indita) motu, & extra hanc inditam à principio potētiam , nihil ad ipsum possit, neque aliud huic, quam quod ea ratione potest, à Deo conceditur, alioqui sibi ipsi Deus aduersaretur, quod ab eo est perquam
40 alienum. Angelos creator rerum omnium creauit , vt ipsum
inenarrabili voce laudent, & piorum ambulantium in via Domini & vocatione legitima sint vigiles & custodes. Homines

mines condidit, vt eum agnoscant, agnitumque celebrent cum sanctis Angelis in omni æternitate, in hac terra degerent, eam excolerent, & humanum genus propugnarent. Diabolos vero 4 in aere vagari, & DEI nutum, cuius sunt carnifices, in probandis & castigandis hominibus, obseruare voluit. Volucribus vt in aere volent iniunctum, aquarum hospitium piscibus commissum.

Non vero vt celeres pascantur in æthere cerui,
Aut freta destituant nudos in littore pisces,
Siue pererratis amborum finibus exul
Aut Ararim Parthus bibat, aut Germania Tygrim.

CAPVT IV.

AN LAMIÆ SCOPIS VEL BACVLIS INSIDENTES PER AEREM volitare possint.

Summæ.

1 *Ad Lamiarum potentiam refertur, quod possint per Caminum in aerem transuolare.*

2 *Lamiarum conuentus iuxta quorundam sententiam in monte* Blocksberg.

3 *Lamiarum operationes non esse fabulas aut somnia, plurimi eruditi credunt.*

4 *Lamiarum extortæ confessiones inter se congruunt.*

5 *Lamiis prohibetur à Diabolo signo crucis se munire, aut nomen Domini proferre.*

6 *Bodini verba de comitiis Lamiarum.*

7 *Lamiæ iuxta Paracelsum sæpe turmatim proficiscuntur.*

8 *Baiulatio Lamiarum quomodo fiat in aere Paracelso.*

9 *Lamiarum amasii à Paracelso ascendentes dicti.*

10 *Lamiæ vt plumæ in aere feruntur.*

11 *Vnguentum Lamias volatiles reddit iuxta Paracelsum.*

12 *Ioachimi Camerarii verba de comessationibus, tripudiis & choreis Lamiarum.*

13 *Exemplum Christi, quod is iuxta quorundam sententiam corporaliter à tentatore Diabolo super pinnaculum templi subductus sit.*

14 *Lamiarum baiulatio in aere nullis critiriis confirmata.*

15 *Somnia esse & fabulas Lamiarum operationes.*

16 *Campus Elyseus.*

17 *Quatuor hominum genera præter Adami posteros, in singulis Elementis vnum finxit Paracelsus.*

18 *Paracelsus dubitat, vtrum Adami posteri vel in elementis habitantes homines saluentur.*

19 *Melusina Gallicanum monstrum.*

20 *Danheuseri fabula in monte Veneris.*

21 *Lamiæ virtute vnguenti in profundum somnum incidunt.*

22 *Ioannis Baptistæ Portæ Neapolitani verba de Lamiarum vnguento.*

23 *Historiæ duæ memorabiles.*

24 *Quomodo vim imaginatiuam vitiet Diabolus.*

25 *Homo sæpissime insomnia concipit de futuris contingentibus.*

26 *Verba Decreti 20.q.5.*

27 *Historia ex vita S. Germani.*

28 *Lutheri verba.*

29 *Philippi Melanthonis verba.*

30 *Abbatis Tritemii verba.*

31 *Verba IC. Vdalrici Molitoris.*

32 *Alciati verba.*

33 *Pauli Grillandi verba.*

34 *Ioannis Fichardi verba.*

35 *Martini Biermanni verba.*
36 *Diabolus suos Magos in altum tollere potest.*
37 *Historia de Apolonio Thyanneo.*
38 *Historia de Ioanne Fausto.*
39 *Incredibile est Lamias per angustum foramen scopis insidentes in aerem transuolare.*
40 *Corpus physicum non nisi per iusta spacia ferri, nec eodem tempore diuersis in locis existere potest.*
41 *Consultum non est piis inquirere quomodo Christum Diabolus sustulerit.*
42 *Verba D. Martini Buceri.*
43 *Verba Augustini Marlorati.*
44 *Coquus Lamiarum combustus.*
45 *Verba Augustini Lerchemers.*
46 *Lamiæ cum sunt illusæ, illarum quoque confessiones sunt erroneæ.*
47 *Historia de Ariolo quodam.*

AD Lamiarum potentiam quoque refertur, quod perunctæ certis quibusdam vnguentis, vtpote cati alicuius aut lupi adipe, & lacte asinino & nescio quibus aliis, possint extra ædes suas scopis & baculis insidentes per caminum aut aliud angustum foramen per aerem volitare, & sic de loco ad locum alium transferri vbi conuiuia aliosque ludos cum Diabolis celebrent. Peruulgata enim fama est, Lamias totius Germaniæ certis vnguentis illitas, noctu Calend. Maii in montem Bructerorum vulgo Blocksberg/ & Hewberg/ partim à familiaribus suis dæmonibus & amasiis qui præstigiosam formam hirci, porci, vituli & similis animalis induunt, breuissimo temporis spacio baiulari, partim furca, baculo, alioue instrumento vehi, & deinde noctem totam ludis, iocis, comessationibus & choreis, cum amasiis suis consu- 1 2

3 mere. Plurimi eruditi & doctissimi viri vt Bodinus, Ioachimus
Camerarius, Danæus, Scribonius, Franciscus Ioel, aliique talia
reuera fieri, & Lamiis contingere posse constanter asseuerant,
nihilque absurditatis habere dicunt, cum & Magos quosdam
palliis suis ad longinquos locos per aerem illæsos delatos esse,
4 historiæ attestentur. Deinde hanc quoque causam adferunt,
quod omnes Sagæ, quamuis diuersis in locis torturæ subiectæ
sint, vno tamen ore omnes eadem confiteantur ad extremum
vsque vitæ spiritum. Primum enim omnium confessiones in
descriptione loci, cum vera & reali Topographia montis ipsius
congruunt, nimirum montem altum esse & præruptum, & in
vertice planiciem aliquam habere, arboribus densis coronatam.
Secundo, omnes idem dicunt de coquo Sagarum & ferculorum
generibus, de archisponsa, de eis quæ in choreis labuntur,
eoque anno periculum combustionis eas subituras mi-
5 nantur. Denique omnes affirmant, cum à baiulis suis deferri
debent, se præmoneri, ne signo crucis se muniant, Deiue nomen
inuocent, nullamque vocem edant, aiunt quoque si quæ
à suo amasio non inuitetur, eo anno huic mortis instare pericu-
6 lum. Ioannes Bodinus *de Dæmonoman. libro 2. capite 4.* scribit: Comitiis
Lamiarum præesse hircum ingentem, nigrum, adstantes
ratione humana compellantem, in eius ambitum saltare omnes,
tum vnumquemque posteriores illius partes cum ardente
candela osculari: hoc facto, hircum absumi igne, de cuius
cinere singulos capere, vt eo bouem inimici necarent, huius
ouem, illius equum, hunc hominem languore, illum morte
afficerent: postremo Diabolum voce terribili hæc verba intonare,
vlciscimini vos, aut mortem oppetetis: ita singulos ope Dia-
7 boli redire qua venerant. Et magnos sæpe choros earum esse,
refert Paracelsus, adeo, vt turmatim aliquando, militum instar,
ex ordine super pagos, montes, conualles ferantur. Vulgus
hunc

hunc chorum Lamiarum vocat das wütende Heer. De earum
aurigis seu baiulis, idem Paracelsus *in sua magna Philosophia* ita
scribit: *Sagarum amasii siue ascendentes, spiritus sunt per se quidem in-* 9
uisibiles, tactu tamen instar venti perceptibiles, & possunt fictitiam for-
mam pro Sagarum voluntate recipere, & eos certis temporibus, locisque
cum suis Sagis conuiuia celebrare, & eas ad constitutum locum sine o-
mni læsione conuehere, non aliter, quam ventus validus plumam è ter-
ra sublatam in aere circumfert, donec in certum locum deponat. Theo- 10
phrastum sequitur Scribonius *in sua Physiologia fol. mihi 65.* vbi
scribit: *Dæmones si voluerint Sagas quasdam cæteris adesse, eas dedu-*
cunt ad locum, vbi congregatio illarum futura sit, siue per caminum, si-
ue alia quacunque via, flantes nimirum post tergora Sagarum. Quem-
admodum ventus spirans plumam à terra eleuat in altum & ante se,
donec eo loci veniat, in quo steterit. Hactenus Scribonius. Paracel- 11
sus *in sua magna Philosophia & occulta Philosophia,* tale vnguentum
Lamias ex carne recens natorum infantium in pulmenti for-
mam coctum, & cum herbis somniferis, quales sunt papauer,
solanum, cicuta, &c. conficere docet, quo si se inunxerint, &
hæc verba pronunciarint, Oben auß vnnd nirgent an/ confestim
eas per caminos & exigua foramina fenestrarum aut parietum,
ope Diaboli auolare. Verum minime credibile est, huic sopori-
fero, fœdo & horribili vnguento tantam inesse vim, vt volati-
les ex eius inunctione reddantur Sagæ, sed illud ipsum est tan-
tummodo Sacramentum Dæmonum, per quod suas præsti-
gias exequuntur. Doctissimus Germaniæ nostræ Plato, Ioa- 12
chimus Camerarius *in Proœmio Plutarchi de defectu oraculorum*
folio 332. scribit: *De epulis quidem lautissimis collatis & appositis,*
non fingi quæ nunc quoque memorantur, prouerbium etiam testari
possit, Pasetis dimidium obuli, quod assis ferme erit pretium. Habui no-
tos homines, neque leues & non indoctos, qui affirmabant, se audiisse
secum colloquentes diserte, eos, quos tunc interuallo multorum milli-
um passuum abesse certo scirent. Proditum etiam scriptis veterum,

 & nar-

& narrationum multorum nostris temporibus cognitum est, fremitus, strepitus, sonos tam lætos quam tristes, Musicas etiam Symphonias & Cytharæ modos, apparente nemine vspiam, venationesque in syluis auditas, obiectos etiam errores, & exercitus visos monstrosos constat. Ad quæ antiquitas Satyrorum & Faunorum appellationes accommodauit. Et paulo ante scribit: *Compertum est, quendam nocte lanium, qui sunt ferociores plerique & audaciores, iter per nemus quoddam facientem, audiisse intra arbusta colloquia quædam lasciuiæ plena cum risu & iocis. Ibi ille, quemadmodum ipse postea recitauit, primum consistere, deinde accedere propius atque introspicere, & tandem etiam introire. Tum vero subito euanuisse conspectas ab ipso humanas species virorum & mulierum, relictis mensis extructis, cum poculis & cæteris vasis epulorum & vini, in quibus & scyphi argentei viserentur: Non voluisse autem se ita simpliciter discedere dixit, & venisse in mentem sibi aliquid de ea copia, quæ ante oculos versaretur, esse auferendum. Sublatis igitur scyphis duobus, ita tum abiisse. Mane vero ad magistratum oppidi sui scyphos eos detulisse, & quomodo illi ad se peruenissent, demonstrasse. Magistratus signa agnouit eorum, qui in consilio publico conuenire deberent. Accersit igitur eos, & scyphos cognoscere iubet, si ipsorum sint. Agnoscunt & suos esse aiunt, & mirati quid de iis factum sit. Iubet ergo domum eos ire & videre, nunquid suos forte apud se reperiant. Eunt, non inueniunt. Redeunt & ereptos sibi esse indicant. Ita mulieribus ipsorum in suspicionem venientibus, comprehensæ illæ, & indicato sodalitio præcipuarum in eo oppido fæminarum, mirificæ res & incredibilia facinora exquisita cognitaque fuerunt. Idem aliquando post lanius, cum idem nemus sub vesperam forte equo vectus transiret, & ad illum locum à se dudum disturbatæ societatis peruenisset, obuiam se habuisse narrauit, equitem terribili specie, & impetum stricto gladio in se fecisse, cum quo, nam & se suum gladium eduxisse, ferme dimidiam noctis dimicando consumpsisse. Fuisse autem eam defatigationem suam, vt postridie decumbens multis diebus in morbo lecto affixus iacuerit. Vidi arborem magnam & ramis densam,*

densam, sed plane aridam ante oppidum, cuius in hac mentione nomen ponere non est visum, in qua conuenisse tale sodalitium, comprehensæ in maleficio quædam indicassent. Iam suam aliquas Sagas formam in animalis alterius figuram mutasse, vt verbi causa felis, traditum scimus. Hucusque Camerarius. Et denique prædicti plerique omnes 13
ad stabiliendam eorum opinionem, exemplum Christi adferunt, quod is à tentatore Diabolo corporaliter ex deserto super pinnaculum templi Hierosolymitani, & inde in verticem excelsi montis subductus sit. Cum autem hæc de corporali volatu 14
& baiulatione Lamiarum in aere, & comessationibus cum suis Dæmonibus, nocturnisque tripudiis, nullis critiriis, siue normis certitudinum, notitiis videlicet cõmunibus, vniuersali experientia, Syllogismi bona consequutione, vel verbo Dei expresso (sine quibus mens humana nullis asseuerationibus credit) sint confirmata: Maior pars Theologorum, Iurisconsultorum, Me- 15
dicorum & Philosophorum statuit, hæc omnia figmenta, & prodigiosas ac aniles fabulas esse, similes fabulis Vergilianis de ijs, quæ in campo Elyseo geruntur, & non minus absurda, quã sunt ea, quæ nugacissimus Paracelsus *in sua occulta & ad Athenienses philosophia*, de Nymphis, Syluis, Dryadibus, Euestris, Melusina, monte Veneris, in quo Danhuserus cum Venere habitarit, nugatur, & pro veris asserit, statuuntque post inunctionem eas in profundum somnum incidere, & à Diabolo forti quadam imaginatione phantasiis eiusmodi occupari. Venusta fabula de lo- 16
cis inferorum, de animabus ex hac vita ereptis, eorumque tormentis & lætitiis beatorum extat apud Vergil. *6. Æneid.* Vnde Pontificii suum purgatorium extruxerũt. Paracelsus Dei & ho- 17
minum irrisor suis blasphemis & monstrosis fabulis quæ *in philosoph. ad Athenien.* de Syluis & Nymphis scribit, ipsum Vergil. longissime superat. Is siquidem pro veritate constanter asseuerat Deum præter homines Adami posteros, alia quatuor hominum genera, ratione, carne & ossibus prædita, creasse, eosque in

singulis elementis habitandos collocasse, in quibus singuli su-
am haberent Rempublicam, & ex negotiatione ac laboribus
victum & amictum sibi comparare, & eos homines qui in terræ
visceribus habitant, vocat *Pigmeos* & *Gnomos*, qui in aquis *Nym-
phas* & *Vndenas*, qui in aere *Sylphos* & *Melusinas*, quos solos
cum hominibus Adami posteris commercium habere, & ex
mutua commistione liberos generare, nugatur. Qui in igne
18 sunt, *Vulcanos* appellat. Addit quoque blasphemo ore adhuc in-
certum esse cuinam generi hominum vera fides in Deum sit
19 data, & via ad salutem patefacta. Melusina Gallicanum fuit mõ-
strum in forma venustissimæ mulieris: eius fabula extat in libel-
lo Germanico ex Gallica lingua translato, quam Paracelsus
20 non fabulam, sed verissimam historiam esse nugatur. De
Danhuseri fabula in monte Italiæ cum Venere per integrũ an-
num commorantis, extat quoque vetus cantilena Germanica,
quam & ipsam Paracelsus pro vero asseuerat, quæ sane Paracel-
si nugæ prodigiosæ, non argumentis sed flagris erant refutãdæ.
21 Sed ad institutum redeo. Dixi, Lamias virtute vnguenti in
profundum somnum incidere, & Diabolum in somno ea-
rum imaginationi talia phantasmata, de volatu, choreis, im-
primere, & in tali phantasmate eas donec euigilent detinere,
corpore interim in lecto aut cubili quiescẽte. Suppeditat enim
illis fraudulentus ille magister naturalia quædam pharmaca,
quibus vbi se inunxerint cõfricuerintque per fornacem mox se
euolaturas ac per aerem longe lateque euagaturas ad tripudia,
dulcissima symposia, concubitus, & gratissima rerum specta cu-
la, confidunt: quæ tamẽ per insomnia ipsis ingerit mille artifex,
vbi ab inuncto ie somniferi omnino vnguenti, in profun-
dissimum lethargicumque somnum delabuntur insciæ, *ut VVie-
22 rus cap. 11. de Lamiis scriptum reliquit*. Et hæc ne somnia videantur,
libuit adducere, quid solertissimus occultarum causarum inda-
gator Ioãnes Baptista Porta Neapolitanus *li. 2. c. 26. Magiæ natu-
ralis*,

ralis, siue de miraculis rerum naturalium, scribit: *Adco dira,* inquiens, *cupido hominum mentes inuasit, vt quæ natura mortalium commoditati elargita est, abutantur, vt multis horum simul coaceruatis cōponant Lamiarum vnguenta: quæ quanquam ipsæ superstitionis plurimum admiscent, naturali tamen vi euenire patet intuenti: quæque ab eis acceperim, referam. Puerorum pinguedinem aheneo vase decoquendo ex aqua capiunt, inspissando quod ex elixatione vltimum nouissimumque subsidit. Inde condunt, continuoque inseruiunt vsui: cum hac immiscent eleoselinum, aconitum, frondes populneas, & fuliginem.* Vel aliter sic: *Sion, acorum vulgare, pentaphyllon, vespertilionis sanguinem, solanum somniferum, & oleum (etsi diuersa commiscent, ab iis parum dissidebunt) simul conficiunt, partes omnes perungunt, eas antea perfricando vt rubescant, & reuocetur calor, rarumque fiat quod erat frigore concretum. Vt relaxetur caro, aperianturque pori, adipem adiungunt, vel oleum ipsius vicem subiens, vt succorum vis intro descendat, & fiat potior vegetiorque, id esse in causa, non dubium reor. Sic non illuni nocte per aera deferri videntur ad conuiuia, sonos, tripudia, & formosorum iuuenum concubitus, quos maxime exoptant: tanta est imaginationis vis, impressionum habitus, vt fere cerebri pars ea quæ memoratiua dicitur, huiusmodi sit plena: quumque valde sint ipsæ ad credendum naturæ pronitate faciles, sic impressiones capessunt, vt spiritus immutentur, nihil nocte dieque aliud cogitantes: & ad hoc adiuuantur, quum non vescantur nisi betis, radicibus, castaneis & leguminibus. Dum hæc pensiculatius perquirendo operam nauarem (ancipiti* 23
enim immorabar iudicio) incidit mihi in manus vetula quædam (quas à strigis, auis nocturnæ similitudine, striges vocant, quæque puerulorum sanguinem è cunis absorbent) sponte pollicita, breuis mihi temporis spacio allaturam responsa: iubet omnes foras egredi, qui mecum acciti erant testes, spoliisque nudata, tota se vnguento valde perfricuit, nobis è portæ rimulis conspicua: sic soporiferorum vi succorum cecidit, profundoque occubuit somno. Fores ipsi patefacimus, multum vapulat: tantaque vis soporis fuit, vt sensum eriperet. Ad locum foras redimus.

dimus. Iam medelæ vires fatiſcunt flacceſcuntque. A ſomno ſeuocata multa incipit fari deliria. ſe maria monteſque transmeaſſe, falſa depromens reſponſa. Negamus, inſtat: liuorem oſtendimus, pertinaciter reſiſtit magis. Huculque Ioannes Baptiſta. Simile exemplum, in Ducatu Megapolenſi ante annos non ita multos accidiſſe viri fide digni referunt. Mulier quædam Megapolitano cuidam nobili diu & fideliter inſeruiens, à Veneficis paulo poſt concrematis, ſortilegii accuſata eſt, & quod aliquoties cum ipſis in monte Bructerorum fuerit. Id Dominus qui alioquin fœminam propter ſedulam rei domeſticæ adminiſtrationem amabat, ægre primum tulit. Poſt vix adduci potuit idem vt crederet. Tandem cum famulam ea de re alloqueretur, reſpondit ſtolida, Confeſſionem de migratione in montem Bructerorum veram eſſe, imo ſequente nocte neceſſario cum reliquis eo ipſi tranſuolandum eſſe. Nobilis noctu adiunctis ſibi paſtore & domeſticis mulierem diligentiſſime in conclaui cuſtodit, exploraturus vtrum tranſuolare velit. Sed ecce: Poſtquam vnguentis corpus ſuum illeuit, in profundum ſomnum ita incidit, vt nec illa nocte nec ſequente die excitari potuerit. Altero autem mane interrogata, reſpondit, ſe in montis Bructerorum couentu cum reliquis Veneficis reuera fuiſſe, nec aliud ſibi perſuade-
24 ri ſtolida paſſa eſt. Cum itaque actiones ſeu paſſiones Lamiarum ſimiles ſint furioſis, idem de illis quod de furioſis dici poteſt. Dæmones enim conſecuti poteſtatem, diuina permiſſione, ſpecies eiuſmodi formandi, & eas in animales ſpiritus imprimendi, talibus formis oſtēdunt perſonas modo lætas, edendo, bibendo, ſaltando, canendo, Venerem exercendo: modo triſtes, quæ nihil non mali fabricent vel patiantur: modo humanas, modo beſtiales, modo opprimentes, modo volantes, & animæ ſenſus iis infigitur tanquam rebus ipſis, *vt recte VVierus*
25 *de Lamiis cap. 10. ſcribit.* Et quod miretur aliquis, de futuris vere deinceps contingentibus homo inſomnia ſæpiſſime concipit.

Multa

Multa enim sic audiri, multa dici videntur. Cuius illustre exemplum est apud Ciceronem *lib. 1. de diuinat.* de duobus Arcadibus amicis qui cum iter facietes Magaram venissent: alter ad cauponem, alter ad hospitem diuertit. Et huic qui in hospitio erat concubia nocte visum fuit in insomniis, alteru orare vt subueniret, quod sibi interitus à caupone pararetur: idq; cum pro nihilo haberet, alter denuo idem rogare visus est, vt quoniam sibi viuo non subuenisset, mortem suam ne inultam esse pateretur, se interfectum in plaustru infra stercus à caupone coniectum esse &c. Mane igitur vt admonitus erat, surges bubulco ad portam præsto fuit, quærens quid in plaustro esset, mortuum eruit: bubulcus perterritus aufugit. Caupo re patefacta pœnas dedit. En imaginationem nocturnam & somnium Arcadis de familiari suo verissimum. Similiter etiam Simonides, vt idem Cicero refert, cum ignotum quendam proiectum mortuum vidisset, eumque humauisset, haberetque in animo nauem cōscendere, moneri visus est in somno ne faceret, ab eo quem sepultura affecerat: si enim nauigasset, eum naufragio esse periturum. Rediit itaque, perierunt cæteri, qui tum nauigassent. Ita sæpe animus hominis in somno præsentia cernit, futura præuidet, meminit præteritorum, *vt Scribonius in sua Sagarum Physiologia scribit.* Quod autem eiusmodi Lamiæ & maleficæ non trās 26
ferantur localiter ad ea loca in quibus se fuisse dicunt sed phantastice tantum, illusione dæmonum, iam olim in concilio Aquirensi est decisum, vt refertur *in c. Episc. 26. q. 5.* vbi inter alia dicitur. *Quapropter sacerdotes per ecclesias sibi commissas, populo Dei omni instantia prædicare debēt, vt nouerint hæc omnino falsa esse, & nō à diuino sed à maligno spiritu talia phantasmata mentibus fidelium irrogari arbitramur: si quidem ipse Satanas, qui transfigurat se in angelum lucis, cum mentem cuiuscunque mulieris ceperit, & hanc per infidelitatem sibi subiugauerit, illico transformat se in diuersarum species personarum, atque similitudines, & mentem quam captiuatam tenet,*
 inso-

in somnis deludens, modo læta, modo tristia, modo cognitas, modo incognitas personas ostendens, per quæque deuia deducit, & cum solus spiritus hoc patitur, infidelis hoc non in animo, sed in corpore euenire opinatur. Quis enim in somniis & nocturnis visionibus non extra seipsum deducitur, & multa videt dormiendo, quæ nunquam vigilando viderat? Quis vero tam stultus & hebes sit, qui hæc omnia, quæ in solo spiritu fiunt, etiam in corpore accidere arbitretur? cum Ezech. Prophe. visiones Domini in spiritu, non in corpore vidit & audiuit, sicut ipse statim inquit: Fui in spiritu. Et Paulus non audet dicere, se raptum in corpore, &c.

27 His procul dubio de causis beatus Germanus existimauit fieri non posse, vt mulieres nocte simul in caupona essent, & mariti lateribus accubarent. Legitur enim in eius vita, quod cum nocte quadam in diuersorio mensa iterum à cœna sterneretur, admirans inquisierit ab hospitibus, cui cœna pararetur? eique responsum sit, bonis illis viris ac fœminis quæ nocte vagantur. Itaque sanctus vigilare statuit, & ecce multitudinem ad mensam virorum ac mulierū venientem: quibus ille mandās ne abirent, tota familia excitata quæsiuit, num quem ex iis cognoscerent? His omnes vicinos ac vicinas esse dicentibus, singulorum ædibus perscrutatis, omnes in suis lectulis decumbentes inuenit. Itaq; statim omnes adiurauit: qui se Dæmones esse confessi sunt.

28 In eadem quoque sententia fuit D. Lutherus: Nam cū aliquando cōiunx sua ipsi referret à Diabolo puerperam in aerem sublatam fuisse, respondit in hæc verba: Es hat der Frawen also gedaucht/ als führe sie der Teuffel in die Lufft/ dann er machet die Leute schlaffendt / welches er auch leichtlichen thun kan / vnnd machet Gauckelwerck jhnen vor den Augen / darmit sie spielen so lang sie erwachen.

29 Philippus Melanthon in libello suo de anima: *Quartum genus somniorum est diabolicum, vt cum Veneficæ videntur sibi interesse conuiuiis, ac ludis, cum sæpe compertum sit eas nusquam abiisse, sed dormientes gestu & clamore somnia conuiuiorum & saltationum significasse.*

30 Ioannes Tritemius in tractatu de Maleficis: *Diaboli noctibus*

ctibus aliquando de montibus turmatim egrediũtur, mirandas stupendasque in campis ducunt choreas, & quasi vnius ducis metuentes imperium, subito euanescunt ad signum, & ad sua diuerticula reuertuntur. Interdum nolarum inter eos auditur sonitus, & se nonnunquam spiritus esse hominum, vita defunctorum mẽtiuntur. Nihil magis quærunt, quam metum hominum & admirationem. Vlricus Molitor Constantiensis V. I. Doctor & Professor Papiensis in dialogo suo de Lamiis & Pythonicis mulieribus. *Tertia determinatio est, quod Diabolus permittente diuina clementia, ob incredulitatem hominum, vel aliam causam possit perstringere oculos, aliosque sensus hominum obstruere: ita vt homines credant se alicubi esse, vbi tamen non sunt, vel videre id, quod in se tale non est, vel apparere aliter quam sit.* Recenset 31
etiam D. Alciatus Iurisconsultus doctissimus *libro 8. Parergon iuris capite 22.* Hæreticæ prauitatis, vt vocant, inquisitorem in subalpinis vallibus, aduersus hæreticas mulieres, quas veteres *Lamias*, nos *strigas* vocamus, inquisiuisse, & supra centum flammis consumpsisse: quotidieque ceu noua holocausta alias super alias Vulcano obtulisse, è quibus non paucæ helleboro potius quam igne purgandæ videbantur: donec rustici arreptis armis vim illam inhiberent, & negotium ad Episcopi iudicium deferrent. Et post: *Et quamuis aliqui ex maritis, magnæ fidei homines asseuerarent, eo potissimum tempore, quo illæ in ludo & choreis, sub Tellina arbore fuisse dicebantur, se exploratum habere, in lecto potius secum fuisse: tamen respondebatur, non illas, sed cacodæmonem potius, vxoris forma assumpta marito illusisse. Atque ego replicabam: cur non potius cacodæmonem cum suis dæmonibus, illam vero cum marito fuisse præsumis? cur verum corpus in ficto lusu, phantasticum in vero lecto comminisceris? quid hic opus est vsque adeo augere miracula, & non tam Theologum quam* πτερατολογον *agere, sæuioremque partem in pœnis eligere? Constabat ex illis actis, semel in eo ludicro per quandam mulierculam nomine Iesu appellato, omnem illum apparatum, omnes saltatrices cum amasiis suis repente euanuisse, qui fieri id potuit, si vera fuis-*

sent corpora & non phantasmata, & Tantali horti, quod apud Philostratum libro quarto, etiam Apollonius Tyanneus censuit; & apud Plutarchum in Bruti vita C. Cassius. Nam & Medici maximos effectus corruptæ menti, imaginariæque ludificationi tribuunt: Unde Ephialtici, afflati, superstitiosi, incubitati, amore furentes, imaginosi, Lycaones, Cynanthropi, qui tamen medicamentis curantur: videnturque hæc esse quæ Plinius & alii veteres, Faunorum ludibria appellant, pæoniaque herba emendari consuerunt, vt etiam harum plerasque curari posse sit verisimile, nisi quod pauperes & fœmellæ omnes sunt quibus talis facultas non suppetit. Ego certe magis iuri Pontificio, communique nostratium doctorum interpretationi, hac in quæstione, quam Theologis istis tribuerim, maxime in re à Synodo decisa in Concilio Aquirensi. cap. 1. vbi talia phantasmata mentibus à maligno spiritu irrogari ait. Et rursus: *Infidelis,* inquit, *non in animo, sed in corpore euenire opinatur: quis enim in somniis, & nocturnis imaginibus non extra seipsum deducitur? quæ etiam videtur fuisse Augustini sententia lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 18. vbi verum, inquit, corpus nulla arte dæmonum conuerti potest, sed phantasticum: quod etiam cogitando siue somniando per rerum innumerabilia genera variatur: & cum corpus non sit, corporum tamen formam capit, sopitis aut oppressis corporeis sensibus, ita vt vera corpora alibi iaceant, sensibus obseratis. Nec refert, quod ibi Herodiadi aut Dia-*
33 *næ honor exhibetur.* Hactenus Alciatus. Et Paulus Grillandus Iurisconsultus *de Sortilegiis cap. 10.* refert sequentia. *Quidam maritus ex oppido agri Sabinensis habebat vxorem maleficam siue strigam, vt vulgo dicunt. De crimine autem solum erat suspicio, non certa notitia. Nam cum aliquoties à marito rogaretur, num eius esset professionis, negabat constãter. Crescente porro rumore, & viris fide dignis apud maritũ eius flagitii vxorẽ insimulantibus, quod ea familiariter vteretur aliis mulieribus, huius criminis ratione cognitis, cum quibus etiam se turpibus miscere sceleribus, & nocturnos agere cœtus videbatur: decreuit maritus ipsam in eiusmodi operibus obseruare, & apprehendere, & cepit plurimis noctibus diligenter & attente inuigilare, noctesque circiter duo-*

citer duodecim egerat insomnes, attendens studiose, num illa aliquo ad dæmonum lusum vel aliud maleficium noctu euagaretur, & num penes se in lecto permaneret nocte tota, quando lectum conscendisset: nihilque vnquam fraudis comperit, sed manibus illam semper in lecto contrectauit. Quum vero post dies paucos vna cum quibusdam aliis de eodem crimine accusatis in carcerem coniiceretur subdereturque quæstionibus, confessa est demũ, se tali interfuisse lusui vna cũ aliis mulierculis incarceratis, flagitiiq; huius reis, tali die, vndecimo mẽsis, &c. tali nocte, hora tali, &c. idem fatebantur & alia. Maritus vero in cõiugis patrocinium asserebat, præstito iuramento grauissimo, eam illa nocte designata, & maxime illa hora, secum decubuisse in eodem lecto: & se eam tum non studiose semel tantum tetigisse, sed pluries, ac cum ea loquutum fuisse. Hactenus Grillandus. Ioannes Fichardus *consil. III. nu. 2.* Daß ich 34
aber so viel auff das Nachtfahren/tantzen/auch gemeinsam:n/ nicht gib / dazu bewegt mich / daß ich befinde/ daß viel trefflicher gelehrter Leut von alten / vnnd auch zu vnsern zeiten / statlichen darthun vnd außführen (etiam cum autoritate Canonum sanctorumque Patrum) daß es mit dem Nachtfahren/vnd solchen nächtlichen täntzen vnd Conuiuiis, deßgleichen auch den leiblichen Vermischunge/ so die bösen Geister mit solchen Weibern volnbringen sollen/ein lauter Traum/ Gespenst / triegerey / vnglaublich vnd vnmüglich ding
seye. Martinus Biermannus in suis Thesibus de Magicis actio- 35
nibus, Thes. 18. *Hinc per quietẽ somnia mouet prodigiosa, quibus volare, cætus Magorum frequentare, complices agnoscere, comessationes & tripudia celebrare, aliaque peragere videntur sibi homines dementati: quæ & ipsa expergefacti (vt est amentia) pro veris constantissime asseuerant. Quam vt rem perficiat, adiumenta quædam sumit natura. Nam & soporiferas inunctiones imperat, & cibos præbet flatulentos, ad suscitandum fouendumque turbulenta somnia pollentes, apium, cepas, fabas, phaseolos & alia.* Possem plurimorum testimonia adducere si opus esset. Non obstant superius adducta. Ac pri-
mum, quod interdum Diabolus Magos per aerem ad longin- 36

qua regna deducat. Nam cum tantæ ſint vires dæmonum, non negant prædicti Dd. quin Diabolus interdum Magos qui ſponte ſeſe cum anima & corpore ipſi deuouerunt in altum tollere
37 poſſit. Prout nota eſt hiſtoria de Apollonio Thyanneo excellente Mago & Necromantico, qui Romæ cum apud Seuerum Imperatorem facinoris accuſatus eſſet, & Imperator ipſum in carcerem coniiciendū iuberet, è conſpectu Imperatoris diſparuit, & à Dæmone Puteolis in Campaniam eſt deductus, vbi eo
38 die conſpectus fuit. Et de Ioanne Fauſto VVitebergæ temporibus diui Lutheri commorante, qui pallio inſidentes, non tantum ipſe, ſed & alii ſocii per aerem ad lōginqua regna dedu-
39 cti & baiulati ſunt. Quod vero Lamiæ prædicto modo per caminum aut alia loca anguſtiora ſcopis inſidētes per aerem ad mōtem Blocksberg volitent, hoc fabuloſum eſſe aſſerunt, & qui-
40 dem recte. Propterea quod eſſentiam ſuæ creaturæ mutare nō poſſint, vel efficere vt vnum corpus per aliud ſine vnius vel amborum iniuria tranſeat, aut maius corpus penetret per ſpacium improportionatum, vt ita dicam, loco, videlicet quod per foramina domorum exigua ingrediantur tales fœminæ: hæc per Dæmones non magis fieri poſſunt, quam vt camelus tranſeat per foramē acus. Habetur hoc à Chriſto ipſo pro ἀδυνάτου. Corpus enim, & quicquid loco circumſcribitur, hoc eſt, vt ita loquar, omne τοπικὸν ac locatum, debet eſſe ſuo loco proportionatum. Alioquin corporum penetratio, admittenda eſſet: quod
41 contra naturam & omne phyſicum principium eſt. Non obſtat exemplum tentationis Chriſti, quod à ſupradictis ad ſtabi-
42 liendam eorum opinionem adfertur. Ad hoc enim eleganter doctiſſimus quondam Germaniæ Theologus Martinus Bucerus *in lib. 1. Samuelis ca. 28.* reſpondet. *Deus non permiſit Satanæ, vt per carmina & incantationes Chriſtum in ea loca quæ memorata ſunt perduceret, ſed Chriſtus tentatus ſua ſponte non faſcinatus in illa loca profectus eſt, noſtro omnium bono, quem per infirmitatem, per omnia ſimiliter*

militer nobis tentari conueniebat, vt sic probatus nostræ infirmitati cōdoleret. Nam consultum non est piis de hac re inquirere, prout Augustinus Marloratus *c.4. Matt. v.5.* ait: *Quomodo Christum Diabolus sustulerit, vine coactum an voluntarie sequentem, an per aera deportatum, imo vero an reipsa euectus sit in sublime, an vero per visionē id factum sit, consultum non est piis hac de re inquirere.* In oppido N. quidam rusticus combustus fuit, propterea quod cōfessus erat, se in mōte Bructerorum per plures annos coquum Lamiarum fuisse, & conductum à Dæmone sub specie nigri hominis in agro obambulantis: etiamsi ipsius vxor affirmaret, nunquam Calendarum Maii, aut reliquis temporibus noctu eo è lecto caruisse. Non obstat tertio exemplum à Camerario allatum. Ad illud enim Augustinus Lerchemer *in suo Germanico Tractatu* Von Zauberey/ *Heidelbergæ edito*, ita respondet: *Exemplum à D. Ioachimo Camerario allatum, ipsis mirifice placet. Mulierculæ hæ nō fuerunt in sylua, sed domi suæ dormierunt & somniarunt, interim Diabolus pocula argentea ex scriniis earum abstulit, & ad locum illum, vbi præteriturum lanium sciebat portauit, saltem vt hac ratione delusas fœminas in discrimen vitæ adduceret, quod & factum: si ipsæ pocula ad locum istum attulissent, proculdubio in fuga ne proderentur abstulissent. Diaboli fuerūt non homines.* Nec obstat denique quod Lamiarū confessiones inter se congruunt, vt quod illa hora vel die fuerint in monte Bructerorum vel alibi &c. Nam cum à Diabolo sint illusæ, confessiones quoque tales prorsus sunt erroneæ. Sed vt hoc verum esse ostendam, referam historiam omnibus notam. Ariolus vel Pythius quidam cui hactenus iudex fidem apposuerat, ad eum peruenit, dicebatque se adhuc vnam maleficii ream indicaturum, nisi inique ferret: prætor annuit. Is eius vxorem etiam talem esse ostēdit, ac ne quid hac in re hæsitaret, palam se id demonstraturum, ostendit, horamque præfigit, qua eam reliquarum Sagarum conuentui & choreis interesse, suis ipse maritus testaretur oculis. Consentit iudex vel prætor. Qui statura

Margin numbers (right margin, beside lines): 43 (line "Augustinus Marloratus…"), 44 (line "id factum sit… In oppido N."), 45 (line "ruisse. Non obstat tertio…"), 46 (line "boli fuerūt non homines…"), 47 (line "sæ, confessiones quoque…").

statuta hora quosdam amicos & consanguineos in eadem mensa secum & cum coniuge cœnare voluit, suppressa interim conuocatæ societatis causa. Hinc designata ab ariolo hora, mensa surgit, iubetque omnes simul cum vxore permanere, nec prius loco dimoueri, quam ipse rediret. Deductus porro ab ariolo quo is voluit, Lamiarum cœtum, choreas, & nescio quas alias voluptatum illecebras, quibus ipsius intererat coniunx, reliquarum delicias sectata, non obscure videbatur spectare. Mox domum reuersus, amicos vocatos eo quo reliquerat ordine, vna cum sua vxore, lætos mensæ assidere comperit. Et cum studiose, num stationem deseruisset coniunx, percunctaretur: eam eidem affixam fuisse loco in eius absentia, vno ab omnibus affirmabatur ore: Itaque rem omnem aperuit prætor, ob inflictam innocentibus pœnam sero pœnitudine ductus. Pythium accusatorem morte mulctabat. Hortor itaque iudices ne eiusmodi somniis & illusionibus credant, fidemque adhibeant, propterea quod prorsus nulla earum mentio fiat *in c.44.* Von Anzeigung der Zauberey *constitut. Carolinæ*, ne semetipsos, & illusas vetulas, in discrimen adducant. Quod si euidenter constet & probari possit eiusmodi Lamiarum baiulationes naturaliter fieri potuisse & factas esse, hic nihil impedit fidem adhibere.

Caput V.

AN LAMIÆ CVM SATANA REM VENEREAM EXERCERE possint.

Summæ.

1 *Multi credunt Dæmonis congreßum cum Lamiis vere fieri.*
2 *Verba Augustini.*

3 *Ver-*

3 *Verba Lutheri.*
4 *Verba Danai.*
5 *Verba Thomæ Erasti.*
6 *In eadem sententia fuerunt Sprengerus & Bodinus.*
7 *Theophrasti Paracelsi sententia de concubitu Dæmoniaco cum Lamiis.*
8 *Obiectio quorundam ex cap.6.vers.2.Gen.*
9 *Lactantii, Tertulliani, & aliorum opinio.*
10 *Confessiones Lamiarum de suis amasiis.*
11 *Crebrior est opinio Dæmoniacos concubitus esse tantum illusiones.*
12 *Verba D.Biermanni.*
13 *Diabolus visum & tactum hominum decipit.*
14 *Lamiæ vexantur morbo, quem incubum nominamus.*
15 *Incubus qualis morbus.*
16 *Verba Martini de Arles Theologi.*
17 *Verba Nicolai Iaquerii.*
18 *Verba Cassani.*
19 *Exemplum illusionis Dæmoniacæ ex Leone Africano.*
20 *Verba Iosephi Scaligeri doctissimi Europæ philosophi.*
21 *Verba Dauidis Chytræi.*
22 *Verba Petri Martyris.*
23 *Verba Vdalrici Molitoris.*
24 *Verba Ioannis Fichardi.*
25 *Nulla fit mentio in c.44.Constit.Carolinæ concubitus Diabolici.*
26 *Augustini supra allata sententia à Cardano refutatur.*
27 *Filii Dei qui dicantur Gen.6.vers.3.*
28 *Ficta fuerunt omnia quæ Poetæ de Deorum libidinibus tradiderunt, & quod ex illis, vel ex imaginibus homines nati fuerint.*
29 *Historia de Paulina Romana.*
30 *Decii Mundi amoris impotentia.*
31 *Amoris vis & pretium.*

32 *Sacerdotes Isidis lenones.*
33 *Iuuenis pro Deo coit.*
34 *Lenocinii pœna.*
35 *Historia de Sacerdote quodam ex Eusebio.*
36 *Fucus sacerdotum in adulteriis.*
37 *Sacerdotes semper pro Deo suo comedunt & coeunt.*
38 *Lamiarum confessiones de Dæmoniaco concubitu sunt phantasiæ & meræ imaginationes.*

1 VLterius controuertitur ac disputatur, *Vtrum Lamiæ cum Diabolo concumbant & rem habeant.* Et sane viri maximæ autoritatis, tam in Ecclesia, quam in foro, firmiter credunt, hunc Dæmonis congressum
2 cum Lamiis vere fieri, nec illusiones esse. Et primo omnium magnus ille Augustinus *lib.15. De Ciuitate Dei*, istam Diabolorũ cum mulieribus copulationem scribit adeo certam esse, vt cõ-
3 tradicere magnæ sit impudentiæ. Lutherus quoque alibi huic sententiæ adstipulatur, & scribit: *Potest esse, vt Diabolus rem habeat cum Lamiis & Sagis, sed quod ex illo congressu liberi procreentur, hoc nihil est. Quia Deus est creator & gignit homines per constituta me-*
4 *dia.* In eadem quoque sententia est Lambertus Danæus *in Ethica sua Christia. lib.2. cap.14.* vbi scribit: *Septimo denique loco quæsitum est de Dæmonibus, vtrum cum iis coniungi copularique prohibeantur homines & fæminæ; & dubitant quidam, vtrum id fieri & accidere possit, qui si legerint quæ scribit August. in lib. De Ciuitate Dei, de Dæmonibus, & eorum natura, & vt pati queant, itemq́, quod omnes admittũt, Dæmonum alios esse incubos, alios succubos: certe fatebuntur id esse verum, & sæpe mulieres maleficas cum dæmonibus coiisse, & ex eo coitu voluptatem sensisse, ex earum confessione scimus. Illi enim ad tempus induunt corpora, & aeris impulsu potest excitari titillatio iucundusque aliquis in coitione sensus, qui reipsa concumbentes cum illis delectet.* Olympias etiam illius coitus cum dæmone signa in vtero ge-

ſtaſſe dicitur. Item Thomas Eraſtus de Lamiis: *Pro ſeptima ratio-* 5
ne hoc eſto, quod fœdam & execrabilem exercent cum cacodæmone libi-
dinem. Certe ſingulos ſuos habent amaſios, ornatu, aſpectu, nomine di-
ſtinctos. Et ſtatim à contracta ſocietate aut pactione congredi ſolent, ſic-
ut vniuerſæ, vbicunque captæ fuerint, magno ſemper conſenſu aſſeue-
rarunt. Iacobus Sprengerus & collegæ quatuor ſcribunt ſe plu- 6
rimas Sagas ſupplicio vltimo addixiſſe, in Conſtantienſi & Ra-
tiſbonenſi territorio, quæ omnes fatebantur Diabolos concu-
buiſſe ſecum. Iidem ſcribunt quoque ſemen viro antea adem-
ptum, mulieris inde ſinui in ipſo actu inſtillari, atque hinc fœtũ
concipi, progignique: quem tamen Grillandus ait non dicen-
dum filium dæmonis, ſed eius cuius erat ſperma: Item Satanam
dum ad choreas vxores tranſlatæ ſunt, dæmonem alium in
forma ſuccubi marito ſubſternere, qui adeo bene ſe accom-
modet coire volenti, vt etiam callidiſſimum quemque falleret.
Hanc opinionem multis confirmat exemplis Ioannes Bodi-
nus *de Dæmon. lib. 7. cap. 2. An Magi rem habeant cum Dæmonibus.*
Theophraſtus Paracelſus *de Maleficiis cap. 14.* ſcribit: Nõ eſſe Dia- 7
bolum qui rem habeat cum Lamiis, ſed aſcendẽtem: verba eius
ſunt: *Diabolus non eſt, ſed Aſcendens, qui eas ad malum incitat:*
Nam quemadmodum homines inter ſe boni & mali ſunt, ita etiam
Aſcendentes, & ideo amat eas Aſcendens, vt naturale ſemen cor-
rumpat, eaſque à maritorum congreſſu & amore abſtrahat, & diſcor-
des reddat. Et illud corpus non Phyſicum eſt, ſed contra naturam, nihil
procreat. Quidam ad ſtabiliendam hanc opinionem, quod ni- 8
mirum Dæmones poſſint mulierum concubitu frui atque ge-
nerare, adducunt textum Geneſis 6. *verſ. 2.* Quod filii Dei ad
filios hominum ingreſſi ſint, atque genuerint potentes & ce-
lebres viros. In hac opinione fuerunt Lactantius, Tertullia- 9
nus, aliique qui omnes ambiguitate vocabuli ducti arbitrati-
que, filios Dei, angelos, puroſque deos genitos ex eis, quos par-
tim *Heroas*, partim *Dæmones* nominarunt. Et denique ſupra- 10

dicti omnes Dd. ad confessionem harum mulierum prouocãt: confitentur enim omnes se cum amasiis suis, quos nominant Süßholtz / Leschhorn / Flederwisch / Schnurbusch / coiisse, &
11 ex eo coitu voluptatem sensisse, semenque frigidum fuisse. Cæterum sanior & magis receptior est sententia eorum, qui statuunt Dæmoniacos hos concubitus saltẽ illusiones esse, quæ etiã
12 honestis & probis sæpe mulieribus accidunt. *Quid enim commiscerentur spiritus* vt D. Biermannus *in disputat. sua de Magic. Actio. Thes.* 32. scribit, *siue inter se, siue cum hominibus, qui nec moueri nec alterari possunt? Quæ autem esset libido generandi in illis, quorum genus nec numero singularium diminui, nec multiplicari potest? Quod si* τὸ ἐπιθυμητικὸν *istud cadit in spiritus, quomodo aberit* τὸ θρεπτικόν? *quomodo autem vtrumque erit sine organis accommodatis? Corporei ergo spiritus fuerint. Veruntamen gaudent impurissimi genii impuritate hominum, ad eamq; vi & fraude adigunt. Animo enim iam dementato lasciuam suggerunt speciem, tum affrictu pruritum excitant, quibus agitati spiritus tanquam œstro exæstuant. Cum ergo soli pruriant Magi & sint animo male sani, nihil eorum confessio aliud confirmat, quam se aliquid passos esse: at quomodo passi sint, ratio & fides nulla erit.* Hacte-
13 nus Biermannus. Diabolus enim non modo hominibus oculorum aciem præstringit, & auditum obtusiorem reddit, quod inde perspicitur, quãdo noctu tumultus ac turbas in ædibus quorundam excitat, perinde ac si omnes ollæ, lebetes, patinę & canthari, in vnum coniecti frangerentur, cum tamen mane omnia illæsa & salua suo ordine & loco disposita conspiciantur: Verum etiam tactum ac ipsos tangendi palpandique actus adeo decipit, vt si homo manibus aliquid contrectet, id tamen haudquaquam inueniat. Eadẽ ratione Sagæ & Lamiæ, *vt Augustinus Lerchemer ait*, decipiuntur, quando sibi falso imaginantur, eas cum Diabolo rem habuisse. Non est naturale opus nec voluptas naturalis, sicuti ipsæmet confitentur. Nam quid potest spiritus & corpus viuũ efficere, quorum naturę & proprietates prorsus di-

uersæ sunt, nec ad hoc opus idoneæ. Deinde cum Lamiæ, (vt- 14
pote ob sexum & ætatem vt plurimum pituitosæ & ob animi affectus melancholicæ iuuenculæ, item propter absentiam plerunq; maritorum & amicorum suorum tristiores, & variis curis cogitationibuq; implicitæ) obnoxiæ sint morbo, quem medici *incubum* nominant, contingit sæpe, accedente præsertim illo sensu communi ab immundi spiritus assidua suggestione vitiato, vt existiment vere se passas esse, quod solum per somnum vel imaginatione intensa innotuit. Dicitur autem incubus ab in- 15
cubando, *vt VVierus lib. 3. cap. 19. scribit*, quod pondus quoddam nobis dormientibus incumbere, & super nos consistere putamus, respirationem opprimens, & ob id vocem impediens: ita vt si velimus clamare, non possimus, cum somniis horrendis & imaginationibus plurimis nos ab aliis inuadi existimantes. Fit fere noctu, & à somni initio: & quæcunque epileptici interdiu vigilesque patiuntur, hæc noctu & in somno ephialtici. Plinius modo *suppressiones*, modo *noctis ludibria*, modo *Faunorum in quiete ludibria* nominauit. Huc facit quod doctissimus Theo- 16
logus Martinus de Arles *in tractatu de superstitionibus c. 7.* scribit. *Et non solum apud maleficas, sed & circa alias probas mulieres accidit hæc illusio: nam relatu cuiusdam sacerdotis habui his temporibus, sibi in confessione reuelatum à quadam proba muliere coniugata, cui sæpe in somnis videbatur realiter super iumenta equitare per campos cum aliis, & sic incedendo super aquam coire hominem cum ea, & sentire intensam concupiscentiam in actu, & hoc sæpe ei accidisse, quod cum eius confessor à me quæreret, quid aliud ad illam equitationem responderi potuit, quam quod de prædictis maleficiis non realiter, sed phantastice acciderit sibi, & hoc illusione dæmonis secundum prædicta.* Et Ni- 17
colaus Iaquerius *in Flagello Hæretic. ca. 2.* scribit: *Frequenter contigit hominibus dormiẽtibus interius fieri repræsentationes quarundam rerum, quas tunc ita existimant se facere, quas tamen realiter non faciunt, vel habere quas non habent, sed hoc duntaxat somniant.* Et paulo

post: *Vnde contingit per hanc operationem viris dormientibus aliquã-
do fieri quasdam mulierum repræsentationes, & similiter fœminis, ac-
cedit fieri in somno repræsentationes virorum, & deinde sequi nonnũ-
18 *quam illusionibus mediantibus carnales immunditias.* Et Cassianus
inquit: *Nullo modo credendum est, spirituales figuras naturaliter coi-
19 *re posse.* Sed ad probãdam vanitatem falsitatemque Dæmoniaci
concubitus, nullum illustrius est exemplum quam quod Ioan-
nes Leo Africanus *lib. 3. descript. Afric.* adfert. In Africæ Fessæ,
ait, esse maleficas, quæ videri volunt habere summam cum dæ-
monibus familiaritatem: dæmones autem vel *rubros* vel *albos*
vel *nigros* appellant: atque vbi alicuius fatum eloqui volunt,
certis odoribus semetipsas suffiunt, & affirmant eum tum se re-
cipere dæmonem quem accerserunt, inde mutata voce dæmo-
nem in se loqui fingunt. Tum qui rei alicuius explorandæ gra-
tia venerunt, iam magna cum reuerentia sciscitantur ex illis, &
tandem numerato dæmoni pretio discedunt. *Sahacat* has mu-
lieres nominant. Si quando formosæ mulieres eas adeant, ma-
leficæ earum amore non secus atque adolescentes puellarũ ac-
cenduntur, & in Dæmonis specie rogant, vt concubitum pro
mercede patiantur. Ita fit, vt dum se Dæmoniorum dictis
paruisse putant, rem cum maleficis habuerint. Neque desunt
quæ eius rei voluptate allectæ, maleficarum consortium am-
biant, & morbum fingentes, vnam earum ad se vocent, vel
miserum eo mittant maritum: quæ re intellecta, mulierem à
Dæmone quodam vexatam affirmat, eamque ob causam nullo
modo liberari posse, nisi se illarum adiunxerit numero. His ver-
bis miser ille tandem victus nõ modo permittit id, sed & male-
ficarum ordini sumptuosum parat conuiuium: quo absoluto,
ad tympanorum strepitum mirum in modum saltare solẽt, de-
inde vxorem diis ventisque committere. Reperiuntur tamen,
qui vel minimo negotio fustibus hunc dæmonem eiiciunt. A-
lii dæmonio se obsessos fingentes, non alio modo maleficas illas
deci-

decipiunt, quam quo illorum vxores sunt deceptæ. Sic ars eluditur arte. In hac quoque sententia fuit doctissimus Europæ 20
Philosoph. Iulius Scaliger *de subtilitate ad Cardanum Exer. 355.* vbi inter alia modo recitatum exemplum allegat: verba eius sunt: *Hunc pilæ ludum ridere licet, stomachari vero quæ de eorum coitu*
Psellus effutit, gigni alique Et D. Dauid Chytræus in præfatione 21
Panurgiæ: *Sagæ vero illæ ac anus miseræ, somniant se cum Diabolis colludere, choreas ducere, concumbere, scopis insidentes per caminos euolare.* Petrus Martyr in lib. 1. Samuelis cap. 28. *Sagæ autem mulieres* 22
& viri malefici, vt istos spiritus ad se inuitarent, solebant se perungere vnguento aliquo soporifero, deinde coniicere se in lectum: vbi ita profunde dormiebant, vt nec aciculis, nec ignibus possent expergefieri. Interim Diaboli illis ita dormientibus multa proponebant ludicra conuiuia, choreas & omne genus voluptatum. Vdalricus Molitor Iuriscō- 23
sultus c. 10. De Lamiis. *Quinta determinatio, quod Diabolus, siue vt incubus, siue vt succubus pueros generare nullo modo potest: sed huiusmodi pueri si inuenti fuerint, vel suppositi pueri, vel phantastici existūt.*
Et Ioannes Fichardus cōs. 111. Es ist vnglaublich/lauter Gespenst 24
vnd Träume von der Weiber leiblichen vermischungen mit den bösen Geistern/vnangesehen/daß die Inquisitores hæreticæ prauitatis (jhres eygen nutzens halben) vnd andere/ solchen Vnglauben durch viel erdichter vnnd vnglaubwirdiger Exempel/ wie dieselbigen in Malleo maleficarum, Formicario, auch obgedachten D. Grillando, vnnd andern mehrn/so an dem Bapsthumb hangen/gefundē werdē/ hefftig gesterckt/ vnd so viel als glaublich gemacht habē/ auch wieder alle vernunfft vnnd natürlichen Verstandt. Nec vllus de- 25
niq; prudens aduocatus, inter Veneficii articulos talem concipere solet: Itē wahr daß N. mit dem Teuffel gebulet/ cum prorsus nulla hac de re mentio fiat *in cap. 44. Constitut. Carolina,* Von Anzeigung der Zauberey. Nō obstat autoritas Augustini: Nā vt Car- 26
danus *de Varietat. lib. 15. cap. 80.* scribit: *Melius fecisset Augustinus,*
si à tam absurdis narrationibus abstinuisset. Nec obstat quoque alle- 27

gatum

gatum cap. *6. vers. 2. Genes.* Nam filii Dei ibi non fuerunt angeli,
sed filii sanctorum Patriarcharum, qui ad veram, & non ad Cai-
nicam Ecclesiam pertinebant, & qui aliis honesto vitæ exem-
plo prælucere debebant: hi videntes filias illas hominum, pro-
creatas in Cainica Ecclesia, formosas quidem, sed impias, tunc
libidinoso amore accensi, eo quod essent admodum pulchræ,
acceperunt sibi vxores, ex omnibus quas elegerant, id est, non
habita ratione vel pietatis, vel honestatis, vel affinitatis ex con-
tractis matrimoniis iam ortæ: quæcunque oculis ipsorum pla-
cuissent, eas rapiebant sub prætextu matrimonii, & quidē quot
volebant, easque furentes libidine (etiam reclamantibus sanctis
Patriarchis) dicebant vxores: & easdem repleta libidine, vbi fa-
stidium earum cepissent, iterum repudiabant, aliasque in ha-
rum locum sibi iungebant, abiecto Dei timore. Et ita misce-
bant se impiorum familiis: qua occasione facile in Cainicam
impietatem, & omnis generis scelera sunt pertracti, *vt D. Osian-*
28 *der ibidem scribit.* Conficta enim fuerunt omnia, quæ per artem
Poetæ antiquitus de deorum libidinibus tradiderunt, & quod
ex illis, vel virginibus homines nati fuerunt: scripserunt enim
hoc vel per adulationem ad magnorum virorum familias illu-
strandas, vel per pudorem, ad obscuritatem generis, aut natali-
um turpitudinem tegendam, vel per timorem, ad stupra mu-
lierum, aut adulteria celanda, vel etiam conficta fuerunt hæc
per artem ad libidinem quorundam expetendam, qui plerun-
que aut lasciui fuerunt iuuenes, aut ociosi sacerdotes & forma
& venustate mulierum templa frequentantium capti: vt Wie-
rus *de præstigiis Dæmon. cap. 26. lib. 3.* ait. Prout constat ex his dua-
29 bus historiis. Erat Romæ (*vt Ioseph. antiq. Iud. lib. 18. cap. 4. inquit*)
Paulina, mulier non minus probitate morum quam natalium
claritate illustris, adhæc opulenta & formosa, vt quæ esset in i-
pso ętatis flore, sed inprimis ornata pudicitia. Nupta autem erat
30 Saturnino, viro tali coniuge dignissimo. Huius amore captus
est

eſt Decius Mundus, iuuenis non obſcurus in equeſtri ordine: & quia maior erat fœmina quam quæ corũpi poſſet muneribus, eo magis accendebatur amantis inſania, ita vt offerret ei pro vnica nocte ducenta drachmarum millia. Ac ne ſic quidem va- 31
lens eam flectere, non ferens amoris impotentiã, decreuit morbum ſimul & vitam finire inedia. Hoc eius propoſitum nõn fefellit. Idem, libertam Mundi paternam, variis inſtructam ſed nõ probatis artibus: quæ indigne ferens obſtinationem iuuenis, blanda oratione conuentum animare conata eſt, ſpem ei faciens, effecturam ſe vt potiatur Paulinæ complexibus. Cumq; ille preces eius libenter acciperet, ait ſibi opus quinquaginta tantum drachmarum millibus ad expugnandam mulieris pudicitiam. Ita refocillato iuuene, & accepta quantã petierat pecunia, nouam doli viam ingreſſa eſt, videns Paulinam non capi pecuniis. Sciens porro, eam vehementer addictam Iſidis cultui, tale quiddam comminiſcitur. Conuentis aliquot ex e- 32
ius Sacerdotibus, accepta fide ſilentii, & quod efficaciſsimum eſt, oſtentato præmio, in pręſens 25. millibus, & alteris totidem poſt nauatam operam, indicat eis amorem iuuenis, rogans vt omnibus modis adniterentur eum reddere voti compotem. Illi auri cupidine tacti, benigne ſunt polliciti: quorum natu maximus propere ſe ad Paulinam contulit: & admiſſus, impetratoque abſq; arbitris colloquio, venire ſe ait miſſum ab Anubide, capto ipſius forma, & iubente vt ad ſe veniat. Illa libenti animo accepit nuncium, moxque iactabat ſe apud familiariter notas mulieres, quod dignata ſit amore Anubidis: marito quoque indicat, condictam ſibi cœnam & cubile Anubidis. Id eo facilius conceſſum eſt, quod cognita & probata eſſet viro coniugis pudicitia. Itaq; in templum proficiſcitur, & poſt cœnã, in- 33
ſtante ſomni tempore, incluſa per ſacerdotem, tenebris conciliantibus in latentem ibi Mundum incidit, totamque eam noctem obſecuta eſt iuueni, Deo ſe gratificari exiſtimans. Eo de-

inde abeunte, priuſquam ſacerdotes doli conſcii ſurgerēt, Paulina mane ad maritum reuerſa, congreſſum cum Anubide prædicat, & idē apud amicas quoque magnificis verbis exaggerat. Illis nec credere libebat, rei naturā conſiderantibus: nec mirari tamen nō poterant, ob inſignem mulieris pudicitiam. Die deinde poſt rem patratam tertia, Mundus adamatæ forte fortuna obuius: *O factum bene Paulina*, inquit, *quod & ducenta illa millia mihi ſeruaſti, quæ potuiſti tuis facultatibus addere, & morem nihilominus meæ voluntati geſſiſti. Nihil enim mea refert, quod Mundum contempſiſti, quandoquidem prætextu Anubidis optata volūtate expletus ſum:* atque his dictis abiit. At mulier tum primo deprehēſo flagitio, veſtem ſibi lacerat: & re tota ad maritū delata, obſecrat ne tā inſigne ludibrium impunitū ſinat, maritus porro Imperatori to-
34 tum ſignificat. Tyberius, poſtquam accuratiſſima inquiſitione didicit omnia, ſacrificos illos impoſtores in crucem egit: vnaq; Iden, inuentricem huius ſceleris, cuius præcipua opera fuit in corrumpenda mulieris pudicitia: dirutoque templo, ſtatuam Iſidis iuſſit mergi in Tyberim. Mundum autem mitiore pœna exilii caſtigaſſe contentus eſt, crimen eius in cupidinis impotē-
35 tiam referens. Euſebius nō minus notabile refert Saturni adulterium. Sacerdos Saturni, *Tyrannus* nomine, quaſi ex reſponſo numinis, adorantibus in templo nobilibus quibuſque & primariis viris, quorum ſibi matronæ ad libidinem placuiſſent, dicebat, Saturnū præcepiſſe, vt vxor ſua pernoctaret in templo. Tū is qui audierat, gaudens quod vxor ſua dignatione numinis vocaretur, exornatam comtius, inſuper & donariis onuſtā, ne vacua ſcilicet repudiaretur, coniugem mittebat ad templum. In conſpectu omnium concluſa intrinſecus matrona. Tyrannus clauſis ianuis, & traditis clauibus, diſcedebat. Deinde facto ſilētio per occultos meatus & ſubterraneos aditus, intra ipſum Saturni ſimulachrum patulis irrepebat cauernis. Erat autem ſimulachrum illud à tergo exeſum, & parieti diligēter annexum.

Arden-

Ardentibusque intra ædem luminibus, intentæ supplicantique mulieri vocem subito per simulachrum æris concaui proferebat, ita vt pauore & gaudio infelix mulier trepidaret, quod dignam se tanti Numinis putaret alloquio. Posteaquam vero quę 36
libitum fuerat, vel ad consternationem maiorem, vel ad libidinis incitamentum disseruisset Numen impurum, arte quadam linteolis obductis, repente lumina extinguebantur vniuersa. Tum descendens, obstupefactæ & consternatæ mulierculæ, adulterii fucum prophanis commentationibus inferebat. Hæc cum per omnes miserorum matronas multo iam tempore gererentur, accidit quandam pudicæ mentis fœminam horruisse facinus, & attentius designantem cognouisse vocem Tyranni, ac domum regressam viro de fraude sceleris indicasse. Ille de iniuria coniugis, imo potius sua, ardentius inflammatus, inscriptum Tyrannum ad tormenta deducit. Quo conuicto atque confesso, cœcisque fraudibus reuelatis, pudor omnis & dedecus paganorum peruaserat domos, adulteris matribus, incestis patribus, liberis spuriis deprehensis. Hinc existimare possumus, ac dignoscere, quomodo matrona Romana fuerit à Marte cōpressa: cuiusmodi multa Valerius Max. & alii historici referunt.
Fuit hæc fraus semper vsitata sacrificis, vt hac de causa simula- 37
chra deorum, ipsosque deos & comedere & bibere, & coire fingerent. Non obstant denique Lamiarũ confessiones. Nā phan- 38
tasias esse & peruersas imaginationes, quæ de Dæmoniaco concubitu narrant, verba earum ostendunt, dum fatentur, se à spectro quodam imprægnatas esse in thoro legitimo & quidē maritis ignorantibus nec animaduertentibus. Item non opus esse naturale, nec ita se affici voluptate naturali, quam si cum maritis coirent. Quapropter cum Dæmoniaci concubitus sint tantum illusiones, sequitur quoq; confessiones earum ea de re esse erroneas, & nullius momenti.

CAPVT VI.

VTRVM LAMIÆ TEMPESTATES, PLVVIAS, TONITRVA, VENTOS IN AERE PRODUCERE POSSINT.

Summæ.

1 *Multi existimant Lamias posse excitare tempestates.*
2 *Ethnici quantum Lamiarum potentiæ tribuerint.*
3 *Ex sacris demonstratur Deum auctorem esse tempestatum.*
4 *Venti sunt ministri Dei.*
5 *Procreatio grandinis iuxta doctrinam Physicorum quomodo fiat.*
6 *Theophrasti Paracelsi sententia.*
7 *Obiectiones.*
8 *Pauli Grillandi verba.*
9 *Diabolum absque Dei permissione efficere nil posse testatur Iobi historia.*
10 *Verba D. Osiandri.*
11 *Verba Tertulliani.*
12 *Diabolus ex Dei permissione plane tyrannice in corpus & bona hominis sæuit.*
13 *Præcipua est dæmonum potestas in aere.*
14 *Historia de Gallis, templum Delphicum diripere volentibus.*
15 *Verus intellectus legis 6. C. de Maleficis.*
16 *Lex 4. C. de Maleficis à Leone Imperatore sublata est.*
17 *Leges XII. tabularum ab Ethnicis conscriptæ.*
18 *Verba Spiegelii.*
19 *Dictum Senecæ.*
20 *Vera quæ sint Veneficia quibus segetes pelliceuntur.*
21 *Quomodo diabolus instituat ministros suos, quando tempestates excitare vult.*

22 *Ver-*

RESTAT vt videamus, *An Lamiæ ventos, pluuias, fulmina, tonitrua, aliasque aeris tempestates excitare queant.* Et sane maxima pars hominum, factam ex grandine & procella, vini, frugum, nauiumque iacturam non diuinitus immissam, sed à Lamiis excitatam credunt. Ideoque eas Vulcano simul mox esse consecrandas clamitant, suorum interea flagitiorum immemores, quasi ne vel aquæ leuiter vnquam turbatæ rei essent, sed ante tribunal Christi prorsus innocentes: Imo eo cœca hominum ratio peruenit, vt crediderit & scripserit, Sagam tanquam diuini potentem posse cœlum deponere, terram suspendere, manes sublimare, sidera extinguere, tartarum ipsum illuminare, prout de Erychtone Arcade Saga in Lucano, & de Pamphila Thessala in Apuleio legimus. Verum nos longe aliter ex sacrosancta scriptura edocti, scimus Iehouam Ducem exercituum, causam efficientem esse grandinum, procellarum & tempestatum, Psalm. 29. Ezech. 39. vers. 34. Ierem. 15. versicul. finali. *Nunquid sunt in sculptilibus gentium qui pluant, aut cœli possunt dare imbres, nisi tu volueris, nonne tu solus es Dominus Deus noster, quem expectauimus? Tu enim fecisti o-*

Margin numbers: 1 (at "RESTAT vt videamus ... plu-"), 2 (at "scripserit, Sagam ... de-"), 3 (at "Verum nos longe aliter ... scimus").

mnia hæc; id eſt, Tu immiſiſti nobis tempeſtates, ſiccitatem & ſterilitatem, idque propter noſtra peccata: tu rurſus pluuias fœcundas dare, & famis malum à nobis arcere potes: quare ad tuam opem ſupplices confugimus, vt Oſiander ibidem loquitur: *Non enim ſentiendum*, inquit, *eſt, tempeſtates vel commodas vel incommodas, eſſe in manu hominum aut Diabolorum, ſed Dominus eas dirigit, iam ad infligendas pœnas meritas, iam ad teſtandam paternam ſuam beneuolentiam. Itaque ab ipſo ſolo tempeſtates commodæ ſunt petēdæ.* In *lib. 2. Moiſis cap. 9.* legimus, à Deo Moſi mandatum eſſe, vt extenſa manu ſuper vniuerſam Ægyptum, in homines & iumē-
4 ta grandinem prouocaret. Et Iob. 28. *Qui fecit ventis pondus*, id eſt, qui modum ventis præſcribit, quantum ipſis ſæuire liceat: ſunt enim miniſtri eius & ſuæ voluntatis executores in hominum commodum ſiue damnum. Vnde & ventis Deus imperat, quemadmodum ſuo exemplo docuit Chriſtus, ſedans & ſtatim tranquillans turbatum ventis mare, & eos coercens *Matthæ. 18.* Et eodem cap. Iob: *Quando ſcilicet ponebat pluuiis legem, ne frequētiores, aut denſiores, quam oportet, decidant, & viam monſtabat procellis ſonantibus, qua ire, quid proſternere illis liceat, quid non*, vt D. Oſiander ibidem loquitur. Et Aggæi 2. ait Deus: *Percuſſi vos carbunculo & rubigine & grandine omne opus manuum veſtrarum: nec*
5 *tamen fuit ex vobis qui ad me reuerteretur dicit Dominus.* Grandinem procreari Phyſici ſcribunt, quando è terra ſubleuantur vapores humidi, & Solis calore in aeris medium, vbi nubes hærent, attracti ab aeris frigore in nubes coguntur condenſanturque, quibus à Solis calore diſſolutis, gignitur vel pluuia vel grādo tempore æſtiuo. Pluuia decidit, niſi rurſus ex aeris frigore coaleſcant guttæ: grando autem, vbi eo modo illæ concreſcunt
6 dureſcuntque. Theophraſtus Paracelſus *de Maleficis cap. 4.* ſcribit: Diabolum tempeſtates naturali etiam motu facere poſſe, Verba eius ſunt: *Quemadmodum videmus in terris varias ab hominibus artes inueniri, meteoricis generationibus non abſimiles: Nempe*

vt

vt cœleſtes generationes fiũt in cœlo, ſic in terra quoque naturaliter meteorica quædam opera contingunt, & quidem per mineralia. Vt ſi ſalpetra cum aluminoſa ſubſtantia miſceatur in magna quantitate, & ſuper terram accendatur, priuſquam integre præparata ſint: tum mixtum hoc in fumum aſſurgit ad mediam ferme regionem aeris, nubem in illo generans, quæ per ſe poſtmodum reſoluitur in guttas aqueas & meram pluuiam. Simili modo non impoſſibile fuerit cacodæmoni, materiam mineralium in montium cauernis locisque ſecretioribus congregare, & ibidem arte Vulcanica intempeſtatum molitiones fabricari, quæ deinceps in turbines atque procellas erumpunt naturaliter. Et artes iſtæ plurimum admirandæ ſunt, hominibuſque non vſque adeo notæ, ſed tamen naturales: quarum operationibus è ſpecu nonnunquam videre licet ventorum erumpentium tantos impetus eo loco ſe conferentes, ad quẽ ex pacto licitati ſunt, vt valde mirum ſit videntibus. Quando igitur ſimile quid contigerit, exiſtimandũ eſt, cacodæmones artibus ſubtiliſſimis humanam experientiam excellentibus vſos fuiſſe. Sed obiicit aliquis: 7
Si Deus eſt cauſa efficiens tempeſtatum, & procellarum, quare Diabolo, & Veneficis & Lamiis hæc adſcribuntur? Qui fit quod Conſtantinus, Conſtantius & Iulianus Imperatores pœnam maleficis propterea decreuerint? l. 6. *Multi magicis artibus vſi, elementa turbare, vitam inſontium labefactare non dubitant, & manibus accitis audent ventilare, vt quiſq; ſuos conficiat malis artibus inimicos, hos quoniam naturæ peregrini ſunt, feralis peſtis abſumat.* Et l. 4. *Nullis vero criminationibus implicãda ſunt remedia, humanis quæſita corporibus, aut in agreſtib. locis innocẽter adhibita ſuffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ventis grandiniſque lapidatione quaterentur.* Magis mihi certe placet Pauli Grillandi Iuriſcõſulti ſententia *de Sortilegiis quæſt. 6. c. 17.* vbi ait: *Poſt hæc quæro an iſti malefici & Magi poſſint eorum arte & dæmonum ſuffragio inducere pluuias, grandines, fulgura, aut magna tonitrua, & etiam an poſſint, quando illa venerint, remouere, & facere, vt ceſſent, & videtur dicendum quod nõ, quia ea quæ de cœlo veniunt, & ad nos deſcendunt, diuina diſpoſi-* 8

tione

tione proueniunt à corporib. cœlestibus vel ab aere, mediante ordine quo
dam naturali dictorum corporum , & illorum coniunctionum, secun-
dum quod clare demonstrant Astrologi. Tamen dicas, quod isti possunt
dæmonis industria inducere grandines & fulgura & è conuerso sic irru-
entia remouere. Et ratio est, quia dæmones possunt elementa concutere,
& inducere ventos, & pluuias, fulgura & grandines inducere, prout di-
9 *cit textus in l. 6. & 4. C. de Malefic.* Hactenus Grillandus. Ad has
obiectiones respondeo; Firmam ac indubitatam esse iuris diui-
ni regulam, quam nullus sanæ mentis homo infringere potest,
Diabolum eiusque asseclas absque voluntate Dei prorsus nihil
efficere vel in actum deducere , permittente autem Domino
facilime celerrimeque omnia mala perpetrare posse. Cuius rei
sufficiens testis est Iobi historia *cap. 1.* ibi: *Dixit ergo Dominus ad*
Satan: Ecce vniuersa quæ habet in manu tua sunt, tantum in eum non
extendas manum tuam, id est, ipsius personæ nolo vt aliquid mali
inferas, familiam autẽ & facultates eius permitto tibi, vt affligas
10 corporaliter, quantum potes, & voles. D. Osiander *ibidem*, vbi
ait: *Ergo Satan ne facultatibus nostris damnum dare potest, nisi id Deus*
permiserit, & habent tentationes & afflictiones suos terminos, quos
transilire Satanæ non licet. Deus autem aduersa suis immittit, non vt
11 *perdat, sed vt eorum fidem probet.* Et eleganter asserit Tertullianus
in lib. De fuga in persecutione: *Nec*, inquiens, *in porcorum gre-*
gem diaboli legio habuit potestatem, nisi cum à Deo impetrasset, tantum
12 *abest, vt in oues Dei habeat.* Nactus vero à Deo potestatem in cor-
pus & bona hominis plane tragice omnia peragit, prout histo-
riæ omnium temporum declarant, pluit igne cœlitus, quo oues
Iob consumit: procellas impetuosissimas commouet , quibus
conuulsam ab imis sedibus domum diffringit ac diruit, & libe-
13 ros opprimit. Præcipua est enim Dæmonum in aere potentia,
in quo circumuolitant & versantur. Hoc eis dominium tribuit
Paulus, cum diabolum τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος vocat. Cum
14 Brenno Duce Galli Asiam peruagati ad templum Delphicum
diripi-

diripiendum accederent, & incolarum alii hoſtium metu diffugerent, deſerta ſtatione, alii propugnaturi ſedes ſuas & prohibituri direptionem templi quærerent, quid facto opus eſſet in tanta trepidatione tamque ſubita hoſtium irruptione: reſpondit Oraculum, ſe defenſurũ templum ſuum. Itaque dũ accedunt Galli mox terra continuis quaſſata motibus ea parte maxime, qua Gallorum exercitus conſiſtebat, contremiſcit adeo, vt & dehiſceret alibi ac ſubſideret in profundas voragines, plurimos abſorbens, alibi in editos aſſurgeret tumulos, tonitrua percrepant frequentiſſima, fulgetra coruſcant continua, maxima multitudo de cœlo tacta aut flammis vſtulata perit. Noctu ſæuiſſima hyems ingruit, nix denſa caſtra operit, lapides ex diſiectis ædificiis, turbinibus violentis in ſublime euecti, rurſuſque præcipitati deorſum improuidos conterunt, ingentia fragmina à Parnaſſo abſciſſa deuolutaque rapidiſſimo curſu non ſingulos binoſue, ſed plures, prout multi in vicinia ſimul excubabant, obruuut, *Peucerus de Diuination. folio. 33.* Quod 15
ad allegatam l. 6. attinet, ſciendum eſt, Legem illam loqui ex vulgari hominum ſententia, & Magorum opinione, qui à Satana ita ſunt perſuaſi, quod artibus ſuis turbare elementa poſſint. Sic enim verba legis ſonant: *Multi magicis artibus vſi elemẽta turbare non dubitant*, id eſt, certo ſibi perſuadent ſe hoc efficere poſſe. At inſtas primo: *Si elementa turbare non poſſunt, quare eos igitur lex capitaliter punit?* Reſpondeo, Lex capitaliter eos punit, propterea quod ſe totas Diabolo manciparunt, ita in Satanæ ſpiritu immerſi, vt nihil cum ſuo hero Satana quam mortalium perniciem cogitent & machinentur: prout ſonãt verba textus: *Et manibus accitis audent ventilare, vt quiſque ſuos conficiat malis artibus inimicos.* At inſtas denuo: *Imo lex quarta, eodem titulo, C. de Maleficis expreſſe dicit eos poſſe tẽpeſtates remouere, & id efficere ne ſegetibus officiant. Si itaq; deſtruere maleficium poſſunt, ergo & inducere, prout & Bartolus & Grillandus quoque ſtatuerunt.* Reſpondeo: Hæc 16

lex quarta à Leone Imperatore *Nouel. 65.* non tantum emendata ſed prorſus antiquata eſt, nominãs ibi hoc totum maleficorum miniſterium *imposturam & fallaciam.* Admiratione itaque dignum Bartolum, Grillandum & Bodinum Iuriſconſultos alias magnæ autoritatis hæc nõ obſeruaſſe. Sed obiicis tertio: *Ergo fruſtra quoque leges duodecim tabul. pœnam ſtatuerunt con-*
17 *tra eos qui fruges excantarunt, ſi illi hoc præſtare non poſſunt?* Reſpondeo: Si legiſlatores duodecim tabul. cognitionem religionis Chriſtianæ habuiſſent, hanc certe legem non tuliſſent, quã ex
18 libris veterum Poetarũ conſcripſerunt. Hinc Iacob. Spiegel. ibidem: *Incredibile dictu eſt*, inquiens, *quam variis ſuperſtitionibus hoc etiam tempore ruſtici ſecundum eorum incredulitatem vexentur à Satana, vt putent alias lac ademptum, alias fœtum, alias ſegetes, & vniuerſam agriculturæ rationem, non ad benedictionem Dei, in vera*
19 *fide, ſed ad meras præſtigias referunt.* Recte Seneca: *Rudis hæc credebat antiquitas, & attrahi nubes cantibus & repelli, quorum nihil poſſe fieri, iam eſt palam, vt huius rei cauſa nullius philoſophi ſchola ſit*
20 *adeunda.* Vera autem carmina & Veneficia quibus ſegetes pelliceuntur, atque in agrum transferuntur, docet Caius Furnius: qui è ſeruitute liberatus, cum in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quã ex ampliſſimis vicinitas, in inuidia erat magna ceu fruges alienas pelliceret maleficiis. Quamobrem à Sp. Albino accuſatus, cum in ſuffragium tribus oporteret ire, inſtrumentum ruſticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validam & bene veſtitam, ferramenta egregie facta, graues ligones, vomeres ponderoſos, boues ſaturos, poſtea dixit: *Maleficia mea Quirites hæc ſunt: nec poſſum vobis oſtendere, aut in forum adducere lucubrationes, vigiliaſque & ſudores.* Hic omnium ſententiis teſte Liuio tandem abſolutus fuit. At inſtas quarto: *Tu tamen ipſemet ſuperius cap. 7. de Venefic. ſcripſiſti Veneficas poſſe ſegetes ſuis Veneficiis perdere. Et iam contrarium aſſeris: Nec Magos, Veneficas, multo minus Lamias poſſe tempeſtates excitare.*

Re-

Respondeo: Verum est, scripsi Veneficas posse tempestates & grandines segetibus ac vineis perniciosas excitare, sed addidi: *Diabolo reuera expediente ea quæ moliuntur*. Nam quando Dæmoni grandines ciendi potestatem facit Deus, tum Maleficas instruit, vt quandoq; silices post tergum in occidentē versus proiiciant, aliquando vt arenam aquæ torrentis in aerem coniiciant, plerunq; scopas in aquam intingant, cœlumq; versus spargant, vel fossula facta & lotio infuso, vel aqua digitum moueant: subinde in olla porcorum pilos bulliant, nonnunquam trabes vel ligna in ripa transuerse collocent, & alia id genus deliramenta efficiant: atq; vt arctius eas Satan illaqueet, diem & horā sibi dictis rationibus notas præfigit. Cum vero hę successum vident, magis confirmantur, quasi euentus hic subsequatur ipsarum operationem. Hoc modo à Diabolo illuduntur Maleficæ quasi ipsarum existat opus, quod Deo assentiente ipsum effecit dæmonium. Eleganter Iulius Scaliger li. 16. de Subtil. exer. 349. 21 22

Autor fascini est malus Dæmon, nō vt hominem faciat potentiorem, sed vt ipsum deciperet credulitate, atque socium haberet tum impietatis, tum æterni exitii. Ipse igitur agit Dæmon: stultus ille ac vecors, putat suis se vocibus agere. Nec enim statuendum vesanarum muliercularum actioni obedire elementa, & ad harum nutum, institutam à Deo naturalium rerum seriem impediri vel euerti, quod haud dubie contingeret, si harum arbitrio tempestates, pluuiæ, grandines & fulmina inseruirent, vt quandocunque & quomodo hæ iubeant eam sequantur: Et sic diuina potentia ab humana voluntate superaretur, tanquam in seruitutem redacta, *vt pulchre docet Hippocrates*. Sane si Magi, 23
Veneficæ vel Lamiæ hoc quod fatentur præstare possent, vix in generis humani sustentationem frumenta superessent, imo nihil

 hil

hil in rerum natura incorruptum permaneret: non opus quoque esset tanto apparatu bellico, tot militum caterua, tot equitum catafractorum turba, vnica vetula hic omnipotentiam suam ostendet, quæ etiam contra perpetuum Christiani nominis hostem Turcam esset ablegando, vt à subsidii onere Germania
24 semel liberetur. At obiicis vltimo. *Diabolus docet eas istam artem, quid ergo impediet, quò minus ea, quæ perceperunt, quorumque artem nouerunt, in actũ deducere & iis vti queant.* Respondeo. Non nego Diabolum Magos & Veneficas instruere in arte Magica & sortilegiis, quibus sæpe homines & iumẽta interficiunt, aut alias damna inferunt: Sed hoc non concedo eas tempestates & tonitrua excitare posse: interueniunt quidem, sed horum nihil efficere possunt. Alia est enim proprietas dæmonis Dei spiritus ministratorii, alia terrestris hominis. Ille quidem vt spiritus in hominem se insinuare, eumque agitare potest, vnde *dæmoniacus*, vel *à dæmone obsessus* dicitur homo: nequit tamen in dæmonem spiritum se vicissim ingerere homo terrestris, vt inde similiter nomen mutuetur, opereturque, *vt VVierus de Lamiis libro 3. capite 16. scripsit.* Sed audiamus Theologorum & aliorum de
25 hac quæstione iudicia & testimonia. D. Heerbrandus *in disputatione sua de Magia Thesi 46. cum aliquot sequentibus* sic scribit: *Cum diabolus potestas aeris dicatur & sit, adeoque princeps huius mundi, Deo permittente, turbare aerem atq; inficere potest, tempestates ciere. Cumq; iam instare tempus videt, deuinctos sibi & coniuratos suos admonet Magos vel Sagas, vt illi carmina sua expediant, hæ vero herbulas quasdam certas coquant, ollulamque euertant. Cumque sequatur effectus, grando & aliæ tempestates illi suis incantationibus, murmure & herbularum coctione, tempestates se excitasse credunt, & sibi persuadent. Quæ cum causas in rerum natura & verbo DEI nullas habeant, superstitiosa, vana, impia adeoque sacrilega esse sciendum est.* D. Theodorus Beza in
26 explicat. cap. 1. in Iobum vers. 16. *Cæterum ostendit etiam hic locus impuros illos Spiritus non temere ab Apostolo vocari aeris principes, sicuti su-*

uti suum illum Iouem horum dæmonum principem Græci & Latini multis propterea epithetis cognominarunt, νεφεληγερέτην, ἐρίγδουπον, *fulguratorem, tonantem vocantes: qui tamen vel minimum quiddam in cælo vel in terra mouere, nisi Deo concedente non possint: sed Dominum quidem illorum opera quoties ipsi libuit in huiusmodi excitandis tempestatibus uti, ipsos vero donec in abyssum mittantur, in aere & aliis mundi partibus versantes, & nulla re magis quam omni rerum confusione, & hominum præsertim exitio gaudentes, adde etiam omnium naturalium causarum, ad excitandas omnes eius generis impressiones requisitarum summe peritos, quam facilime & quam libentissime Deo concedenti vel etiam imperanti suam in his rebus operam præstare constat, sagarum etiam & Magorum omnis generis adhibito interuentu.* Et hanc quæstionem dudum quoque decidit Concilium 27
Bracarense in Lusitania, circa Annum Christi DCXX. vbi eiusmodi fecit decretũ: *Si quis credit, quod aliquas immundas creaturas Diabolus fecerit, & tonitrua & fulgura & tempestates & siccitates diabolus sua athoritate facit, sicut Priscillia. dixit, Anathema sit.* Ioan.
Bodinus *lib. 2. de Dæmon. c.* 8. scribit: *Quanquam Sagæ ac potius Sa-* 28
tanas ipsis postulantibus, & Deo permittẽte fruges interdum perdit, sed neq; omnes neq; omnium. Vlricus Molitor de Lamiis c. 7. Sig. *Quo-* 29
modo igitur Maleficæ mulieres credunt & asserunt, se procreare tempestates. VI. Ipsæ duntaxat pro earundum stultitia, se talia facere credũt: & tamen sua credulitate decipiuntur. Sig. Vt quo? VI. Nam cum diabolus ex motu elementorum cognoscit mutationem aeris, & tempestates fieri debere: quas tamen ipse diabolus facilius & citius quam homo præscire poterit: vel dum diuina permissione aliqua plaga, & peccatorum correctio super terram iusto Dei iudicio cadere debet: cuius correctionis ipse executor est, tunc harum mulierculcularum mentes agitat, variisque imbuit imaginibus & suggestione multiplici quasi ob inuidiam in proximũ, vel ad vindictã aduersus inimicũ, sint aerẽ turbaturæ, tẽpestates excitaturæ, & prouocaturæ grandines. D. Biermannus in disputat. 30
De Magicis actionib. Thesi. 49. *Tempestates, grandines, fulgura, to-*

nitrua certum est virtute cæli & elementorum excitari. Est tamen quod Dæmones nonnunquam (Dei permissu) *materiæ motum promoueant, ac dirigãt, disgregatas exhalationes cogant & ita componant, vt sæuissima ingrauescat tempestas: quam ipsam etiam detorquent in exitium hominum & iumentorum, deturbationem ædificiorum, calamitatem agrorum. Est etiam* ꝙ *nulla suppetente vaporũ copia aeris confractu fragorem, ccmpulsuque nimbos concitent. An enim nobilissimum aerem turbare & per vim agitare integrum non esset his, quibus grauissima corpora in altum subducere, & per aerem impetu auferre non est operosum?* Hinc non videtur præter omnem fidem esse, quod de Lappis & Finnis memoratur, qui ventos secundos pretio vendant nautis. Quorum in obsequio cum sint Dæmones (maxima enim est in septentrionalibus barbaries & idolomania) si res ad superstitionem confirmandam faciat, ipsi aerem haud difficulter à puppi impulerint. Atq; adeo, cum præuident & signis prænotant Dæmones, quid possit natura, aut suis ipsorũ viribus in aere geri: interpellant Magos, vt hæc illaue parent. Vbi suc-
31 cedit euentus, de suo artificio hi gloriantur. Cæterum vt semel hunc librum & hoc caput finiam, si Christianus tonitrua, grandines, fulmina & tempestates perceperit, hæc non dicet à Diabolo fieri, sed à Deo proficisci, vt cecinit Dauid Psalm. 29.

Erumpens cælo Domini vox clara tonantis
Personat æthereas humentia culmina nubes:
Vires ostentat Domini vox clara tonantis,
Spirat magnificum Domini vox clara tonantis,
Per fringit cedros Domini vox clara tonantis,
E Libano effringit Domini vox clara tonantis,
Flammas diffundit Domini vox clara tonantis,
Et deserta quatit Domini vox clara tonantis.
Omnia dum passim Domini de voce fatiscunt,
Laudibus è templo findunt pia pectora cælos.

FINIS.

FRANCOFORTI,

Ex officina Chalcographica Ioannis Saurii, impensis Nicolai Bassæi.

M. DCI.

LIBER TERTIVS,

QVOMODO CONTRA MAGOS, VENEFICAS, ET Lamias procedatur.

FRANCOFORTI,

M. DCI.

CAPITA LIBRI TERTII.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC D. D. VDALRICO DVCI MEGAPOLITANO, PRINCIPI VETVSTÆ gentis Henetæ, Comiti Suerinensi, Rostochii & Stargardiæ D.D. suo clementissimo.

SI quis Illustrissime & Sapientissime Princeps, vniuersam institutæ gubernationis tuæ rationem ob oculos ponat, videbit is quam rite Cels. T. eam secundum Tria iuris præcepta, quæ velut prima principia & fontes vniuersi iuris sunt, ex quibus omnes aliæ leges positiuæ deriuantur, & ad quas tanquam ad Lydium lapidem, seu Regulam & normam immotam, dirigi & examinari debent, direxerit, ordinarit, & constituerit. Inter quæ cum primum sit, & in se integram quasi de moribus doctrinam complectatur, *Honeste viuere*, in hoc Cels. T. incumbit, vt in toto cursu vitę suæ innocenter, grauiter & sancte viuat, propter quam causam merito hodie multi Imperij Proceres ac Principes, non ad intuendum tantum, sed ad imitandum ac sequendum

dum, præclarum omnis pietatis, iuſtitiæ, grauitatis, prudentiæ, integritatis, fortitudinis ac conſtātiæ exemplum, in Celſ. T. maxime ſibi propoſitum eſſe libenter agnoſcant, ac ſtatuant.

Certe propter has eximias virtutes, & in primis pacis ſtudiū, digna viſa eſt Celſ. T. Diuo Rudolpho II. Cæſari, & omnibus, qui nō ſolum ſuis imperaret, ſed alijs etiā ſapientia, conſilio præiret, & publicus eſſet inferioris circuli Saxonici ὑπερασπιστὴς pacis, concordiæque cuſtos. Præclara ſane & magna res virtus eſt, quæ in amorem ſui tacita commendatione, optimos quoſque rapit, & auctoribus ſuis, cum alia ornamenta, tum autoritatem accumulare ſolet. Deinde ſecundum iuris fundamentū quod ſpectat, *Alterum non lædere*, hoc efficit Celſ. T. vt omnis violentia legitimis compeſcatur remedijs, facinora debito puniantur modo, iniuriæ reprimantur, atq; tota prouincia malis purgetur hominibus.

Ad tertium accedo; *vt quiſque quod ſuum eſt conſequi poßit*, qui finis eſt iuſtitiæ, etiam hoc ſanctiſſimum iuris præceptum Celſ. T. religioſe obſeruat. Nam Conſiſtorio prouinciali Celſ. T. non

ſolum ipſa præeſt, vbi ius omnibus abſque reſpectu perſonarum, magna cum grauitate pro veritate dicit: ſed & omne reliquum tempus, rebus ſacris, deliberationibus ſerijs, mandatis & decretis tribuit, eo curas omnes, cogitationes & meditationes defigens, vt ſubditis *Suum* tribuatur. Inueniuntur multi, quos natura etiam egregie ad humanitatem flexiſſe videtur: ſed cum illi ad Rẽpublicam accedunt, cum tantam negotiorum molem vident, moleſtia, tædioque affecti, ea vel prorſus abijciunt, vel certe languidius & remiſſius curant; Alios cõuiuia, alios venationes ab intentione ſtudioq; auocant, ſed Celſ. T. in tractandis negotijs, audiendis libellis ſupplicibus nunquam defatigatur. Quid de reliquis Celſ. T. virtutibus heroicis dicam? Summa humanitate & ſuauitate in colloquijs, ſingulari elegãtia in moribus, toto denique corporis habitu, & vultus venuſtate & maieſtate: quæ omnia docent, Celſ. T. non tam ad clementiam inſtitutam, quam factã, non imbutam, ſed natam eſſe. Hę igitur maximæ & clariſſimę Celſ. T. virtutes, ingentia quoque in me à Celſ. T. collata beneficia, & quia priores duos li-

os libros, de Magis, Veneficis & Lamijs sereniſſimo Daniæ Regi Chriſtiano IIII. nepoti Celſ. T. dedicaui, impulerunt, vt hunc proceſſum criminalē, quē in Academia Celſ. T. publice prælegi, Cel. T. nominatim aſſcriberē atq; dicarem. Quare Princeps Illuſtriſſime, pro tuo erga iuris prudētiam perpetuo ſtudio, & beneuolentia in Iuriſcōſultos ſingulari, hunc meum laborem T. Celſ. dicatum, clementer accipe, meque ſolita clementia porro etiam proſequi non dedignare. Deus Opt. Max. per quem Reges & Principes regnant, Celſitudinem T. ad ſui nominis gloriam, Eccleſiæ ac Reipublicæ ſalutem, diu conſeruet.

Celſitud. Tuæ
obſequentiſſimus
Ioannes Georgius Gōdelman.

CAN-

CANDIDO LECTORI IOANnes Georgius Gödelman D.S.D.

MVlti hodie imperiti Iudices & Scabini Germaniæ magis ex præscripto Ioannis Bodini I C. Galli, & opinione propria, quam ex legibus, & constitutionibus criminalibus Carolinis, in hoc delicti genere procedunt, & sine vllo discrimine, & legitimis præcedentibus indiciis, ex consuetudine quadam magis inueterata dementatas anus flammis horrendis obiiciunt, & hac ratione conscientias eorum lædunt, se suosque in vitæ & bonorum periculum cõiiciunt. Vt enim quondam, quum Ethnici *adhuc grassarentur in* Chri*stianos, si quis accusabatur fidei in Christum, vulgus vociferabatur* ad Leonẽ: *ita his temporibus si quæ muliercula, quamuis honestæ, insimulentur tantum incantationis aut Veneficii, clamare solent* Ad ignem. *Quapropter cum aliquoties Auditores mei post habitam disputationem de Magis, Veneficis & Lamiis Anno 1584. in hac Academia Vrbis Rosārum, & remotæ quædam Germaniæ Ciuitates, prout ex adiuncta videbis epistola, petierint, vt in eorum gratiam in hoc delicti genere, processum ordinarium, quem in intricata hac materia tuto sequi possent, conscriberem: Collegi tandem post reditum meum ex Liuonia & Polonia, ad labores Academicos quædam, reiectis somniis, & absurdis, nec in iure fundatis opinionibus quorundam, ex ipsis fontibus legum & constitutionum Criminalium Caroli V. Imperatoris, & Ordinum Imperii, ad quas religiose obseruandas Iudices in toto Romano Imperio peculiari iureiurando astrinxerunt, c. 3. constitut. Carolinæ. Tuum erit candide lector, hoc meum studium, quod ad inquirendam veritatem confertur, boni consulere, & tuo amore & beneuolentia me meosque complecti.*

Copia

Copia

Eines fürnehmen vnnd gelahrten Herrn in Westphalen / im Namen vnd von wegen der Statt N. Schreiben / an Johann Georg Gödelmann der Rechten Doctoren / ꝛc. Sub dato N. den 6. Maii, Anno 87.

MEin freundtlichen Dienst zuvor / Ehrnvester / Hochgelahrter günstiger guter Freundt / jhr werdet ohn Zweiffel vor dieser Zeit vernommen haben / welcher Gestalt meine Herrn Burgermeister vnnd Raht dieser Statt / vor zweyen vnnd jnnerhalb Jars / mit dem beschwerlichen Justitzwerck gegen die Hexen vnnd Zauberinnen bemühet gewesen / vnd noch seyn. Als nun aber in solchen Processen / meine Herrn deß Rahts auff der eingezogenen / in vnd ausserhalb Pein gethane / vnd mit dem Todt bestetigte confession vnd Besage (in Ansehung / daß die Zauberey inter crimina excepta erzehlet / vnnd difficilimæ probationis sey / darüber man wenig andere indicia haben mag) gegen andere mit gefänglicher Einziehung / vnnd ferner auff jhrer Verleugnung zu peinlicher Frage verfahren / Sonderlich da solche Be-

sage geheuffet / vnd eine nicht allein von einer oder zweyen Hexen / sondern auch mehrern vor eine Zäuberschen beschuldigt vnd angegeben / Auch die besagte Person also argwönig / daß man sich der besagten Missethat zu jr versehen mögen: Die verdächtige Person auch altem herkommen nach / zu förderst ein theil an Händen vnnd Füssen gebunden / ein theil auch vngebunden / auffs Wasser setzen lassen / vnnd sich befunden / daß solche verdächtige Person oben geschwimmet / vnnd wie viel sie sich darumb bemühet / nicht zu Grunde gehen können. Da doch nach dem Lauff der Natur Omne graue feratur deorsum, auch da vnschuldige Personen gleicher Gestalt auffs Wasser gebracht / wie dann mehr dann an einem Ort darzu vnschuldige gekaufft / alsbaldt auch in Gegenwart der Hexen / zu Grunde gangen: Wirdt jetzo von etlichen eingezogener Verwandten vnd Freunden / solch Justitzwerck vnnd Proceß controuertieret, in Zweyung gezogen / vnnd vorgegeben / Als sol solche der eingezogenen Hexen Besage / da gleich zwo vnnd mehr auff ein andere / die jhnen dennoch mit Namen / oder sonsten einiger dergleichen Anzeig nicht vorgehalten werden / zustimmen / indicium ad torturam sufficiens sine aliis indiciis nicht gebären. Item es sol solche Besage kein Beweißthumb ersetzen / vngeachtet dieselb inn vnd ausserhalb Pein beschehen / darbey auch die Hexen an dem

dem peinlichen Gerichte vnnd biß zum Todte verblieben/ Auch etlich mal mit den besagten confrontiert. wofern nicht auff solche Besage jhnen/ den sagenden Personen nachmalige Pein angeleget / vnnd damit solche Besage erhalten hetten. So lassen sich auch etliche bedüncken/ als sol das baden den Rechten zuwider seyn/ dieweil darinn / vnnd sonderlich dem Geistlichen Rechten/ purgationes vulgares per ferrum candens, aquam feruidam ac frigidam verbotten / wiewol meine Herrn deß Raths auß außgedeuten Baden oder Schwemmen kein indicium genommen / allein daß die schüldigen dardurch etwas leichter zur Bekänntniß bewogen / So scheinet auch nicht geringer Vnderscheidt zu seyn zwischen der purgation, quæ per aquam frigidam fiebat, vnnd in den Canonibus verbotten ist / vnd diesem Baden. Sintemal daselbst der vnschuldig seyn wolte / oben auff dem Wasser contra naturæ ordinem schwemmen mußte / vti purgationem per aquam frigidam, describit Panormitanus, *in capitul. sententiam in fine, ne Clerici vel Monachi.* In diesem Fall aber gegen dem natürlichen Lauff die schüldige oben schwemmen / vnnd nicht mergiert werden können/ vnnd Gott damit als ein Anzeyg vber Menschlichen Verstandt die Schuldigkeit andeutet. Wie auch bey dem Todtschlage geschicht / Vbi corpus mortuum, coram homicida sanguinem mittere sæpius compertum,

& pro sufficienti indicio ad torturam, iam dudum receptum est. Item / es solden sagenden Personen nicht geglaubet werden / da sie bekennen vnnd anzeigen / daß sie diese oder jene Personen auff jhren Teuffelischen Täntzen vnd Zusammenkünfften gesehen hetten / dann es solten solche Täntze vnnd Zusammenkünffte nicht reuera geschehen / Sondern dieselben vom Teuffel den Hexen eingebildet werden / nur Träume vnd Phantasey seyn / vnnd da gleich die Täntze vnnd Gesellschafft von den Hexen gehalten würden / so könnte doch der Teuffel ein vnschuldige Person auff solchen Täntzen repræsentieren. Derowegen wieder niemandts auff solche Besage in Recht zuverfahren seyn soll. Wann nun jhr in der Hohen Schul zu Rostock auch vor etlichen Jahren von den Hexen disputirt, vnd ohne Zweiffel hierinn viel in dieser intricata materia gelesen vnnd erfahren: Ist eines Erbarn Rahts an euch freundtlichs Gesinnen vnnd Begeren / weil jhr zuvor trewlich Consulendo in andern vnderschiedlichen Casibus dieser guten Statt gedienet / jhr wöllet vnbeschwert / vnnd mit Hindansetzung ewrer obligenden Geschäfften / auff alle obberührte Puncten / ewer Rähtlich Bedencken / vnnd wie man wieder solche Hexen vnnd Zauberschen de iure vnverweißlich procedieren: Auch ob man durchauß in allen deß Frantzösichen Rechtsgelahrten D. Ioannis Bodini

dini Meynung in seinem Buch *de Dæmonomania* folgen kan / außführlich vnnd nach der lenge zuschicken. Daß solche Mühe vnnd Arbeyt danckbarlich erstattet werde/wil ich mir hinwiederumb angelegen seyn lassen. Hiemit in Schutz deß Allerhöchsten befohlen. Datum N. den 6. Maii, Anno 86.

Copia
D. Johan Georg Gödelmans/gegebener Antwort/auff N. in Westphaln Schreiben/rc.

ERnhaffter Wolgelahrter günstiger Herr vnd Freundt/E. G. Schreiben im Namen vnd von wegen eines Erbarn Raths daselbst/hab ich von dem Westphalischen Botten wol empfangen/vnd wolte dasselbige/wie von mir begeret wirt/gerne etwas weitleüfftiger der Sachen Notturfft nach/mit allen Vmbständen/in angeregter Malefitz Sachen beantworten. Weil ich aber diese Woche noch/mit Verleyhung Göttlicher hülff verreisen muß/hab ich ietzo nur kürtzlich/mein einfältig Bedencken der Warheit vnnd den Rechten gemeß/auff E. G. Schreiben/bey Zeygern zuschicken wöllen. Mit Erbietung/wo fern ich mit Göttlicher Hülffe/frisch vnd gesundt/widerumb zu den meinen anlangen würde/daß als dann ein außführlicher Tractat/was für ein Proceß mit den Zauberin zuhalten/wie vnd welcher gestalt sie auff jhre Bekanntniß zu verurtheylen/einem Erbarn Rath daselbst zukommen soll.

So viel die erste Frag betrifft/Ob nemlich ein Oberkeit/auff der eingezogenen Hexen vnd Zauberiñen in vnd ausserhalb der Pein/gethane Confession, die von jhnen besagte Person gefänglich einziehen/vnd ferner auff derselben verleugnung peinlich fragen könne. Hierauff kan ich E. G. nicht fürenthalten/daß die allgemeine beschriebene Rechten/vnd sonderlich weiland Keyser Carls deß V. peinliche Halßgerichts Ordnung/darnach sich ein jeder Richter/gleich als nach einer Richtschnur in peinlichen Sachen verhalten muß/nach innhalt deß 6. Articuls/vermögen: Daß niemand gefänglich eingezogen werden kan/es seye dann derselbe einer Vbelthat durch gemeinen Leumuth berüchtiget/oder andere glaubwirdige Anzeigung oder Verdacht vorhanden. Item im 218. Articul: Es sollen auch die Obrigkeit keinen ohn vorgehend Berüchtig

rüchtig / bösen Leumut / vnd andere genugsame Anzeigung angreiffen vnd ins Gefängniß legen / wie dann in solchem Angrieff / etwa durch die Obrigkeit geschwindiglich vnd vnbedächtiglich gehandlet wird / dardurch der Angegriffen an seinen Ehren Nachtheil erleidet.

Sine legitimis enim indiciis, fide dignis suspicionibus & diffamatione, ad capturam Iudex procedere non potest, *secundum Angelum Aretinum, in Tractatu Maleficiorum, in verbo: Fama publica.* Imo *secundum Marianum Socinum in tract. de citat. in 2. act. princ. n. 24. quæst.* etiam plene de delicto constare debet ante capturam. Est enim incarceratio species torturæ, & mortuus in carcere dicitur mortuus in cruciatu, *iuxta Bald. in l. 2. C. de Epis. aud. Sichardus magnus ille quondam Germanorum IC. in l. 2. C. de act. & obligat.* Ideoq; in Legibus nostris appellatur mala mansio. *l. 7. D. depos.* propter squalorem, frigus, tenebras, inediam, solitudinem & tētationes assiduas. *VVesen. cons. 44.* Et quod Iudex in caussis criminalibus indistincte non possit à captura incipere indiciis nō præcedētibus, tenet Mynsi. *Obseru. cent. 5. obs. 69.* vbi ait, *Sanior tamen, magis pia & crebrius recepta est eorum sententia, qui incarcerationem siue capturam tum demum in criminalibus admittunt, quando prius habita est informatio.* Idem tradidit Lancellot. *de officio Prætoris in caus. crim. de captura. n. 2.* vbi ait: *Captura regulariter nō fit in criminalib. nisi præcedant indicia, etiā in crimine læsæ Maiestatis.*

Auß diesen angezogenen Rechtsgründen / ist zuersehen / wie wiederrechtlich / freuentlich vnd Tyranisch / die jenige Richter handlen / welche offtermals vnschuldige Frauwen / oder andere Personen / nur von wegen einer boßhafftigen Vettel / oder leichtfertigen Gesellē / falschē Wahn vñ Verleumbdung / nach altem Mißgebrauch / in so schendliche grawsame böse Thürn / welche billich nicht Menschen Gefängniß / sondern deß Teuffels Marterbäncke möchten genennet werden hinab werffen / da liegen die elende blöde Weiber im finstern / da der Engel der finsterniß lieber vnd mächtiger ist / dann anderswo / machet sie jhm da mit schrecken mehr vnderthenig vnnd

zu ey-

zu eygen/dann sie zuvor waren/ oder daß sie sich im Kercker(welches die Obrigkeit bey dem allerhöchsten Richter zu verantworten hat) selbst entleiben. Ja beredet vnnd bedräwet in so einsamer Finsterniß auch offt die/ so keine Hexen seynd/ keine Gemeinschafft je mit jhnen gehabt/daß sie seine Genossen werden: Nach dem Teuffel kompt der Hencker mit seinem grewlichen Folterzeug darzu. Welch Weib/ wann sie das für Augen siehet/solte nicht darob erschrecken / dermassen / daß sie nicht allein das bekennte / was sie wüste/ oder meynte daß sie begangen hette/sondern auch das jhr nie in Sinn kommen were zu thun? Auff solche gezwungene/ falsche / nichtige Vrgicht/werden sie dann verortheilt vnd hingerichtet / vnd wöllen lieber sterben/ dann in solchem Gefängniß / welche nicht ein Straff / sonder Custodia seyn solte/vom Teuffel vnd Hencker so grewlich gepeiniget werden.

Es haben die Römische Keyser Gratianus, Valent. vnd Theodosius löblich vnd wol verordnet / *in l.5. C. de custodia reorum*, daß die Gefangene / woferrn sie der Missethat halben vberzeuget/ schleunig hingerichtet / die vnschuldigen] aber mit langwerender Gefängniß nicht sollen gemartert werden / Impp. verba sunt: *De his quos tenet carcer inclusos, id aperta definitione sancimus, vt aut cõuictos velox pœna subducat, aut liberandos custodia diuturna non maceret.* Vber das so hat auch der Keyser Iustinianus *in Authentica Hodie, C. eod. titu.* bey hoher Straff verbotten / daß man kein Weibsbild ins Gefängniß einiger Missethat halben legen solle.

Verba Imp. sunt: *Sed si crimen grauissimum sit, de quo accusatur mulier, in monasterium vel asceterium mittatur, vel mulieribus tradatur, per quas custodiatur.* Demnach sollen sich die Richter vnd Obrigkeit wol fürsehen/ daß sie nicht leichtlich einem jeden Geschrey/so vnder dem leichtfertigen / wanckelmütigen Herr omnes vmbgehet/ glauben geben / vnd gleich also auff hören sagen zufahren / vnd die so für Zauberinnen außgeschriehen/gefänglich einziehen/ sie haben denn alle Vmbstände gnugsam erfahren/vnd seyn auff eine gewisse Spur kommen / sonst ist das Geschrey (wie auch der weise Heyd Quintilianus

lianus *lib. 5. cap.* 3. vnd 4. sagt) ein falsche vngegründe Red / die auß Boßheit vnd mißgunst jhren anfang gewiñet / vnd durch gern glauben zunimpt vnd gesterckt wirt / welches auch dem aller vnschuldigsten durch List vnnd Trug seiner misgünstigen wiederfahren mag / deñ der Teuffel als ein Lügener vnd Mörder der nur damit vmgeht / daß offtermals die allerfrömbste / stattlichste vnd fürnembste Geschlechter / in den Stätten vnd ausserhalb / mit solchem Laster mögen berüchtiget werden.

Daß auch das bloß neydisch Besagen solcher bösen Weiber nit ein genugsam Anzeigung seye / nicht allein zu der Captur oder gefänglicher einziehung: Sondern auch zu der Tortur vnd peinlicher Frag: welche der Obrigkeit extremum remedium vnd vltimũ refugium ad indagandam veritatẽ ist: solches ist gleichfals in hochgedachter Keyser Carls obberührter Halsgerichts Ordnung im 8. vnd 20. Articul heilsamlich vnd wol versehen / dann vermög derselbẽ / kein Richter jemandt auff blos angeben vnd ohn gewisse vermutung peinlich fragen kan / Sonder es müssen zuvor redliche Anzeigungen der Missethat vorhanden seyn.

Et communis omnium Doctorum sententia est, Nominationem rei in tormẽtis facere tantum indicium ad vlteriorem inquisitionem, & nõ ad torturam, multo minus ad condemnationem, etiam in criminibus exceptis, quale est Veneficium. Iul. Clarus *in Pract. crim. q. 21. nu. 8.* vbi ait: *Sed quid in criminibus exceptis? Respondeo: quod adhuc talis nominatio, alia præsumptione non concurrente, non est sufficiens indicium ad torturam* & Afflict. IC. *Super 1. p. Const. Regni Rubr. 27. num. 34.* scribit, quod viderit per multos sapientes sic fuisse decisum in crimine læsæ Maiestatis. Idem tradit *Iacobus Menochius de Arbit. Iudic. qu. 2. c. 5. casu* 474. *num.* 41. *Laurentius Kirchouius Communium opinionum Cent. 8. Conclusi. 54. Ioannes Sichardus in l. 10. C. de Testi. num. 3. Dionysius Gothofredus in l. fin. C. de Accusat.*

Denn es ein vngewiß / gefehrlich vnd zweiffelhafftig ding vmb

 die

die peinliche Frag ist. Sintemal etliche von Natur so hart vnd listig/ daß sie alle Pein verachten / vnnd die Warheit auff keinerley weiß/ da sie zugleich in stücken solten zerrissen werden / bekennen wöllen/ hergegen aber viel von Natur so weich / zart / blöd (sonderlich das Weiblich Geschlecht welches die Schrifft / ein schwach Werckzeug nennet) daß sie von wegen der grossen Hertzen Angst vnd Marter fälschlich auff sich selbst/ vnd andere vnschüldige Leut bekennen vnd liegen / daran sie etwan die Tag jhres lebens niemals gedacht/ vielweniger vollnbracht/ wie hievon der fürtrefflich Jurist Vlpianus *in l.1.§.23.D.de quæstionibus*, geschrieben.

D. Luther vnd Georg Lauterbeck schreiben von einer Historien/ die zu Metz geschehen. Daselbst ist ein reicher Kauffman gewesen/ in dessen abwesen der Hencker heimlich in sein Hauß kommen/ vnnd sich in den Keller versteckt. Als nun auff den Abendt/ die Fraw ihre Magdt in den Keller schicket Wein zu holẽ/ erwürget sie der Hẽcker. Da die Magdt nicht wieder kompt/ schickt sie die Tochter hernach/ zu sehen wo die Magdt bliebẽ/ der begegnet er ebẽ also. Die Fraw gehet endlich auch hienunder / diese wirt gleicher gestalt vom Bösewicht ermordet. Zu letzt nim̃t er auß dem hause alles Silbergeschirr/ sampt der Baarschafft. Der Kauffmã als er zu Hauß kommen vñ die elende trawrige gelegenheit für Augẽ gesehen / beklaget sich deß für einem Rath/ in beyseyn deß Henckers: dieser gab für/ mañ wüste wol/ wie vneinig der Kauffman mit seiner Frawen gelebet/ derwegen nichts gläublichers/ dann er selbst hette diesen grewlichen Mordt begangen/ vnd spricht ferner: Wofern er solte vnter meine Handt kommen / ich wolte jme diß wol abfragen. Solche red gab Vrsach/ daß der Kauffman alsbald ist eingezogen vnd Torquiret wordẽ/ welchem der Hencker mit der Tortur so hefftig zugesetzt / daß er auß grosser Pein vnd Marter/ bekandt/ er hette diese grewliche mordthat begangen/ vnd ist darauff gerichtet worden: da nun die gantze Welt schläffet / wachet der gerechte Richter auff / vnd kömpt des Henckers Mordt gar wunderlich vnd also an den Tag/ daß er einem Jüden

einen von deß Kauffmans Bechern versetzt / darauff sein Waven gestochen gewesen / welches der Jüd also baldt gekennt / vnd der Obrigkeit offenbaret / die den Ertzmörder auff sein bekandnuß haben hinrichten lassen.

Im Ertzstifft Bremen / im Ampt Tegenhausen hat ein junger reicher Eheman gewohnet / welcher seine Mutter / so noch ein junge Witfraw gewesen / bey sich gehabt / mit derselbigen hat sein Knecht gebulet / wie er sie denn auch beyde darüber betroffen vnd hart gestraffet / auch vor Schande / zeitlicher vnd ewiger Straff gewarnet. Endtlich begibt es sich / daß der Herr auß der Kirchē zu hauß kompt / vnd da er den handel vermercket eilet er nach der Kammer. In dem kompt der Knecht von der Kammer / vnnd wie er den Herren siehet / läufft er nach der Thür / der Herr eylet jhm nach / vnnd hauwet jhm den Hut mit der geissel von dem Kopff / er aber entläufft / vnd begibt sich zwölff Meil von dar in einen Dienst / mitler zeit / spricht deß Knechts Vatter den Herren an / wo sein Sohn geblieben / der Herr erzehlet jhm den gantzen handel vnd sagt / Sein Hut wer zwar vorhanden / jhme aber wer vnbewust wo sein Sohn sich jetzunder auffenthalte. Der Vatter lässet sich an dieser Antwort nicht genügen / sondern schepffet auff jhn ein Argwohn / als wann er seinen Sohn hette vmbgebracht / verklagt jn derowegen bey der Obrigkeit / die läßt denselbigen also baldt gefänglich einziehen / vnd auff seine verlaugnung durch den Scharpffrichter hart peinigen / in der Pein sagt er / er hette jn vmbgebracht / da man in ferner gefragt / wo er den Knecht gelassen / sagt er / Er hette jhn in einen Sack gestecket vnd in die Weeser geworffen. Nach der Pein aber hat er alles wieder verleugnet / biß endtlich / daß er von newem wieder gemartert hat er abermals bekendt vnd bey seiner Aussag geblieben. Als er nun auff der Walstatt / von dem Prediger ermanet worden / er solte die Warheit jetzunder vor aller Welt bekennen / sein gewissen nit beschweren / vnd sagen ob ers gethan hette oder nicht / Nein sagt er / jedoch was hilfft es / ja / ja / Ich habs gethā / darauff ist der vnschüldige Fromme

Mann gerichtet worden / So hat aber Gott der Allmächtige den Knecht hernach wie auch den Vatter grewlich gestraffet.

Im Land zu Holstein / hat der Eheteuffel zwischen zweyen Eheleuten eine solche Feindschafft angericht/daß die Mutter mit jhrem Sohn vnd Tochter bey sich beschlossen / in der folgenden Nacht / den Mann vnd jren Vatter zuerwürgen. Als nun der Vatter solchen handel vermerckt / macht er sich dauon / gehet an den See welcher nicht weit von seinem Hauß gelegen/ daselbst legt er seine Kleider vnd Hut in einen kän/daß man ja nicht anders solte gedencken/ als hette er sich selbst ertrencket/ vñ begibt sich von dar in daß Landt zu Sachsen zu seinen Freunden/Mitlerweil als dieser Mann nicht wider kompt / vnnd seine Kleider an der See gefunden worden/ die täglich Vneinigkeit im Hauß auch bekandt war / machte jhr die Obrigkeit desselben Orts die gedancken / Als wann die Mutter mit dem Sohn vnd Kindern jhn hetten vmbs leben gebracht / wurden darauff eingezogen / vnd bekandten in der Tortur/Sie hetten jhrn Vatter vmbgebracht vnd ins Wasser geworffen. Auff solche jhre bekandtnuß seynd sie gerichtet worden / allein die Tochter hat der Scharpffrichter loß gebetten. Für der Execution haben sie dem Prediger den gantzen handel erzehlt / mit vermeldung daß sie an seinem Todt vnschuldig/baten jhn/er wölle jhr vnschuldt allererst nach jrem Todt offenbaren / dann so es zuuor würde geschehen / befürchteten sie sich/ daß sie wieder möchten gepeiniget werden/dañ sie könten solche Marter nicht außstehen/viel lieber wolten sie sterben/diese beyde Historien erzehlet M. Samuel Meigerius Pastor zu Nortdorp in Holstein/ *De panurgia Lamiarum lib.2.c.12.*

Vber das so hilfft weniger dann nichts zu der besagung/ daß die Zauberin darauff sterben/ vnnd die besagung mit dem Fewer bestercken. Depositio enim rei supplicii tempore neminem onerat. Vlpianus *l.3.§.1.D.ad SC.Syllan.* vbi, *Si quis moriens dixisset, à seruo vim mortis illatam esse sibi, dicendum est non esse credendum Domino, si moriens hoc dixit, nisi potuerit & probari.* Idem tradidit nobilis

& cla-

& clarissimus Saxoniæ I. C. D. Ioac. à Beust, præceptor meus *in l. admonendi 31. D. de iureiurando, fol. mihi 539.* vbi ait: *Sola confessio moribundi non est sufficiens indicium ad torturam, etiamsi* εὐχαριστία *vel iuramento suam confessionem confirmauerit.* Et simul ibi opinionem Hippolyti de Marsiliis, qui scribit, Confessionem hanc indicium facere ad torturam, refutat. Sed hoc latius persequitur Antonius Gomezius *Variar. Resolut. T. 3. c. 13. num. 16.* Vide quoq; Cyrillum Fulgeonium *in Summa Criminali, de confess. §. 2. fol. mihi 73. in num. 4.*

Dann wie gefährlich es sey / auff der Mißthäter Besagung mit dem besagten peinlich zu procedieren / bezeuget solches diese geschicht / welche billich alle Richter für Augen haben sollen.

Ein Mörder ist auff eine Zeit zu einem Schumacher in eine Statt kommen / vnd ein par Schuhe von jhm begeret / Als jhm aber der Schuster die begerten Schuh ohn Geldt nicht geben wöllen / ist der Bößwicht zornig darvon gangen / vnd mit Dräwung gesagt: Er wölle es jm gedencken. Als hernacher derselbige wegen eines Mordts gegriffen / vnnd vnter andern gefragt worden / wer jhm geholffen / hat er auff den Schuster bekandt. Worauff der Schuster alsbaldt gefänglich eingezogen / auch so lang in der Pein gestreckt worden / biß daß er auß Schmertzen bekennen müssen / daß er den angezeygten Mordt hett mit vollnbringen helffen. Hierauff seynd sie beyde zum Todt verurtheilet worden. Der Mörder / damit er seinen gefasten Neidt / ins Werck vollnbrächte / hat auff der Wallstatt den Richter gebeten / Er wolte den Schuster von ersten richten lassen / welches der Richter also gewilliget / Wie nun der Scharpffrichter dem armen vnschuldigen Mann Arm vnd Bein entzwey gestossen / hat der Mörder dem Nachrichter zugeschrieben: Er solte still halten vnd weiter an den Schuster kein Hand anlegen / deñ er were vnschuldig. Als er aber gefragt ward von dem Richter / was er den armen Mann geziehen / vnnd so vbel bey jhm gethan / vnd jhn vnschuldiger weiß also bezüchtiget / vnnd der gestalt martern lassen / hat er lachendt

geantwortet/Er hette jhn einmal vmb ein par Schuh angesprochen/ welches er jhm versagt/dasselbige hab er jhm vergelten müssen.

An solchen vnnd dergleichen Exempeln sollen sich die Obrigkeit denen das Schwerdt befohlen/ spiegeln/ daß sie auff der Missethäter Besagung niemand plötzlich einziehen/ peinlich fragen/ viel weniger verdammen/ sondern zuvor fleissig erkündigen vnd nachforschen/ ob sich die Sache also in der Warheit erhalte oder nicht/ Darumb werden die Richter der vnschuldigen Susanna billich von Daniel mit diesen worten gestrafft: **Seydt jhr von Jsrael solche Narren/ daß jhr eine Tochter Jsrael verdampt/ ehe jhr die Sache erforschet vnd gewiß werdet? Kehret wieder vmb fürs Gericht.**

Es geschicht offtermals / daß nicht allein solche vngerechte Richter für jhre Person schrecklich gestrafft werden / sondern kompt auch vnderweilen / daß ein gantzes Land / ein Statt oder Commun eines solchen vnbedächtigen Handels in vergiessung vnschüldiges Bluts entgelten muß.

Nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa.

Das ist:

Menschen tödten ist ein grosse Sach/
Man bedenck sich wol/vnd thu gemach/

Dann es wachsen die Köpff nicht wieder wie die Weyden/ vnnd ob gleich hierauff möcht gesagt werden: An einem Fuchß bricht man kein Wildtban/vnd es sey an solchen geringen Weibern nicht viel gelegen / daß man sich an jhnen hoch vergreiffen möchte: So wil sich doch nicht anders gebüren hierinn zuverfahren/dann was dem Rechten gemäß ist. Vnd wirdt einmal dahin kommen/ darvon die Alten in jhren gewöhnlichen Rhytmis den Richtern geprediget:

Iudi-

Iudicabit iudices iudex generalis,
Neque quicquam poterit dignitas Papalis
Siue sit Episcopus, siue Cardinalis
Reus condemnabitur, nec dicetur Qualis,
Ibi nihil proderit quicquam allegare,
Neque excipere, neque replicare,
Nec ad Apostolicam sedem appellare,
Neque codicillos Cæsaris citare,
Reus condemnabitur, & dicetur quare,
Cogitate miseri, quid vel quales estis,
Quid in hoc iudicio dicere potestis,
Hic non erit Codici locus, nec Digestis,
Idem erit Dominus, Iudex, actor, testis.

Es sollen billich alle Richter vnnd Regenten / damit sie sich desto weniger vergreiffen / vñ jrren / dem Proceß nachfolgen / welchen Gott der Allmächtige selbst gehalten. Als Genesis am 3. wuste Gott wol / daß Adam gesündiget / dann was kan Göttlicher Maiestat verborgen seyn? aber gleichwol wirdt Adam von Gott zur Antwort citirt / vnd gehöret / Da Gott sprach / Adam wo bist du? vnd Genesis am 4. fraget Gott Cain dẽ Mörder / wo ist dein Bruder Abel? Vngeacht daß Gott wuste / daß Cain jhn erschlagen. Item Genesis am 18. da Gott saget: Es ist ein Geschrey von Sodom vnd Gomorra für mich kommen / das ist groß / vnd jhre Sünde ist fast schwer / Darumb wil ich hinab fahren / vnd sehen / ob sie alles gethan haben / nach dem Geschrey das für mich kommen ist / oder obs nicht also sey. Diß Exempel zeucht D. Luther seliger / in Außlegung desselbigen Capitels dahin / Daß man nicht freuentlich vnd eylendts vrtheilen sol / sondern sich zuvor aller ding erkunden / damit das Vrtheil ja gewiß sey / vnnd nicht fehlen könne.

Endtlich sollen auch alle Richter vnnd Regenten das herzlich rescriptum deß Keysers Constantini, welches er an seinen Statthalter Catulinum in Africa auß Trier hat abgehen lassen / wann sie

vber

vber Leib/Leben/Ehr vnd Blut richten/fleissig betrachten. *Qui sententiam laturus est temperamentum hoc teneat, vt non prius capitalem in quempiam promat seueramque sententiam, quam in adulterii vel homicidii vel maleficii crimine, aut sua cõfessione, aut omnium qui tormentis vel interrogationibus fuerunt deditι, in vnum conspirante concordanteque rei finẽ conuictus sit, & sic in obiecto flagitio deprehensus. l. 17. C. de pœnis.* Der jenige so ein Vrtheil fällen wil/ sol diese maß haltẽ/ daß er in peinlichen Sachen den Stab nicht breche/vnd die Endvrtheil vber einẽ ergehen lasse/es sey dañ/daß er deß Ehebruchs/ Todtschlags/oder sonst eines Lasters durch sein eygen Bekandtnis/ oder der jenigen / so derwegen peinlich gefragt werden/ einzehlige Aussag/ dermassen vberwunden/ daß er die begangene Missethat / selbst mit bestand nicht läugnen kan.

Auff die ander Frag/ Ob man die Hexen/ wann sie nichts bekennen/ altem herkommen nach an Händ vnd Füssen binden vnnd ins Wasser werffen könne? Vnd so sie oben schwimmen Zauberinnen/ so sie aber zu Grunde gehen/ vnschuldig sein sollen? Hierauff antwort ich rundt vnnd Teutsch/daß solches ein widerrechtlicher vnnd teuffelischer gebrauch ist/ vnd ein Grewel für Gott dem Allerhöchsten/ daß auch seine Göttliche Almacht dadurch nicht weniger erzürnet werde/ als wann zuvor die Kinder durch das Fewer gangen seynd/welches Deut. am 18. verbotten. Vnd ist zubeklagen/daß dieselbige hin vnd wieder in Teutschlandt vñ andern benachbartẽ Prouincien eingerissen/ dadurch viel vnschuldige Leute vmb Leib vnnd Leben kommen dieweil solche furiosa probatio oder exploratio, wie dieselbige Franciscus Hottomanus præceptor meus in seinem Buch *de Disput. Feudali c. 44.* nẽnet/ vorlengst so wol von der Christlichen Kirchen als von dem löblichen Keyser Lothario auffgehaben vnd verbotten worden. Vnd schreibet hievon ein alter fürnehmer vñ Hochgelarter Professor H.W. in der Vniuersitet Heydelberg in seinẽ Christlichen bedencken von der Zauberey/*fol mihi 194. vers.* wie folget: Ja die Obrigkeit treibẽ selbst Zauberey bey diesem gericht/zu erfor-

erforschen / ob sie Zauberinnen seyn / haben etliche diesen brauch / binden jhnen die rechte Handt an den lincken Fuß / vnd die grosse Zehe / vnd die lincke Handt an den rechten Fuß / werffen sie also dreymal ins Wasser / schwimmen sie dann / so seynd sie Zauberinnen / gehen sie zu Grundt oder sincken / so seynd sie es nicht. Welcher Geist hat euch das eingeben / lieben Herren / oder in welcher Schule habt jr das gelernet? Eines Menschen Leibe / fürnemlich wann jm Händ vñ Füsse gebunden seynd / daß er sich nit regen kan / gehet zu Boden / halten jhn die Kleider ein weile auff / so sincket er doch wann die das Wasser durchdringet / Schwim̃et ohn das ein solcher Leib / so helt jn d' Teuffel empor / auff daß er euch in euwerm falschen wahn stercke / den Menschen vmbbringe / eben so bald den Vnschüldigē als den Schüldigen. Welchen Brauch / vermeynen etliche / die sich gelehrt dünckē / zu verthedigen als natürlich vnd recht. Sagen / der Teuffel der die Hexen durch vnd durch eingenommen vnd besessen / mache sie leicht vnd schwimmend. Als wann er Lufft were / sie füllete wie ein Blase oder Sackpfeiffe / nicht ein Geist vnnd ein vnleiblich wesen were. Lieber warumb müssen sie eben also verschrenckt vnd nicht anders / vnd je an die grosse Zehe / vnd nicht an die kleine gebunden / vnd drey mal / nicht zwey oder vier mal auffs Wasser geworffen werden? Ist meins erachtens Teuffels gespenst vnd Betrug / der solches bey vns vnnd etlichen andern hat eingeführt / dauon die alten Jüden / Griechen / Römer nichts gewust / sintemal man in jren Büchern nichts dauon lieset / weder in der Bibel (fürnemlich Deu. 21.) noch bey anderen / die zwar solches als ein Miracket / insonderheit die Philosophi / nicht verschwiegen hetten.

In derselbigen meynung ist auch gewesen Ioannes Oldendorpius, *Classe 7. De Actio. fol mihi 1063.* vbi scribit: *Olim solebant se purgare suspecti de crimine, alias duello, c. 2. de purgation. vulgari: alias aqua frigida, vel feruente, in quam nudi mittebãtur, ca. ex tuarũ de purgatione Canon. alias ferro candenti, vt vocat cap. fin de purgat. vulgari: vel ignito, vt rectius in c. Mennam. 2. qu. 5. Cum autē istis cruciatuum*

afflictionibus Deus tentaretur, merito fuerunt abrogatæ.

Gleicher gestalt verwirfft auch Ioannes Bodinus *de Dæmon. lib. 4. cap. 4.* diese falsche Prob/ auff das höchst/ da er also schreibt: *Sapiens vero Iudex ad consequendum veritatem omnes præsumptiones comportaturus est: modo ne id faciat, quod multi Iudices in Germania solent. Hi enim aut Magos alios conquirunt, vt per eos ad saltum cribri rescisçant an reus sortes exerceat: aut puerulis templum adeuntibus nouos calceos axungia suilla perunctos curant indui, vt Magæ inde nequeant egredi, nisi eis visum fuerit qui pingues calceos ferunt: Aut ambos pedes Sagæ & manus colligantes eam imponunt aquæ leniter, eamq; si saga fuerit in fundo mergi non posse putant. Hac enim via Diabolus indicia quæ sancta oportet seruari, commutat in Scholam Magiæ.*

D. Iohannes Euuich ein fürtrefflicher Medicus zu Bremen/ in seinem *Tractatu* von den Hexen *fol. mihi* 35. improbirt gleichsfals solche Alfantzerey/ his verbis: Was ist dañ diß vngewönlich Werck anders/ dann eine versuchung Gottes/ oder ein Teuffelisch Gespött/ vnd einer sörglichen vnd ärgerlichen tragedien anfang: davon ein schertzer lachende vnd diese probiermeister beschimpffende gesagt/ daß sie der Köch weiß folgen. Dann wie diese die Cappaun/ so sie zur Malzeit bereiten/ erst mit Wasser reinigen/ darnach braten/ also jene rüsten auch dem Moloch seine gerichte vnd brandopffer zu. Et *fol. 41.* Dieweil dann die wunderbare vnd abschewliche der Hexen widertauff solchen gewissen vnd festen Grundt vnd demonstration nicht hat/ ja denselben zuwider ist/ vnd gereichet zu versuchung Göttlicher Allmacht (wie selbst Bapst Lucius der dritte bekennt) so darff man nicht zweiffeln/ daß sie nit vom Doctor Satan/ oder von den seinigen/ als seynd Hencker/ Peiniger/ Gottlose abgötterer/ falsche Christen/ Sophistische vnd heyllose Philosophi, aberwitzige weissager vnd dergleichen/ erdacht vnd eingeführet sey. Die dann allesampt/ was diesen Puncten belangt/ diener vnd teuffer deß Satans seynd/ nach dem vnd sie durch diese Wasserprob/ eben als durch eine Tauff die/ so vorhin vor Christen gehalten/ vnd Christo durch das Sa-

crament der Kirchen als einverleibt gewesen/jetzt in gegenwertigkeit vieler Menschē dē Satan (so vil an jnē ist) zueygnē/gleich wie vorzeitē die Molochiter jre kinder/durchs fewr. Hactenus D. Euuichius.

Vnd kan allhier nicht statt haben die Consuetudo oder gewonheit/so hin vnd wieder in benachbarten Fürstenthumben eingerissen/in betrachtung daß dieselbige nicht durchauß krefftig ist / wo nicht der algemeine consens an jm selbst billich vnd recht ist/ das ist nicht wider gute Ordnung / sondern mit gewissen vnd vnfehlbarn gründen vnd Vrsachen verwahret/ damit wir nicht vnbilligkeit vnnd vnrecht einreissen lassen zu vnserm eygen verderben vnd vnheyl. Demnach sollen die Richter keiner gewonheit leichtlich raum vnnd statt geben/sonder dieselbig auff die Wageschale der Vernunfft legen/vnnd die Vrsach derselben fleissig betrachten. Denn so schreibt der Jurist Cellus in l. 39. D. De legib. *Quod non ratione introductum, sed errore primum, deinde consuetudine obtentum est: in aliis similibus non obtinet.* Was nicht auß gutem bedencken eingeführet/ sonder durch jrrthumb / nachmals durch den gebrauch bestetigt / soll in gleichen fällen nicht gelten.

Derowegen weil solche Purgatio per aquam frigidam ein illegitima exploratio ist / darvon wir weder in Dei noch Cæsaris Codice lesen / wirdt dieselbige billich auch von allen löblichen Juristen faculteten totius Germaniæ vnd anderswo verworffen.

Ein natürliche löbliche Inquisition war die/welche ein Italianischer Fürst von Mantua mit namen Ferdinādus Gōzaga gebrauchet. Vnter etlichen war ein vnbekandter Todtschläger/die lest er alle für sich komen/ heist ein jeden die Brust blössen/gehet darnach vmbher/greifft eim jeden mit der Handt daran / Kommet zu einem dem zappelt vñ klopfft das Hertz für anderen/Zu dem spricht er/du hasts gethan. Der bekennet alsbald/ dañ das vnrůhige gewissen machete jm das Hertz vnrůhig. Solche erforschung ist recht/ hat Vrsach in der Natur / wie auch König Salomon die beyden Mütter/die vmb das lebendige vnnd vmb das todte Kindt zancketen / entscheidete. 3. Reg. 3.

Vnnd dienet zur Sachen nicht / was von dem indicio homicidii, wird angezogen. Dann ob wol Iacobus Menochius *de arbitrariis iud. lib. 2. c. 3. C. 370. num. 16.* der meynung / Quod indicium sit verisimile ad torturam, in crimine homicidii, quando cadauer coram homicida emittit sanguinem: So seynd doch andere Rechtsgelehrten in contraria sentẽtia: als Marsilius *in praxi. crim. §. diligenter, num.* 81. vnd sonderlich der fürtrefflich Jurist Antonius Gomezius *varia. resol. t.* 3. *c.* 13. *fol. mihi* 562. vbi scribit: *sed saluo meliori iudicio ego teneo contrarium, & nullo modo practicarem, quia hoc indicium est nobis incertissimũ, & ex causis nobis incognitis & valde remotis, ideo non esset practizandum. Item quia tortura est actus grauissimi praeiudicii, ex quo faciliter posset sequi mors, ideo in dubio sanctius esset, nocentem impunitum relinquere, quam innocentem condemnare. l. absentem D. de poenis. Idẽ quia licet indicia sint arbitraria, tamen intelligo quando iure probantur ex aliqua extrinseca & nobis cognita praesumptione. Sed istud indicium de quo loquimur, nullo iure, vel causa quae iuridice concludat nobis constat. Ergo non valet, nec ex eo reus veniret torquẽdus.* Hactenus Gomezius. Zu dem geschicht auch dessen indicii kein Meldung in dem 33. Articul / von anzeigung deß Mordts in der peinlichen Halßgerichts ordnung. Jedoch bin ich mit Iosepho Mascardo, *de probat. vol. 2. Conclus. 867. n. 24.* einig / quod indicium faciat, concurrente scilicet fama vel inimicitia rei, alias non: prout idem tradidit Iacobus Nouell. *Reg.* 184. dieweil notorium daß offtermal der leichnam geblutet / nach dem die nechsten Freund denselbigen beklaget / vnd der Thäter bereit sein wolverdienten Lohn vom Nachrichter empfangen.

Zum dritten / was das reiten vnnd fahren der Hexen auff Böcken / Besem / Gabeln / Stecken nach dem Blocksberg oder Hewberg zum wolleben vnd zum Tantz / deßgleichen auch von den Leiblichen vermischungen / so die böse Geister mit solchen Weibern vollnbringen sollen / anbelangt / Achte ich nach meiner einfalt darfür / daß es ein lauter Teuffels gespenst / triegerey / vnd Phantasey ist / nicht

allein

allein dieweil es contra naturam corporis physici, also durch ein Rauchloch zu fahrē/ das offt so enge ist/ daß kaum ein faust dadurch gehet / oder ein Katz dardurch kriechen mag/ Sonder weil ich auch sehe/ daß viel trefflicher gelarter Leuht/ von alten/ vnd auch zu vnsern zeiten der meynung gewesen. Der Herr Philippus Melanthon *in libello de Anima fol.* 95. schreibet hieruon also : *Quartum genus somniorum est diabolicum, vt cum veneficæ videntur sibi interesse conuiuiis ac ludis, cum compertum sit eas nūquam abiisse, sed dormientes gestu & clamore somnia conuiuiorum & saltationum significasse.* Sæpe etiam diabolus spectra terribilia dormientibus offert, vt de Cassio Parmensi scribit Valerius. Et hoc multis quoque argumentis demonstrat Ioan. Francisc. Ponzinibius eximius quondam Italiæ IC. *in tracta. de lamiis, n.* 45. *cum seqq.* Stephanus Szegedinus *in loc. com. Theolog. de somniis.* Hieron. Cardanus *lib.* 18. *vers. Vnguentum lamiarum, de subtilitat.* & rursum *li.* 15. *c.* 80. *de varietate rerum.* Ioan. Bapt. à Porta Neapol *lib.* 2. *magiæ naturalis cap.* 26. & denique Iohannes Fichardus *Cons.* 111. *num.* 4. Ioan. Wierus *lib. de præstigiis dæmonum* 2. *cap.* 31. Idem sentiendum & dicendum de delusionibus Dæmoniaci concubitus. Nullo enim modo credendū est, *vt Cassianus inquit,* spirituales figuras cum fœminis naturaliter coire posse. In eadem sententia fuit quoq; eximius Duacensis Iuris cōsultus Philippus Broideus *in Historia Fori Romani, Frāc. Polleti in Corollario ad* 11. *cap. fol. mihi* 198. vbi scribit: *Optarem equidem vt maiore cum pondere, & diligentius fierent anacrises Sagarū siue strigum,* (quas vulgus, à sortibus, vt puto, *Sortierias* vocat) *neq; tā faciles essent Iudices ad credendum, tanquam vera, quæ quotidie de illusionibus, & præstigiis dæmonum referuntur, adeo vt cōfessioni delirantis anus & male sanæ de suis epulis, choreis nocturnis, consessoribus, & concubinis, statim non adhibeant fidem. Quid enim non comminiscuntur? Quasi hæc corporaliter, & reuera, non imaginarie, aut sensuum quadam fascinatione & in spiritu fiant.*

Vnd kan alhier die obiectio der jenigē nicht gelten / die da für-

 geben-

geben: Hat der Teuffel können Christum in die Lufft vnd auff die Zinnen deß Tempels führen / *Matt.*4. Ergo, so könne er auch wol solche Hexen auff den Blocksberg vnd anderswo führen. Hierauff antwortet D. Martinus Bucerus *in li.1. Samuelis, c.28.* also: *Deus non permisit Satanæ, vt per carmina & incantationes Christum in ea loca, quæ memorata sunt, perduceret, sed Christus tentatus, sua sponte non fascinatus, in illa profectus est, nostro omnium bono, quem per infirmitatem, per omnia similiter nobis tentari conueniebat, vt sic probatus nostræ infirmitati condoleret.*

Dergleichen Fantasey ist auch / daß etliche glauben / daß die Hexen vnnd Zauberer / in Katzen / Hund / vnd Wölff können verwandlet werden / Denn daß solche verenderung vnmüglich sey / ist bereyt in einem alten Concilio so zu Ancyra in Galatia, Anno Christi 308. vnter dem Keyser Diocletiano gehalten / geschlossen worden. Verba decreti sunt: Wer glaubet daß ein wesen in ein bessers oder in ein ärgers könne verendert / oder jm ein ander Form oder Gestalt gegeben werden / dann allein vom Schöpffer aller ding / der ist ärger dann ein Heyd vnd vnglaubiger. Vnd soll diß offentlich von Predigern verkündiget werden / daß wer solches glaubet / der hab den rechten Glauben verloren / sey nicht Gottes sondern deß Teuffels / an den er glaubet. So weit das Decret. Dieser meynung war auch D. Luther / hielt gantz vnd gar nichts von dem fahren / hielt sie für albere / leichtfertige Leute / die es glaubten. Vnd daß man sagte / die Hexen kommen etwan bey Nacht in eim Hauß zusamen in Katzen gestalt / machen da ein geschrey vnd ein gebeisse / vnd so wer vnter sie sticht / hawet / oder wirfft / daß sie verwundet werden / so finde man dann in der nachbarschafft verwundte Weiber / die müssens ja gewesen seyn. Darauff antwort er / Der Teuffel hab sie daheim in jhren betten verwundt / da sie gelegen vnd geträumet sie seyen dort in Katzen gestalt. In Keyser Maximilians deß ersten Hofe waren zween Edelleut / deren einer dem andern auß Feindschafft den Todt geschworen hatte. Der eine wirdt nachts in seim Bette erstochen / deß andern Schwerdt blutig mor-

morgens gefunden hangende in der scheiden für seinem Bette. Das waren zwo starcke / wichtige Anzeigungen / daß er es gethan hette / nemlich / er war dessen Todt Feindt / vnd sein Schwerdt blutig. Aber er kundte beweisen / daß er die Nacht nicht auß seiner herberge kommen war. Bekandte aber / es hette jm die Nacht geträumet / daß er jhn ersteche. Da ist offenbar / daß es der Teuffel gethan hab / der kans gleicher weise den Hexen thun.

Es halten viel Hochgelahrte vnd Fürnehme Leuthe daß jenig / was von den Beerwolffen inn Mitternächtigen Königreichen / Norwegen vnd Schweden / wie auch in Liefflandt / erzehlet wirdt / für warhafftig. Daß aber auch solche Metamorphosis ein gespenst vnnd Alfantzerey deß Teuffels sey / wil ich allein deß Herren Georgii Sabini testimonium luculentum & sufficiens anhero setzen: Mann helts alhier in Preussen (spricht Sabinus in dem Buch darinn er die Fabeln Ouidii, *in Metamorphosi* erkläret) darfür / daß etliche Menschen zu Wölffen sollen werden / vnd ist nicht lang daß ein solcher gefangen / vnd Hertzog Albrecht in Preussen Margraffen zu Brandenburg / etc. von den Bawren zugeführet worden / als solte derselbige jhnen jhr Vihe zerrissen haben. Er war ein heßlicher Mensch / vnd nicht vngleich einem Wilden thier / sein Angesicht war voll Wunden / die er von den Hunden solte bekommen haben / nach dem er ein Beerwolff worden. Deß Hertzogen Rähten nach dem sie jn derowegen angesprochen / gab er zur Antwort / daß er zweymal im Jahr pflege in ein Wolff verwandelt zu werden / erstlich vmb Weihnacht / hernach vmb S. Johannis. Zu diesen zeiten müsse er in die Wildtnuß vnter die Wölff lauffen / ehe er aber sein Menschliche gestalt verliere / vnnd die Haar herfürkommen / würde jm gar angst vnd bang. Solches ist jhm anfenglich geglaubet worden / biß endtlich / daß er ein lange geraume zeit auff dem schloß verwahret / vnd endtlich befunden wordē / daß er niemals in ein Beerwolff verwandelt worden / sondern allwegen sein Menschlich gestalt behalten hat / vnd setzt Sabinus hinzu / diß ist der außgang dieser Fabel gewesen / dahero zu sehen /

hen / daß das jenige so von den Beerwülffen erzehlet wirdt/lauter Fantasey ist / welche die Leuht / so jhre fünff sinn nicht haben / sich vergeblich einbilden. Hactenus Sabinus. Hierauß ist zu ersehen der grobe jrthumb Iohannis Bodini den er in seinem Buch *de Dæmon. lib. 2. c. 6.* setzet/daß König Nebucadnezar zu Babel Daniel. 4. warhafftig auß einem Menschen in ein Ochsen sey verwandelt worden. Cum tamen textum prophetæ diligenter perlegentibus riteque considerantibus liquido appareat, mutationem istius Regis factam esse ού κατὰ σῶμα vere & substãtialiter, sed κατ᾽ εἶδος φαινόμενον vel potius καθ᾽ ὁμοιότητα, vt similis euaserit bestiis in syluis hinc inde irrationabiliter currentibus. Nec enim textus inquit, eum factũ esse bouem, aut aliud quoddam certo nomine insignitũ animal: sed segregatum esse ab hominibus, & cũ bobus, aut instar boum herbas agri comedisse, quemadmodũ *in allegato Dan. 4. c.* Theologi nostri seculi vnanimiter scribunt.

Endtlich wirdt auch den Hexen zugeschrieben / daß sie böse vnzeitige Wetter machen können: So doch Wetter machen Gottes vnd keines Menschen werck ist/er sey so witzig vñ mächtig als er wölle/ich geschweige daß ein alt/krafftloß/toll Weib/solches solte vermögen. Es läst GOtt der Allmächtig dem Teuffel seinẽ Scharpffrichter bißweilen zu/daß er etwan an einem Ort einen schädlichẽ Wind/Donner/erwecke / welches jm als einem Geist in der Lufft mächtig / in den wanckelbarn/vnbestendigẽ meteoris nicht vnmöglich ist/doch nicht offter / nicht weiter / nicht anders dann jhm Gott verhenckt/das ziel steckt / vnd die maß fürschreibet. Dessen wir ein klare Zeugnuß haben am Job / daß er das Hauß/darinn seine Kinder waren/durch einen Sturmwindt in hauffen warff/ vnd mit Fewr auß der Lufft seine Heerde sampt den Hirten verderbte. Darumb hat das Conciliũ Bracarense in Portugal circa Annũ Christi 620. recht geschlossẽ/mit diesen Wortẽ/ *Si quis credit, quod aliquas immũdas creaturas Diabolus fecerit, & tonitrua & fulgura & tẽpestates & siccitates Diabolus sua authoritate facit, sicut Priscillianus, dixit, Anathema sit.*

Derent-

Derentwegen kann kein Richter jemandt auff solche Puncten peinigen / viel weniger tödten / weil derselbigen mit keinem Wort in der Peinlichen Halßgerichts Ordnung gedacht wirdt / allein diß / wofern jemandt mit Zauberey / Vieh vnd Menschen Schaden gethan / oder getödtet / daß dieselbige Person / so es kundtbar / mit dem Fewer gestraffet werde / Ist demnach auff der Hexen vnnd Zauberinnen Aussag gut acht zugeben / was für Warheit oder Phantasma zuhalten sey.

Vnd ist zu erbarmen / daß hin vnd wider in Teutschlandt järlich so vil hundert aberwitzige Weiber / die offtermals zu Hauß weder zu beissen noch zu brechen haben / vnnd in so grosser sorg vnd schwermut sitzen / auch durch deß Teuffels geschwinde Rhetorica eingenom̃en werden / auff solche Närrische vnd Phantastische bekandtnuß verbrandt werden / dann je mehr man jr vmbbringet / je mehr ihrer werden. Daß dem also sey / gibt die Erfahrung / vñ ist die Vrsach wol zuverstehen / wañ man deß Teuffels art betrachtet. Der weitberümbte Jurist Herr Andreas Alciatus von Meyland / welcher vor viertzig jaren gelebt / schreibet / daß ein Ketzermeister vnd Hexenbrenner habe in einem Bisthumb am welschen Gebirge vber hundert Hexen verbrandt / vnd je mehr er verbrandte / je mehr jhrer wurden / daß letzlich die Bawren zur wehr griffen / vnd den Hexenbrenner zwungen / daß er auffhören muste / vnd den Bischoff lassen Meister vnnd Richter darinn seyn. Der befraget sich Raths beym Alciato / der richt jhm er solte gemach thun / es weren Leuht mit verrückten sinnẽ / die man billicher zum Artzt / dann zum Fewer solt führen.

Allhier beruffen sich etliche auffs Gesetz Mosis / *Exod. 22.* Du solt die Zauberinnen nit leben lassen: So doch dieser Text nicht von diesen aberwitzigen Weibern / sondern von den jenigen die mit Zauberey vnd Gifft Menschen vnd Vieh tödten / oder sonst Schaden zufügen / redet / vnd nach außlegung Iosephi vnd Septuaginta Interpretum zuverstehen ist.

Zum vierdten / was D. Bodini Buch *de Dæmonomania Magorũ*

anbelanget / ob wol in demselbigen viel nützlichs begriffen: Jedoch weil er kein discrimen Magorum, Veneficarum, & Lamiarum helt / den ordentlichen Proceß in dieser Malefitz sachen verwirfft / vnd viel absurdas opiniones, wie solches an seinem Ort außführlich sol dargethan werden / eingeführet / bin ich der Meynung / daß kein Richter / weil derselbige die peinliche Halßgerichts Ordnung weilandt Keyser Carls deß V. vnd deß H. Reichs in acht haben muß / seiner Meynung / so viel den Proceß belanget / mit gutem Gewissen folgen kan.

Darmit wil ich obberührte Puncten nur auff das einfältigste beantwort haben / doch E. G. vnd eines jedern verstendigers rechtmässige Verbesserung allenthalben vorbehalten. Dann ich solches der Meynung nicht geschrieben / als ob ich wie ein newer Gesetzgeber / der Obrigkeit ein gewisse Regel vorschreiben wolte / sondern daß ich ein Anleytung gebe / daß man in hac discordantia opinionum selbst erkenne / welches die beste sey / vnd nicht etwas anneme / vnd anfange / das man nicht recht verstehet / vnd wann es zum Vrtheil kompt / dermassen procedire vnd verfahre / das einen hernachmals gerewe / vnd mit der That versuchen müsse / was der Poet wolmeyniglich erinnert / *Iudicii vindex tandem Deus extat iniqui.* Geben Rostock den 8. Martii, Anno 87.

? old style = 1586 N.S.?

LIBRI

LIBRI III. CAPVT I.

AN IN CRIMINE VENEFICII SERVANDVS SIT PROCESSVS ORDINARIVS.

Summæ.

1 *In nullo alio delicti genere iudex tam facile à tramite iustitiæ aberrare potest, ac in crimine veneficii.*
2 *Caute agendum in criminalibus.*
3 *Deus est vindex iudicii iniqui.*
4 *Tragicus exitus Regis Gothorum Theodorici.*
5 *Laus Pomponii Attici.*
6 *Sanguinem innocentum de manu iudicum requiret altissimus.*
7 *Angeli Dei intersunt iudiciis.*
8 *Consuetudo iudicandi in Æthiopia.*
9 *Cognitio causarum criminalium apud Romanos solum consulibus competebat.*
10 *Pontifices hanc potestatem postea labefactarunt.*
11 *Pontifices capite damnatos executioni subtraxerunt.*
12 *Pontifices sceleratis hominibus Ecclesiam pro asylo aperuerunt.*
13 *Occursus Pontificum sæpe ductos ad supplicium seruabat.*
14 *Causæ criminales plebeis hominibus demandatæ.*
15 *Carolus V. cum statibus Imperii in constit. publicorum iudiciorum absurdas consuetudines abrogauit.*
16 *Iudex peritiores consulere debet.*

1 CVm in nullius criminis cognitione & disquisitione adeo facilime Iudices à tramite Iustitiæ, puniendo innocentes & dimittendo nocentes, aberrare possint, ac in crimine veneficii: Ideo caute agendum est, quan-
2 do de vita, existimatione & sanguine hominis (quibus rebus in orbe terrarum nihil est pretiosius) iudicium ferendum est: ne iudices ex affectu, vel ignorantia, aut dubia conscientia aliquid admittant, cuius ipsos postea pœniteat, & verum experiantur, quod Poeta canit:

Iudicii vindex tandem Deus extat iniqui.

3 Ignorantia enim iudicis, interitus & calamitas sæpe est inno-
4 centis. Et tales socii plerunque testem conscientiam secum circumferunt, quæ tametsi veluti cauterio vsta, ad tempus secure conquiescit, tamen aliquando, idque in articulo mortis, tanquam è suaui somno excitata, instar mille testium erit, & grauius affli-

us affliget cor, quam vlla laceratio corporis, corpus cruciare poteſt. Idque veriſſimum eſſe inter alia exempla, etiam tragicus exitus Theodorici Gothorum regis Arriani abunde teſtatur. Nam cum is Symmachum & Boetium, quia impedierant, ne Arrianis Eccleſiæ traderentur, interfici miſiſſet, hanc iniuſtam crudelitatem hæc pœna ſecuta eſt: non multo poſt eorum necem, cum cœnanti propoſitum eſſet in menſa grande caput piſcis, viſus eſt ſibi cernere caput Symmachi horribili rictu, & flãmeis oculis minitantis ipſi. Subito igitur conſternatus & tremens iuſſit ſe in lectum collocari, & accerſito medico Elpidio, narrauit amicis terribilem illam Symmachi ſpeciem conſpectam, & in deploratione ſceleris ſui paulo poſt extinctus eſt.

Cicero Pomponium Atticum vel ob id quondam maxime laudabat, quod ab eo nihil vnquam viderit temere fieri, præſertim in pronunciandis litibus: quanto hic nos attentiores eſſe oportet Chriſtianos, in Chriſtiano ſanguine aut capite iudicando, ne quid temere aut malitioſe in eum ſtatuamus: cuius ſanguinem de manu noſtra requiret altiſſimus: huic enim reddenda eſt ratio adminiſtrati iudicii. Hinc Ioſaphat rex Iudæ commendans iudicibus officium ſuum; *Videte*, ait, *quid ſitis facturi, & mementote à vobis exerceri iudicium Dei*. 2. Paralip. cap. 19. Et in orientis partibus actores apprehendentes oram veſtimenti eorum, quibus cum iure experturi ſunt, dicere ſolent, *Adeamus iuſtitiam Dei*. Hebræi veteres affirmabant, intereſſe Angelos Dei iudiciis. Franciſcus Aluarezius ſcribit, iudices in Æthiopia inſidentes ſubſelliis, relinquere vacuas in editiore loco cathedras duodecim, & dicere has ſedes Angelorum eſſe. Sane cognitio cauſarum criminalium apud veteres Romanos, non niſi iis, qui merum imperium habuerunt, puta conſulibus, prætoribus, cõpetebat: in cuius poteſtatis ſignum, ſecurim cum faſcibus virgarum lictores præferebant, *vt teſtatur L. Feneſtel. in libel. ſuo de magiſtrat. Rom. c. 7.* Exiſtimabant enim veteres Romani hac pote-

state disciplinam publicam conseruari, eaq; Maiestatem Imperii Romani maxime contineri, ideoque eam non nisi viris pru-
10 dentibus & iustis committendam esse. Postea vero Ecclesiastici ad hanc potestatem labefactandam, & Imperium Romanum subuertendum, *vt Nicolaus Vigelius in c.1.const.crim.scribit*, potentiæ suæ augendæ gratia asseruerũt, eam legibus diuinis repugnare, hoc nimirum prętextu, quod Deus non velit mortem peccatoris, sed magis vt viuat & cõuertatur. Hinc disputatio illa iuris Pontificii orta est, *an hominem vltimo supplicio afficere liceat*.
11 Hinc Clerici & monachi capite damnatos executioni subtraxerunt, suisq; monasteriis incluserunt: quorũ temeritati const. Impp. Arcadii & Honorii obuiatum est *l.6.C.de Episcop. audient.*
12 Hinc etiam sceleratis & facinorosis hominib. asylũ in Ecclesia dederunt, & tam personas, quam loca Ecclesiastica à cognitione causarum criminalium exemerunt, *c.cum Ecclesia.de immuni-*
13 *tate Ecclesiæ, c.2.§.cessent in Ecclesiis, eod.tit.n.6.* Occursus quoque Pontificum sæpe seruabat ductos ad suppliciũ, *Iacobus Cuiacius, in d.l.6.* idque Vestalibus etiam erat concessum, *vide Alexan. ab Alexandro 5.Genial.12.* & hodie ex communi opinione Cardina-
14 libus. *Clarus 5.sentent.§ fin.qu.98.v.vlterius quæro.* Qua sua hypocrisi hãc potestatem, & hoc merũ Imperium adeo detestãdum vulgo fecerunt ii, qui nunc ex leui aliqua causa homines comburũt, vt Principes & Nobiles viros huius suę potestatis puduerit, causasq; criminales meri imperii plebeis hominibus mãdarint diiudicandas: hinc absurdissimæ consuetudines introductæ & vel insontes cum sontibus damnati, vel sontes cum insontibus absoluti, prout iudices vel seueritatis vel clementiæ
15 gratiam affectarunt. Quam rem tandem Corolus V. Imperator cæteriq; Imperii ordines, ad suam curam reuocantes, constitutiones publicorum iudiciorum in Comitiis tum Augustanis tũ Ratisbonensibus, Anno 1532. promulgarunt, adq; eas religiose obseruandas, iudices cũ suis Assessoribus ac ministris iureiurã-

dope-

do peculiari astrinxerunt,& ad ius commune eiusq; peritos cō-
sulendos remiserunt. In dubiis namque & obscuris quæstioni- 16
bus, iudex peritiores consulere iubetur. *Nou.113.§.2.concordat c.
7.constitut. Carolinæ.* Et Iudex secundum leges iudicare debet, 17
nec audiendus est is, qui dicit, ex ęquitate esse pronūciandum,
quam quisque pro suo affectu adducere potest. *Mynsing.cent.6.
obser.97.num.8.* Nam cum se & iudicium suum præfert legibus,
per hoc facit iniuriam legib. *§. oportet, in Auth.de iudic.* Nisi for- 18
te esset talis iudex, qui haberet duos sales, conscientiæ & scien-
tiæ. Ioan. Sichardus *in l.1.C.de sent.ex breuic.recit.* vbi ait: *Si duo sa-
les adfuerint, conscientiæ & scientiæ, tunc admittam, vt pro sua consci-
entia iudicet: si autem non adsint, tunc iudicium ipsius & conscientiam
eius, quæ est contraria legibus, habebo pro diabolica.* His præmissis ad
propositam quęstionem perueniamus, *An in crimine Veneficii iu-
dex ordinarium processum admittere debeat.* Ioannes Bodinus IC. *de* 19
Dæmon. lib.4.c.3. scribit: In causis criminalib. ac imprimis in ve-
neficii & sortilegii crimine, ordinariā accusationis viā teneri nō
oportere, sed potius veritatem quibuscunq; modis indagādam
esse argumēto *l.1.D.de publicis iudiciis,* vbi Paulus scribit: *Ordo ex-
ercendorum publicorum capitalium in vsu esse desiit.* Sed iuris est ad- 20
eoque omnium Iurisconsultorum sententia, processum or-
dinarium tam in criminalibus, quam ciuilibus seruandum, &
præcipue in crimine veneficii, *prout patet ex constitutione Caro-
lina, & l.16.C. de pœnis.* vbi Imperator tradit hunc ordinem,
quod ad sententiæ executionem vel pœnæ irrogationem non
perueniamus, nisi prius causa cognita, alias acta essent nulla.
Inuersio enim vel præposteratio ordinis vel formæ facit actum
nullum. *Fichardus cons.105. vbi vide.* Non obstat lex 8. quam Bo- 21
dinus adfert. Nam Paulus ibi de scrupulosis solemnitatibus &
veteribus iudiciorum formulis loquitur, quæ hodie sunt subla-
tæ. Ordo enim exercendorum publicorum iudiciorum, cuius 22
Cicero *pro Roscio Amerino, pro Milone & aliis locis,* Liuius *lib.1.*

alii-

aliique meminerunt, in vsu esse desiit, vt recte notauit Wesen-
23 becius, quem solida iuris peritia, indefessum studium, præcellens iudicium, admiranda memoria, consilii dexteritas, deuota pietas, singularis beneficentia erga plurimos, maiorem in modum superstitem & viuum nobis commendarunt, Iurisconsultus de tota Iurisprudentia optime meritus, præceptor fidelissi-
24 mus, *in Parat. D. de publ. iud. n.* 4. Iudicia enim criminalia, perinde vt in ciuilibus, ad quorum formam hodie pene sunt redacta cum primis ordinanda, & totus processus vsitato more confici-
25 endus, *VVesenb. Inst. De publ. iud. n.* 10. Iudex enim non seruans ordinem iuris pro priuato habetur, nec iudicis nomine dignus, si non est in eo iustitia, *c. forus. §. iudex, de verb. sig.* Et iustitia fieri dicitur, quãdo iuris ordine seruato proceditur, & litigatores causæ suæ merita explicantes, tam in ciuilibus, quam criminalibus
26 patienter audiuntur, *l. 9. cum Auth seq. C. de iudiciis.* Iudicis enim officium est, vtramque partem benigne prius audire, quam iudicare & condemnare, nõ præcipitare iudicium, sed cuncta mature rimari, neque ab executione incipere. Idq; exemplo Dei, qui etsi notum haberet lapsum Adæ, tamen eum inauditũ condemnare noluit, sed eum prius vocauit & audiuit. *Genes 3. vers. 3.*
27 *c. Deus omnipotens. 2. q. 1.* Et Seneca in Medea pie dixit, Eum qui statuit aliquid parte inaudita altera, æquum licet statuat, haud tamen æquum esse. Sane iudices sępenumero tantam fidem calumniatoribus & delatoribus adhibent, vt delatus prius supplicium ferat quam cognoscat, qua de causa supplicium inferatur, tantum abest, vt ante auditus, & causa legitime cognita sit. Et quãquam in publicis iudiciis ambæ partes sæpe solemniter audiantur, tamẽ etiam ibi ne auditus quidem non auditur, animo iudicis vel fauore accusatoris, vel inuidia rei, vel somnolentia,
28 vel rerum imperitia occupato. Alexand. Magnus cum in causis capitalibus sederet iudex, accusatori alteram aurem occludebat; Rogatus cur id faceret? Respõdit: *Alteram integram seruo reo.* Vnde illud distichon:

Cur

Cur geminas homini concessit Iupiter aures,
Possit vt hæc læsis, illa patere reis.

Tutissimus itaque modus est, vt iudex Constitut. Carolinas, 30
in omnibus sequatur, & præ oculis habeat, hoc si fecerit, & illæsam habebit conscientiam, & tramites iustitiæ non transgredietur, prout habetur *in c.83.* In allen Peinlichen Gerichtlichen Händeln/ sollen Richter vnd Schöppen/ die vnsere Ordnūg vnd Satzūg gegēwertig haben/ vnd darnach handlen/ auch den Partheyen/ so viel jner zu jren Sachen noth ist/ auff jhr begeren/ dieser vnser Ordnung vnderrichtung geben/ sich darnach wissen zu halten/ also/ dz sie durch Vnwissēheit derselbē nit verkürtzt oder gefärt werdē. Id est, *volumus vt in omnib. causis criminalibus Iudices & Scabini constitutiones has semper præ oculis habeant, litigantesq; ex iis, vbi petierint instruant, ne ignorantia harum in periculum aliquod incidant.*

Caput II.

QVOMODO CONTRA MAGOS ET VENEFICAS PER VIAM ACCVsationis procedatur.

Summæ.

1 *In causis criminalibus, quot modis procedatur.*
2 *In constitutione publici iudicii necesse est ante omnia de accusatore quæri.*
3 *Accusatio quid.*
4 *Magos & Veneficas accusare possunt omnes.*
5 *Accusator tenetur crimen probare.*
6 *Accusatione instituta, satisdationes præstandæ sunt.*
7 *Vsitata quondam in crimen inscriptio obsoleuit.*
8 *Litis quoque contestatio fieri debet.*

9 *Recipiuntur quoque exceptiones, defensiones & probationes.*
10 *Probationes debent esse liquidissimæ.*
11 *Post ipsam sententiam defensionis probatio in criminalibus recipitur.*
12 *An in criminalibus admittatur procurator.*
13 *Ratio cur hoc receptum sit.*
14 *Quando reus præsens est, per procuratorem verba facere, non prohibetur.*
15 *Forma libelli.*
16 *Forma litis contestationis in crimine veneficii.*

1 IN causis criminalibus, **in Peinlichen Sachen**/hodie proceditur duobus modis, per viam accusationis, & inquisitionis, *cap. 11.* **Von annemung deß Vbelthäters/so der Kläger Recht begert**/ *& c. 6.* **von annemung deß Vbelthäters/von der Oberkeit vnd Ampts wegen.** *Constitut. Carolinæ.*
2 *Iul. Clar. in pract. cri. li. 5. q. 3. n. 1. Io. Althus. in Iurisp. Ro. li. 2. c. 2.* In cōstitutione enim publici iudicii, necesse est ante omnia de accusatore quæri, cū sine eo iudiciū nō procedat. *l. 7. D. de accus. l. 6. §. 2. Ioan. 8. v. 11. Mulier, quis te accusat.* Et Festus Act. 25. v. 16. *Nō est Romanis cōsuetudo quēq; morti dare, priusquā reus præsentes habeat accusatores, & locū defensioni accipiat super criminatione.* Inde apud Romanos accusatori sex horæ, reo nouē, legibus dabātur. *Plinius 4. Epist. 9.* Et Cicero, cū iret in exiliū: *Eiicior,* inquit, *non solū sine teste, sine iudice, sine crimine: sed etiā sine accusatore*, quasi grauius esset sine accusatore, quā sine iudice eiici. Sine accusatore enim iudiciū criminale nō pcedit, vt nec ciuile, sine actore. *l. 62. D. de iudic.* nisi cū ex fama publica, q loco accusatoris est, *c. cum oporteat, ext. eod.* magistratus in delicti autorem, vt mox dicā, inquirit, quod olim per denunciationes fiebat. *VVesenbec. in Parat. D. de accus. n. 2.*
3 *& 3.* Est autem accusatio maleficii alicuius apud iudicem delatio ad vindictam publicam solenniter facta. Porro quia hoc de-
4

lictum

lictum inter excepta crimina refertur, ideo ius accusandi hic habent, qui alias ad accusandum non admittantur. *l. 3.4. C. de malefic. & Math. & l. 7. 8. D. ad l. Iul. Maiest. Lancellottus de officio prætoris, in causis crim. § de accus. n. 9.* Tenetur autem accusator crimẽ 5
cũ indiciis & argumentis suspicionis iudici exponere, antequã reus custoditur, prout cauetur *c. 11.* his verbis: So der Kläger die Oberkeit oder Richter anrüfft/jemandt zu strengen/Peinlichen Rechten/zu Gefängnuß zu legen/ so soll derselbige Ankläger die Vbelthat/vnnd derselbigen redlichen Argwohn vnnd Verdacht/ die peinliche Straff auff im tragen/zu förderst ansagen/vnangesehen/ob der Ankläger den Angeklagten auff sein Recht gefänglich einzulegen/ oder sich bey dem beklagten zu setzen/ begeren vnd erbieten würde. *Accusator magistratum interpellans, vt quis publico & pœnali iudicio subdatur & vinciatur, debet initio maleficium & legitimas suspiciones & præsumptiones quæ publicam pœnam continent ac merentur, indicare, etiamsi reum actor pro suo iure comprehendi & includi in carcerem postulauerit, seque paribus vinculis obtulerit mancipandum.*
Accusatione instituta, satisdationes quoq; præstandæ sunt, non 6
tantũ à parte rei, nisi carceribus coerceatur. *l. 1. vbi Bartol. & Dd. de custod. reor.* sed etiam à parte actoris, de prosequenda lite & iniuria, si succubuerit resarcienda. *l. 3. C. de his qui accusa. l. 2. C. de exhiben. reis,* quo nomine etiam carceribus detinetur, donec idonee caueat. Angelus *tract. malef. verbo ad querelam,* etiam ex ordinatione nostra Carolina, prout cauetur *c. 12.* his verbis: So bald der Angeklagt zu Gefängnuß angenom̃en ist/ soll der Ankläger/oder sein Gewalthabender/mit seinẽ Leib verwahrt werdẽ/biß er mit Burgen/Caution, Bestandt vnd Sicherung/die der Richter/ mit sampt Vier Schöpffen/nach Gelegẽheit der Sachẽ/vnd Achtung beyder Personẽ für genugsam erkannt/gethan hat. *Quã primũ reus cõprehẽsus seu vinctus est, accusator quoq; seu eius mãdatarius custodiatur, donec fideiusserint, cauerint, & satisdederint: eáq; satisdationẽ prætor seu iudex vna cũ quatuor Scabinis iuxta merita & conditionẽ causæ, ambarumque*

personarum rei & actoris sufficientem declarauerit. Idem quoque *ca. 14.* cauetur hoc modo: Als lang vnd dieweil der Ankläger gemelte Bürgschafft nit gehaben mag/vnd doch dem strengen/ peinlichẽ Rechten nachfolgen wolte: So soll er mit dem Beklagten biß nach Endũg vorangezeigter redlicher Außführung in Gefängnuß oder Verwahrung/nach Gelegenheit der Person vnd Sachen/ gehalten werdẽ. Quamdiu accusator fideiussores habere ac satisdare nequit, nec minus tamen publicum iudicium prosequi intendit, tam diu detineatur iuxta conditionem & qualitatem suæ personæ captiuus ac vinctus cum reo, donec controuersia de satisdatio-
7 ne fuerit determinata & expedita. Vsitata enim quondã in crimen inscriptio obsoleuit, & in desuetudinem venit, seu ab aula, vt Dd. aiunt, recessit, idque ea potissimum ratione, ne metu propriæ salutis quis ab accusatione desistat, & sic sceleratissimi et-
8 iam impuniti relinquantur. *Geil de pace publ. lib. 1. cap. 9. nu. 3.* Cæterum & litis quoque contestatio fieri debet, *Bartol. in l. 1. §. 6. ff. ad Senatusc.* Maxime iure Saxon. *Gloss. Articul. 14. lib. 3. nu. 3. v.* Es
9 seyen Peinliche oder Bürgerliche Klagen. Recipiuntur etiam exceptiones ac defensiones, non æque iuramenta. *l. 1. 3. vbi glos. &*
10 *Dd. D. de iureiuran.* nisi purgationis, *tot. tit. de purga. Canon.* Probationes hic, quoad condemnationem debent esse liquidissimæ, *l. 16. C. de pœnis*, & luce, sicuti dicitur, meridiana clariores, *l. fin. C. de probationibus*, adeo, quod in ciuilibus plene probat, id in criminalibus, prælertim capitalibus vix semiplenam probationẽ impleat. *Decius cons. 175. n. 6. VVesenb. in addit. ad Schneidevvein, In-*
11 *stitut. de publicis iudiciis n. 10.* Imo post conclusionem in causa atq; adeo post ipsam sententiam defensionis hic probatio recipitur. *Lancellottus de officio Prætoris in princip. num. 3. VVesenbec. d. loco. Geil.*
12 *lib. 1. de pace publica cap. 8.* Sed quæritur, *An in crimine Veneficii admittatur procurator.* Et respondetur, quod in causis criminalibus per procuratorem nec accusatio nec defensio permittatur. *l. 13.*
13 *de publicis iudic.* Ratio est, ne sententia fiat elusoria, quia conde-

mnato

mnato procuratore, non posset contra eum, tanquā innocentē executio fieri, & sic crimina manerent impunita, quod exemplo perniciosum foret. Deinde si procurator interuenire posset, nunquam comparerent rei criminis, conscientia perpetrati sceleris territi, sed latebras & effugia quærerent, vt pœnam condignam delicto euitarent. *Geil. lib. 1. de pace publica cap. 10. numer. 2.*
Plane si accusator vel reus præsens in iudicio sit, per procurato- 14
rem verba facere nō prohibetur, *art. 88.* Es soll in der Kläger vnd Antworter willen stehen/ jhren Redner auß den Schöpffen oder sonst zu nemmen/ oder jn selbst zu reden. Accedit Iul. Clar. §. *fin. q. 32. v. itē quæro 16.* vbi etiam additur distinctio, quod si accusationi sit respōdendum, vel aliis interrogationibus à iudice factis, reus per se, non per procuratorem respondere debeat.

Forma Libelli N. Anklägers/ contra N. Angeklagte. 15

DVrchleuchtiger Hochgeborner Fürst/ gnädiger Herr/ für E. F. G. erscheinet der Edle vnnd Ehrnveste N. Ankläger/ gegen vnd wieder N. angeklagte/ mit Vorbehalt aller rechtlichen Wolthaten/ insonderheit sich mit keinem vberflüssigen Beweiß zu beladen: Vnd bringet nachfolgende Klage für/ doch nicht in Gestalt eines zierlichen Libells/ sonder schlechter Erzehlungs weiß. Ob wol in den Göttlichen vnd allgemeinen geschriebnen Rechten/ heylsamlich versehen/ geordnet vñ gesetzt/ auch bey hoher Straff vnd Verlierung Leibs vnd Lebens verbotten/ daß niemand Zauberey gebrauchen/ viel weniger Menschen vnd Viehe darmit Schaden zu thun/ vnd dieselbige zu tödten: So hat doch dessen vngeachtet obgedachte N. Angeklagtin/ den 9. Maii, Anno 90. nicht allein Anklägers Sohn N. dermassen bezäubert/ daß er in eine schwere/ vbernatürliche Kranckheit eylends vnd vnversehens gefallē/ vnd hernacher mit jämmerlichen vnnd grewlichen Schmertzen daran gestorben/ besondern

auch seine Weyde/Trifft vñ Wiesē auff der Dūmerßdörffer Feldt-marckt / also durch ihre Zäuberey vnd Teuffelskunst vergifftet/daß N. Anklägers Viehe mehrer Theils daruon abgangen. Demnach bittet Ankläger vnderthänig/ die Angeklagte N. nach derselbigen erfolgter Antwort/ die Ankläger hiemit von jhr fordern thut/ vermöge Keyser Carols deß Funfften/ vnd deß heiligen Reichs peinlichen Gerichtsordnūg/peinlich zu straffē. Hierzu E.F.G. Hochadelich mildrichterlich Ampt vnderthänig anruffendt.

16 Forma litis contestationis N. Angeklagtin/ contra N. Anklägern.

DVrchleuchtiger Hochgeborner Furst/ gnädiger Herr/auff N. Anklägers contra N. Angeklagtin/in puncto prætensi veneficii erscheinet Angeklagte N. hiemit gehorsamlich/behelt jr bevor alle rechtliche Wolthat/damit Angeklagtes Theil / nicht allein in gemeinen geschriebenen Rechten / sondern auch nach allem vblichsten Gebrauch dieses E.F.G. Gerichts/befreyhet. Vnd weil jr zweiffels ohne/ auff etzlicher jhrer Mißgünstigē nichtiges Angebē/ein vermeinte Zauberey/ vnd darauß erfolgte vergifftige Tödtūg vnd Mord will zugemessen werdē/derē sie doch mit nichtē geständig/auch in alle Ewigkeit dessen nit kan vberwiesen werden/Als thut sie N. Angeklagte/omnibus exceptionibus, tam ante,quam post litis contestationem competentibus,nec non defensionibus saluis, hiemit litem negatiue contestiren, & negat narrata prout narrantur, ac ob id dicit petita, prout petuntur, fieri non debere. Mit vnderthäniger Bitt/ sie auff jrer erfundenen Vnschuldt/ mit endlicher Vrtheil vnd Recht/sampt Erstattung deß auffgegangen Gerichtskostē vnd Schaden / ledig erkennen/ E.F.G. Hochadelich mildtrichterlich Ampt demütig anruffendt.

CAPUT III.

QVOMODO CONTRA MAGOS ET VENEFICAS PER VIAM INQVIsitionis procedatur.

Summæ.

1 *Curia assumit informationes, vt delicta eo citius puniantur.*
2 *Iudex tenetur reos inquirere, ne videatur cum ipsis colludere.*
3 *Inquisitio quid.*
4 *An inquisitio sit prohibita.*
5 *Inquisitio, non præcedentibus legitimis indiciis, nulla est.*
6 *Diffamatio præcedere debet.*
7 *Consuetudo Scotiæ.*
8 *Fama à fide dignis venire debet.*
9 *Fama res veras & falsas nunciat.*
10 *Fama per duos testes probatur.*
11 *Testis deponens de fama, quomodo probet.*
12 *Testes nominare debent, à quibus diffamationem audiuerunt.*
13 *Vnus testis deponens de veneficio, facit indicium contra reum ad inquirendum.*
14 *Secundum indicium ad inquirendum oritur ex dicto socii criminis.*
15 *Tertium indicium.*
16 *Quartum indicium.*
17 *Quintum indicium.*
18 *Veneficas ex solo aspectu cognosci posse, vulgus existimat.*
19 *Mala Physiognomia arguit malam naturam.*
20 *Verba Ciceronis.*
21 *Exemplum malæ conscientiæ seipsum prodentis.*
22 *Inconstantia facit tantum indicium ad inquirendum.*

23 *Sextum indicium.*
24 *Septimum indicium.*
25 *Conſuetudo iudicum peſſima, in explorandis Veneficis.*
26 *Grillandi & Bodini opinio.*
27 *Danæi opinio.*
28 *Index ex indiciis Magorum neminem in carcerem coniicere, vel torturæ ſubiicere debet.*
29 *Auguſtini dictum.*

1 PEr viam inquiſitionis proceditur, quando curia aſſumit informationes contra delinquentes, vt delicta eo citius puniantur, ſicque ſtatus Reipublicæ
2 conſtans & illæſus permaneat. Tenetur enim iudex ex debito officii ſui, Veneficas & Magos, latrones & ſceleratos inquirere, & quæſitos punire, prout meruerint, ne videatur cum ipſis colludere, vel eorum dicta & facta approbare, *l.2. ibi. Et ſi iudex repertum nõ vindicat, tegere vt conſcius criminoſa feſtinat, C. de commer. & mercator.* Officium enim boni magiſtratus eſt, ſeuere in ſceleratos animaduertere, & ditionem repurgare ab hominib. ſceleſtis, publicam tranquillitatem perturbantibus, *Roma.13.* Nam v-
3 bi omnia omnibus licent, ibi peſſime eſt cõſultum ciuibus. Eſtque inquiſitio criminis alicuius, per ſuperiorem præcedente à fide dignis & honeſtis fama communi, vel cum de delicto ex indiciis præcedentibus aliquo modo conſtat, tam contra abſentem, quam præſentem, inueſtigatio, cum deſcriptione circum-
4 ſtantiarum. *Althuſius in Iuriſpr. Rom. li.2.c.2.* Exiſtimant nonnulli, inquiſitionem prohiberi *per l fin. C. de accuſa.* Ego nihil dubito eam regulariter permitti, *per d.l.13. D. de off. præſidis.* Nam quod ipſi diſtinguunt inter generalem inquiſitionem, ſomnium eſt. Quomodo enim in genere aliquid perueſtigabit magiſtratus quod fructum afferat Reip. niſi perueniat tandem ad ſpecialem
5 inquiſitionem aduerſus hunc vel illum. Quod item dicunt, ſine legi-

legitimis indiciis specialem inquisitionem non procedere, id obseruandum est etiam in illa, quam ipsi vocant generalem. Nã nullus omnino potest in suspicionem adduci, nisi ex causa secũdum iuris definitionem verisimili, quæ cum adest, quilibet iudex potest, siue dicas generaliter, siue specialiter, inquirere veritatem. Porro in quocunque casu, in quo iudex siue de iure cõ- 6
muni, siue statutario, siue ex consuetudine, potest procedere ex officio ad inquirendum, nunquam debet, neque potest à seipso procedere, ad inquirendum, siue assumendas informationes, vel indicia specialia contra aliquem, nisi aliquid precedat, quod aperiat inquisitioni viam, scilicet diffamatio, vel querela partis, vel denunciatio, vel huiusmodi quid: alias enim processus esset ipso iure nullus, etiam si delictum foret exinde plene probatũ, *secundum Iulium Clarum receptarum sentẽtiarum lib. 5. §. final. pract. crimin. quæst. 5. n. 4. fol. 97. col. 2.* De consuetudine Scotiæ, quæ Me- 7
diolani quoq; est recepta, Magi & Veneficæ hac ratione inquiruntur: In templo est cauus truncus, in quem cuilibet permissum iniicere chartulam, nomẽ Magi, rem gestam, locum, tempus & testes exponentem. Hic truncus quindeno quoque die in præsentia iudicis vel inuestigatoris aperitur, & postea clã de iis, quorum deprehensa fuerunt nomina, inquiritur. Sed hanc consuetudinem, quæ nimis latam habenam concedit his, qui de salute sua desperarunt, & hac ratione bonos in discrimen adducunt, in medio relinquamus, & videamus, quid leges & constitutiones Imperatorum nobis præscribant. Primo itaque ne- 8
cesse est in hoc delicti genere, eum contra quem inquiritur, de crimine Veneficii diffamatum esse: talis enim diffamatio loco accusationis succedit, quasi videatur populus ipse illum, vt reũ criminis, iudici deferre. Et hæc est communis Dd. opinio, Iul. Clar. *in pract. criminal. quæst. 6. num. 1.* VVesenbec. *in Paratit. D. de accusat. num. 1.* Ideoque cauti aduocati in concipiendis articulis inquisitionalibus, inter alios quoque & hunc ponunt: Ob nicht

wahr / daß N. Angeklagte von den Leuten dieses Orts zu N. lange Zeit hero mit der Zäuberey verdacht vnd berüchtiget gewesen / vnd für eine Zäuberinne / gleich wie auch ihre Mutter / von N. vnd vielen Leuten gehalten. Veruntamen si sermoni communi & famæ hærendum est, ea non ab aduersariis, sed ab hominibus fide dignis oportet nasci. *c. qualiter & quando, de accusat. & cap. 25. Const. criminal.* Doch soll solcher böser Leumuht nicht von Feinden oder leichtfertigen Leuten / sondern von vnpartheylichen / redlichen leuten kommen. Hæc distinctio est necessaria, vt præripiatur improbis occasio appetendi bonos calumniis. Sic enim Poeta de fama scribit, inquiens:

Fama malum quo non aliud velocius vllum,
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.

Et paulo post sub finem eiusdem descriptionis:

Tam ficti prauique tenax quam nuncia veri.

9 *Fama*, inquit, *non minus res fictas & plane falsas, quam vere contin-*
10 *gêtes sæpenumero hominibus annunciat.* Fama autem probatur per duos testes, cũ in ore duorum vel trium stet omne verbum, *Deu. 6.17.* Et hæc est communis DD. conclusio, *Iul. Clar. d. loco quæst. 6.*
11 *num. 12. Ioseph. Masc. de probatio. volum. 2. conclusio. 749. numero 1.* Vt autem testis deponẽs de fama probet, necesse est, vt dicat, quod audiuerit hoc publice dici à maiore parte populi, seu hominũ illius loci, in quo erat fama, hunc esse Magum vel Veneficum. *Philip. Dec. cons. 37. n. 10. & ibi Carolus Molineus in verb. publice. Rol. à Valle cons. 54. nume. 17. Laurentius Kirchouius, Præceptor meus, comm.*
12 *opinio. cent. 3. conclusio. 26.* Imo quod amplius est, deponentes super fama, si fuerint interrogati, nominare eos debent, à quibus audiuerunt, id de quo deponunt, esse publicam vocem, & fa-
13 mam, alias non probant. *Iul. Clar. d. loco, num. 16.* Vnus quoque testis deponens de veneficio, facit indicium cõtra reum ad inquirendum, id est, quo ad assumendas specialiter cõtra eum informationes. *Iul. Clar. d. quæst. 21. num. 2.* Et hoc appellat Baldus ibi

indi-

indicium facti, quod scilicet dirigit iudicem in viam perscrutationis ad indagandum, an ille talis, qui ab eo nominatur, sit reus illius delicti. Secũdum indicium ad specialem inquisitionem in 14
crimine veneficii oritur ex testimonio socii criminis Magi vel veneficę. *Iul. Clar. quæst. 2. n. 8. vide l. c. 8.* Tertiũ indicium est suspi- 15
cio, nã in hoc crimine ex sola suspicione proceditur ad inquisitionẽ, quãuis diffamatio non procedat. *Francis. PonZin. de Lamiis supra d. loco, n. 88.* Existimo tamen, quod vltra ipsam suspicionem adhuc requiratur diffamatio in hoc crimine, sicuti in aliis, alias daretur nimis lata habena inquisitoribus, si possent ex suo capite contra omnes inquirere, nulla diffamatione præcedente, sed ex sola suspicione tantum, quod nullo modo est dicendum.
Quartum indicium ad inquirendum est, si diffamata venefica 16
nata est ex parẽtibus veneficis & Magis. Si enim Saga est mater, est etiam filia, iuxta prouerbium Germanicũ: Daß Bier schmecket nach dem Faß. Nam quod in causa impudicitiæ dicitur, filiã esse matri persimilem, non semper verum est, de Magis vero omnibus fere certissima est regula, vt ex innumeris indiciis compertum asserit Bodinus. Et huc spectat Catulli Distichon:

Nam magus ex matre & gnato gignatur oportet,
Si vera est Persarum impia relligio.

Ideoque aduocati etiam hunc articulum ponere solent: Ob nicht wahr / daß der Angeklagtin N. Mutter mit gleicher Zäuberey vmbgegangen / auch von jederman in der Nachbarschafft für eine Zäuberin gehalten worden? Nullum enim est sacrificium, quod ab istis hominibus tantopere Diabolus expetat, quam vt suos, ipsorumq; liberos, simul ac hauserunt lucem, ipsi voueant.
Quintum indicium est inconstantia, titubatio & trepidatio ve- 17
neficæ, pleræque enim vetulæ, vultum defigunt humi, nec in os iudicem audent aspicere. Et vulgus putat, eos ex solo aspectu 18
ideo cognosci posse, propterea quod pleræque vetulæ aliorum obtutum effugientes semiclausis oculis conniueant, ne per si-

gna oculorum prodantur, & hoc indicium Bodinus non omnino contemnendum ſcribit. Poteſt enim iudex ex vultu, aſpectu, qualitate perſonæ, conſtantia, trepidatione, ex oculorum ſermoniſque indicio delinquentis conſcientiam obſeruare. Vnde illud vulgatum:

Heu, quam difficile eſt crimen non prodere vultu.

Et Iuuenal. Satyr. *1.* in fine.

---- rubet auditor cui frigida mens eſt,
Criminibus tacita ſudant præcordia, culpa.

Idem Satyr. *2.*

---- hunc ego ſatis
Imputo, qui vultu morbum, inceſſuque fatetur.

19 Mala enim Phyſiognomia arguit in genere malam naturam.
20 Hinc Cicero in oratione pro Roſcio Comœdo: *Oro atque obſecro vos, qui noſtis vitam inter ſe vtriuſque conferre: qui non noſtis faciem vtriuſque conſiderare: nonne ipſum caput & ſupercilia penitus abraſa, olere malitiam & clamitare calliditatem videntur, nonne ab imis vnguibus vſque ad verticem ſummum, (ſi quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciiſque conſtare totus videtur, qui idcirco capite & ſuperciliis ſemper eſt raſis, ne vllum*
21 *pilum viri boni habere dicatur.* In Thuringia eſt oppidulum ad Orlam Neuſtad, ibi cum ſcortum infantulum clam editum, occidiſſet, & in vicinam piſcinam proieciſſet, forte linteolum, in quod inuolutus fuit infans, prodidit factum. Res ad magiſtratum delata eſt, cumque homines ſimplices non ſcirent aliam commodiorem rationem inueſtigandi ſceleris, omnes puellas in curiam conuocant, & ſingulas explorant. Facile autem patuit indicium, tum ex vultu, tum etiam ſermone, reliquas eſſe innocentes. Cum autem ventum eſſet ad eam, quæ tantum ſcelus patrarat, non expectauit ipſa dum interrogaretur, ſed magno clamore contendit, ſe non eſſe ream criminis. Statim oborta magiſtratui ſuſpicio eſt, nõ vacare eam crimine, quod ambitioſius

ſius quam reliquę ſe excuſaret, ac à lictoribus arrepta, ſtatim cę-
dem faſſa eſt. Huius generis infinita exempla quotidie vſu ve-
niunt, vbi ſollicite excuſando homines ſe accuſant & produnt,
vt Lutherus in c.4.Gen.ait. Verum eſt enim, quod *eodem cap.4.v.4.*
ſcriptum extat: *Si non bene egeris, ad fores peccatum cubat.* Et com- 22
munis eſt DD. ſententia, inconſtantiam, titubationem & trepi-
dationem non facere indicium ad torturam, niſi alia concurrãt
indicia, ſed ad vlteriorem inquiſitionem tãtum. Iul. Clar. *quæſt.*
21.num.38. vbi ait: *Si eſſem iudex, ex ſola variatione non ſubiicerem re-*
um torturæ, cum multi natura adeo ſint timidi, vt ſi veniant in conſpe-
ctum iudicis, ita turbentur, vt neſciant, quid dicant, quamuis ſint inno-
centiſſimi. Sextum eſt inimicitia, quæ facit indicium ad inquirẽ- 23
dum, & non ad torturam, vt eſt communis opinio. *Antonius Go-*
mezius c.13.delict.num.11. Grammat.conſil.criminal.3.num.16. Nam
cum Magi & veneficæ plerumque aduerſus inimicos ſcelera ſua
exerceant, diligenter perueſtigandum eſt an is, qui occiſus aut
faſcinatus præſumitur, odium contra veneficam ſuſpectam geſ-
ſerit, ſingulaque ex venefica, capita inimicitiarum inquirenda,
vt recte ait Bodinus lib.4.cap.1.fol.mihi 326. Septimum eſt de patria 24
veneficæ, & an non ſolum verterit. Solent enim tales de pago in
pagum migrare, niſi bona certo in loco ipſas remorẽtur explo-
randaque occaſio, cur ſedem mutauerint. Quidam imperiti & 25
ſanguinarii iudices, per ſaltum cribri veneficas explorant, aut
pueris templum adeuntibus nouos calceos axungia ſuilla per-
unctos curant indui, aut res quaſdam alias templorum liminio
ſubſternunt, ne veneficæ poſſint egredi. Paulus Grillandus, Bo- 26
dinus & inquiſitores, validiſſimum ſignum cognoſcendi vene-
ficas, & hoc dicunt, quod lachrymas emittere non poſſunt. Sunt
qui referant ſtigmata quædam poſt aures, vel in anteriore fron-
tis parte Sagarum: ſed ea tamen haud omnibus apparere. Triſ-
calanus quidam, receſente Bodino, dixit Magis impreſſum eſſe
ſignum, quaſi veſtigium leporis, cui quamuis ad oſſa vſque in-

datur acus, locum tamen sensus expertem esse: & hoc indicio se plurimos Magos patefecisse. Et ex his indiciis desumptam præsumptionem esse firmissimam, & cum aliis sufficientem, vt procedatur ad condemnationem, Bodinus ait. Addit autem: *Ego tamen*, inquiens, *cum Danæo sentio, principes quosque Magos carere signo, aut illud habere loco tam abdito, vt eos per hoc detegi difficilimum sit. Nam à Valesco quodam nobili viro accepi, quosdam à Diabolo sub palpebrarum altera, quosdam ex vno ex labiis, quosdam*
27 *in podice obsignari.* Hæc ille. Danæus putauit Satanam iis tantum notam inurere, quos metuit pactum suum deserturos, aliis vero quos constantes fore sperat non item. In viris tamen notam eiusmodi apparere, vt plurimum in dextro humero, inter labia, in palpebris, nonnullis in sede, vt non facile reuelentur. In fœ-
28 minis ad femur, sub axillis, aut in genitalibus. Sed hæc indicia inania sunt, absurda & friuola. Ideoque reiicienda, nec admittenda, vtpote legibus nostris contraria: Ita enim sonat Lex Carolina: **Es soll auch auff der anzeigen/ die auß der Zäuberey oder andern Künsten warzusagen sich anmassen/ niemandts zu Gefängnuß oder peinlicher Frage genommen / sondern dieselbigen angemaßten Wahrsager vnd Ankläger sollen darumb gestrafft wer-**
29 **den.** Sed vt tandem concludam: Semper in inquirendo, dictum illud Augustini grauissimum, prudens iudex obseruabit 2. quæstione prima: *Multi corriguntur, vt Petrus, multi tolerantur, vt Iudas, multi nesciuntur, donec veniat Deus, qui illuminabit abscondita tenebrarum.* De libello inquisitionis formando vide *cap. 89. constitutio. criminal. Carol.*

Ca-

CAPVT IV.

DE DEFENSIONE SEV PVRGATIONE IVRATORIA ET ARMATA.

Summæ.

1 *Inquisitioni subueniunt purgationes legitimæ.*
2 *Purgatio legitima quæ.*
3 *Purgationi legitimæ quando locus sit.*
4 *Purgatio duplex, iuratoria & armata.*
5 *Defensio seu purgatio iuratoria quæ dicatur.*
6 *Quamobrem purgatio iuratoria, Canonica & legitima nominetur.*
7 *Compurgatores qui dicantur.*
8 *Legitima purgatio locum habet in omnibus criminibus.*
9 *Obtinet quoque locum in causis fractæ pacis.*
10 *Forma iuramenti purgationis.*
11 *Iuramento præstito absolutio sequi debet.*
12 *Iudicis inquisitionem vlteriorem hoc iuramentum non impedit.*
13 *Iuratoria purgatio locum quoq; habet in causis matrimonialibus.*
14 *Iuratoria purgatio locum quoque habet in ciuilibus.*
15 *Septentrionales populi, Dani, Sueci & Holsati iuratoria purgatione frequenter vtuntur.*
16 *Purgatio iuratoria locum quoque habet in Feudalibus.*
17 *Sacramentum dicitur iusiurandum, item pecunia, quam litigantes in sacro deponebant.*
18 *Sacramentales qui dicantur.*
19 *De duello & defensione armata.*
20 *Duellum vnde dicatur.*
21 *Duellum quid.*
22 *Duello vsi sunt veteres in causis publicis.*
23 *Defensio armata locum quoq; obtinet in ciuilibus & criminalibus.*

24 Exem-

24 *Exempla eorum, qui pro nuptiis puellarum regiarum certarant.*
25 *Fabula Amadisica vnde.*
26 *Constitutio Philippi Pulchri Galliæ Regis.*
27 *Forma duelli.*
28 *Iura duelli.*
29 *Defensio armata, quantum ad purgationem criminis est prohibita.*
30 *Hottomannus duellum furiosum probationis genus nominat.*
31 *Lamberti Danæi de Monomachia iudicium.*
32 *An torneamenta vetita.*
33 *Principes in duello inter se confligere possunt.*

1 INquisitioni, vt exitum habeat, subueniunt defensiones seu purgationes. Ecce enim, si alicuius honesti & primarii ciuis vel nobilis vxor, de crimine veneficii simpliciter est diffamata, nec adsunt probationes sufficientes, (solent namque veneficæ sæpe ex mera inuidia & instinctu patris Diaboli, qui nil nisi sanguinem innocentum Christianorum spirat, sponte vel in tortura confiteri, præcipuas in vrbe, fuisse earum consocias) certe iudex hic lupum tenet auribus; Condemnare enim non potest, quoniam ius vetat. Rursus absoluere statim tam suspectum hominem, res fuerit mali exempli, & quæ illum ipsum quoque ad delinquendum faciet auda-
2 ciorem. Quid igitur erit? Medium quoddam est. Purgatio legitima, quæ est innocentiæ super obiecto crimine veneficii, vel alterius, certis à iure inuentis mediis facta ostensio. Quando enim crimina sunt manifesta, tunc purgatio non admittitur, sed
3 reus condemnandus est. Nam purgationi tantum locus tũc est, quando neque accusator reperitur, neque sufficiens probatio. *c. cum dilectus in fine. de purgat. Canonica. Iulius Clarus §. final. quæst. 63. num. 4.* Sed hac in re singularis industria circumspecti iudicis adhibenda est, vt cognoscat & exploret, vtrum persona sit proterua,

terua, meticulosa, leuis vel temeraria, quia hæ qualitates personarum per iudicem diligenter explorandæ sunt, antequam ad iuramentum prorumpat, *arg. l. 3. ibi, tu magis scire potes, D. de testib.*
Diuiditur autem purgatio in iuratoriam & armatam. Iuratoria 4
legitima siue Canonica purgatio est, quando diffamatus de crimine aliquo se peculiari iuramento, in præsentia iudicis & coniuratorum purgat. Iuratoria dicitur ad differētiam armatę pur- 5
gationis, quæ per duellum & singulare certamen suscipiebatur, vt mox dicam. Canonica ideo dicitur, quia Canon eam adinue- 6
nit, *tot. tit. de purgat. Canonica.* Legitima ideo, quia legibus quoque & constitutionibus Imperatorum approbata est. *l. 6. §. 4. C. de his, qui ad Ecclesiam confugiunt, l. 6. C. de Procuratoribus, l. 3. C. de rebus credit. l. 21. versic. sin autem dicatur, C. de fundo instructo, l. 26. in fine, C. de vsuris, l. vlt. §. 10. C. de iure deliberandi, l. 3. ff. de edendo.* Ne- 7
cesse est autem in iuratoria purgatione, vt delatus apud magistratum adhibeat septem, vel pro qualitate rei pauciores, qui testimonium innocentiæ illius ideo præstare possint, quia & fide sint digni, & propter vicinitatem compertam habere possint veritatem, *c. ex tuarum, & c. cum dilectus de purgat. Canonica.* Tum ipse suspectus iurabit, se non admisisse tale crimen, quod obiicitur. Compurgatores autem iurabunt, se credere, quod principalis iurans dicat veritatem, *c. de testibus, & c. vlt. de purgat. Canonica.* Porro iuratoria purgatio primo locū habet in omnib. 8
criminibus, in hęresi, veneficio, adulterio, aliisq; delictis. *Daniel Venatorius in sua Analysi pōtificia, de purgatione vulgari, fol. mihi 1030. Iacobus Menochius de arbitrariis iudicum lib. 2. cen. 3. cas. 274. Iul. Clar. §. fin. quæst. 63. n. 4.* De hoc quoq; iuramento purgationis in 9
causa tractæ pacis, quid iuris sit, videte pulchre deß Reichs Abschiedt / *Anno 1495.* zu Wormbs auffgerichtet / *sub rubr.* Wenn die Thäter / *1. part. constitut. Imperato. mihi pag. 25. & Anno 1521.* zu Wormbs auffgerichtet / in Ordnung deß Landtfriedens / *sub rubr.* Weñ die Thäter deß Friedbruchs nit offenbar. *1. part. constit. Impe-*

*rato.mihi pag.133.1.col.& in 2.part.mihi pag.46.*im Landfriede/ *Anno*
1548. zu Augspurg auffgerichtet /*sub rubr.* wie gegen denen/die deß
Friedbruchs.*& in 2.part.ord.Cam.Imper.Augustæ, Anno 55.prom. n.*
*10.*vbi plene statuitur, quomodo ad purgationem contra ali-
quem procedi debeat. Vide quoq; *Mynsinger. obs.87.cent.2.&*
10 *Geil.obser.106.lib.2.*Formam autē iuramenti purgationis ex sub-
iecta sententia videre est: In Sachen angemaster *purgation*, zwi-
schen dem Richter vnd Gericht zu *A.contra B.* ist zu Recht erkant/
möge vnd wölle gemelte *B.*ein Eydt zu Gott vñ auff das heilige Eu-
angelium schweren / daß sie niemahls mit Zäuberey vmbgegangen/
auch dieselbige nicht zum Schaden vnd Untergang der Menschen
oder Viehe gebraucht/ das soll gehöret werden / vnd alßdann / sie
11 thue das oder nicht/ferner ergehen/was recht ist. Iuramento præsti-
to, absolutio sequi debet, & pro iuramento tantisper pręsumen-
dum, donec postea ordinaria actione instituta, de mendacio &
12 periurio conuincatur. Nam accusator ad probandum periuri-
um admittitur, quia iuramentũ purgationis est iudiciale, quod
purgationem in contrarium admittit, nec iudicis inquisitio-
nem de veritate postea faciēdam impedit, si forte appareat fal-
sa purgatio. *Andreas Geil. Daniel Venatorius & Ioannes Oldendorpi-*
13 *us allegatis locis. Mynsinger. obs.82.cent.2.* Secundo hoc purgatio-
nis iuramentum locum quoque habet in matrimonialibus
causis, vt ecce, puella quæ ab aliquo stuprata est, fatetur inter
stupratorem & eam, clam contracta esse spōsalia, & affirmat stu-
pratorem fidem dedisse, quod velit eam ducere, spricht er habe
jhr die Ehe zugesagt/ & hoc dicit, se velle iuramento confirmare,
stuprator vero non quidem stuprum ipsum, sed tantum sponsa-
lia clandestina negat, verleugnet nicht das Beyschlaffen / sondern
die ehliche Zusage/ & etiam offert se ad iuramentum, sicut quo-
tidie in consistoriis accidit. Hic quæstionis est, cui iudex ex of-
ficio in isto casu perpetrati stupri & prætensi matrimonii, possit
vel debeat deferre iuramentum purgationis, & respondetur.

Stu-

Stupratori, *Didacus Couar. in suo tract. caus. nupt. cap. 4. §. 1 per. text. in c. veniens, il 2. & c. is qui fidem, extr. de sponsalibus.* Semper enim magis pro matrimonio, quam contra præsumi debet, & in dubio coniectura capienda est, quod cognoscens aliquam, cognouerit eam tanquam futuram vxorem, non causa libidinis, quia actus dubius ita debet interptetari, ne ex eo resultet delictum per regulam *l. 51. D. pro socio.* Præsumitur ergo potius tacta copula, causa contrahendi matrimonium, quam causa scortationis, sed quia in animo stupratoris consistit, qua mente eam cognouerit, ideo datur id eius iuramento, vt inquit Neuizan. *in sua sylua nuptial. lib. 2. n. 121.* vbi pro hac sententia iura & authoritates allegat, vt ibi per eũ. Huc accedit, quod, sicut nemo præsumitur iactare vel proiicere bona sua vulg. ita multo minus virgo censetur stupratori concessisse florem virginitatis decerpere, nisi fidem ipsi de matrimonio dedisset. Cũ ergo pręsumptio sit contra stupratorem, merito illi hoc iuramentum officio iudicis imponi debet, *Ioachim. à Beust in tract. de sponsalibus. c. 47.* Tertio hoc iuramentum in ciuilibus quoq; locum habet, 14
all. l. 6. C. de his, qui ad Ecclesiam confugiunt. Gloss. in l. admonendi, in versi. exacto, & ibi Dd. D. de iureiurando, & in auth. nouo iure C. de pœn. iud. qu. mal. iudic. gloss. in l. 1. versi. non occidendi. C. ad l. Corn. de sicar. Idem habetur quoq; *in cõstitut. Elect. Saxoniæ p. 1. c. 22.* Ob wol das *iuramentum purgationis* fürnemlich in peinlichen vnd in Ehsachen/ auß Richterlichem Ampt / da es gleich nicht gebeten/dem Beklagten / wo eine rechtliche Verdacht wider jhnen außgeführet / kan aufferleget werden / so hat es doch zweiffel / ob solches auß beweglichen Vrsachen / auch *in causis ciuilibus* geschehen könne. Mann hat sich aber verglichen / daß *iusta ex causa in ciuilibus* solches *iuramentum ex officio* ein Richter befugt seyn sol zu erkennen/ Als wenn der Kläger hette eine grosse Verdacht bewiesen vnnd es weren grössere Vrsachen / das *iuramentum purgatorium* denn *suppletorium* zu sprechen/so solte dem beklagten dieser Eyd in solchen vnd dergleichen

15 Fällen zu erkannt werden/darbey wir es auch bleiben lassen. Hac iuratoria defensione in causis tam ciuilibus, quam criminalibus frequenter hodie septentrionales populi, Dani, Holsati, Sueci, ad lites celeriter dirimendas vtuntur, &ita conceditur, vt vel solus is iuret cui defertur, vel cum *6*.8.vel *12*. compurgatoribus, qui ex alterius animi sententia & conscientia iurant, reum vera
16 iurasse. Quarto in feudalibus quoque defensio iuratoria locum habet. Nam si quis dixerit, feudum ad se per successionem pertinere, asserendo, illud esse paternum, si aliis iustis rationibus probare non potuerit, dabitur ei defensio cum *12*. Sacramentalibus, *c. vnico. §. 2. in fine, si de inuestitur. feudi contro. fuerit, in vsibus feudo.* Et hanc defensionem authores feudorum *purgationem Sacramentalem* vocant, quæ fiebat per Sacramentum, id est, per iuramentum, ita enim Sacramentum ibidem accipitur, quemadmodum & *in l.8.C.de legatis, & in l.vlt.D.de re milit.*
17 Alias Sacramentum dicitur pecunia, quam litigantes in sacro solebant deponere, vt qui vinceret, suum Sacramentum reciperet, victi ad ærarium perueniret. Varro *li.4.de lingua Latina.* Sex. Fest.*lib.17.*& Borcholten *de feudis cap.2.num.*19. vbi ait: *Ita frequẽter apud Ciceronem accipitur, & inter cætera in illo eleganti ioco ad Volumnium: Pugna si me amas, nisi ridiculum περὶ περσδλοκίαν, nisi cætera, quæ sunt à me in secundo de Oratore per Antonii personam disputata de ridiculis, ἄτεχνα & arguta apparebunt, vt Sacramento conten-*
18 *das mea non esse.* Et iurat reus, vt dixi, non solus, sed cum duodecim Sacramentalibus, id est, cognatis, vel adfinibus, vel clientulis, vel extraneis, qui rerum nostrarum instructi peritia, de probitate & religione nostra, ita confidunt, vt non dubitent, idem iurare, quod is, cui defensio incumbit, iurat, *vt notauit Iacobus*
19 *Cuiacius dicto cap. vnico, de feudis libro* 1. Hactenus de defensione iuratoria dictum est: nunc videamus, quæ sit defensio armata,
20 quam scriptores *duellum* nominant. Duellum autẽ veterib. Latina lingua idem quod bellum erat, *vt scribit Varro libro de lingua.*

Sexto

Sexto ex eo dictũ, quod duabus partibus de victoria cōtendentibus dimicetur. Hinc illud Caii IC.l.quos nos,234.de verb.ſignif. *Quos nos hoſtes appellamus, eos veteres perduelles dicebant.* Sed barbaricis temporibus, hoc eſt, poſt Gothorum eluuiones deprauata ſermonis conſuetudine, duellum pro duorum certamine, quam μονομαχίαν Græci vocant, vſurpari cepit. Hoc genere purgationis diu ſunt vſi veteres, tam in cauſis publicis, quam priuatis criminalibus & ciuilibus. *Iacob. Cuiacius allegato loco.* In cauſis publicis pro ſuis regibus ſingulare certamen inuenit Dauid & Goliath, *1. Samuel.17.* vbi Goliathus legem hanc nominatim dicit: Si ipſe vincatur, Philiſtinos Iſraelitis ſeruituros: ſin ipſe vincat, dominaturos. Eiuſmodi nobile illud certamen fuit Menelai & Paridis apud Hom. Iliad.γ. inter duas acies Græcorum & Troianorum, vniuerſis hinc atque hinc inſpectantibus: nam inter Agamemnonem Græcorum & Priamum Troianorum Reges lex pacta erat, vt ſi Paris vinceret, Helenam ſibi haberet: ſin Menelaus eam Troiani redderent. Eadem Tergeminorum Horatiorum & Curiatiorum ratio fuit. Atque ea pactione inter vtramque aciem commiſſi ſunt, vt ſuæ quique Reipublicæ aleam ſubirent, vtri vtris ſine alterutrius populi internecione imperarent. Hinc Plautus *in Amphitruone:*

(right margin, beside line 2: 21; beside line 6: 22)

Deinde vtrique Imperatores in medium exeunt,
Extra turbam ordinum colloquuntur ſimul,
Conuenit, victi vtri ſint eo prœlio,
Vrbem, agrum, aras, focos dederent.

Ex eodem genere illud eſt, quod ſcribit Polyd. Verg. *lib. hiſt. Angl.7.* inter Edmundum Anglorum, & Canutum Danorum Reges interceſſiſſe. *Ratio,* inquit, *inita eſt, vt reges inter ſe ferra contenderent, & qui viciſſet, huic alter victus, regni poſſeſſione cederet. Inſpectantibus vtriuſque copiis atque acie vtrinque ordinata datur ſignũ, infeſtiſque armis Reges concurrunt. Poſt diuturnum certamen conuenit inter illos, vt regnum inter ſe æquis ex partibus diuiderent.* Item, illud,

de quo Albertus Kranzius in Saxonia, *lib. 1. ca. 4.* inter Hundiu-
gum Saxoniæ, & Roheum Daniæ Reges, qui ſpectantibus ex-
ercitibus duello dimicarunt: ea lege, vt qui viciſſet, Iutia terra
potiretur. Eiuſdem modi fuit illud apud eundem Kranzium,
lib. Dan. 1. cap. 21. Inter Atislum Sueciæ, & Frouuinum Iutiæ Re-
ges, qui cum aliquandiu copiis omnibus ancipiti prælio decer-
taſſent, tandē cum in acie alter alteri occurriſſet ſingulari cer-
23 tamine negotium inter ſe tranſegerunt. Porro defenſio hæc ar-
mata locum quoq; obtinebat in criminalibus & ciuilibus. De
criminibus pleni ſunt Longobardorum libri. Imperator Fri-
dericus II. in tribus ſolis criminibus duellum permiſit, in reli-
quis interdixit, læſæ maieſtatis, cædis & veneficii. *Neapol. conſt.*
l. 2. tit. 33. Quod vero ad res ciuiles attinet, exemplum eſt depoſi-
to abnegato, *lib. 2. tit. 54. in l. ſi quis per ſcriptum:* quæ tamen lex à
Friderico II. abrogata eſt. *Neapol. conſtitut. lib. 2. tit. 34.* item de vē-
ditione, vi aut metu extorta, *l. ſequē.* item, de paterno debito, *l. ſi
quis poſt mortem:* item de re mobili vel immobili malo ordine
24 poſſeſſa, *in l. 2. tit. de præſcript.* Quin etiam de regiarum & nobili-
um puellarum nuptiis complures hiſtoriæ extant apud Alber-
tum Kranzium, veluti *lib. Dan. 2. cap. 2.* vbi Noruegiæ Rex filiā ei
ſuā deſpōdet qui duello vicerit, & *Noruegiæ. l. 1. 22.* vbi Starcute-
25 rus nouē fratres duello pro Regis filia pugnantes interfecit. In-
deq; fabularū Amadiſicarum & aliarū conſimiliū argumenta
26 ſumpta videntur. In Gallia lege Philippi Pulchri conſtitutū eſt,
ne duello certare, niſi ob capitales accuſationes, liceat, & eo de-
mum caſu, quo commiſſum facinus fuiſſe conſtat, cuius tamen
probatio nulla extat. Verba conſtitutionis referuntur à Guido.
27 Papio *deciſ. 617.* Forma duelli hæc erat: Primo à ſummo magi-
ſtratu duelli inferendi poteſtas petebatur: deinde calumniæ
iuramentum præſtabatur: tertio aderat iudex tanquam præſes
duelli, qui in conſilio ſuos aſſeſſores habuit: quarto pignoris lo-
co ab vtraq; parte aliq̄d offerebatur, quantumuis leue illud fue-
rit:

rit:

rit: nam iure Gallico chirothecam solam loco pignoris dare
posse pragmaticorum & historicorum omnium consensu con-
stat. Atq; hoc fidei pignus apud Germanos fuisse, sicut annulū
apud Romanos, patet *ex Speculo Saxonico lib.2. articul.2.* Quinto
de armis & telis, item, de campo, per vtriusq; amicos, singulos ab
illis nominatos, quos Galli *patronos* nominant, conueniebatur.
Saxo Grammat. *lib. histor. Dan.2.* scribit, veterum duellorum in-
stitutum hoc fuisse, vt priusquam aduersarii decertarent, con-
stitueretur, vtri prius & quoties vtriq; feriendi potestas fieret.
Non enim, inquit, *antiquitus in edendis agonibus crebræ ictuum vi-
cissitudines petebantur, sed erat cum interuallo temporis etiam feriendi
distincta successio: rarisq; sed atrocibus plagis certamina gerebantur, vt
gloria potius percussionum magnitudini, quam numero deferretur. Vbi
in campum ventum est, alter alterū manu prehendit, atq; iterum de ca-
lumnia in hæc verba iurant: Se solius Dei armorumq; suorum præsidio,
& æquitati causæ confidere, magicis omnibus artibus, vt libellis, herbis
& lapillis repudiatis, legibus Longob. tit.112. Ad extremum, silentio per
præconem imperato, potestas eis decertandi permittitur.* Superest vt 28
de iure videamus. Primum igitur qui prouocatus duellum de-
trectat, pro conuicto & confesso habendus est. Nam apud Ab-
batem Vrsperg. *in hist. Henrici IIII.* cum Eguino quidam medio-
cri loco natus Otthonem Baioariæ Ducem apud Imper. læsæ
maiestatis accusasset, eumq; ad duellū prouocasset: *quod dux cū
latrone*, inquit, *primas cum ignobili congredi contemsit, maiestatis da-
mnatus, & Ducatu suo priuatus est.* Sic apud eund. *in hist. Frider. I.* cū
ambigeretur, an ius esset Imperatori iudiciū capitis exercere in
principes Germaniæ extra ipsius principis, qui reus factus esset,
ditionē ac fines, extitit qui pro Imperatoris iure sese ad duellū
offerret, quia nemo conditionem accepit, secundū Imperato-
rem pronunciatum est. Alterum ius est, vt qui ex vadatis siue
aduersariis ad diem duello constitutam non affuerit, & vadi-
monium non deseruerit, pro confesso & conuicto damnetur.

Terti-

Tertium ius est, vt si in pugna satisfactum Regi videatur, tum ei ius sit finem pugnæ per præconem indicere. Quartum ius est, vt qui duello superabitur, eo supplicii genere afficiatur, quo, si iudicum sententia damnatus fuisset, legibus afficiẽdus ac mulctandus esset. Quintum ius est, vt prouocator, qui vincere non potuerit, pœna legibus imposita calumniatoribus afficiatur. *Lomb. l. 1. t. 1. l. si quis qualemcunque, 7. in illis verbis: Et si probare non potuerit, & cognoscatur dolo se amisisse, tunc guidrigilt suum componat, medietatem Regi, & medietatem ei cui crimen iniecit. Franc. Hotom. de*
9 *disp. feudali c. 45.* Sed tandem quæritur, *vtrum defensio hæc armata hodie indifferenter sit sublata?* Resp. quantum ad probationem rei occultæ, vel purgationem criminis defensio armata de sententia Theologorum & Iurisconsultorum est prohibita, quia per eam multoties condemnatur absoluendus, & Deus tentari videtur, *tot. tit. extr. de purg. vulg.* & ibi Canonistæ. Cagnolus *de reg.*
30 *iuris n. 17.* Ioan. Oldendorp. *d. sup. allegato loco.* Franc. Hotom. *d. loco,* vbi furiosum probationis genus duellum nominat. Vena-
31 torius Extr. *de purgat. vulgari.* Wesen.. *de feud. c. 17. nu. 13.* Lambert. Dan. *de Monomachia in Ethica sua Christiana, lib. 2. c. 13.* sic scribit: *Quæsitum est de Monomachia siue duello, vtrum qui ex consensu principis duello pugnat, & aduersarium occidit, non pertineat ad hoc præceptum. Et certum est pertinere, neque propter principis concessionem excusari, quia hæc non est iusta, & à Deo concessa litium & controuersiarũ nostrarum finiendarum ratio, neque etiam nostræ innocentiæ probatio, cum in duello possit aduersarium superare, qui re ipsa, & coram Deo reus est, cano. Monomach. 2. quæst. 4. multo igitur minus, qui sine decreto*
2 *principis pugnat, excusatur ab hoc præcepto.* P. Mart. in 1. Sam. Bernhard. Epist. 39. Imo & ipsa vetita sunt torneamenta, quæ tamen non ita sunt periculosa, & fato subiecta, *c. 1. & 2. de Torneamentis.*
33 Sane principes inter se de regno, principatu, territorioque litigantes, duelli hunc conflictum ad causam sopiendam posse suscipere, post Alciatum *in tractat. de singul. certamine, c. 3.* notarunt

quo-

quoque *Ferdinandus Vasquius Illustr. quæst. lib. 1. c. 49. Cephalus consi. 57. lib. 1. Borcholt. de Feudis, cap. 7. nu. 51.* Nam cum bellum non nisi maxima humani generis calamitate & strage conficitur, quid iustius excogitari posset, quam vt tãta noxa è medio sublata, hi soli potissimum armis decernant, ad quos ea res pertinet, victoremque res sequatur? *Franciscus Sonsbeckius in vsu feudorum, p. 15. num. 89.*

CAPVT V.

DE EXPLORATIONE PER AQVAM FRIGIDAM.

Summæ.

1 *Exploratio per aquam frigidam quomodo fiat.*
2 *De hoc inquisitionis modo varia sunt hominum iudicia.*
3 *Explorationum sex genera.*
4 *Quare hæ species purgationes vulgares nominentur.*
5 *Primum explorationis genus olim erat per flammam.*
6 *Historia de orthodoxo quodam Episcopo.*
7 *Historia de Albanensi Episcopo.*
8 *Historia de Monacho Dominicano Florentino.*
9 *Secundum explorationis genus est per indicium crucis.*
10 *Tertium explorationis genus per sortes.*
11 *Quartum per corpus Domini.*
12 *Quintum per ferrum candens.*
13 *Historia de nobili quadam muliere.*
14 *Versus Sophoclis.*
15 *Formula huius deuotionis.*
16 *Historia ex Ioanne Tritemio.*
17 *Historia ex Alberto Cranzio.*
18 *Lex Gallorum & Lombardorum, quando alicui de libertate lis est mota.*

19 *Historia ex Cranzio.*
20 *Sextum genus per aquam feruentem aut frigidam.*
21 *Hæc explorationum genera de iure sunt prohibita.*
22 *Aquæ frigidæ examinationem nominatim sustulit Imperator Lotharius.*
23 *Communis est sententia Doctorum, quod hæc exploratio sit prohibita.*
24 *Francisci Hottomanni verba.*
25 *Oldendorpii verba.*
26 *Andreæ Alciati & Bodini verba.*
27 *Facultates iuridicæ in Academiis Germaniæ explorationem per aquam frigidam reiiciunt & improbant.*
28 *A communi Doctorum sententia non est recedendum, & quare.*
29 *Cum Iurisconsultis conueniunt quoque Medici & Philosophi.*
30 *Iudex qui hac furiosa probatione vtitur conueniri potest actione iniuriarum.*
31 *Scribonii argumentum refutatur.*
32 *Indicium tantum est verisimile si cadauer emittit sanguinem.*
33 *An ex indicio isto quis possit condemnari & torqueri.*
34 *Verba Scribonii de experientia ipsa in hoc explorationis genere recensentur.*
35 *Contrarium exemplum de submersione veneficarum refertur.*

REstat vt de alio inquisitionis modo qui sumitur ex iniectione veneficarum in aquas frigidas, ali-
1 quid dicamus. Hæc exploratio sic se habet. Fœminas quas fama vel etiam confessio veneficarum suspectas reddidit, quidam imperiti Germaniæ iudices, statim absque vlteriori inquisitione capiunt, captasque extra vrbem deducunt, & in aquam frigidam ita coniiciunt, vt dextra manus sinistro pedi, sinistra vero dextro pedi sit alligata, & si supernatãt veneficas, sin sub-

submerguntur, innocentes credunt. De hoc inquisitionis mo- 2
do varia sunt doctissimorum virorũ iudicia. Guilielmus Adolphus Scribonius, Philosophus alias doctissimus, *in sua Physiologia sagarum contra Ioannem Evvichium & Hermannum Neualdum medicos Saxoniæ celeberrimos*, hanc exploratione͂ vt naturalem & veram defendit. Nos præmissa prius origine explorationis huius & aliarum, quæ verior & receptior sit sententia, ostendemus. O- 3
lim suspecti de crimine aliquo purgare solebãt se. 1. Per flãmam. 2. Per crucem. *3*. Per sortes. *4*. Per corpus Domini. *5*. Per ferrum candens. *6*. Per aquam feruentem vel frigidam. Et hæ purgatio- 4
nes vel explorationes à Canonistis & Legistis *vulgares* dicuntur propterea, quod vulgus eas contra leges tam diuinas, quam humanas, ex mera superstitione introduxit, *c. consuluisti 2. q.* 4. Pri- 5
mum explorationis genus erat per flammam. Orthodoxus qui- 6
dam Episcopus, cum Arriano contendens, eam conditionem proposuit, vt verborum aucupiis relictis, ignem ingrederentur, & sic ostenderent vtra sententia magis pia esset. Arrianus conditionem detrectauit accipere. Sed Orthodoxus ignem ingressus è rogo disputauit, & illæsus seruatus est. Theodorus Lector *l.* 2. Abbas Vrsperg. *Petrus* (inquit) *Albanensis Episcopus obiit, iste per* 7
iudicium ignis immensam pertransie͂s illæsus pyram, vestimentis etiam per flammam volitantibus, sed in nullo læsis, Petrum Florentinum Episcopum declarauit Simoniacum: vnde & ipse postea Igneus est appellatus. Ex eodem genere est, quod Philippus Comineus comme- 8
morat *lib. Gallic. hist. 8. c. 19.* vbi scribit, Hieronymum Sauaranollam, Monachum Dominicanum Florentinum, quod in suis concionibus vehementius in Italorum mores inueheretur, & Caroli Francogalliæ Regis aduentum infestis in Italiam signis assidue in concionibus suis denunciaret, à Franciscano quodam in crimen hæreseos vocatum fuisse: tanta contentione, vt sponsione illum flammæ subeundæ prouocaret, ni hæreticus & veterator esset. Pro Hieronymo alter quidam sui sodalitii

atque ordinis Dominicanus, conditionem accepit. Die constituta, cum vterque magna sodalium suorum caterua stipatus in forum, multis hominum millibus inspectantibus venisset, *Dominicanus* (inquit Comineus) *corpus Domini manu tenens, progredi ad rogum cepit. Aduersus eam gestationem, cuius præsidio Dominicanus confidebat, Franciscanus reclamare, atque acriter aduersari cepit. Itaque Senatus Florentinus intercessit, qua de causa re infecta vtrinque*
9 *discessum est.* Secundum explorationis genus est, per indicium crucis, vt in testamento Caroli Magni apud Nauclerum: *Si causa controuersiæ inter partes orta fuerit, quæ hominum testimonio definiri non potest, volumus, quod ad declarationem rei dubiæ indicio crucis Dei voluntas & rerum veritas inquiratur.* Et in Capitulari: *Quod si accusator contendere voluerit, de ipso periurio, stent ad crucem: &, si iurator vicerit, lege sua accusator emendetur.* Et alio loco: *Campo vel cruce contendant.* Et Carol. Magnus in suis Constitutionib. mihi fol. 62. l. 3. *Homo ingenuus*, inquit, *qui mulctam soluere non potest, & fideiussores non habet, licet ei semetipsum in vadum mittere, donec persoluat, aut 12. iuret, aut, si ille, qui causam quærit, 12. hominum Sacramentum recipere noluerit, aut cruce, aut scuto, & fuste contra eum decertet.* Existimat Vitus Amerbachius *in annotatione ad constitutiones Carolinas constitut. 34. fol. mihi 64.* campum & cruce fuisse armorum genera. Sic enim scribit: *Porro campum & cruce videntur esse armorum genera, à nostris* Kampff / Kämpffen / *veteres Germani* Kamp & Kämpen / *dixerunt, sicuti Saxones adhuc dicunt, &*
10 *à* Kruke. Semper enim veteres *C.* extulerunt sono *K.* Tertium explorationis genus est, per sortes. Quarum formula *in legibus Frisionum titulo 14.* his extat verbis: *Sortes tales esse debent: Duo tali de virga præcisi, quos tenos vocant, quorum vnus signo crucis innotatur: alius purus dimittitur, & lana munda obuoluti, super altare, ceu reliquias mittūtur, & præsbyter si adfuerit, vel si presbyter deest, puer quilibet, vnum de ipsis sortibus de altari tollere debet, & interim Deus exorandus, si illi septem, qui de homicidio commisso iurauerunt, verum iurassent,*

rassent, euidenti signo ostendat. Si illum, qui cruce signatus est, sustulit, innocentes erunt, qui iurauerunt: sin vero alterum sustulit, tunc vnusquisque illorum septem faciat suam sortem, id est, tenum de virga, & signet signo suo, vt eum, tam ille, quam cæteri, qui circumstant, cognoscere possint, & obuoluantur lana munda, & altari seu reliquiis imponantur, & presbyter, si adfuerit, si vero non, vt superius, puer innocens, vnumquenque eorum sigillatim de altari tollat, & ei, qui suam sortem esse cognouerit, rogat, cuius sortem extremam esse contigerit, ille homicidii compositionem persoluere cogatur, cæteris, quorum sortes prius leuatæ sunt, absolutis. Quartum per corpus Domini. Cuiusmodi fuit il- 11
lud, de quo commemorat Gregorius Turon. *libro 10. capite 8.* Tu vero, si idoneus es, vt adseris, accede propius, & sume tibi Eucharistiæ particulam, atque impone ori tuo, erit enim Deus respector conscientiæ tuæ. At ille accepta Eucharistia, communicans abscessit. Ex eodem genere illud est Benonis Cardinalis in vita Hildebrandi Papæ Gregorii VII. *Ioannes,* inquit, *Portuensis Episcopus, qui intimus fuerat à secretis Hildebrandi, ascendit in ambonem B. Petri, & inter multa audiente clero & populo, ait: Tale quid fecit Hildebrandus, & nos, vnde deberemus viui incendi: significans de Sacramento corporis Domini, quod Hildebrandus responsa diuina quærens contra Imperatorem, fertur iniecisse igni, contradicentibus Cardinalibus, qui assistebant ei.* Item illud, de quo est apud Ioannem Tritemium *in Chronic. cap. 15.* consilio habito Episcopus probationem reuelationum suarum Abbati sub præceptione dominici corporis & sanguinis indixit. Itaque celebratione missarum peracta, Episcopus corpus Domini præbens in manum sic iurare cepit: *Ego Rupertus dico & iuro super hoc corpus & sanguinem Domini, quod reuelationes istæ non sunt fictæ, &c. Si aliter est, quam dixi, corpus non pertranseat corpus meum, sed hæreat in faucibus meis, strangulet & suffocet me.* Sigebert. *in Chron. anni 870.* Lotharius Rex Romam ad Adrianum Papam se excusatum vadit. A quo dum pro comprobatione innocentiæ suæ ad examinationem

corporis & sanguinis Domini tam ipse, quam optimates regni inuitati fuissent: & ipse & omnes, qui corpus Domini cum eo temere accipere præsumpserant, intra annum perierunt.
12 Quintum explorationis furiosæ genus est per ferrum candens vel ignitum, introductum ad exemplum potionis illius, quæ stupri insimulatis mulieribus exhiberi solebat: illa potione sumpta, si mulier rea erat stupri, pertransibant illam aquæ maledictionis, & inflato vẽtre computrescebat femur eius, eratque in exemplum omni populo. Si vero stupro polluta non erat, nihil ei potio sumpta nocebat, *vt prolixe Numerorum ca.5. & in c.in*
13 *lib.2.quæst.4.traditum est.* Sic mulier nobilis cuiusdam viri, quem Maria cõiunx Otthonis tertii falso accusauerat, quod se de stupro sollicitasset, ignitum ferrum in conspectu omnium illæsa
14 pertulit. Cranzius in Saxonia *li.4.c.26.* Huius vetustissimi mentio fit apud Sophoclem: cum enim ibi Creon publico decreto, mortisq; pœna indicta, corpus Polynicis sepeliri prohibuisset & Antigone clã fratrẽ sepulcro tradidisset, custodes regii nunciũ Creonti miserũt, q præter alia & hæc in eorũ excusationẽ dixit:

Sumus parati & candens ferrum manibus tollere,
Et per ignem serpere, Deosque adiurare,
Nec fecisse, nec fuisse conscios

Eius, qui hac de re consilium habuerit, nec eius, qui eam fecerit. *Couarru.lib.4.variar.resolutio.cap.23.Ioan. Borcholt.de feudis cap.7.no.52.* Huius deuotionis formulam Ioannes Auẽtinus *lib.An-*
15 *nal.*4.hanc profert: *Deus iudex iustus, qui auctor pacis es, & iudicas æquitatem, te suppliciter rogamus, vt hoc ferrum ordinatum ad iustam examinationem cuiuslibet dubietatis faciendam, benedicere & sanctificare digneris. Ita si innocens (de prænominata causa vnde purgatio quærenda est) hoc ignitum in manus acceperit, illæsus adpareat. Et si culpabilis atque reus, iustissima sit ad hoc virtus tua, in eo cum virtute declarandum: quatenus iustitiæ nõ dominetur iniquitas, subdatur falsitas æquitati, per Dominum nostrum, &c.* Exemplum autem inquisitionis

nis fidei memorabile comemorat Ioannnes Tritemius *in Chro.* 16
cap.22. His temporibus circiter annum *1215.* multi fuerunt hæretici. Hos frater Conradus de Marpurg, inquisitor Apostolicus, iudicio ferri cādētis si negassent hæresin probare consueuit, & quos ferrum exussisset, velut hæreticos iudicio seculari tradere comburendos. Vnde paucis exceptis, omnes qui semel essent accusati, & ad eius examen perducti, per eum condemnabantur ad incendium. Fuerunt, qui crederent, eum plures innocenter damnauisse, propterea quod cādens ferrum à peccatis nullum reperisset immunem, etiam si nullius hæresis macula vnquam infectus extitisset. Hæc inquisitor Apostolicus: cui prægustatoris honos debebatur: præsertim cum *in c. dilecti, Extr. de purgatione vulgari*, Papa Honorius tertius istos liuaniorum mores damnat, qui criminis alicuius insimulatos ferri candentis iudicium subire iubebāt: & si qua exinde sequebatur adustio, ciuilem pœnam infligebant. Ex eodem genere est, quod Albertus Kranzius *lib. Daniæ 4. cap. 24.* scribit, *Cum Dani ad Christianam religionem adduci non possent, venisse Romam Popponem quēdam, qui diu,* inquit, *in Italia & apud summum Pontificem peregrina-* 17
tus fuerat, populumque his affatum esse verbis: Quid si ad candentis ferri tactum manus eius cernerent intactas? vellentne subire, quæ hortaretur, cunctis succlamantibus velle: In Chirothecæ formam iussit ferrum aptari, idque ignitum afferri. Rubuit igne ferrum, ille tamen intrepidus manum immisit ad cubitum, deportauitque ad locum constitutum. Ibi cum pedes Regis proiecisset, victa manus dedit concio. Spōte subiens lauacrum regenerationis. Huc pertinet legis Franciæ lib. 4. ca.
57. *Si cui de libertate lis mota sit, & cognatum interfecerit, si negauerit,* 18
se illum occidisse, per nouem vomeres ignitos iudicio Domini examinandus accedat. Quæ lex extat etiam in Lombarda *lib. 1. titul. 11. de parricidio.* Item, illa lex militaris apud Radeuicum lib. 1. cap. 26. *Si seruus aliquis culpatus non in furto fuerit deprehensus, sequenti die expurgabit se iudicio igniti ferri: vel Dominus iuramentum pro eo*

præ-

præstabit. Hanc autem consuetudinem in regno Neapolitano
Imperator Fridercus II. sustulit. Neapol. Constitu. lib. 2. titul. 31.
Eorum, inquit, *ridendum sensum duximus, qui naturalem candentis*
ferri calorem tepescere, imo (quod est stultius) frigescere nulla iusta causa
19 *superueniente confidunt.* Ac memorabile est huius furiosæ proba-
tionis miraculum, quod Albertus Kranzius memoriæ prodi-
dit *lib. Vandaliæ 8. cap. 30.* his verbis: *Incendium ædium furtim procu-*
ratum imponebatur in eo oppido innocenti: ille quam sancte iurans, e-
ius se culpæ non esse affinem, purgationem afferebat vulgarem de ignito
ferro: quam iuribus interdictam, aut ignorauere, aut contempsere, qui
iudicio præerant laici. Ferrum ergo ignitum ille deportat, itinere non
paruo: tum manibus excutiens, nihil læsionis perferebat. Euanuit fer-
rum ex oculis mirantium omnium. Annus pene totus intercesserat,
cum alius iam silicibus viam straturus in oppido publicam, in arena loci
manum vertit, & inuento ferro, adhuc ignescente dextram adurit, mi-
rati, qui adstitere, rem, referunt loci præfecto: illi mox incidit suspicio,
illum esse hominem criminis reum, quod innoxio imponebatur, mox iu-
bet ad quæstionem abripi: confitetur crimen, & vltimo supplicio fractis
20 *rota cruribus interimitur: ita diuino iudicio est proditus noxius.* Sex-
tum explorationis furiosæ genus fuit per aquam feruentem vel
frigidam. Calidæ consecrandæ formulam Ioannes Auentinus
lib. 4. hanc profert: *Deus iudex iustus, fortis & patiens, qui es autor*
& amator iustitiæ, qui iudicas æquitatem, iudica Domine, quod iustum
est: quia recta iudicia sunt. Qui respicis super terram, & facis eam tre-
mere. Tu Domine omnipotens, qui per aduentum filii tui Domini nostri
Iesu Christi mundum saluasti, & per eius passionem genus humanum re-
demisti. Tu hanc aquam per ignem feruentem sanctifica, qui tres pueros,
id est, Sidrac, Misach, Abednago, iussione regis Babylonis missos in ca-
minum ignis, seruasti. Tu clementissime præsta, vt si quis innocens in
hanc aquam feruentem manum mittat, sicut tres pueros supradictos de
camino ignis eripuisti: & Susannam de falso crimine liberasti, ita Domi-
ne manum illius saluam & illæsam producas. At si quis culpabilis, vel
incras-

incrassante Diabolo cor induratum præsumpserit manum mittere, tua iustissima pietas hoc declarare dignetur, vt in eius corpore tua virtute manifestetur, & anima illius per pœnitentiam saluetur. Hinc illud in lege Frisionum titul. 3. *Si res grandis erat seruum ad iudicium Dei in aqua feruenti examinet.* Item, *& ad examinationem feruentis aquæ iudicio Dei probandus accedat.* Et tit. 14. *Et se per Sacramentum iudicio Dei exanimandum feruenti aqua innocentem ostendat.* Item, in Lombarda libro 1. tit. 10. *Si cuiuslibet seruus hominem interfecerit, iudicio aquæ feruentis examinetur, vtrum hoc sponte an se defendendo fecisset.* Et ibidem: *Si proprius seruus hoc admiserit, iudicio aquæ feruentis examinetur, &c.* Item, in Neapolitano regno, vt in Neapol. Constit. libro 2. tit. 31. *Eorum*, inquit, *sensum ridendum duximus, qui reum criminis constitutum, ob conscientiam læsam tantum asserunt ab aqua frigida frigide elemento non recidi: quem submergi potius aeris competentis retentio non permittit*, vbi glossa: *Submergebantur*, inquit, *in aqua frigida tribus vicibus.* Item, in Speculo Saxon. libro 1. articul. 39. *Sed ex his tribus vnum magis eligant congruentem: vel ferrum candens manibus portent, vel in aquam bullientem brachium vsque ad cubitum imponant, aut ab incursu in area contra certantem se defendant.* Atque hæc quidem de aquæ feruentis cruciatu hactenus. Deinceps de aqua frigida videamus. Aimoinus lib. 5. ca. 34. *Ludouicus autem Ludouici regis filius, decem homines cum aqua calida, & decem cum ferro calido, & decem cum aqua frigida ad iudicium misit coram eis, qui cum illo erant, petentibus omnibus, vt Deus in illo iudicio declararet, si per ius & æquum ille habere deberet portionem de regno, quam pater suus illi dimisit, ex ea parte, quam cum fratre suo Carolo per consensionem illius, & per Sacramentum accepit. Qui omnes illæsi reperti sunt.* Item in formula Pacis Alsatiæ apud beatũ Rhenanum, Germanic. rer. lib. 2. *Plebeius autem & minoris testimonii rusticus, aquæ frigidæ se expurget iudicio.* Hęc explorationum 21
genera omnia cũ Diabolico instinctu sunt excogitata, & ad diuinæ potentiæ tentamenta vergant, ideo recte de iure sunt prohibi-

hibita&abolita.*tot.tit.extra de purgatione vulgari,& præſertim in c. dilecti.*vbi pontifex refert magiſtratum politicum in Liuonia de crimine aliquo ſuſpectos, vt ferri candentis iudicium ſubirent, coegiſſe, ſumſiſſeq; ſupplicium de iis, ſi qua exinde ſecuta eſſet aduſtio. Et mandat Pontifex vt magiſtratus ab huiuſmodi grauaminib. in poſterum deſiſtat. Sic hoc defenſionis genus ſublatum eſt *in c.conſ.2.q.4.* Ibi Pontifex iubet, ne quis parẽtes, ſi filii in lecto cum ipſis dormientes mortui reperiantur, cogat, vt ſe ferro candente, aut aqua feruente purgent: *nam*, inquit Pontifex, *ferri candentis, vel aquæ feruentis examinatione confeſſionem extorqueri à quoquam ſacri non cenſent Canones,& quod ſanctorum Patrum documento ſancitum non eſt, ſuperſtitioſa adinuentione non eſt*
22 *præſumendum.* Et nominatim aquæ frigidæ examinationem ſuſtulit Imper. Lothar. *in Lomb. iure li. 2.t.54.* Vt examen aquæ frigidæ à miſſis (per miſſos intelligit imper. cõmiſſarios aut legatos, gl.*in c.1 de imm.Eccl.* dicit eſſe vulgare Italicũ) omnib.in-
23 terdicatur vel vlterius nõ fiat. Et quod exploratio hæc ꝑ aquas frigidas hodie ſit prohibita, eſt com. Doct. concluſio & opinio.
24 Franc. Hotom.*de Diſp.Feud.c.44.n.6.* Vbi furioſum hoc proba-
25 tionis genus, ſicut & prædicta, nominat. Et Io. Oldẽd. claſ.71. *Olim*, inquit, *purgare ſe ſolebant ſuſpecti de crimine: alias duello, c.2.de purga.vulg. Alias aqua frigida vel feruente, in quam nudi mittebantur, c.ex tuarum, de purg.can. Alias ferro candenti, vt vocat c.fi. de purg. vulg.vel ignito, vt rectius in c. Mennem. 2.q.5.* Et quanquam exẽplum duelli legatur de Dauide & Goliath, 1. *Reg.*17. Non admittitur tamen hodie talis Monomachia *l.1. de gladi.c.2.de purg. vulg.* Quum enim iſtis cruciatuum adflictionib. Deus tentaretur: merito fuerunt abrogatæ & introducta eſt purgandi formula talis, vt delatus apud magiſtratum adhibeat ſeptem, vel pro qualitate rei pauciores, qui teſtimonium innocentiæ illius ideo præſtare poſſint, quia & fide ſint digni, & propter vicinitatem compertam habere poſſunt veritatem, *c. ex tuarum,& c.cum dilectus,*

lectus, de purg. cano. Tum ipse suspectus iurabit, se non admisisse tale crimen, quod obiicitur. Compurgatores autẽ iurabunt, se credere, quod principalis iurans dicat veritatẽ, *c. de test. & c. vlt. de purg. can.* Et Ioan. Bodin. de Dæm. l. 4. c. 4. *Sapiens*, inquit, *iudex* 26
ad consequendum veritatem omnes præsumptiones comportaturus est: modo ne id faciat, quod multi iudices in Germania solent. Hi enim aut Magos alios conquirunt, vt per eos ad saltum cribri rescìscant an reus sortes exerceat: aut puerulis templum adeuntibus nouos calceos axungia suilla perunctos curant indui, vt Magæ inde nequeant egredi, nisi eis visum fuerit, qui pingues calceos ferunt: aut ambos pedes Sagæ & manus colligantes eam imponunt aquæ leniter, eamque si Saga fuerit, in fundo mergi non posse putant. Andreas Alciatus quoque *in compendio iudiciarii processus*, hanc consuetudinem propter tres causas condemnat. 1. Quod ex diabolica inuidia sit excogitata. 2. Quod Deus tentetur. 3. Quod multi innocentes hac ratione condemnentur. Hos Dd. sequũtur Iodocus Damhouderius *in Pract. Crim. c. 43.* Ioan. Borcholt. *de Feudis. c. 7. num. 52.* Daniel Venatorius *in Analysi Pontificia lib. 5. tit. 35.* vbi Canonistæ omnes, Ioachimus à Beust *super Rubr. de Iureiur. n: 204.* Hanc Doctorum communẽ sententiam 27
approbant quoq; omnes facultates Iuridicę in Academiis Germaniæ. Perperam igitur agunt hi iudices, qui ab hac sententia 28
communi discedunt. A communi enim sententia in iudicando vel respondendo haudquaquam est recedendum, *l. 1. versi. & sane crebrior. de offi. quæst. c. 1. c. ne immutaris, 5. vbi Panor. & reliqui Doct. de constit. c. prudentiam 21. & ibid. Panorm. in 3. notab. De offi. & potest. iud. delega. & scribit prolixe Ias. in Auth. Nouissima, n. 22. C. de inoff. test.* Et merito quidẽ. Quod enim à pluribus sapientib. quæritur, id facilius inuenitur, *vt dicit Bal.* Et acrius est multorum quã vnius vel alterius cuiuspiam de quaq; re iudicium *Aristot. li. 2. c. 7. & 11.* Vt non immerito summus etiam Pontifex scri-

ptum reliquisse videatur: Integrum esse iudicium, quod plurimorum sententiis comprobatur. *Cle.1.ver. Quod etiam, de senten. excommunic.* vsque adeo, vt ii, qui contra communem opinionē respondere præsumpserint, eo nomine pœna sint afficiēdi, quēadmodum late persequitur Anton. Maria. Corat. *in tract. de com.*
29 *D. opin. l.3. inspectio.1. & 2.* Huic communi Iurisconsultorum sententiæ subscribunt quoque Medici & Philosophi doctissimi: VVierus, Evvichius, Nevvaldus, Augustin. Lerchemer, aliique complures, qui omnes vnanimiter furiosum hoc explorationis genus reiiciunt. Et superstitiosum inuentum, à Satana & credulis eius auditoribus inuectum appellant. Item, ludibrium Satanæ, Tragœdiæ periculosæ & scandalosæ initium. Admiratione itaque dignum est, Scribonium contra iura manifesta, & communem Iurisconsultorum, Medicorum & Philosophorum sententiam, hanc abrogatam consuetudinem in lucem reuocare, & imperitis iudicibus eandem inculcare, eosque in discrimen
30 adducere. Dubium enim non est, iudicem, qui hac exploratione furiosa, diabolica & prohibita vtitur, conueniri posse actione iniuriarum, nō minus, quam si aliquem iniuste in carcerem coniecisset, *l. nec magistratibus 32. D. de iniur. Mynsinger. cent.5. ob-*
31 *ser.69. Laurentius Kirchouius commun. opinio. cent.5. conclus.30.* Sed videamus Scribonii rationes. Quod veneficæ coniectæ in aquam non demergantur, scribit causam esse leuitatem in corpore Sagarum & quidem Satanicam. Verba eius sunt fol.115. *Nempe,* inquit, *leuitas non insita illa & naturalis à materia & forma corporis dependens, sed externa quædam seu aduentitia aut aliunde accedens erit. Quænam, quæso, ista? Dixeram in Epistola mea eam esse Satanicam. At quo modo, quo sensu? Satanicam scilicet appellaui à causa efficiente, quod Satanas iustissimo & imperscrutabili Dei iudicio sua leuitate attrahat, tollat, retineatque Sagas in alto aut superficie aquarum. Est enim natura eius quam leuissima, quemadmodum in parte priore ostendimus, eum homines quoque per aerem ad loca remotissima ferre & impel-*

impellere. Cum vero in aere superiore homines retinere queat, vbi alias secundum suam naturam non viuunt: quid impediet, quo minus in aqua, velut elemento grauiore crassioreque Sagas eleuet atque sustentet, illis subiacens, & eas quasi in dorso gestans. Vel etiam, si dicerem eas ob inhabitantem illum corporibus suis spiritum leuissimum non submergi. Vtrum hoc tam absurde dictum? vtrum, quæso, grande peccatum foret? Annon sues Gargasarenarum irruens, eos in mare omnes præcipitabat? quod alioquin illi non intrassent. Hactenus Scribonius. Si hæc vera sunt, quæ Scribonius scribit, quomodo Diabolus veneficis tot & tam variis speciebus dicitur apparere, quod ab illo ipso affertur, externum opus esset, quomodo poterit illis inseruire vel afferendo, quę petunt, vel inferendo aliis, quę exoptant? Forsitan egreditur & ingreditur quando vult, & ianua ipsi semper est aperta? Credendum foret, si afferri posset ratio & causa, quę factũ probet. Nulla enim sensit, nulla dixit se obsideri à Diabolo. Sed esto, obsideat illas, an propterea leuiora redduntur illarum corpora. Cui hoc credibile est, qui obsessos omnes omni seculo sibi ob oculos ponit? Annon sues Gargasarenarum obsidens, eos omnes in mare præcipitauit? vnde, quæso, hæc demersio, nisi à grauitate Diaboli. Deinde si leuitas est qualitas naturæ materiatæ, Diabolus non inerit, nam ille, iuxta Scribonii Physicam doctrinam est spiritus naturæ tantum formatæ: leuitatem autem esse tantum naturarum materiatarum eadem Physica Scribonii dicit: Quapropter concludere eum oportet, Diabolum leuem non esse, nec quicquam leuitatis habere, & ita per consequens Sagis leuitatem, qua supernatant, communicare nõ posse. Nec obstat ἀντιπάθεια aquæ cum Sagis: vbi Scribonius scribit: Aquam Sagas in suum alueum recipere nolle, propterea quod illa in Baptismo abusæ sunt. Ratiocinatio quidem est & opinio, sed nullis nixa fundamentis. Quod sic probo: *Omnis ἀντιπάθεια est à prima creatione indita, sed hæc repulsio nõ fuit indita à prima creatione. Quare, &c.* Maior constat omnium specierum ἀντιπαθείας

inductione: minor manifesta est ita, vt probatione non indigeat. Nam Baptismi vsus tantum post Christum natum cepit. Sed
32 hæc refutata satis sunt ab aliis. Nihil huc facit indiciũ illud homicidii, si cadauer coram homicida emittit sanguinem, quod Scribonius ad stabiliendam suam sententiam adfert. Nam illud indicium est incertissimum prout scripsit magni nominis Iurisconsultus Anto. Gomez. *variar. resolut. tom. 3. c. 13. n. 15.* vbi scribit:
33 *Sed saluo meliori iudicio, ego teneo contrarium, & nullo modo practicarem, quia hoc indicium est nobis incertissimum, & ex causis nobis incognitis & valde remotis, ideo non esset practicandum. Item quia tortura est actus grauissimi præiudicii, ex quo faciliter posset sequi mors, ideo in dubio sanctius esset, nocentem impunitum relinquere, quam innocentem condemnare, vt in l. absentem, ff. de pœnis, item, quia licet indicia sint arbitraria, tamen intelligo, quando iure probantur ex aliqua extrinseca & nobis cognita præsumtione sed istud indicium, de quo loquimur, nullo iure, vel causa, quæ iuridice concludat, nobis constat, ergo non valet, nec ex eo reus veniret torquendus.* Hactenus Gomez. Iacob. quidem Menoch. *de arb. iud. q. li. 2. cent. 3. casu 270. & de præsumt. li. 1. q. 89.* scribit indicium hoc esse sufficiens ad torturam & capturam: tamẽ, quia nulla mentio huius indicii *in Const. Crim. Caroli V. c. 32. & 33.* Von genugsamer Anzeigung deß Mordts extat, mihi Gomezii sententia placet, in qua fuit quoq; Hippolytus Marsil. Bononiensis Iurisconsultus celeberrimus, *in Pract. sua Crim. §. diligenter. n. 181.* Vltimo adducit Scribonius ipsam experiẽtiam,
34 sic enim *folio 130. in sua Physiologia* scriptum reliquit: *Plurimis autem exemplis testata est, Sagas aquis non submergi: ita certo vt compertum obseruatumque sit, omnes quæ aquis hoc modo innatassent & submergi non potuissent, vel suo ipsarum testimonio deinceps prolato reas fuisse. Et exempla alia, quibus contrarium demonstretur, proferri nequeunt. Neque VVierus, neque Bodinus, neque alii, qui huic purgationi contradicere cogitant, vel vnum saltem aduersum exemplum annotarunt.* Hactenus Scribonius, Sed ei hoc exemplum, quod
35 ego

ego meis oculis vidi, oppono: Cum anno 1588. ex Borussia in Liuoniam proficiscerer, inuitauit me in via quidam prædiues & opulentus nobilis in suam arcem. Hic cum veneficam sequente die, propter enormia delicta, quæ sua magica & diabolica arte commiserat, iam ad ignem condemnasset: Quæsiui num illam quoq; prius in aquam, more solito, coniecisset, ad experiẽdum vtrum rea esset, eo negante, monui, vt id tentaret, (volui enim ea ratione inquirere, num hæc exploratio per aquam frigidam vera esset nec ne) sed ecce postquam venefica à carnifice in aquam gelidam colligatis artubus fuit proiecta, statim submersa fuit. Is postea ad me scripsit, se cum sex veneficis captiuis idẽ tentasse, at omnes fuisse submersas, & in fine literarum scribit: *Iam demum tibi credo, signum hoc falsum, diabolicum & furiosum esse & magistratum incautum decipere posse.* Quapropter non dubito, Scribonium virum alias doctissimum, tandem sponte veritati locum daturum, & tot testimoniis Iurisconsultorum, Medicorum & Philosophorum veritatis patronorum, non contradicturum; sed illud Democriti consideraturum, ἀρχὴ μεγάλης ἀρετῆς, ὠνῆσαι ἀλήθειαν, id est, *Principium magnæ virtutis esse tueri veritatem.*

CAPVT VI.

DE CAPTVRA VENEFICARVM.

Summæ.

1 *Post accusationem & inquisitionem institutam reus in custodiam coniicitur.*

2 *Quidam Dd. existimant in causis criminalibus semper incipi posse à captura.*

3 *Com-*

3 *Communis est Dd. opinio incarcerationem in criminalibus tunc demum admittendam, quando prius legitima præcesserint indicia.*

4 *Verba Constitutionis Carolinæ in c.6.& 219.referuntur.*

5 *Mariani Socini sententia.*

6 *Hippolyti de Marsiliis sententia.*

7 *Accusator crimen cum argumentis suspicionis iudici exponere debet, antequam venefica custodiæ traditur.*

8 *Merito hi iudices puniuntur, qui statim ad nudam delationem veneficarum personas capiunt.*

9 *Carcer, quomodo custodia, quomodo pœna.*

10 *Veneficæ & Lamiæ sæpius in carcerum squalore mori malunt, quã diutius in speluncis illis inhærere.*

11 *An persona ex nobili & honesta familia pro venefica ab aliis incãtatricibus delata, sit sub cautione iuratoria.*

12 *In atrocibus delictis Rei non fideiussoribus, sed custodiæ committuntur.*

13 *Fallit hæc regula.*

14 *Fideiussoribus enim relinqui etiam in capitalibus causis personas honestas & in dignitate constitutas vsitatum est.*

15 *Incarceratus indebite, si aufugiat, non punitur.*

16 *Nec ad carcerem redire obligatur.*

17 *Quare veneficæ quamprimum in carcerem coniiciuntur intoxicare amplius non possint.*

1 POst accusationem & inquisitionem institutam, ordinarium est, vt venefica in vincula coniiciatur, ne elabi possit. Textus elegans *in l.2.C.de custodia reorum*, vbi Imperator: *Si quis in ea culpa vel crimine fuerit deprehensus, quo dignus claustris carceris, & custodiæ squalore videatur: auditus apud acta, cum de admisso constiterit, pœnam carceris sustineat: atque in postmodum eductus apud acta audiatur.* Et Geil. *de pace publica lib.*

ca lib.1.cap.9.num.5. Quamuis autem multi iuris interpretes existiment in causis criminalibus, in peinlichen Sachen / semper 2
incipi posse à captura, Bartolus *in l.sacrilegii. §.Labeo.nu.2.D.ad l. Iul.pecul.* Baldus *in l.consentaneum C.de his,qui lat.vel ali.crim.re.ac.* & Paris de Puteo *in tractat.de Synd.5.captura,nu.13.& verbo, Quia plerunque num.1.* vbi plures eiusdem farinæ refert: quod plerique etiam intelligunt iudici licere indiciis non præcedentibus. Sa- 3
nior tamen magis pia & crebrius recepta est sententia eorum, qui incarcerationem siue capturam tum demum in criminalibus admittunt, quando prius legitima præcesserint indicia, & constiterit delictum esse commissum, alias sunt ligatæ manus iudici ad procedendum. Angelus Aretinus *in tractat.malefic.in ver. Fama publica.* Mynsing. *obs.cent.5.obs.69.* Ioann. Fichardus *consil.113.vol.2.* Hartm. Hartmanni *in Pract.For.lib.2.obser.2.* Brunorius Sol IC. Venetus *in suo eleganti consilio criminali nu.13.* Antonius Gomezius, *Variarum resolutionum,cap.8. To.3. De captura reorum, numer.1.* vbi dicit: quod iudex contra aliquem ex officio suo vel ad petitionem partis non possit ad capturam procedere, nisi constet delictum illud vere ac realiter esse commissum. Et concludit ibidem his verbis: *Et istud est capitale fundamentum totius iudicii.* Idem expresse quoque vult constitutio criminalis 4
Caroli V *c.6.* So jemandt einer Vbelthat durch gemeinen Leumuth berüchtigt / oder ander glaubwürdiger Anzeigung / Verdacht vnd Argwönig / vnd derhalb durch die Oberkeit von Ampts wegen angenommen würde. *Si quis alicuius maleficii vulgo diffamatus, vel per alia verisimilia indicia suspectus, idcirco à magistratu apprehensus fuerit.* Et c.219. Item / daß durch die Oberkeit etwan leichtlich / auch erbare Personen / ohn vorgehend berüchtig / bösen Leumuth vnd andere gnugsam Anzeigung angegriffen / vnnd in Gefängnuß bracht werden / vnd in solchem Angriff etwa durch die Obrigkeit geschwindiglich vnd vnbedächtlich gehandelt / dardurch der Angegriffen an seinen Ehren Nachtheil erleidet. *Item, quod per magistratum*

quandoq; ex facili etiam honestæ personæ absq; infamia aliqua & malo nomine, reliquisque sufficientibus indiciis apprehenduntur, & incarcerantur, atque in eiusmodi apprehensione interdum à magistratu atrociter ac temere agitur, ob quæ apprehensus captiuusque sui honoris ac
5 *famæ præiudicium iacturamque patitur ac sustinet.* Imo secundum Marianum Socinum *in tractatu de Citat. in 2. Articu. princip. in 24. quæst.* etiam plene de delicto constare debet ante capturam, vt refert ac testatur Ægidius Bossius *in tractatu criminal. in titul.*
6 *de captura, colum. 1. & 2.* Hanc conclusionem ampliat Hippolytus Marsilius *in l. 1. constante, versic. 12. D. de quæstionibus*, vt etiam procedat in crimine læsæ maiestatis, in quo captura & tortura
7 non sit concedenda nisi præcedentibus indiciis. Hoc quoque obtinet in accusatione. Antequã enim reus custodiæ traditur, accusator crimen cum argumentis suspicionis iudici exponere debet, *cap. 11.* So der Kläger die Oberkeit oder Richter anrüfft/ jemandt zu strengen / peinlichen Rechten zu Gefängnuß zu legen/ so soll derselbig Ankläger die Vbelthat / vnnd derselbigen redlichen Argwohn vnnd Verdacht / so die peinlich Straff auff sich tragen / zuförderst anzeigen. *Accusator magistratum interpellans, vt quis publico & pœnali iudicio subdatur & vinciatur, debet initio maleficium & legitimas suspiciones & præsumptiones, quæ*
8 *publicam pœnam continent ac merentur indicare.* Quapropter merito sunt puniendi hi maleferitati & imperiti iudices, qui statim ad delationem Magi vel Veneficæ, aut ex nuda saltem suspicione sine legitimis præcedentibus indiciis ex vento (vt dicitur) personas delatas capiunt, & in carceres atrocissimos & squali-
9 dissimos coniiciunt. *Vide Sprengerum p. 3. quæstio. 8.* Quoniam carcer licet respectu causæ finalis pœna non est, quia à iudice vel lege ad custodiam, non vindictam imponitur, *l. 8. §. solent. D. de pœn.* sicut pœna, quæ est legitima delictorum vltio, coertio, *l. aliud. D. de verb. sig.* quo ad materiam tamen, hoc est ipsi perpetienti magnum est sæpe supplicium, quia mala mansio. *l. si homi-*

nem

nem inprinc. D. depos. propter squalorem, inediam, frigus, tenebras, & inprimis diuturnitatem, *vt in l. 2. circa fin. C. de custodia reorum. l. 3. eodem titul. Menoch. consil. 94. num. 39.* adeo vt vel ipsi comparetur morti. *Boss. cap. de carcer. in princ. c. quamuis, de pœn. lib. 6. Bartolus l. 2. num. 9. de public. iudic. Baldus, Salicetus l. incredibile, C. de pœn. VVesenbecius consil. 43. numer. 173. p. 1.* Imo carceratio est species torturæ, & mortuus in carcere, dicitur mortuus in cruciatu. *Baldus in l. 2. C. de Epis. aud. Sichardus in l. 12. num. 4. C. de action. & obligation.* Ideoque Constantinus Imperatorum humanissimus sua lege cõstituit, carceres tales esse debere, vt præter fidam custodiam nihil habeant, *l. 1. C. de custodia reorum.* Constantinum secutus est Carolus Quintus Imperator *in constitutionibus Criminalibus cap. 11.* Die Gefängnuß sollen zu Behaltung/ vnnd nicht zu schwerer/ gefährlicher Peinigung der Gefangen gemacht vnnd zugericht seyn. *Captura seu apprehensio, custodia potius sit, quam atrox aut periculosus carcer.* Hinc sæpe fit, vt solitudine 10
diuturna, carcerum squalore, caligine tetra, variis Dæmonum spectris exhorrescentes misellæ Dei creaturæ, veneficæ vel Lamiæ, antea nonnihil Diaboli assidua suggestione vexatæ, & torturis variis excarnificatæ, malunt potius mori quam ferocius in easdem putidissimorum carcerum speluncas & equuleos præcipites retrudi. Sed quæro: *Si persona pro venefica delata sit* 11
ex nobili familia oriunda, vel consulis aut senatoris alicuius vxor vel filia, & interrogata negaret prorsus veneficium, relaxandane erit sub iuratoria sua cautione & pœna, vt puta mille aureorum de se præsentando, aut fideiussoribus committenda? Respondeo: Licet in atro- 12
cioribus delictis, quale est veneficium, vbi pœna corporalis venit infligenda, non fideiussoribus, sed custodiæ rei committantur. *Bartolus & Dd. in l. 1. D. de custodia reorum:* Tamen fit, vt 13
interdum propter amplissimas facultates dignitatemque eius, qui accusatur, fideiussoribus committatur, *late Bossius in practic. criminal. tit. de carc. fidei.* aut sibi, hoc est nudæ suæ promissioni,

14 *l.1.D.de custodia reorum.* Fideiussoribus enim relinqui etiam in capitalibus causis personas honestas & in dignitate constitutas vsitatum est, *late Iacobus Menochius de arbit.iudic.quæst.lib.2.cent. 4.cas.303.VVesenbec.in parat. D.de custodia reorum, nu.5. Paulus Grillandus in tract.de relaxat.carcer.in Rubr.de fideiuss.num.8.Nicol.Vigelius in Constitutio.Crimin.c.3.Lancellottus de offic.Prætoris in caus.criminal.de carceratis n. 15.* Et si iudex omissa talium circumstantiarum consideratione aliquem carceri mancipari t, quem nõ debet, contra ipsum iniuriarum agi potest, *l.nec magistratibus.D.de iniur.* per quam consequitur damnum & recompensam iniuriarum, *l.pen. C.qui bon.ced.poss.l.si creditores, in fin.de priuil.cred. Hieron.Schurpff.consil.87.in princ.& consil.98.cent.3.6. Laurent. Kirchouius cent.5.obs.30.* Ita olim in Camera iudicatum, & Senatum Coloniensem cuidam Petro Quittinck propter iniustæ incarcerationis iniuriam in 600. aureos condemnatum fuisse, meminit *Frid.à Tautemb.in suo Virid.concl.Iurisd.conclus.98. Mynsing.obs.69.*
15 *cent.5.num.5.6.* Item, quæritur: *Si quis pro Mago vel venefica innocenter fuit delatus, aut indebite incarceratus, an, si ex carcere aufugiat, pro confesso habeatur?* Et respondetur, Quod non. Nam indebite, & non seruato iuris ordine, carceri mancipatus etsi aufugiat, propter talem fugam etiam cum fractione carceris, non punitur, neque pro confesso habetur, *vt probat Rolan.à Valle cons.7.nu. 47.lib.1.* Potestq; talis carceratus licite aufugere: & hoc frequentius receptum esse Did. Couarr. *lib.1.variar.resol.c.2.n.11.* expres-
16 se fatetur. Sed neque ad carceres redire obnoxius est, etiãsi iurasset se rediturum: quæ est elegans doctrina gloss. *verb.per viol. in Clem. pastoralis, de re iudica.* quam ab omnibus adprobatam testatur idem Couar. *in d.c.2.nu.7.* quæ veluti singularia, diligen-
17 ter obseruare admonet Mynsing. *obser.98.cent.6.n.5.& 6.* Quamobrem veneficæ incarceratæ intoxicare amplius non possint, duæ à Lamberto Danæo *de Sortiariis cap.4.* enumerantur causæ. Prima, quod commode illic venena sua habere non possunt.

Se-

Secunda, quod libere cum suo artifice & doctore Satana communicare non audent: Se enim putant obseruari, & vincti sunt, & non nisi per carceris custodem, id est, testem adhibitum, sua venena habere possunt: Id quod maxime timent, ne à iudice deprehendantur. Quare fere non solent dum sunt in carcere quenquam lædere Sortiarii. Vnde prudentes & seduli iudices maxime dant operam, vt dum ab iis non sperantur aut expectātur, adsint tamen, vt eos obseruent. Denique verentur Sortiarii ne iam vincti conuincantur vti venenis, quod facile fieret. Est enim hominum genus & timidissimum & ignauissimum Sortiariorum, quod Deum reiecit, itaque plurimum sibi prospicit & cauet.

CAPVT VII.

DE CONFESSIONE MAGORVM ET VENEFICARVM SPONTANEA.

Summæ.

1 *Venefica si delictum fatetur, condemnatur ex sua confessione.*
2 *Nulla est firmior probatio, quam proprii oris confessio.*
3 *Confessio est plenissima probatio.*
4 *In confessum nullæ aliæ sunt partes iudicis nisi in condemnando.*
5 *Quintiliani verba.*
6 *Ouidii versus.*
7 *Confeßio plus operatur, quam aliqua species probationis.*
8 *Confessio dicitur legitima probatio.*
9 *Confessio veneficarum spontanea quando sufficienter probet.*
10 *Confessio veneficæ, quæ fit metu carceris vel tormentorum nil probat.*
11 *Sola rei confessio non probat, nisi aliunde iudex argumenta credendi habeat.*

12 *Iudex, qui confitentem ad mortem damnauit, absque probatione alia delicti, punitur pœna mortis.*
13 *Volenti mori non est habenda fides.*
14 *Historia ex Valerio Maximo.*
15 *Iudex ex officio Rei innocentiam quærere debet.*
16 *Iudex tenetur testes recipere ad defensam, licet adsit vera & spontanea rei confessio.*
17 *Veneficæ multæ mortem auide expetunt.*
18 *Crimen si quis confiteatur vltro, cum eo mitius agendum.*
19 *Atheniensium leges veniam concedunt sese manifestanti.*
20 *Mosaicæ leges lenius puniunt sponte confitentem delictum à se commissum, quam conuictum.*
21 *An confessio veneficarum extraiudicialis plene probet.*
22 *An confessio veneficarum spontanea coram Sacerdote facta probet.*
23 *Pontifex clericum non potest cogere ad reuelandam confessionem alterius.*
24 *Confeßio veneficæ sub spe futuræ gratiæ sibi promissæ per iudicem non probat.*
25 *An iudex non obstante promissione poßit veneficam ad mortem condemnare.*
26 *Sed quæritur, an iudex ad veritatem inuestigandam, promittendo Mago vel veneficæ impunitatem, poßit vti cauillationibus.*
27 *Cautela pro iudice, ad expiscandum vter ex duobus correis veneficii sit verus reus.*
28 *Confeßio veneficarum, quæ est impoßibilis, nil probat.*
29 *Francisci Ponzinibii verba, de confeßione Lamiarum.*
30 *Ioannis Fichardi verba, de confeßione Lamiarum.*
31 *Lamiis impoßibilia confitentibus fidem iudex adhibere non debet.*
32 *An venefica confeßionem à se sponte factam reuocare poßit.*
33 *Ad probandum errorem confeßionis admittuntur consanguinei & vicini confitentis.*

34 Qui

34 *Qui errauit, non fatetur.*
35 *An in casu, vbi confessio veneficæ reuocari nequit, saltem excusari & declarari possit.*
36 *Æquiuoca in benigniorem partem sunt interpretanda.*

POstquam venefica in custodiam tradita est, vel aloquin copiam sui facit, tunc aut confitetur delictum, aut negat, si sponte confiteatur, tum ex sua confessione condemnãda. *l.5.D.de custodia & exhibitione reorum.* 1
Sin eat inficias, testibus erit conuincenda. Inter omnes probationis species, quibus veneficium probatur, nulla est validior, quam spontanea confessio, quando proprio motu scelera sua Magi vel Veneficæ confitentur. Nulla enim firmior probatio, quam proprii oris confessio. Hinc Philippus Corneus *consil.* 3
261. confessio est plenissima probatio. Et in confessum nullæ 4
sunt aliæ partes iudicis, nisi in condemnando, *l. 25. in fin.D.ad l. Aquil.* Et ideo Quintil. *lib.7.c.1.* recte scribit, quod ibi non possit 5
esse quæstio, vbi factum confessum est, secus si factum sit controuersum, facit ad hoc illud Ouidii:

Non est confessi causa tuenda rei. 6

Hinc Marsil. *consil.94.num.8.* Confessio plus operatur, quam a- 7
liqua species probationis. Et Innocent. *in c.cum contigat.c.indigeat de offi. deleg.* Illud vere dicitur apparere, quod constat per confessionẽ, Et illud dicitur sciri pro certo, quod scitur per confessionem *gloss.1.iunct.text.in c.si Sacerdos.ext.de offic.ord.* Et confessio 8
æquipollet instrumento. *Bald.in l.fin. C.de edict. Diui Adrian.toll.* Et confessio nedum dicitur probatio, sed etiam dicitur legitima probatio, *gloss. in c. ad abolendam, in c. deprehensi.de Hæreticis,* Vt autem confessio veneficarum spontanea valeat, & ex ea 9
condemnari possint, requiritur, quod sit facta in iudicio extra carcerem, & nullo iusti metus periculo facta. *Franciscus Ponzinibius, de Lamiis, n.62. Andreas Geil, de pace publica, lib.1.cap.15.nu.7 Ioseph.*

10 *seph. Mascardus de probat. vol. 1. conclus. 348.* Primo enim confessio veneficæ, quæ fit metu carceris vel tormentorum, non inducit notorium, *vt dicit Benedictus Capra, in tractat. de notor. membr. 1. num. 35.* Nec processus alias vllus iuuatur ab huiusmodi confessione sic extorta, *vt per Hippol. in praxi crim. §. constante. n. 31. & cõsi. 51. incip. licet nedum plene & in prax. 1. postquam n. 31. Carrer. in prax.*
11 *crim. §. circa me, 387.* Imo etiamsi confessio esset sponte facta, non tamen ei statur, quando indicia verisimilia & probabilia, vel ipsa innocentiæ substantia in contrarium appareret. *l. 1. §. si quis vltro, ff. de quæst. vbi text. clarus.* Si quis vltro de maleficio fateatur, non semper ei fides habenda est, nonnunquam enim aut metu, aut aliqua alia de causa in se confitentur. Spontanea enim delicti confessio non sufficit ad condemnandum aliquem pœna capitali, nisi etiam constet delictum fuisse commissum, *l. 1. §. 17.* vbi Vlpianus ait: *Diuus Seuerus rescripsit, Confessiones reorum pro exploratis criminibus haberi non oportere, nisi nulla probatio religio-*
12 *nem cognoscentis instruat.* Imo iudex, qui confitentem ad mortem damnauit absq; probatione alia delicti, pariter mortis pœna plecti debet, si occisus nemo fuit. Quapropter diligenter inquirere debet, an veneficæ iuxta confessionem propriam etiam homines & iumenta suis veneficiis & magica arte interfecerint nec ne: Propterea, quod multi sunt confessi delictum, & postea reperti fuerunt innocentes, *vt dicit Franciscus Ponzinibius Italus.*
13 Volenti enim mori non est habenda fides, nec auditur perire
14 volens, *l. 1. §. si quis vltro. D. de quæstionibus.* Exemplum esto ex Valerii Maximi *lib. 8.* Seruus vltro confessus hominem, qui aberat, à se fuisse interfectum, supplicio vltimo affectus est: ille vero postea domum rediit incolumis. Ideoque Piso Consul non leuem subiit permagnæ crudelitatis notam, seueritatis militaris specie. Nam cum militem in castra sine contubernali reuertẽtem, vt cædis illius reum adiudicauisset morti, quamuis eum sequi & mox venturum esse miles exponeret, Centurioni Pro-

con-

conſul mandat, vt eum damnatum necet. Cum iam prope eſſet, vt plecteretur morte, contubernalis aduenit incolumis. Tum Centurio à ſententiæ executione ſuperſedens vtrumque militem ſiſtit Proconſuli: hic autem indigne ferens, quod adeo temere hominem ad mortem damnaſſet, ſimul enecari iuſſit & Centurionem, eo quod non paruiſſet, & damnatum militem, quod eſſet damnatus, & militem alterum, quod neci vtriuſque cauſam attuliſſet: ita ob vnius innocentiam tres viri damnati & trucidati ſunt, *vt narrat Seneca in lib. de ira.* Nam iudex 15
debet nedum parte petente, ſed etiam ex officio ſuo rei innocentiam quærere, etiamſi ſe non defendat. *Bartol. conſil. 107.* Imo 16
iudex ex officio debet recipere teſtes ad defenſam, licet adſit vera & ſpontanea rei confeſſio, *Bronorius à Sole in conſil. criminal. 121.* Reperiuntur veneficæ, quæ mortem expetunt, non quod 17
honorem ſperent, ſed quia deſperant ſummoque dolore cruciantur: atque hi non ſunt audiendi, vtcunque eos excuſet Lex, & Plato honeſtum iudicet τὸ ἐξάγειν ἑαυτὸν & ſpiritum antequam extrudatur emittere. Sprengerus ſcribit, ſe vidiſſe veneficas, quæ ſcelera ſua confeſſæ vltro orabant iudices, vt ſe morte plecterent, alioqui ſe ſibi ipſis conſcituras mortem, quia ſe à Diabolo niſi parerent vexari confirmabant. Qua in ſpecie legi dicenti: *In confitentem nullæ ſunt partes iudicis, niſi in condemnando,* locus eſſe non poteſt, nec tenetur iudex iſtorum hominum voluntati obſequi. Cum ſpes adſit, Veneficam quam vexat Diabolus, reſipuiſſe, & in via ſalutis eſſe, eam itaque oportet in carcere contineri, inſtitui, & modicis pœnis ſalutaribuſque corrigi, *vt Bodinus de Dæmonoman. cap. 3. lib. 4. ait.* Quando enim quis confi- 18
tetur crimen non conuictus, tunc mitius cum eo agendum eſt, quam ſi negans conuinceretur, *Authent. ſed nouo iure, C. de pœnis iudicis, qui mal. indic,* Follerius *in Pract. criminal. fol. mihi 316. num. 82.* vbi ait: Confeſſio operatur mirabilem effectum, nam cõfeſſus ſpõte mitius debet puniri, *vt eſt gloſ. in c. ad hoc, in verſ. confeſſio.*

19 *de Simo.VVesenbecius in Parat. D. de pœnis, nu.* 10. Sed & secundum Atheniensium leges omnium optimas, & ex quibus maxima pars nostrarum depromta est, *teste Liui.* 1. *dec.lib.* 1. manifestanti
20 se ipsum etiam impunitas constituebatur. Quin etiam ex legibus Mosaicis leuius quoque puniebatur sponte confessus, quam conuictus. Quod hinc cuique manifestum est, quod fur conuictus puniebatur in duplum, vel quadruplum, vel quintuplum, secundum eam distinctionem, quæ traditur, *Exod.* 22. *c.* qui si fuisset sponte confessus, in id solum puniebatur, quod vltra rei ablatæ restitutionem quintam quoq; partem ipsius rei reddere cogebatur, vt legitur *Numer.* 5. *post princ.* & ita intellexit ibi Nicol. de Lyra, interpres Bibliorum optimus, & ante eum Diuus Augustinus, cum dicit, *quia annunciauit, non eo damno*
21 *plectendus fuit, quo furem conuictum plecti oportet.* Secundo confessio Veneficarum extraiudicalis spontanea non plene probat.
22 *VVesenb. in Parat. D. de confessis.* Non incommode hic quæritur, *an confessio Veneficæ spontanea coram Sacerdote in templo facta,* in dem Beichtstul/ *probet in iudicio.* Et respōdetur: Quod non. Ratio est. Quia Clericus secreta non vt homo, sed tanquam Dei Vicarius scire intelligitur. *c. si Sacerdos, de off. ordi.* Ideoque à iudice com-
23 pelli non potest, vt secreta confessionis reuelet. Quinimo dixit Abbas *in c. dilectus, de exces. Prælat.* quod etiam per Papam non possit quis cogi ad reuelandam confessionem alterius. Interrogatus enim sine mēdacio recte respondet de sua ignorantia, nā vt homo & testis ignorat factum, super quo interrogatur. *c. omnis vtriusq;, de pœnit.* Angelus *de maleficiis, in ver. Hai tradito.* Francisc. Ponzinibius *de Lamiis n.* 73. Mynsin. *cent.* 5. *obs.* 41. Geil. *l.* 1. *obs. C. n.* 8. Ioseph. Mascardus *de probat. vol.* 1. *concl.* 377. Iacob. Menoc. *de arb. iud. q. li.* 2. *cen.* 2. *cas.* 180. *n.* 21. vbi ait: *Licet clericus non possit reuelare delictum perpetratum, potest tamen perpetrandum indicare.* Idem affirmat Mynsinger. *d. loco,* vbi ait: *Si de delicto committendo ageretur posset confessor reuelare saltem in genere, nō nominando perso-*

personam. Tertio nō probat plene Veneficæ confeßio spontanea 24
facta sub spe futuræ gratiæ sibi promissæ per iudicē. *VVesenb. in Parat. D. de conf. n. 10. Iul. Clar. q. 55. n. 7.* Disputant Dd. an iudex 25
non obstante huiusmodi promisione Magum vel Veneficā ad mortē condemnare poßit. Cagnolus *in l. ea est natura, 65.* cōcludit, quod non. At cōmunis sentētia est in contrarium, quod sic. *Alcia. in l. natura 177. D. de verb. sig. Bossius in t. de conf. n. 12. Vide Eberhar. Speckhan cent. 1. q. 3.* Sed quæritur hic, an iudex ad veritatem 26
inuestigandam poßit vti cauillationibus & simulatione, & Mago vel Veneficæ promittere impunitatem, modo vt veritatem confiteatur. Et est communis Dd. opinio, quod poßit. *Deci. & Cagn. in d. l. 65. n. 6.* Idq; colligitur ex Salomonis exemplo, *3. Reg. 3.* vbi cum probationib. non certo constare posset, vtra mulierū alteri infantem viuum surripuisset, suffocatumq; supposuisset, iusit adferri gladium, & viuum infantem bipartiri, vt per hoc eliceret storgen maternam, per quam præsumtiua saltē veritas emergeret, (vt etiam consilium illud, vel simulatio optime succeßit.) Hoc igitur exemplo, si duo Magi de vno aliquo homicidio simul accusentur, quorum vterque constantißime negat, & tamen certo constat, solos illos duos interfuisse homicidio, ita, vt necesse sit, alterum illorum esse noxium: Cautela 27
datur iudici, vt simulate vtrumq; condemnet, si forte conscientiæ (quæ mille testibus æquiparatur) stimulis atque morsibus conuictus, pro ea exoneranda (si quidem videat, nullam spem vitæ superesse) fateatur delictum, memor salutis æternæ, & ne animam simul cum corpore perdat, vt quidem nemo præsumitur immemor propriæ salutis, & hac ratione, nempe, per spontaneam confeßionem vnius, liberabitur alter, qui reuocata illa simulata sententia, statim absoluendus, confessus vero solus executioni mandandus erit. Tali cautela vsum esse Imperatorem Carolum Magnum, refert And. de Isern. *in c. 1. § publici latrones, in fine de pace tenen. & eius violat,* quam cautelam com-

mendat etiam Paris de Put. *de Syndic. in verb. tortura, verſ. ſequitur modo*, vbi ponit ſimile exemplum de rege quodam Ladiſlao. Eam quoque probat *Andr. Barbat. in l. cum acutiſſimi. columnn. 24. verſic. nec obſtat. C. de fideicommiſſ. Iaſ. in l. ſi is, qui pro empt. columnn. 1. in fine, cum ſequent ff. de vſucapion. Hippolyt. de Marſi. in l. de minore, columnn. 3. num. 19. ff. de quæſt. Sylua nupt. fol. 54. colum. 1. verſic. hinc ſumpſit bonam cautelam.* Si tamen poſt talem ſimulatam ſententiam vterque reus perſiſteret in ſua negatione, etiam vſque ad locum executionis, tunc omnino præſtaret vtrunque dimittere, quia ſatius eſt nocentem abſoluere, quam innocentem condemnare, *vt ait IC. in l. abſentem, in pr. ff. de pœnis.* Hæc refert Raymundus Pius Fichardus *in tractatu cautelarum, cautel. 41.* vbi concludit: Poſſent tamen tales rei in caſu homicidii relegari, vel ſimili pœna aliqua leuiore puniri, ne delictum, quod ſimul commiſerunt, maneret impunitum, *ſecundum dict. l. ita vulneratus, §.*
28 *quod ſi quis, ff. ad legem Aquil.* Quarto confeſſio veneficarum, quæ eſt impoſſibilis, & non veriſimilis nil probat, nec nocet confitenti. *l. 13. & 14. ibi in fine.* In totum autem confeſſiones iteratæ ſunt, ſi id, quod in confeſſionem venit, & ius & naturam recipere poteſt. *D. de interrogatoriis actionibus. Foller. in pract. criminal. fol. mihi 303. numer. 36.* Vt quando veneficæ vel Lamiæ fatentur eas per aerem volaſſe in montem Blocksberg/ & ibi totam noctem ludendo, edendo, bibendo conſumpſiſſe, in beſtias fuiſſe transmutatas, cum Diabolo Venerem exercuiſſe, & quæ horum ſunt
29 ſimilia. Huc referendum, quod Ioannes Franciſcus Ponzinibius Iuriſconſultus Placentinus de Lamiarum confeſſione ſcripſit *in ſuo tractatu de Lamiis num. 52.* vbi ita argumentatur: Cum tales perſonæ ſint illuſæ: Ergo dici debet, earum confeſſionem etiam eſſe erroneam, nec admittendam. *l. error. l. de ætate ff. de interrogat. act.* Confeſſio enim debet continere verum & poſſibile, *vt per gloſ. in l. 1. C. de confeſſ. per gloſſ. in c. fin. de confeſ. lib. 6. l. inde Neratius §. fin. D. ad l. Aquil.* Ergo non ſequitur: *Iſtæ mulieres ſic confi-*
ten-

tentur. Ergo sic est. Nam confeſſio longe diſtat ab actu, (vel actus poſſibilitate) & quidquid eſt cõtra naturam, deficit in ſuis principiis. Ergo, naturaliter eſt impoſſibile. Præterea in criminalibus non eſt ſtandum ſoli confeſſioni rei, *vt per Bald. in l. 1. C. de confeſſ.* Et Ioannes Fichardus *conſil. 124. num. 2.* Denn daß vbrig/ ſo 30
ſie bekennen/ vnd ſo ſie vielleicht groß achten möchten/ als mit dem nächtlichen Fahren zu den Täntzen/ vnd mit den Gemeinſamen mit den böſen Geiſtern/ achten wir für lauter Phantaſmata, Triegerey vnd Geſpenſt/ damit der Teuffel ſolche arme Leut einnimpt vnd verblendet/ da es doch im Grund lauter Traumwerck iſt. Lamiis 31
itaque eiuſmodi impoſſibilia confitentibus, iudex fidem adhibere non debet, quicquid dicat Bodinus. Nam ne verbo quidem *in Conſtitutionibus Criminalibus, de nocturnis conuiuiis & tranſmutationibus in beſtias, ac in cap. 44.* Von Anzeigung der Zäuberey/ *Conſtitutio. Crimin. Caroli V.* mentio fit, & illorum omnium eas reas argui non poſſe in li. 2. firmiſſime demonſtratum eſſe puto. Et ſcribit Ponzinibius *d. loco* iudices debere abiurare illam opinionem, quod lamiæ portentur de loco in locum in corpore, & vere ad conuiuia ludorum, &c. Cum talis opinio ſit reprobata, Qua de cauſa nullus prudens Aduocatus in hoc Veneficii crimine tales articulos concipere ſolet: Item wahr/ daß Angeklagtin auff den Blocksberg mit andern Vnholten gefahren/ daſelbſt getantzet. Item wahr/ daß Angeklagtin ſich in Hund vnd Katzen verendert. Ideoque tales vtpote impertinentes à iudice reiiciuntur. Sed pone: Quod Venefica velit confeſſionem à ſe 32
ſponte factam reuocare & probare, fuiſſe erroneam, nunquid erit audienda? Reſpondetur, quod ſic: Si velit docere confeſſionem ipſam fuiſſe erroneam, & de errore probare. Et hæc eſt communis Dd. opinio. *Iulius Clarus d. loco num. 18. Ioſephus Maſcardus de probat. concl. 378.* Et ad probandum errorem confeſſio- 33
nis admittuntur conſanguinei illius cõfitentis *ſecundum Follerium in pract. criminal. p. 3. nu. 50. fol mihi 308.* vel etiam vicini, vt ſi

deponũt, quod persona, quæ pro incantatrice vel Venefica est delata, semper fuerit bonę famæ. Nam probata bona fama pręsumptio delicti tollitur. *Bald. l. fin. C. de probat. Alexand. cons. 113. v. 1.* Et hæc procedunt primo non solum ante, sed etiam post sententiam latam. *Hippolytus Marsilius in l. 1. §. fin. num. 61. D. de quæ-*
34 *stionibus.* Ea ratione: Quia non fatetur, qui errauit, *l. 2. vbi Bartol. D. de confessis.* Secundo hæc etiam in confessione reiterata & iu-
35 rata procedunt, *Grammaticus voto 10. num. 33. cum sequentibus.* Sed quæro, *an in casu, vbi confessio Veneficæ non potest reuocari, saltem possit excusari, declarari, vel interpretari?* Et respondetur, quod sic. *Textus in c. dilecti, de accus. & ibi per Innoc. Abb. & Felin. & sequitur Baldus in margarita in verbo, confessi, idem Baldus in l. 1. §. item, si vasallus de controu. inuesti. 3. colum. & Baldus in additio. Specul. in tit. de positio. 5. col. ver. potest quis interpretari. Vide & Alciatum in tra-*
36 *ctatu de præsumptio. 25. præsumpt. num.* 10. Sexto & vltimo confessio Veneficæ æquiuoca nil probat. Confessio enim sui similis, sibique constans, & minime æquiuoca esse debet, vt per Ioannem Franciscum Ponzinibium *in tractatu de Lamiis, versic. secundo declaratur.* & per concordantia ibidem allegata: maxime Cæpol. *in consilio* 77. dicentem: si inquisitio confessata potest interpretari in diuersos sensus, præsumitur in benigniorem partem pro confitente, *l. si. quis intentione. 66. D. de iudic.* Cæterum supra dicta vera sunt, nisi vltra confessionem adessent indicia indubitata, quæ coniuncta cum confessione indubitabiliter indicant veritatem, *secundum Baldum in. fin. D. de quæstio. & Franciscum Brunum in tractatu de indiciis & tortura 4. q. 1. p. num. 4.* nam tunc non prodest reuocatio.

CAPVT VIII.

DE PROBATIONE VENEFICII PER TESTES.

Summæ.

1 *Nemo ex præsumptionibus damnandus.*
2 *Sufficiens probatio in crimine Veneficii, quæ dicatur.*
3 *Testes omni exceptione maiores, qui dicantur.*
4 *Ad vnius testimonium nemo condemnabitur.*
5 *Depositiones testium in crimine Veneficii, num. 6. 7. 8. & 9.*
10 *Firma est probatio, quando contestes consenserint.*
11 *Singulares testes integre non probant.*
12 *Quando diuersitas vel singularitas testium iungi potest, tunc etiam singulares probant.*
13 *Singularitas adminiculatiua quæ sit.*
14 *Singularitas obstatiua quæ.*
15 *Iulii Clari opinio de singularitate adminiculatiua.*
16 *An testimonium duorum ad damnandam veneficam sufficiat.*
17 *An iudex possit testes compellere.*
18 *An examen testium delegato siue commissario possit comitti.*
19 *An in criminalibus, & sic in crimine veneficii copia articulorum reo sit communicanda, vt interrogatoria sua exhibere possit.*
20 *In maleficiis inauditus condemnari debet nemo.*
21 *Iudex aduocatos disputantes audire debet, vtrum indicia procedant nec ne.*
22 *Iudex si denegat copiam iudiciorum reo, reddit processum nullum.*
23 *Vsus Iudiciorum Germaniæ.*
24 *Exceptiones contra personam testium.*
25 *An inhabiles in hoc crimine testes esse possint.*
26 *In capitalibus causis maior solet esse penuria testium.*

27 Ex-

27 *Explicatur regula, quod testes inhabiles admittuntur, si veritas aliter haberi non possit.*
28 *Testes inhabiles non admittuntur, nisi cum tortura.*
29 *Exceptiones contra dicta testium.*
30 *Exceptiones contra formam examinationis.*
31 *Forma commissionis in crimine veneficii.*
32 *Forma citationis ad testes.*
33 *Forma denunciationis ad reum.*
34 *Forma articulorum accusatoris.*
35 *Forma interrogatoriorum rei.*

QVando venefica sponte in iudicio veneficium confiteri non vult, sed delictum negat ab ipsa patratum, tunc testibus erit conuincenda. Nemo enim
1 ex præsumptionibus damnandus, sed vel ex propria confessione, vel ex sufficiente probatione, vt cauetur *c.22. de probation. his verbis:* Es ist auch zu mercke / daß niemandt auff einiger Anzeigung / Argwohns / Wahrzeichen oder Verdacht / endtlich zu peinlicher Straff soll verurtheylt werden. *Videndum est, ne quisquam super alio indicio, suspicione, signo, aut præsumptione tandem pœnali iudicio damnetur.*
2 Sufficiens autem probatio censetur in crimine veneficii & quolibet delicto testimonium duorum omni exceptione maiorum. Tales enim plenam fidem faciunt, quia in ore duorũ stat omne verbum, *c. licet vniuersis, c. quotiens. de testibus. l.3. §.1. D. de testibus. c.67. in Constitut. Criminali.* So ein Missethat zum wenigsten mit Zweyen oder Dreyen glaubhafftigen guten Zeugen / die von einem wahren Wissen sagen / bewiesen wirdt / darauff soll nach Gestalt der Handlung mit peinlichem Rechten vollnfahren vnd geurtheylt werden. *Si quod maleficium seu delictum ad minus duobus aut tribus fide dignis testibus, qui de vera scientia deponunt, probatum fuerit, debet vtique iuxta conditionem ac statum facti, publico & pœnali*
3 *iudicio procedi iudicarique.* Testes autem omni exceptione maiores

res sunt, quibus nulla exceptio potest obiici, *c.66.* cuius hæc verba sunt: Gnugsame Zeugen seyndt die/die Vnbeleumbdt/ vnd sonst mit keiner rechtmässigen Vrsach zuuerwerffen seyndt. *Sufficientes testes hi sunt, qui neque infamia laborant, neque ex vlla legitima causa reiici possunt.* Ad vnius vero testimonium nullus condemnabi- 4
tur, *Deuter.17.* Et in hac re Doctores omnes tam ciuilis iuris, quã Canonici consentiunt, quacunque dignitate, sanctimonia & existimatione testis ille fuerit. Quapropter, si duo testes deposue- 5
rint, quod inuenerint apud Veneficam diffamatam, & suspectam ollam (quod commune est instrumentum omnium Veneficarum) repletã bufonibus, hostiis, membris humanis, imaginibus cereis, quæ acubus transfixæ sunt, depositio eiusmodi plenissimam fidem facit. Item, si deprehẽdatur Venefica, quod 6
infantem occiderit, hoc factum dici potest euidens ad conuincendam Veneficam. Nihil enim Veneficæ tam habent in more, quam infantum cædes. Item, si testes viderint, quod Venefica 7
limen stabuli vel domus effoderit, sortilegia in olla submiserit, vnde postea pecudes mortuæ sunt. Item, si testes viderint in- 8
strumentum obligationis mutuique inter Magum & Diabolum pacti ac subsignatum in scrinio eius. Item, si testes viderint Ve- 9
neficam cum Diabolo sermones habere, & eum inuocare. Depositiones hæ plenam faciunt fidem, & euidentes sunt probationes. Euidẽs quoque probatio est, si testes viderint, quod Magus homines, pecora incãtauerit, in aerem ascenderit, canis sermonem protulerit. Cæterum eo firmior probatio futura est, si 10
testes actiones complures testificati de tempore, loco, hominibus, & aliis circumstantiis consenserint. Et hos Dd. contestes nominant Innocentius *in c qualiter, de accus.* Anton. Gom. 2. *variar. resolutio. To.3.c.12.n.*10. Singulares enim testes, qui separata 11
ac diuersa dicunt, ita vt eorum dicta coniungi nequeãt, integre non probant. Et habentur singuli pro teste vnico. Vox autem vnius, vox nullius est. & vnus testis, vt dicitur, proficit (scilicet

Nnn ad

ad cumulandam probationem vel iuramenti delationem in supplementum probationis impetrandum) sed nō sufficit: *VVesenb. in par. D. de testib. n. 6. Anton. Gomezius allegato loco.* Sed hæc ita sunt intelligenda, quando diuersitas vel singularitas testium iūgi nequit. Secus si probationes imperfecti coniungi possunt, vt
12 quando tendunt ad vnum eundemque finem. *Mynsing. obs. 100. cent. 2. Geil. lib. 2. obs. 66. n. 10. & 11.* Vt si tres testes tria diuersa facta pro testimonio dixerint. Puta, si hic dixerit, se vidisse Magum sub limen ianuæ aut in compito fodientem, (nam in hæc fere loca iaciuntur sortes) deinde homines aut pecora moriantur, alter quēdam à Mago eodem tactum subito morte oppressum esse, tertius vicinum elanguisse, ex quo idem fuerat comminatus. Certe hi tres testes adiecta aliqua præsumptione plene delictum probant. Etsi enim horum singularia sunt de singulis factis testimonia: tamen omnes in sortilegii crimine cōsentiunt. Inter omnes namque Dd. conuenit probationem istam sufficere, quando de delicto aliquo in genere probādo agitur, quod comprehendit sub se differentes species siue actus particulares, vt hæresis, Magia vel Veneficium, adulterium. *Baldus in l. actor. C. de probat. & in l. 1. D. de testament. Alexander consilio 13. libro 7. num. 24. & consilio 72. vbi dicitur, hanc esse communem Dd. opinionem. Idem attestatur Abbas consil. 25. n. 1. Gomezius allegato loco nu. 12.*
13 Hoc probationis genus *singularitatem adminiculatiuam*, ein zubehülffliche *Singularitet* vocauit Baldus *in Rubr. de controu. inuest. in vsibus Feud. & in Authent. Rogati, C. de testibus*, plurimum differentem à singularitate contradictoria, & sibi ipsi repugnante,
14 quam *obstatiuam*, ein hinderliche *Singularitet* nominat, cum videlicet testis vnus probationem alterius euertit, loco, tempore, similibusue circumstantiis ab eo diffidens, tunc enim probatio est insufficiens, maxime, vbi de vita & pœna corporali agitur, quo in genere firmior probatio requiritur, quam in causis ciui-
15 libus. Iulius Clarus *in pract. criminal. quæst. 53.* istam singularita-

tem

tem adminiculatiuam ſcribit tantum hoc operari, vt reus acrius torqueri poſſit, *vide ibidem.* Iam quæritur: *An teſtimonium duorum ad damnandum Magum ſufficiat, quamuis ille crimen confeſſus non ſit.* Et reſpondetur, quod ſufficiat, *c. 6. Conſtitut. Carolinæ, ibi*, **So ein Miſſethat mit Zweyen Zeugen bewieſen wirdt / darauff ſoll geurtheilt werden.** Sufficit ergo crimen probatum eſſe, quamuis reus illud confeſſus non ſit: quemadmodum etiam contra ſufficit, reum crimen eſſe confeſſum, quamuis illud non ſit probatum, *cap. 22. Conſtitut. Carolinæ.* **So jemandt endlich zu peinlicher Straff verurtheylt / das muß auß eigen Bekennen oder Beweiſung geſchehen.** Hac igitur cõſtitutione dirimitur controuerſia Doctorum, & reiicitur ſententia eorum, qui putabant ad damnationem requiri vtrunq; & reum de crimine conuictum, & illud confeſſum eſſe. *Baptiſta à Villa, in litera A. num.* 114. *Vigelius in explicatione Conſtitut. Carolinæ cap. 3. 4. Reg. 2.* Si crimen fuerit probatum: hoc reo indicandum eſt ad eliciendam eius confeſſionem, vt habetur *in Conſtitut. Criminal. c. 69.* his verbis: **So der Beklagte.** Sed quæro, *vtrum iudex poſſit teſtes idoneos compellere ad iurandum, de dicenda eidem in cauſa Veneficarum veritatem.* Reſpondeo. In cauſis ciuilibus, in quibus turpe eſt celare veritatem, facilius cogi poſſunt, quam in criminalibus, quo in genere occultare alterius dedecus nõ eſt reprehẽdẽdum. Nemo enim legibus tenetur, cuiuſque crimen denudare. *VVeſenb. in parat. D. de teſtibus num.* 5. Hodie tamen indiſtincte compelli poſſunt, quando veritas aliter haberi nequit, *tot. tit. extr. de teſtibus cogendis vel non. & ibi Daniel. Venatorius, Iulius Clarus. §. fin. quæſt.* 24. *n.* 12. Modus autem teſtium cogendorum hic eſt, non vt incarcerentur, ſed vt præſtito iureiurando caueant ſe teſtimonium dicturos, *l. ſi quando, 15. in prin. C. de teſtibus.* Sed & indicta mulcta & captis pignoribus cogi poſſunt. *Franciſc. Viu. verbo teſtis citatus.* Item per excommunicationem poſſunt cogi. *c. 1. in fine, cum c. ſequente, & c. vlt. in fine extr. de teſtibus cogendis.* Nec diſtinguitur,

16 (margin, beside "us torqueri poſſit")
17 (margin, beside "Beklagte. Sed quæro")

vtrum testis priuatus sit, an in magistratu positus. *l. ob carmen 21. §. 1. ff. de testibus, & c. vlt. § si res exigat 4. quæst. 2.* Quamuis item testis iurauerit, se non reuelaturum, quod vidit vel audiuit, nihilominus ad dicẽdum testimonium cogi potest *c. intimauit, 18. extra de testibus, c. vlt. de testibus cogendis. Accedit Francisc. Viu. lib. 2. in verbo confessionem, numer. 3.* Cæterum testimonia horum testium ad condemnationem non sufficiunt, sed tantum ad torturam, quia cum sit contra vos exceptio aliqua, non sunt tantæ fidei, vt quis possit ex eorum dictis condemnari. Ad condemnandum enim requiruntur probationes luce meridiana clariores, ad inquirendam vero veritatem per torturam, minores sufficiunt probationes. Et hæc est communis Dd. conclusio. *Anto. Gab. Roman. lib. 1. Com. conclus. conclus. 7. numer. 7. Iulius Clarus lib. 5. §. fin. quæstion. 21. versic. Sed pone, quod non vnus tantum. Chassan. super consuetud. Burgundiæ. Rubr. 1. § 5. num. 123. Hippolytus Marsilius in Pract.*
18 *criminal. § Diligenter. num. 3.* Vlterius quæro: *An examen testium in hoc maleficii genere delegato siue commissario possit committi.* Respondeo. In criminalibus testium receptio committi nequit, sed in præsentia iudicis fieri debet. *Authent. apud eloquentiss. C. de fide instrumentorum, l. 3. § ibi Diuus, ff. de testibus, ibi, nam ipsos interrogare soleo.* At Doctores *in d. Authentica,* existimant etiam in criminalibus cõmissionem fieri posse, publicæ vtilitatis gratia, ne delicta maneant impunita. Quorum opinionem quoq; Consistorium supremum Germaniæ in decernendis commissionibus quotidie in causis fractæ pacis sequitur, quas criminales esse constat. *Geil. 1. obseruat. 96. num. 10. &* 11. Atque ita hodie quilibet magistratus iuxta Constitutionem Carolinam *cap. 72. & 73.*
19 alteri examen testium potest committere. Copiã quoque articulorum reo iudex communicare debet, vt interrogatoria sua exhibere possit, prout in ciuilibus vsitatum, *l. 27. §. 7. ibi interrogandique facultas datur. D. ad l. Iul. de adulter.* Estque communis opinio. *VVesenb. in Parat. D. de quæst. num. 11, Blancus in pract. criminal num.*

num.32.33.34. Quia reus ad probationem suę defensionis est ad-
mittendus, *c.74. Constitut. Carolinæ.* Cum in maleficiis inauditus 20
nemo condemnari debeat, *l.2.D.ad l.Corne.de sicar.* Inauditus est
autem cuius defensiones prius auditæ non sunt. *Iacob.Cuiac.obs.
lib.6.obs.*17. Et Bart. *in l.final.D.de quæstio.* inquit: *Audire iudex debet* 21
aduocatos disputantes, vtrum indicia procedant nec ne? Imo si reo 22
copia iudiciorum vel articulorum denegetur, processus erit
nullus, quia defensio nemini auferri debet, ne à principe qui-
dem, imo prudens, æqui iustique obseruans iudex, etiam ex of-
ficio nemine rogante hanc communicationem facere debet,
Geil. de pace publica lib.2.numer.8. Iulius Clarus *quæstion.23.in fine*
asserit hodie de consuetudine in criminalibus interrogatoria à
parte diuersa non exhiberi, sed ex arbitrio iudicis in examina-
tione interrogatoria formari. Verum supra dicta ita passim in 23
Iudiciis Germaniæ bene constitutis obseruantur. Inseruntur
enim semper tenori commissionis etiam in criminalib. hęc ver-
ba: Vnd werdet jhr dem beklagten Theil von dem Indicional Arti-
ckel Abschrifft zuschicken / damit er seine Interrogatoria vnd Frag-
stück zeitig verfertigen vnd vbergeben kan. Sunt autem plurima, 24
quæ testibus opponuntur, quorum alia sumuntur à circum-
stantiis personæ, alia à qualitate dictorum, alia à forma exami-
nationis. A persona sumuntur exceptiones, vt si allegetur testes
esse ignotos, *capit.63.* Vnbekannte Zeugen sollen auff Anfechtung
deß Gegentheils nicht zugelassen werden / es würde denn durch den /
so die Zeugen stellet / stattlich fürbracht / daß sie redlich vnd vnuer-
leumbdt wehren. *Peregrini & ignoti testes non debent ex impulsione
seu interpellatione partis aduersæ admitti, nisi is, qui producit testes, pro-
posuerit, integros ac fide dignos esse.* Item, redemptos & corruptos,
capit. 64. Belohnte Zeugen seyndt auch verworffen / vnnd nicht
zulässig / sondern peinlich zu straffen. *Conducti testes etiam reiici-
endi sunt, & non admittendi, quin potius pœna adfligendi.* Fassos, *cap.
68. in Constitutionibus Criminalib.* Wo Zeugen erfunden oder vber-

wunden werden / die durch falsche boßhafftige Zeugschafft jemandt zu peinlicher Straff vnschuldiglichen bringen / oder zu bringen vnterstanden / die haben die Straff verwircket / in welchen sie den vnschuldigen als obstehet / haben bezeugen wöllen. *Si qui testes falsi reperti fuerint, atque conuicti, quod per falsam & malignam testificationem, quem insontem pœnæ addixissent, vel addicere præsumpsissent, ii pœ-*
25 *nam incurrunt eam, in quam innocentem conіicere voluerunt.* Inhabiles tamen in defectum aliarum probationum testes in hoc scelere atrocissimo esse possunt. *Ioannes Franciscus Ponzinibius*
26 *de Lamiis num. 84.* In capitalibus enim causis maior solet esse penuria testium, quam in ciuilibus & legitimis actionibus, quæ vtplurimum ex contractibus oriuntur, qui non fortuito, sed consulto, testibus aduocatis celebrari solent, quæ ratio in causis criminalibus cessat. Accipiendus enim est vnusquisque, vt se obtulit, cum delictum admitteretur. *Sprengerus p. 3. quæstione*
27 *4. Iustus Reuberus de testibus. pag. 3. numero 10.* Generale quoque dogma est, & multum singulare, quando veritas aliter haberi non potest, admittendos esse testes etiam inhabiles, & minus idoneos, quando ex natura facti, delicti seu negotii verisimiliter habita, & actu aliter euenire non potuerunt, alias secus. *Iulius Clarus libro 5. quæstione 24. numero 19.* Mynsinger. *centur. 3. obseruatione 16.* vbi ostendit, quod is, qui inhabiles testes producit, asserendo, alios non reperiri, nec aliter veritatem cognosci posse, illud probare teneatur, propterea quod aduersarius intentionem suam fundatam à iure communi habeat, nempe, testes inhabiles à testificando arcendos esse, nisi ex diuerso, & sic per producentem doceatur, veritatem aliter sciri non posse. Nam ex quo in certo casu excipit, tenetur exceptionem suam probare, prout istud in simili explicat Hieronymus Schurff. *consilio 60. numero 14. & 15. centuria 1.* vbi multas concord. allegat: alioqui semper quis valeret producere testes inhabiles, dicendo, sese a-
28 lios habere non posse. *Mynsinger. allegato loco.* Porro testis inhabilis

bilis & infamis non admittitur, nisi cum tortura, talis enim tortura purgat defectum testis, adeo vt fidem faciat contra reum, licet alias sine tortura non probaret. *Bossius in titulo de tortura test. numero 3. Iulius Clarus quæstione 25. numero 1.2.3.4.* Sed ad illam torturam testium non est descendendum, nisi aliæ probationes non sint in promptu, quia probatio, quæ per torturam fit, in subsidium est admissa. *Sichardus in l. 1. §. ne autem. numero 3. & 4. C. de iureiurando propter calumniam.* Contra dicta & testimo- 29
nia excipitur, dicta esse obscura, aut varia, ambigua, vacillantia, contraria, negatiua, non congruentia, neque verisimilia, falsa, præmeditata & composita, extra articulos & interrogata, absque idonea scientiæ causa, *cap. 71. Constit. Crimin.* **Der Richter sol mit Fleiß verhören / vnd sonderlich eygentlich auffmercken / ob der Zeug in seiner Sag würde wanckelmütig vnnd vnbestendig erfunden / solche Vmbstände / vnd wie er den Zeugen in eusserlichen Geberden vermerckt / zu dem Handel auffschreiben.** *Iudex diligenter audiat, ac studiose animaduertat, an fortasse testis in sua depositione vacillet, aut inconstans appareat: quæ circumstantiæ quomodoque se in eo negotio habuerit, gesseritque testis, consignentur.* Contra formam ex- 30
cipi potest, testem examinatum esse iniuriatum, non rogatum, neque citatum, aut parte aduersa non citata: aut ante litem contestatam, vel post publicationem aut renunciationem, aut sufficientem productionem receptum: non secreto neque sigillatim, nec ad omnia interrogatoria diligenter interrogatum esse, *VVesenbecius in Parat. D. de testibus, numero septimo, cum ibidem allegatis.*

Forma

Forma Commisſionis.

Von Gottes Gnaden N. Hertzog zu N. ꝛc.

ERbare vnd Erſame liebe Getrewe/ demnach der auch Erbar/ vnſer lieber getrewer N. zu N. verſchiener newlicher Zeit eine Weibsperſon N. die er etzlicher böſen zäuberiſchen Thaten halben/ ſo ſie jhm zu Nachtheil vnd Schaden an den ſeinen begangen haben ſol/ verdächtlich helt/ anhero in vnſer Hafft vnd Gefängnuß von N. bringen laſſen/ vnd nun zu Erweiſung deſſen/ auch zu Erforſchung vnnd Erkündigung der Warheit etzliche Zeugen abhören zu laſſen willens iſt/ zu dero Notturfft er euch zu Commiſſarien zu verordnen/ vns vnterthänig erſucht vnd gebeten/ Als befehlen wir euch hiemit gnädig/ jhr wollet die Zeugen/ die er oder ſein Vollmächtiger euch Namhafft machen wirdt/ vngeſeumpt/ vnd auff jhr erſtes anſuchen/ bey euch auff einen gewiſſen Tag anhero gegen N. citiren, ſie auff inverſchloſſene deß Anklägers N. vbergebene Judicional Artickel/ vermittelſt gewöhnlichen Zeugen Eyds abhören/ Auch ernannten N. ob er mehr Indicionales einbringen/ wie denn auch der gefangenen N. Ehemann/ Ob er ſolcher Veryndung der Zeugen beywohnen/ auff die Judicional Artickel/ davon jhr jhm Abſchrifft zuſchicken werdet/ Interrogatoria vnd Fragſtück vbergeben/ Auch dem Examini einen in vnſerm Hoffgericht immatriculirten Notarium adiungiren wolle/ ſolchen Tag zeitlich zuvor ankündigen/ vnd der Zeugen endtliche Auſſage durch vnſern Secretarium N. den wir auff deß Anklägers Vnkoſten hierzu zum Notario verordnet/ fleiſſig verzeichnen laſſen/ vnd vns dieſelbige vnter ewrē Pitſchafft verſchloſſen vngeſeumpt einſchickē. Darauff wir die Billigkeit/ vnd was dem Rechten gemeß ohn lengern Verzug zu-

vorabscheiden/ vnd ergehen zu lassen haben mögen. Ist vnsere gnädige zuverlässige Meynung. Datum N. Anno 90.

Dem Erbarn vnd Ehrsamen/ vnsern Amptmann vnd Stattvogt zu N. vnd lieben Getrewen N. vnd N.

Forma Citationis ad testes, wie die an die Zeugen mutatis mutandis abgangen. 32

DEß Durchleuchtigen/ Hochgebornen Fürsten vnd Herrn/ Herrn N. zu N. Fürsten zu N. verordnete Commissarii, wir N. zu N. geben euch den Edlen vnnd Ehrnvesten N. zu N. nebenst Zuerbietung vnserer willigen Dienst/ hiemit zu erkennen/ daß wir von hochgedachtem vnserm gnädigen Herrn / befelcht seyn / die Zeugen/ welche der Edel vnd Ehrnveste N. zu N. vns namhafft machen/ vnnd wieder N. die er Zäuberey halben verdächtlich helt/ vnd gefänglich allhier sitzen hat/ procediret würde/ zu Erkündigung der Warheit / für vns citiren, vnnd nach Innhalt der Commission, die euch zu seiner Zeit fürgelesen werdē sol/ abzuhören. Wenn wir vns deñ nun demselbigen zu gehorsamen schüldig erkennen/ als citiren vnd laden wir euch / als ernennte Zeugen / Krafft habender Commission, der Gestalt/ daß jhr auff künfftigen Montag/ zu früer Tagzeit / vmb 7. Vhr allhier auff dem Rahthauß für vns ohne Außbleiben erscheinet/ so wol auff deß Klägers Iudicional Artickel / als auff die Interrogatoria vnnd Fragstücke / vermittelst gewöhnlichen Zeugen Eydes / ewere Wissenschafft außsaget / damit hochgedachter vnser gnädiger Fürst vnd Herr / nach auffgenommener beständigen vnnd gewisser Kundtschafft/ hierinn der Gebür vnd dem Rechten nach / ohn lengern Verzug zu verfahren haben möge. Das gereicht zu Beförderung der heylsamen Iustitien, vnd zu Erstattung vnsers gnädigen Fürsten vnd Herrn gnädigen Willens vñ

Begeren. Datum N. vnter vnserm Pitschafft den letzten Aprilis. Anno 90.

33 Forma Denunciationis an den angeklagten Theil.

NAch dem der Durchleuchtige / Hochgeborne Fürst vnd Herr / Herr N. ꝛc. vns in einer Commission gnädig aufferlegt vnd befohlen / daß wir die Zeugen / welche vns der Edle vnd Ehrnveste N. zu N. Namkündig machen / vnd wieder die allhier gefänglich enthaltene N. produciren würde / für vns förderlichst citiren, erfordern / vnnd sie auff deß Anklägers vbergebene Iudicional Artickel / wie denn auch auff die Interrogatoria vnd Fragstücke / so deren einige vbergeben würden / abhören / vñ durch den Notarium, von seiner F. G. hierzu verordnet / verzeichnen lassen sollen / vnnd wir aber nun die Zeugen auff den 18. Tag dieses Monats / wirdt seyn der nechstkünfftige Montag / allhier auff dem Rahthause zu früer Zeit vmb 7. Vhr zu erscheinen / citirt haben / Als thun wir euch N. als der gefangenin N. Ehemann / so wol auch jhren Söhnen vnd andern jhr zugehörigen Freundschafft / solchen Tag hiemit verkünden / ob jhr für euch selbst in eygner Person / oder durch ewren Gevollmächtigten / alsdann allhier auch ankommen / solche Fürstellung vnd Vereydung der Zeugen ansehen vnd anhören / auch ewre Fragstücke auff die Iudicional Artickel / darvon jhr Abschrifft hierbey zu befinden / vbergeben / vnd dem Examini einen glaubwirdigen Notarium zuordnen wollet / vnd wiewol wir für vnsere Personen nit gerne wolten diese Sachen auffgehalten sehen / so sol es euch doch frey stehen / da jhr nicht köndtet also gefast / wie obstehet / alsdann erscheinen / vns dasselbige zeitlich für dem angesetzten Tag schrifftlich zu wissen zu thun / damit wir vns darnach zu richten wissen / vnd die Zeugen / wie denn auch den Ankläger / darauff zu verwarnen. Datum N. Anno 90.

Judicional Artickel deß Edlen vnd Ehrnvesten N. Anklägers / contra N. Angeklagte. 34

1. Ob nicht wahr / daß in dem Göttlichen vnnd Allgemeinen geschriebenen Keyser Rechten bey höchster Straff verbotten / daß niemandt Zäuberey gebrauchen / viel weniger Menschen vnd Viehe damit tödten vnd Schaden zufügen sol.

2. Ob nicht wahr / daß N. Angeklagte von den Leuten dieses Orts zu N. lange Zeit hero mit der Zäuberey verdacht vnd berüchtiget gewesen / vnd für eine Zäuberinne / gleich wie auch jhre Mutter / von N. vnd vielen Leuten gehalten worden.

3. Ob Zeugen nicht gehöret / was sie begangen / vnd solches in specie zu berichten vnd zu vermelden.

4. Ob nicht wahr / daß gemelte N. vor einem Jahr / auff Walpurgi Abendt / für N. Thor vnter seinem Viehe gestanden / vnd vber dasselbig Sandt creutzweiß geworffen.

5. Ob nicht wahr / daß N. Angeklagtin jhme Anklägers Weyde vnd Trifft auff der Dummersdörffer Feldtmarck dermassen durch jhre Zäuberey vnd Teuffelskunst vergifftet / daß Anklägers Viehe mehrertheils darvon abgegangen.

6. Ob nicht wahr / daß Angeklagtin N. von N. Anklägers abgegangenen Rindt Haar abgeschnitten / vnd dasselbige in jren Busem gestecket.

7. Ob nicht wahr / daß N. Angeklagtin im Geschrey gewesen / wie sie jhres Nachbarn N. Tochter durch jhre Zäuberey / welche sie vnter jhres Nachbarn Thür vnd Schwellen begraben / dermassen / wie die Tochter hernacher darüber gegangen / bezäubert / daß sie darinn den Todt genommen.

8. Ob nicht wahr / daß N. der Jünger / vielgedachter N. Sohn / auff eine Zeit / von wegen begangenen Vngehorsams / gefänglich eingezogen.

9. Ob nicht wahr / daß derselbige sich bedräwlich vernemmen

lassen / es solte solches jhme dem jungen Junckern seine alte Mutter wol gedencken / vnd jhme vbel bekommen.

10. Ob nicht wahr / daß bald darauff gedachter N. mit schwerer schrecklicher Kranckheit angegriffen vnd geplaget worden / also / daß er weder Tag noch Nacht hat ruhen können / vnd allezeit jämmerlich geruffen vnd geschriehen / auch endtlich daran gestorben.

11. Ob nicht wahr / daß auß allen Vmbständen bey gedachtes N. Kranckheit so viel gespüret worden / daß seine Kranckheit vbernatürlich gewesen / auch kein Doctor der Artzney dieselbige hat curiren können.

12. Ob nicht wahr / daß N. Angeklagtin / so offt N. Ankläger sey kommen / flüchtig worden /, vnd nach N. vnd andern vmbliegenden Dörffern gewichen.

13. Ob nicht wahr / als N. Angeklagte gefänglich angegriffen worden / daß sie zu vnderschiedlichen malen gesagt : Jetzunder ist meine Straffe vorhanden.

14. Ob nicht wahr / daß sie den Leuten / die sie die Nacht vber zu N. bewachet / vermeldet / da sie nach N. zum Fewer geführet würde / sie wolte jhrem Sohne N. anzeigen / daß er auß dem Wege gehen / vnnd sich hinweg machen solte.

35 Interrogatoria der Angeklagtin N. contra N. zu N. Erbgesessen / zudringenden Anklägers Indicional Artickel.

NVr deß Durchleuchtigen / Hochgebornen Fürsten vnnd Herrn / Herrn N. Hertzogen zu N. verordneten Commissarien, euch den Edlen vnnd Ehrnvesten / Erbarn vnd Wolweisen N. zu N. Rahtsverwandten zu N. erscheinet der gefangenen N. Ehemann für sich / seine Söhne vnd Töchter / sampt andern / darzu gehörigen Freunden / zu gehorsamer folge / deren von euch verordneten Fürstlichen Commissarien außgegangener Citation.

tion. Vnd nachdem erwehnter N. auß deß Edlen N. zudringenden Anklägers Judicional Artickel so viel vermercket / daß er sich gegen vnd wieder die / zur Vnschuldt eingezogene vnd bezüchtigte N. einer Beweisung vermeyntlich vnterstanden / auch darauff obgemeldte Artickel vbergeben lassen / Als thut demnach berührter N. darwieder seine Interrogatoria vnd Fragstücke vbergeben / mit Bitte / wie sich auch nit anders zu Recht gebühret / die fürgestellten Zeugen / nach geleistem Zeugen Eyde / auff alle vnd jede Fragstücke nicht weniger deñ auff die Judicional Artickel fleissig zu verhören / vnd deren Aussage trewlich verzeichnen vnd auffschreiben lassen. Sonsten aber / da solches nicht geschehen / sondern etwas vbergangen würde / so wil N. von der Nichtigkeit vnnd Nullitet deß Examinis & totius processus protestiret, vnd keines weges darinn bewilliget haben / Sich auch vber das / insonderheit wieder der Zeugen Person vnd Außsage / nach Eröffnung deß Gezeugnuß / seine rechtliche Nohtturfft nach zu excipiren vnd einzuwenden / fürbehalten haben / de quo iterum protestatur. Dem zu Folge wolten die verordneten Fürstliche Commissarii, nebenst dem Notario, auch einem jedē Zeugen / insonderheit ehe vnd zuvor / denn dieselbigen jre Deposition vnd Außsage darthun / vorerst seines geleisteten Eydts / wie auch deß ernstlichen Göttlichen Gebotts: Du solt nicht falsch Zeugnuß geben / vnd der grossen Gefahr eines Meineydts fleissig erinnern.

Zum andern / wie ein falscher Zeuge drey Personen beleydige / Erstlich GOtt den Allmächtigen schwerlich erzürne / vnnd sich dem Teuffel / welcher ein Vatter der Lügen vnd der ewigen Verdamnuß ist / mit Leib vnd Seel ergebe / Zum Andern den Richter betriege / vnd zum falschen Vrtheil vervrsache / vnd zum Dritten auch den Part an seiner Ehre / Leib vnd Leben verletze / beschädige / vnd das seine abschwere.

Zum Dritten / daß auch seine Außsage hernachmals gerichtlich eröffnet werde / vnd darvon der gefangenen Frawen Ehemann vnd Freunden Abschrifft / dawider zu reden vnnd zu handeln / zugestellet /

vnd öffentlich an den Tag gebracht werde / vnnd wo es da befunden / daß er wieder die Warheit fälschlich gezeuget / daß er alsdann deß Meyneydts halben erschrecklich gestraffet vnnd ehrloß verortheilt werde.

Zum Vierdten / den Zeugen auch mit allem Ernst vnd Fleiß zu erinnern / wie erschrecklich Gott der Allmächtige durch den H. Apostel S. Paul denen mit seinem gestrengen Vrtheil vnd Gericht dräwet / die wissentlich vnd fürsetzlich mit falscher Gezeugnuß sündigen mit den Gedancken vnd Gottloser Meynung / als wollen sie noch wol zur Zeit Rew vnnd Leydt darüber haben / Busse thun / vnnd bey Gott deßwegen widerumb zu Gnaden kommen / vnd daß derowegen ein solcher Zeuge allhie zeitlich / vnd hernacher von Gott dem gestrengen Richter ewiglich gestraffet werde.

Gemeine Fragstück.

1. Sol ein jeder Zeuge befragt werden / weß Namens / Standes / auch wie alt / reich vnd vermögend er sey.

2. Wo vnnd vnter welchem er wohne / vnnd wohero Zeuge bürtig.

3. Wie er zu dieser Zeugnuß kommen / ob er sich selbst darzu erbotten / oder gebürlich darzu citiret worden sey.

4. Ob sich auch Zeuge als ein Christ verhalte / in die Kirche gehe / Gottes Wort höre / das hochwirdige Sacrament gebrauche / wie lang er sich dessen enthalten / vnd nicht gebraucht habe.

5. Ob Zeuge auch deß Zeugenführers Vnterthan / Vogt / Taglöhner / oder jhme sonst einige Dienst zu leisten schüldig sey.

6. Ob er auch dem Zeugenführer mit Schulden verhafft.

7. Ob Zeuge auch ein Todtschläger / Ehebrecher / Dieb / Hurer / Gotteslästerer / Wucherer / Schwermer vnd Vollsäuffer / oder sonsten sich jemals mit dergleichen Lastern vnd Stücken befleckt habe / darumb zu rede gesetzt vnd besprochen worden sey / oder daß seine Mitgezeugen mit oberzehlten Lasterstücken vnnd Vnthaten berüchtiget

worden

worden seyn/ernstlich vnd fleissig zu fragen/ vnd wer die seyn/bey sei-
nem Eyde anzeygen thue.

8. Ob Zeuge auch dieser Zeugnuß halben einigen Gewinn zu er-
langen verhoffe / oder ob jhm auch etwas dafür verheissen / zugesagt
vnd versprochen/oder sonst an der Sachen mit gelegen sey.

9. Ob Zeuge auch dem Zeugenführer mit Blutfreundtschafft/
Schwägerschafft/ Gevatterschafft/ oder sonsten in andere wege mit
geselliger Freundtschafft verwandt vnd zugethan sey / waserley Ge-
stalt vnd wie nahe.

10. Ob Zeuge auch mit der gefangenen N. jemals einige Feindt-
schafft / Groll / Neidt / Hassz oder Widerwillen gehabt oder noch
hab.

11. Ob es nicht wahr/Zeuge auch bey seinem Eydt bekennen muß/
daß er den Zeugenführer mehr als der gefänglichen enthaltener Fra-
wen gewogen sey.

12. Ob Zeuge auch allbereits wisse/warumb er sol befragt werden/
wer jhm das gesagt / oder wo er es sonsten erfahren habe / bey seinem
Eyde zu fragen.

13. Ob Zeuge auch jemals die Indicional Artickel/ darauff er jetzo
verhöret werden sol/ vor dieser seiner Außsage geschen / gelesen / oder
verlesen vnd fürgehalten gehöret/ wer jhm davon gesagt/ an welchem
Ort/ vnnd auff was Zeit dasselbige geschehen sey / bey seinem Eyde
gantz fleissig zu fragen.

14. Da Zeuge sagen vnd bekennen würde/daß jhm deß Anklägers
Indicional Artickel allbereits fürgehalten vnnd fürgelesen worden/
vermittelst geleisteten Eyds ernstlich zu fragen / was Zeuge dem An-
kläger darauff hinwider zur Antwort gegeben/ vnd für Außsage ge-
than habe.

15. Ob Zeuge auch von Zeugenführer verwarnet / erinnert vnnd
vnterrichtet worden sey / wie vnnd was er auff die vbergebene Indi-
cional Artickel/so jhm wieder fürgehalten werden sollen/ oder sonsten
durch andere vntersetzte Personen mit Zeugen dieser Sachen
halben

halben reden lassen/was dasselbige für Leute gewesen/ vnd durch welchen es geschehen sey.

16. Ob Zeug nach dem Zeugenführer vnd seinem Sohn etwas zu Beförderung dieser Sachen angegeben / gerahten / sein Bedencken mitgetheilet/vnd angeben lassen/oder sonsten auch mit im Raht gesessen/dabey an vnd vber gewesen/ als von dieser Sachen wider N. gerathschlaget worden ist.

17. So Zeuge sagen vnd bekennen wirdt / daß er etwas gerahten/ angegeben / berichtet / mit im Raht gesessen/ vnnd angeben lassen/zu fragen/was dasselbige gewesen sey.

18. Ob Zeuge auch für seine Person hiebevor jemals in dieser Sache darzu gerahten/ vnd seine Stimm gegeben / daß N. gefänglich angenommen/vnd verstricket werden möchte.

19. Ob Zeuge auch dem Ankläger allbereits etwas darvon offenbaret/was er auff seine Indicional Artickel / so jhm jetzo wider fürgehalten werden sollen/von newem sagen vnd zeugen wolle.

20. Ob es nicht wahr / Zeuge auch vermittelst geleisteten Eydts bekennen/vnnd darzu / so wahr er selig zu werden verhoffet/ nicht anders zu sagen weiß/woferrn Zeugen Anklägers Artickel allbereits nit fürgehalten vnd fürgelesen/oder auch zuvor vom Ankläger allerseyts nit vnterrichtet worden were/ er zwar alsdann auch für seine Person von angeklagter N. Bezüchtigung weniger als nichts zu reden noch zu sagen würde gewust haben.

21. Ob Zeuge nicht dißfalls/ da er wieder Zeugenführers Artickel zeugen würde/ sich bey demselbigen Vngunst zu befahren habe.

22. Ob Zeuge auch Lust darzu trage / daß angeklagte N. vom Leben zum Todt möchte verortheilet werden.

23. Welchem Theil Zeuge den Gewinn vnd Sieg dieser Sachen am liebsten gönne/da er antworten würde: Der recht hat/ zu fragen/ wer denn das beste Recht habe.

Solche vnd dergleichen nottürfftige gemeine Fragstücke wil N: der armen gefangenen Frawen Ehemann / der verordneten Fürstlichen

chen Commissarien Legalitet ferꝛner zu verbessern vñ zu extendiren anheim gestellet haben. Mit Bitte / da Zeuge nach Verlesung der Artickel jhme davon nicht bewust zu seyn / bekennen vnd sagen würde / daß er alßdañ auch weiters auff die Interrogatoria, zu Verhütung aller Nichtigkei / nicht gefraget werden soll.

Andere Fragstücke auff die Indicional Artickel.

Bey dem Ersten vnd Andern Artickel.

1 VMb Vrsach seines Wissens / vnd woher Zeuge solchen Artickel wahr seyn wisse / fleissig zu fragen.

2. OB Zeuge bey seinem geschwornen Zeugen Eyde eygentlch vnd für gewiß reden / sagen vñ zeugen könne / auch daran im wenigstē nicht zweiffele / sondern auff sein Gewissen vnd Theil deß Himmelreichs wol nemmen könne vnd wölle / daß die gefangene N. eine böse fürsetzliche Zauberinne sey / vnd woher Zeuge solches wisse.

3. OB Zeuge für wahr sagen könne / daß die gefangene Fraw oder jhre Mutter berüchtiget gewesen / daß sie an den Eynwohnern zu N. Zäuberey begangen oder bewiesen habe / vnd an weme dasselbige deß Orts geschehen sey.

4. OB Zeuge bey seinem geleisteten Cörperlichen Eyde für gewiß sagen könne / daß einem Menschen durch N. begangener Zäuberey zu N. oder andern örtern jemals etwas Böses widerfahren / vnnd zugefügt worden sey / was dasselbige für Leute gewesen / wie sie geheissen / Zu welcher Zeit es geschehen / ob Zeuge dieselbigen gesehen / vnnd besprochen habe.

5. OB Zeuge an Orten vnd Stätten / da die gefangene Fraw solche Articulirte Zäuberey an jemanden geübet vnd gebraucht / mit darbey / an vnd vber gewesen / oder dieselbige sonsten darüber betroffen / zu welcher Zeit / Ort vnd Stelle dasselbige geschehen sey.

6. OB Zeuge für wahr sagen kōñe / daß N. jemals mit Zäuberinnen conuersirt, die gehauset / sich zu denselbigen gesellet Gemeinschafft vnd Freundtschafft mit jnen gehalten / oder auch sonsten mit

verdächtigen dingen/Geberden/Worten vnd Wercken vmgangen/ wenn vnd zu welcher Zeit solches geschehen sey.

7. Ob Zeuge bey seinem geschwornen Zeugen Eyde für gewiß sagen vnd zeugen könne/daß N. von seligen N. bey seinem Leben oder andern Leuten daselbst öffentlich ins Angesicht für eine Zäuberinne gescholten worden sey / ob Zeuge dabey gestanden / vnnd solches mit angehöret/was N. darzu gesaget/auff welche Zeit/in welchem Jahr dasselbige geschehen/auch was es zu dem für Leute mehr gewesen / so N. für eine Zäuberinne gescholten vnd gehalten haben/ mit Namen anzuzeigen.

8. Ob N. auch an Zeugen / den seinen oder derselben Freundtschafft einige Zäuberey bewiesen habe.

9. Ob Zeuge bey seinem geleisten Eyde mit Warheit sagen vnd bezeugen/auch auff sein Gewissen wol nemmen könne vnd wölle/daß N. den Leuten zu N. oder sonsten einigen andern Menschen hohes oder niedriges Standts zu bezäubern solte bedräwet haben / welchem auch darauff also fort etwas böses begegnet vnd widerfahren seyn solte/woher vnd zu welcher Zeit es geschehen/ ob Zeuge darbey gewesen/vnd solche Bedräwung mit angehöret habe.

10. Ob es nicht wahr/vnd Zeuge bey seinem Eyde bekeñen muß/ daß der gefangenen N. solcher Verdacht vnnd Gerüchte mehr auß Feindtschafft vnd Mißgunst/denn einigem warhafftigen Grundt von den Leuten hinterrück nachgesagt wirdt.

11. Ob es nicht wahr/vnd Zeuge bey seinem Eyde bekennen muß/ daß die N von den Leuten zu N. auch andern vmliegenden Dörffern mehr/lange Zeit hero allein für eine Hebamme vnd Wehmutter/ vñ nicht für eine Zäuberinne / bey den krancken Frawen in Kindtsnöhten hin vnd wider gebrauchet/ berüchtiget / vnd darfür gehalten worden sey.

12. Ob Zeuge wisse / durch wen vorerst deß Orts zu N. solch zugemessener Verdacht vnd Gerüchte der Zäuberey erschollen/vnd ob demselbigen auch also warhafftiglich zu glauben vnd beyzupflichten sey.

13. Ob Zeuge auch wisse/was ein Verdacht vnd ein Gerücht sey/ vnd ob seine Aussage in diesem Fall allein ein Verdacht machen könne.

14. Wie viel Leute ein glaubwirdig Gerücht vnd Verdacht machen können.

Bey dem Dritten vnd Vierdten Artickel.

1. Vmb Vrsach seines Wissens zu fragen / ob Zeuge bey seinem geschwornen Zeugen Eyde/mit Warheit sagen vnd bezeugen könne/ daß N. bey N. Leben vnter seinem Viehe gestanden/ vnd vb. dasselbige Sandt creutzweiß geworffen hab / für welchem Hoff vnd Thor dasselbige geschehen sey.

2. Ob Zeuge mit darbey/an vnd vber gewesen/ oder sonsten gesehen/daß solch Sand vbers Viehe geworffen worden/was für Wort sie gebrauchet/auch in welchem Jahr/vmb welche Zeit vnd Stunde deß abendts solchs geschehen sey/oder ob Zeugen nur solches von andern gesagt / vnd von welchem.

3. Ob Zeuge N. eygentlich gekannt/auch was sie für Kleider angehabt/gesehen.

4. Was N. zu articulirtem Sandwerffen gebraucht/ob sie es mit der Faust oder sonsten anderswo mit gethan habe.

5. Was auch das Viehe / darunter N. gestanden haben sol / für Haar vnd Farbe gehabt.

Bey dem Fünfften Artickel.

1. Vmb Vrsach seines Wissens zu fragen.

2. Ob Zeuge bey seinem Eyde für gewiß sagen könne / daß N. Viehe der N. Bezäuberung halben allein / vnd keiner andern vrsach auff der Dummersdörffer Feldtmarck abgangen sey.

3. Ob es sich nicht bißweilen begebe vnd zutrage / daß das Viehe auch wol ohne Bezäuberung vmbkommen kan.

Bey dem Sechsten Artickel.

1. Vmb Vrsach seines Gewissens zu fragen.

2. Ob Zeuge darbey gestanden vnnd angesehen / oder woher ers sonsten wisse/ daß N. das Haar von N. todten Kinde abgeschnitten/ vnd darnach in den Busem gesteckt.

3. Was articulirtes abgegangenes Kindt für Farbe gehabt/ womit das Haar abgeschnitten / vnd vnter welche Seiten der Brust sie das Haar gestecket / zu welcher Zeit / an welchem Ort / auch in was Jahr es geschehen sey.

4. Ob Zeuge eygentlich gesehen/ daß es N. gewesen / vnd was sie für Kleider angehabt habe.

Bey dem Siebenden Artickel.

1. Vmb Vrsach seines Wissens / vnd woher Zeuge den Artickel wahr seyn wisse/ fleissig zu fragen.

2. Ob Zeuge bey seinem geschwornen Zeugen Eyde für gewiß sagen vnnd zeugen könne/ daß die gefangene N. bey N. Leben im Geschrey gewesen sey / daß sie jhres Nachbarn Tochter zu todte gezäubert haben solte / vnd ob Zeuge solches von N. vnd seiner Haußfrauwen selber gehöret habe/ zu welcher Zeit vnd in welchem Jahr solches geschehen sey.

3. Ob nicht wahr/ vnd Zeuge bey seinem Eyde bekennen muß/ dz N. dessen viel mehr von seligen N. vnd desselben Haußfraw / so noch im Leben vnschüldig gehalten / als daß sie mit solchen dingen vmbgangen haben solte / sonsten zwar nicht wol vermutlich / noch gläublich/ daß N. so still darzu gesessen / vnd der N. solches geschencket vnd nachgegeben/ oder deßwegen zu Recht nicht solte besprochen haben.

4. Ob nicht wahr / daß böse Leute auß Mißgunst / Neydt vnnd Hassz allein das Geschrey gemacht / als solte N. N. Kinder zu todt gezäubert haben.

5. Ob es nicht wahr/ Zeuge auch bey seinem Eyde bekeñen muß/ daß

daß seligen N. Kinder beyde natürliches Todts gestorben / vnnd von Gott dem Herrn auß dieser Welt abgefordert worden seyn.

Bey dem Achten vnd Neundten Artickel.

1. Vmb Vrsach seines Wissens/vnd woher Zeuge solches wisse/ fleissig zu fragen.

2. Ob Zeuge darbey gewesen/gesehen vnd gehöret/daß N. N. dem Jüngern einigen Vngehorsam/ dardurch er denselbigen gefänglich einzuziehen Vrsach gehabt/bewiesen habe.

3. Was es für ein Vngehorsam gewesen/vnd woher sich derselbige anfänglich vervrsachet habe.

4. Ob Zeuge mit Warheit sagen vnd bezeugen könne / auch angehöret/daß N articulirte Wort/nach gefänglicher Erlassung/daß solches seine alte Mutter wol gedencken solte / gesagt habe / Zeugen mit allem Fleiß vnd Ernst zu fragen.

Bey dem Zehenden Artickel.

1. Vmb Vrsach seines Wissens / vnd woher Zeuge den Artickel wahr seyn wisse/zu fragen.

2. Ob Zeuge eygentlich wisse / bey Theil deß Himmelreichs mit Warheit sagen vnd zeugen könne/ daß N. der Jünger nach der Zeit/ die N. articulirte Wort/ daß solches seine alte Mutter wol gedencken sol/ außgesaget / darauff als fort mit schwerer schrecklicher Kranckheit angegriffen vnd geplagt worden sey/dermassen vñ also/daß Zeuge darauß nicht anders abnemmen könnte / denn daß es demselbigen angeklagte N. angethan haben müste.

3. Ob nicht wahr / vnnd Zeugen bewust/ auch bey seiner Seelen Seeligkeit nit anders sagen vnd zeugen könne/daß N. der Jünger allererst in die Dritte Woche nach N. gefänglicher Erlassung / wie er von einer Hochzeit widerumb zu Hause komen/ mit einer beschwerlichen Häuptkranckheit befallen worden ist.

Bey dem Eylfften Artickel.

1. Vmb Vrsach seines Wissens / vnd woher Zeuge den Artickel wahr seyn wisse / bey seinem Eyde zu fragen.

2. Ob Zeuge bey seinem geschwornen Zeugen Eyde sagen könne / daß N. deß Jüngern gewesene Kranckheit keine natürliche Kranckheit gewesen sey / sondern damit ein solche Gestalt vnnd Gelegenheit gehabt habe / daß es demselbigen von N. angethan seyn müste / auß was Gründen / Vmbständen vnnd Vrsachen solches zu vrtheilen / schliessen vnd abzunemen / Zeugen gantz ernstlich vnd fleissig zu fragen vnnd fürzuhalten / damit er sich seiner Seligkeit / vmb einiges Menschen Ansehung willen / nicht verlustig mache / vnd den Richter zu einem vnrechten Vrtheil verleite.

3. Ob Zeuge für seine Person wisse vnd verstehe / auch bey seinem gethanen Eyde für gewiß wol sagen vnnd zeugen könne / daß er eben an derselbigen vbernatürlichen Kranckheit gestorben sey.

4. Ob Zeuge bey seinem geschwornen Zeugen Eyde / auch bey Verlust seiner Seligkeit / für gewiß sagen vnd bezeugen könne / daß der Medicus, welcher damals zu deß Anklägers Sohn von N. geholet worden / dahin geschlossen / daß erwehntes Anklägers Sohn dieselbige Kranckheit von bösen Leuten / insonderheit von angeklagter N. angethan seyn solte.

5. Ob nicht wahr / daß Anklägers N. deß Eltern Sohn vor der befallener Kranckheit eine zeitlang zu vielen Hochzeiten vnd andern Zusammenkünfften vnd Gastereyen hin vnd wider bey denen vom Adel gewesen.

6. Ob nicht wahr / daß daselbst in solchen Versamblungen vnnd Zusammenkünfften auch wol schwere Trüncke / damit Anklägers Sohn nicht weniger als andere vom Adel wirdt verschonet geblieben seyn / gefallen.

7. Ob nicht wahr / daß derowegen auß solchen schweren Trüncken sich endtlich zu letzt auch wol eine schwere vnd tödtliche Kranckheit

heit verursachet / erreget und zugetragen haben könne.

8. Ob nicht wahr / daß deß Anklägers Sohn N. der Jünger in wehrender Kranckheit / danebē ferrner auch auß grosser Häuptswehetage nicht allweg bey einerley Rede und Meynung biß an sein Ende beständig geblieben und verharret / besondern von einer auff die andern / vnnd böser Bezüchtigung vnd Verdachts halben / die jhm solche Kranckheit angethan vnd schüldig daran seyn solte / gefallen.

9. Ob nicht wahr / Zeuge auch bekeñen muß / daß man derhalben eygentlich nicht wissen könne / wen man damit beschüldigen kan.

10. Ob nicht wahr / daß man derowegen auß vngewissem Grunde / auch vnwarhafftigen Vrsachen / auß Mißgunst / Haß vnnd Feindtseligkeit dahin geschlossen / daß man angeklagte N. darauff beschüldigen vnd bezüchtigen / auch endtlich bey derselbigen bleiben vnd verharren wolte vnd solte.

11. Ob es nicht wahr / vnd Zeuge bekennen muß / daß demselbigen zu Folge die zur Vnschuldt bezüchtigte vnnd beargwohnete N. endtlich auch Ankläger N. dem Eltern / in seines Sohns wehrender Kranckheit zwey mal auff das Schloß geholet / vnd daselbst / welches sich demnach nicht gebüret / beyde von Anklägers Sohn dem Krancken / vnd desselbigen Anklägers Tochter vnterm Angesicht vnd Leibe so gantz jämmerlich vnd vnerbärmlich zerkratzet vnd geschlagen worden / daß sie fast keinem Menschen gleich gewesen / auch derowegen in die vierzehen Tag hernach zu Bett darnieder liegen müssen.

Bey dem Zwölfften Artickel.

1. Woher Zeuge solches wisse.

2. Ob er darbey gestanden / oder sonsten gesehen / daß N. allwege / wenn die N zu N. ankommen / die Flucht genommen / vnnd darvon gelauffen.

3. Ob nicht wahr / vnd Zeuge bey seinem Eyde bekennen muß / ob gleich N. bißweilen jhres Ampts vnd Beruffs halben von den krancken

cken Frawen in Kindtsnöthen an Articulirte/vnd andere vmbligende Dörffer mehr / auch von jhrer Schwester nach N. von N. abgefordert vnd geholet worden/daß doch dem allen vnerwogen/die N. in Erkänntnuß jhrer Vnschuldt gleichwol nichts desto weniger sich nach jhrer Behausung widerumb begeben/ vnd von N. niemals einen Fuß verrücket/noch flüchtig worden/sondern daselbst neben andern allewege öffentlich zu Stege vnd Wege/auch zur Kirchen gegangen.

4. OB nicht wahr / Zeuge auch bey seinem Eyde bekennen muß / wenn die N. sich etwan worinn schuldig gewust hette/daß sie zwar alßdann auff Anklägers Hof so offt nicht würde gekommen/ sondern sich darvon würde gemacht haben.

5. OB nicht wahr / vnd Zeuge bekennen muß/ daß derowegen auß solchem allen viel mehr der angeklagten Frauwen Vnschuldt/ denn daß sie worinne schuldig sein solte / zu spüren vnnd abzunemmen sey.

Bey dem Dreyzehenden vnd Vierzehenden Artickel.

1. AVß was Vrsache die N. Articulirte Wort / daß sie nicht davon kommen würde/gesagt/vnd ob Zeuge solche Wort von jhr so eygentlich gehöret.

2. OB es nicht wahr / vnd Zeuge bekennen muß / daß N. nach deme sie gefänglich angenommen / danechst auß Anklägers Befehlch zu N. vnangesehen / daß dieselbige ein alte vnd krancke Fraw gewesen/gantz vnerbärmlich mit Händ vnd Füssen zusammen in eysern Helden geschlossen.

3. OB nicht wahr / auch wol gläublich/nach dem die alte Fraw also beschwerlich vnd vnerbärmlich gesessen / derowegen zu offtermalen / dessenhalben nicht vnbillich / als käme sie auß solcher harter Gefängnuß nicht davon/gesagt vnd darüber geklagt.

4. Ob Zeuge articulirte Wort von N. vnschüldig Angeklagtin gehöret / vnnd was dieselbige hinwieder darauff zur Antwort gegeben.

Caput IX.

DE CONFESSIONE VENEFICARUM ET MAGORUM CONTRA consocios eiusdem criminis.

Summæ.

1 *Confeßioni Magorum vel veneficarum contra suorum scelerum socios sociasue non semper credendum.*

2 *Socius criminis nec pro socio, nec contra socium probat.*

3 *Socius criminis in criminibus exceptis de consociis potest interrogari.*

4 *Dictum socii criminis an faciat indicium ad inquisitionem.*

5 *Prima opinio est eorum, qui statuunt nominationem illam, nec ad inquisitionem sufficere.*

6 *Secunda opinio est Iulii Clari.*

7 *Tertia opinio est Iosephi Mascardi.*

8 *Quarta opinio est Caroli Ruini & Rolandi à Valle.*

9 *An dictum socii faciat indicium ad torturam.*

10 *Iudicis arbitrio relinquitur, qualia esse debent indicia, quæ debent concurrere cum nominatione facta à socio criminis, vt nominatus torqueri poßit.*

11 *Quinta opinio Ioannis Bodini.*

12 *Sexta opinio verior & receptior est.*

13 *Nominatio socii criminis vt valeat, quid requiratur.*

14 *Infamis efficitur, qui delictum fatetur.*

15 *Infamis contra aliquem non auditur sine tortura.*

16 *Socius criminis de consociis debet interrogari generaliter & non particulariter.*

17 *Socius criminis cum omnibus circumstantiis de consociis interrogari debet.*

18 *Socius verisimilia dicere debet.*

19 *Socius criminis non debet esse inimicus nominati, alias nō probat.*

20 *Nominata persona debet esse suspecta de crimine Veneficii.*

21 *Socius criminis in assertione constanter permanere debet.*

22 *An socius iurare debeat, quando complices nominat.*

23 *Veneficis & testibus in mutuis accusationibus & depositionibus discordantibus quid iudici faciendum.*

24 *Confrontatio quid.*

25 *Rei depositio supplicii tempore neminem onerat.*

26 *Moribundi sæpe sunt mendaces.*

27 *Neronis crudele factum.*

28 *Gomezii sententia.*

29 *Ioachimi à Beust sententia.*

30 *Iulii Clari sententia.*

31 *Auctoris sententia.*

32 *Obiectio ex Constitutione Carolina 21.*

1 CVm multi hodie imperiti iudices Magorum & Veneficarum confessioni contra suorum scelerum socios sociasue fidem adhibeant, vt personas delatas absque vlla vlteriori inquisitione capiant, siq; è vestigio ad nutum tyrannorum confiteri nolunt, in carcerem detrudant, torturę, & deniq; Vulcano subiiciant: Videbimus iã, *quando Veneficæ alias indicant atq; proclamant*, vulgo, **weñ sie andere besagen**/ *quænam fides huic nominationi tribuenda sit*. Iudices enim caute & circumspecte in his agere debent, ne si vnus aliquis Magus aut Venefica vna alios itidem suorũ scelerũ socios sociasue confiteatur, ipse vnius alicuius stans testimonio absque aliarum cir-

circumstantiarum consideratione eos protinus reos esse iudicet atque condemnet. Qua in re grauiter peccant, vt Ioannes Sichardus præcipuus quondam Germaniæ IC. *in l. 10. num. 3.* scripsit, vbi ait: *Et hoc notandum est contra iudices maleficiorum, qui vbi audiunt nominari à quodam socios criminis, illico plenam fidem adhibent, qua in re grauiter peccant.* Et testatur experientia, quod multæ Veneficæ in confessionibus earum, illustres sæpe & innocentes personas, spe impunitatis, aut ex mero odio saltem indicauerint. Nam cum ipsis propter atrocissima scelera moriendum sit, etiam aliorum perniciem quærunt: **Sie sehen gern/ wenn sie brennen müssen / daß auch die gantze Welt verbrennte.** Diabolus siquidem, ad cuius nutum viuunt & cuncta faciunt, ab initio homicida & mendax est, nihil nisi interitum hominum quærens. Ad quæstionem igitur principalem quod attinet: Sciendum socium criminis, nec pro socio nec contra socium probare, *l. fin.* vbi Honorius & Theod. Impp. *Nemo tamen sibi blandiatur obiectu cuiuslibet criminis de se in quæstione cõfessus, veniam sperans propter flagitia adiuncti, vel pro communione criminis consortium personæ superioris optans, aut inimici supplicio in ipsa supremorum suorum sorte satiandus, aut eripi se posse confidens, aut studio aut priuilegio nominati: cum veteris iuris autoritas de se confessos, ne interrogari quidem de aliorum conscientia sinat. Nemo igitur de proprio crimine confitentem, super conscientia scrutetur aliena.* Et *l. 16.* Modestinus inquit: *Is, qui de se confessus est, in caput aliorum nõ torquebitur.* D. de quæstio. Speculator *de teste.* § 1. *nu. 37.* Oldendorpius *de testibus regula* 8. Iosephus Mascardus *de probat. vol. 3. conclus. 1311. n. 1.* vbi hanc communem Doctorum sententiam esse dicit, allegando ibidem vltra 50. Doctores. Iustus Reuberus Cãcellarius Electoris Palatini *in tractatu de testibus num. 100.* Bursatus *cons. 239. vol. 3.* Antonius Gomezius *variarum resolution. Tom. 3. cap. 11. num. 16.* Adferri potest duplex ratio. Vna, quia adest affectio erga socium eiusdẽ criminis. Secunda, quia iã est infamis,

2

cum ſit confeſſus delictum, vt Iacob. Menoch. *de arbit. iud. quæſt.*
3 *lib. 2. cent. 5. caſu 474.* ait. Porro à ſupra dicta regula excipiuntur crimina excepta, in quibus ſocius criminis poteſt interrogari de conſociis; Vt in crimine læſæ maieſtatis diuinæ & humanæ, Simoniæ, conſpirationis ſeu coniurationis, ſacrilegii, aſſaſſinii, falſæ monetæ, lenocinii, &c. *Iacobus Menochius allegato loco à numer. 27. vſque ad 40. vbi vide.* Et denique in veneficiis & magicis artibus, *l. fin. C. de malef. & math. Oldendorpius, Gomezius, Maſcardus*
4 *allegatis locis.* Sed iam quæritur; *Quam fidem faciat nominatio Magi vel Veneficæ, an ad vlteriorem inquiſitionem, an ad torturam?* De hac
5 quæſtione variæ ſunt Dd. opiniones & ſententiæ. Prima eſt eorum, qui exiſtimãt nominationem ſocii criminis nec ad inquiſitionem formandam, multo minus ad torturã indicium facere. *Ioan. de Amicis conſ. 59. Ludou. de Gozad. conſ. 2. n. 21.* Similiter etiã recentiores conſulentes loquuntur, Calæphatus *conſi. 93. nu. 5. & 6. in 2. volum. conſ. crim.* Ioannes Baptiſta de Plotis *conſ. 131. num. 3. in 1. Tom. conſ. ad conſ. crimin.* Vide quoque Ioſephum Maſcard. *de*
6 *probat. vol. 3. concluſ. 1311. nu. 9.* vbi plures adducit. Secunda opinio eſt eorum, qui dicunt, dictum ſocii criminis ſufficere ad inquirendum, id eſt, ad aſſumendum alias informationes cõtra eum, qui ab ipſo nominatur. Iul. Clar. *q.* 2. vbi hanc concluſionem intelligendam eſſe voluit, vt procederet, ſiue talis delinquens illũ ſocium nominauerit ad interrogationem iudicis, ipſum in genere interrogantis, an in maleficio committendo aliquis alius interuenerit, ſiue etiam illum ſponte ſua nominauerit, dum cõtra ſe examinaretur, puta, quia poſtquam confeſſus eſt, ſe Titiũ occidiſſe, iudex iubeat illum, narrare, quomodo occiderit, & ipſe dicat, tali die ipſe & Petrus, tali & tali modo illum occiderũt. Nam vtroque caſu talis nominatio aperit viam iudici ad inquirendum & aſſumendũ alias informationes contra Petrum nominatum, etiamſi prius cõtra ipſum nihil aliud eſſet in proceſſu. Neque putat Clarus faciendam eſſe aliquam differentiam, an ſi-

an ſimus in criminibus exceptis vel non. Nam etiam in criminibus non exceptis credit, quod faciat indicium ad inquirendum. Tertia opinio fuit Ioſephi Maſcardi *ſupra allegato loco, n.14.* 7
vbi ſcribit: *Verum, vt in hac tota re meam ſententiam proferam atque aperiam, ſic diſtinguendum arbitrarer, vt in caſibus non exceptis à regula, & concluſione quam ſupra poſuimus, ſocius criminis nec indicium faciat ad inquiſitionem, nullis aliis concurrentibus. Si vero alia indicia concurrant, animaduerti oportere arbitror cuiuſmodi tale indiciũ ſit. Nam ſi leue ſit, & parui momẽti ad inquiſitionem, ſi leuiſſimum, nec ad eam quidem, ſi vrgens & magnum, etiam ad torturam ſufficere dicẽdum eſt ſic, vt ex qualitate adiũcti iudicii fidem ſocii, vel augeamus, vel minuamus.* Hactenus Maſcardus. Quarta opinio fuit eorum, qui 8
ſcripſerunt ſocium criminis in culpando vel accuſando ſocios eiuſdem criminis nullum facere indiciũ niſi in caſibus exceptis ſiue ſponte depoſuerint, ſiue à iudice interrogati fuerint, cum non debuerint interrogari. Et hanc tanquam magis communẽ approbat & amplectitur Carol. Ruin. *conſ.147.n.1.& 5.* Roland. à Valle *conſ.73.n.2.t.1.* Cæterum Clarus exiſtimauit cõtrariam opinionem magis communiter approbari, eo enim caſu dictum ſocii iſtius non eſſe tanquam dictum teſtis, ſed tanquam denũciatoris vel notificantis, qui tantummodo aperit viam iudici ad inquirẽdum, & Ruini ſententiam procedere in caſu ſuo, ſcil. ad formandam inquiſitionem. Nam alia ratio eſt, ſecũdum illum, inter fundandã vel incoandam inquiſitionem (in quo caſu Ruini dictum non intelligeretur) & inter formandam & tranſmittendam inquiſitionem, ſeu libellum criminalem cõtra ſocium nominatum, ita vt teneretur perſonaliter comparere & defenſiones ſuas facere. Propterea in caſibus non exceptis, non eſſe ſufficiẽs indicium ad formandã inquiſitionem, in aliis vero exceptis eſſe ſufficiens. Et hanc eſſe communem Doct. ſententiã, nec Roland. clare explicare, an ſimpliciter ad inquirendum, an autem ad tranſmittendam inquiſitionem dictum ſocii eiuſdem

criminis sufficeret. Hæc Clarus. Sed Ruini & Rolandi opinionem tanquam magis communem sequitur Laurentius Kirchouius *commun. conclus. centur. 7. conclus. 54.* vbi ait: *Hinc Ruinus & Rolandus videntur illam sententiam tanquam communiorem rectius sequi, quod in casibus non exceptis nullum faciat confeßio socii criminis indicium ad inquirendum, neque ad procedendum, siue sponte deposuerit, siue à iudice rogatus fuerit, cum non debuerit interrogari, non distinguendo inter illa capita, quod ibi differentia esse debeat, inter fundandam vel incoandam inquisitionem, & inter formandam & transmittendam inquisitionem, cum Dec. post alios expresse illis verbis (ad inquisitionem fundandam) vsus fuerit, & nullam vbique distinctionem addiderit.* Et in fin. *Cum igitur ipsi Doctores, vbiq; sine distinctione locuti fuerint, putarem hanc sententiam generalem, cõmunem admitti oportere sine distinctione, & Rolandum, quemadmodum nec Ruin. nec alii antea distinxerunt, non oportuisse distinguere, de qua distinctione mentionem facit Clar. in d. quæstio. 21. ver. retenta. & versic. si vero quæris, & Ruinum, & Rolandum bene locutos esse.* Hactenus
9 Kirchouius. Sed dubium maius est, *an nominatio Veneficæ faciat indicium & fidem, vt persona nominata poßit subiici torturæ.* Et prætermissa disputatione dicendum ex recepta Doctorum sententia, non facere sufficiens indicium ad torturam, nisi alia cõcurrant indicia, Iacobus Menochius, Laurẽtius Kirchouius, Iulius Clarus *allegatis locis,* Dionysius Gothofredus *in l. fin. C. de accusat.* vbi erudite & recte scribit, vt vt sit, sufficit criminis confessio ad maiorem inquisitionem sociorum habendam, non ad diẽ præcise eis dicendum aut quæstionem habendam, nisi in casibus & criminibus exceptis & aliis, concurrente tamen aliqua alia su-
10 spicione. Verum adhuc suboritur dubitatio, qualia hæc indicia esse debeant, quæ concurrere debent cum nominatione facta à socio criminis, vt nominatus possit torqueri. Iacobus Menochius *num. 47.* & Iosephus Mascardus *num. 53. allegatis locis*, Iudicis arbitrio relinquendum esse dicunt, quę sufficientia indicia cẽsean-

scantur ad torquendum. Quinta opinio fuit Bodini, qui *lib.4.* 11
cap.2. ita scribit. *Magi tamen conrei socios eiusdem criminis accusantes aut dicentes in eos testimonium, maxime vero si plures fuerint probationem satis firmam afferunt ex qua damnentur rei. Nemo enim est qui nesciat non alios quam Magos testari posse, vt illi cœtibus quos adeunt de nocte interfuerint.* Cæterum verior & receptior sententia 12
est, quam etiam communis Iudiciorum Germaniæ vsus obseruat hodie nominationem consocii criminis facere indicium & ad vlteriorem inquisitionem, & ad torturam, præcedentibus quibusdam indiciis & circumstantiis non tantum in criminibus exceptis, sed etiam in non exceptis Carolus V. *in Constitutionibus crimin. c.29.30.& 31.* vbi ad indicia cõmunia ad torturã non tantum in criminibus exceptis, sed etiam non exceptis, refert nominationem consocii criminis *sub Rubr.* Gemeine Anzeygung/ der jegliche allein zu peinlicher Frage gnugsam ist. So ein vberwundener Mißthäter/ der in seiner Missethat Helffer gehabt/ jemandt in der Gefängnuß besagt/ der jhm zu seiner geübten/ erfunden Mißthaten geholffen habe/ ist auch ein Argwöhnigkeit wieder den besagten/ so fern bey solcher Besagung nachfolgende Vmbstände vnd Ding gehalten vnd erfunden werden.

Erstlich/ daß dem Sager die beklagte Person in der Marter mit Namen nicht fürgehalten/ vnd also auff dieselbig Person sonderlich nicht gefragt oder gemartert worden sey/ sondern daß er in einer Gemein gefragt/ wer jhm zu seiner Mißthaten geholffen/ den Besagten von jhm selbst bedacht vnd benannt habe.

Zum Andern/ gebüre sich/ daß derselbige Sager gar eygentlich befragt werde/ wie/ wo vnd wenn jm der Besagte geholffen/ vnd was Gesellschafft er mit jm gehabt hab/ vnd in solchem sol man den Sager fragen/ alle mögliche vnd notturfftige Vmbstände/ die nach Gelegenheit vnd Gestalt jeder Sach/ allerbest zu nachfolgender Erfindung der Warheit dienstlich seyn mögen/ die allhie nicht alle geschrieben werden/ aber ein jeder fleissiger vnd verständiger selbst wol bedencken kan.

Zum

Zum Dritten/gebüret sich zu erkünden/ob der Sager in sonderer Feindtschafft / Vnwillen oder Widerwertigkeit mit dem besagten stehe. Denn wo solche Feindtschafft / Vnwillen oder Widerwertigkeit öffentlich wer oder erkündigt würde / so were dem Sager/ solcher Sag / wider den Besagten nicht zu gläuben / er zeyge denn deßhalb sonst so gläublich / redlich Vrsach vnnd Wahrzeichen an/die man auch in Erkündigung erfinde / die ein redliche Anzeygung machen.

Zum Vierdten/ daß die besagte Person also argwöhnig sey / daß maß man sich der besagten Missethat zu jhr versehen möge.

Zum Fünfften / so sol der Sager auff der Besagung beständig bleiben. *Si quis conuictus malefactor, qui delicti sui adiutores habuit, quempiam carceribus vinctus indicauerit ac diffamarit, cuius opera in admisso atque euicto delicto vsus erat, suspicionem quidem & hoc parit aduersus diffamatum, saltem vbi sequentes circumstantiæ & particulæ isti denuntiationi conformes fuerint, adeoque constiterint. Primo, ne delatori seu indici diffamata seu accusata persona, durante cruciatu, nominatim proponatur, aut de eadem priuatim rogetur seu torqueatur, sed vt in genere interpellatus, quis nam sibi in delicto parando adiutor adminiculoque fuerit, sponte sua quem velit commemoret indicetque. Deinde, par est ac conuenit, vt ille idem index & delator seu (vt nostri dicunt) inculpator accurate interrogetur, quomodo, vbi & quando sibi notatus ac diffamatus ille adfuerit, & quos comites aut socios secum habuerit. Suntque in hoc à delatore circumstantiæ omnes & necessariæ, quam diligentissime exquirendæ, quæ pro conditione & qualitate cuiuslibet causæ omnium maxime, dein ad eliciendam inuestigandamque veritatem conferunt, nec hoc loco omnes percenseri possunt, sed eas diligēs quisque ac prudens magistratus seu iudex apud se ipse expendat. Tertio conuenit explorare, num indicans seu denuncians, vel inculpator in priuata aliqua inimicitia, simultate aut dissidio cum delato existat. Nam si eiusmodi inimicitia, simultas aut discordia manifestaretur, aut ex inuestigatione seu inquisitione liqueret, esset quidem istiusmodi indicationi denunciatoris contra infamatum nequaquam adhibenda fides, præsertim*

vbi

vbi non probabiles alioqui legitimasque rationes & argumenta propterea adduceret, quæ explorata, iusta, legitimaque signa atque indicia cõstituerent. Quarto, delata persona adeo suspecta sit oportet, vt de ea indicati delicti vehemens sit opinio. Quinto, denunciator seu inculpator indicationi suæ inhæreat, & constans in eadem adserenda sit. Ex hoc capi- 13
tulo colligimus sex requisita, ad hoc vt nominatio consocii criminis fidem faciat. Primum est, vt nominatio illa facta sit in tortura: *vers. ibi,* In der Marter. Ratio est, quia talis socius nominãs 14
alium consocium iam est infamis propter delicti confessionem à se factam, sed infamis contra aliquem non auditur sine tortu- 15
ra, *c. illi, qui, 5. q. 5. Menochius nu. 50. Mascardus n. 38. allegatis locis.* Se- 16
cundum requisitum est, quod Veneficæ vel rei non debeant interrrogari à iudice de sociis particulariter in specie seu de indiuiduo, de Caio vel Sempronio, sed generaliter, qui fuerunt eius socii in delicto. Textus hic in verbis: Vnd also auff die Personen nicht gefragt/ sondern daß er in einer Gemein gefragt. Ea est ratio, quia si indiuiduo fieret interrogatio, esset potius quædã suggestio. Antonius Gomezius *variarum resolutionum Tom. 3. cap. 11. nu. 17.* Wesenbecius *de quæst. numero 11.* vbi ait: *Itaque videre quotidie licet, fures ac latrones, decreta his quæstione, etsi non principaliter, tamen secundario, & per consequentiam de complicibus sociisque interrogari.* Tertium requisitum est, vt inculpator accurate cum omni- 17
bus circumstãtiis interrogetur, quo in loco, quo tempore consocius sibi adfuerit, quos consocios secum habuerit, *versic.* Zum Andern gebüret sich/ daß der Besager gefraget werde/ wie/ wo/ vnnd wenn jhm der Besagte geholffen. In his omnibus sagaci coniectura opus est, ac circumstantiæ omnes ac singulæ diligenter expendendæ, ex quibus signa sumuntur & indicia. Sunt autem, vt summatim dicam, circumstantiæ, *quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.* Commemorantur & aliæ à Placentino: *Persona, locus, tempus, qualitas*: titulo septimo libelli sui de accusationibus. Nam per signa his circumstantiis implicita colligitur, nũ

quis torqueri iure possit ac debeat, nec ne: idq; fit per locũ, quẽ
18 Rhetores *comprehensionem* vocant, vt videre est apud Zasium *in commentariis Rhetoricis ad Heren.* Requiritur enim vt socius nominando consocium dicat verisimilia, possibilia & vera, alias ei fides nulla adhibetur. *Mascardus num. 45. & Menoch. num. 88.*
19 Quartum requisitum est, vt iudex inquirat, num habeat inimicitiam vel priuatam simultatem cum delato, & an vltionis studio aliquem indicauerit, ibi in verbis: **Ob der Sager in sonderer Feindtschafft.** Si enim reus inquisitus esset inimicus consocii, tunc fidem nullam penitus faceret. *Grammaticus cons. 38. num. 3.*
20 *& Gigas in tractatu de crimin. læsæ maiest. cap. 7. num. 6.* Quintum requisitum est, vt iudex inquirat, num delata Venefica fuerit suspecta & diffamata de crimine Veneficii à vicinis & fide dignis viris. *vers.* **Vnd in solchen ist sonderlich auch ein Auffsehens zu habẽ/ vnd zu erfahren den guten oder bösen Standt/vnd Leumuth deß Besagten / vnd was Gemeinschafft oder Gesellschafft er mit dem Be-**
21 **sager gehabt habe.** Sextum requisitum est, vt Venefica constanter in sua assertione permaneat. *vers.* **Auff der Besagung beständig bleib.** Nam perseuerari in confessione opus est, vt necessaria
22 fiat probatio. Ad hæc requisita Dd. addunt adhuc vnum, quod nimirum, qui nominat consocium criminis, iurare debeat se vera fateri & nominare. Ita scripsit Marsilius *in pract. crimin. § diligenter, num. 62. & multis sequentibus*, quo loci ait, hoc esse valde singulare, & se alias obtinuisse. Concordat text. *d. c. vers.* **Zum Sechsten** *ibi,* **Bey seinem Eydt bethewret.** His requisitis concurrẽtibus, nominatio consocii criminis non solum indicium facit ad inquisitionem, sed etiam ad torturam, nõ solum in crimini-
23 bus exceptis, sed etiam non exceptis. Porro notandum quando Veneficæ in mutuis delationibus discordant, tunc poterit ambas de discordantiis primo separatim, mox coniunctim interrogare. Et si eas in subdolis commentis siue fictionibus persistere comperiat, neq; vllis aliis modis veritatem indagare potest,

man-

manda: ſimul vtramque alterius in conſpectu mutuo torqueri 24
(quod nos recepto magis quam Latino vocabulo *confrontationem* nominamus quaſi fronte ad frontem) ſimilem quoq; confrontationem exercet iudex, quoties duo teſtes in materia criminali diſconueniunt, ita vt alter ſuſpectum accuſet, alter excuſet, *Iodocus Damhouderius in pract.crimin.ca.47.* Pro concluſione 25
notabitis quod Veneficæ depoſitio ſupplicii tempore, Weñ die Zäuberin auff die Besagung beſtirbt/ neminē onerat, textus elegans *in l.3.§.1.D.ad S.C.Syllan.* Vbi *ſi quis moriens dixiſſet à ſeruo vim mortis illatam eſſe ſibi, dicendum eſt, non eſſe credendum Domino, ſi moriens hoc dixit, niſi potuerit & probari.* Nec obſtat ſi obiiceretur: tamen qui ſunt moribundi dicunt veritatem: nam reſpondetur ſępe etiam moribundos eſſe mendaces, *Sichardus in Auth. Sed nouo iure, l.3. C. de ſeruis fugitiu.n.15.* Neq; enim omnis moriens 26
eſt Ioannes Euangeliſta ſecundum tritum apud Iureconſultos prouerbium. Sic Nero intimos & familiares quoſq; curauit interfici ex ſermone morientium, qui tamē nihil aliud inter moriendum ſpectabant, quam vt de aduerſariis vltionem ſumerent. Diſputant Dd. *vtrum hæc depoſitio indicium faciat ad inquiſitionem vel ad torturam.* Antonius Gomezius *variarum reſolutionum Tom.3.cap.13.num.17.* exiſtimat non eſſe ſufficiens indicium ad torturam, verba eius ſunt: *Et hoc procedit, vt habeat locum, etiam* 28
ſi defunctus à quo emanat confeſſio, ſit bonæ opinionis & famæ, & ille contra quem ſit confeſſio ſit viliſſimus & infamis, vt ſeruus, vt aperte patet & probatur ex allegata l.3. Item etiam in tātum hoc eſt verum, vt talis confeſſio defuncti nō ſit ſufficiens indicium ad torturam. In ea- 29
dem quoq; ſententia eſt Ioachimus à Beuſt præceptor meus ſuper *l. admonendi, de iureiurando,* vbi ſic ſcribit: *Sola confeſſio moribūdi non eſt ſufficiens indicium ad torturam, etiamſi* εὐχαϱιςία, *vel etiam iuramento ſuā confeſſionem confirmauerit. Quia eſt teſtis in propria cauſa, & quidē inimicus & vnicus, & facile poteſt errare, præcipue quando in rixa aliquid perpetratum eſt. Vnde opinio Hippol. de Marſ. quod*

ſcilicet confeſſio vulnerati faciat indicium ad torturam, ſi talis in mortis articulo ſit in plenitudine ſui intellectus, & homo bonæ conditionis, vitæ & famæ, & tale delictum non poſſit per alios probari, vt per eum in pract. crimin. §. diligenter num. 131. hodie reprobatur, vt multis argu-
30 *mentis oſtendit Blanc. in repetit. l. fin. n. 393. cum ſeq. D. de quæſt.* Iulius Clarus *q. 21. n. 14.* concludit, Depoſitionem hanc nec ad capturam, nec ad torturam ſufficere, ſed ſolummodo ad inquiſitionem. Quanquam & hoc controuertitur. *Emanuel Suaretz in litera A. n. 278.*
31 In hac opinionum diuerſitate ego exiſtimo depoſitionem Veneficæ vel rei reſipiſcentis, ſupplicii tempore, cõcurrentibus aliis adminiculis fidem facere, nõ ſolum ad inquiſitionem, ſed etiam ad torturam, ne dicamus, reſipiſcentem immemorem eſſe æternæ ſalutis, *cap. 25.* Von gemeinen Argwohnen vnd Anzeigungen/etc. *verſic.* Zum Sechsten / so ein Verletzter oder Beschädigter auß etlichen Vrsachen jemand der Missethat selbst zeihet/ darauff stirbt. *Ioſephus Maſcardus de probatio. volum. 1. concluſ. 144. nu. 3. Iacobus Menochius de præſumptio. lib. 1. quæſt. 89.* Quando vero indicia alia non adſunt, ſed ſola morientis reſipiſcentis aſſertio, tunc exiſtimo depoſitionem illam indicium tantum eſſe ad inquirendum. Si vero mortem obſtinatus oppetat, vt multi faciunt, ab auditione verbi Dei abhorrentes, tunc ſtatuo illius di-
32 cto minime adhærendum, ſed omnino reiiciendum eſſe. Sed obſtat ſupradictis Carolina Conſtitutio 21. vbi expreſſe prohibetur, ne aliquis ex denunciatione Maleficorum & Magorum capiatur & torqueatur: imo vt tales ſi quid præſumpſerint debitis pœnis ſubiiciantur, ſtatuitur. Reſpondeo. In hac conſtitutione Imperator loquitur de illis Magis & Ariolis, qui ad quæſita auctores furti, vel maleficiorum indicant, vt ecce. Perdidit aliquis aureum annulũ, vel alicui maleficio inficitur vacca, accedit is ariolũ, ab eoque petit indicari ſibi auctorẽ furti vel maleficii, idque Ariolus facit. Iam quæritur. Vtrum ex tali denunciatione Magi, nominatus capi & torqueri poſſit, & reſpondet Im-

Imperator, quod non, quæ decisio iuri communi consona est, *l.* *15.§.13.D.de iniuriis*. At in nostro casu lõge diuersa est ratio. Veneficæ enim denunciant facta complicum in eodem loco & tẽpore, vbi simul sortilegium commiserunt, & hominibus ac pecoribus suis veneficiis damnum intulerunt.

Capvt X.

DE CONFESSIONE MAGORVM VEL VENEFICARVM in tortura.

Summæ.

1 *Omnes illud antiquum obseruant, si fecisti, nega.*

2 *Reipublicæ interest, ne delicta maneant impunita.*

3 *Quando aliæ probationes desunt, tũc iudex legitimis præcedentibus indiciis Veneficam torturæ subiicere potest.*

4 *Quæstioni non semper nec tamen vnquam fides est adhibenda.*

5 *Historia de quodam sacrificulo.*

6 *Verba Ciceronis.*

7 *Historia quæ in Archiepiscopatu Bremensi accidit.*

8 *Historia quæ in ciuitate N. accidit.*

9 *Iudex ad torturam procedere non debet, nisi reus multis indiciis sit oneratus.*

10 *Indicium ad torturam sufficiens, quomodo Germanice nominetur.*

11 *Iudices in dubiis peritiores consulere debent.*

12 *Confessio metu tormentorum facta nullis præcedentibus indiciis confitenti non præiudicat.*

13 *Primum indicium ad torturam in hoc delicti genere recensetur.*

14 *Venefica fugiens ante inquisitionem vel accusationem an de crimine sit suspecta.*

15 *Venefica fugiens post inquisitionem factam metu carceris non est suspecta.*

16 *Demosthenis verba.*

17 *Minæ Veneficarum faciunt indicium ad torturam.*

18 *Conuersatio frequens cum Magis facit indicium ad torturam.*

19 *Confessio Veneficarum extraiudicialis facit indicium ad torturam.*

20 *Error Ioannis Bodini.*

21 *Communis Dd. opinio est, confessionem extraiudicialem tantum indicium facere ad torturam & non ad condemnationem.*

22 *Vt confessio Veneficæ extraiudicialis valeat requiritur primo vt sit verisimilis.*

23 *Secundo requiritur, quod facta sit serio & non iocose.*

24 *Tertio, vt sit confessio specialis.*

25 *Quarto, vt sit probata testimonio duorum testium.*

26 *Si Venefica Diabolum inuocauit, indicium est ad torturam.*

27 *Quando Venefica visa est puluerem vel sortem super gregem pecorum iniicere, indicium est ad torturam.*

28 *Quando Venefica suspecta in domo alterius deprehēditur, & subitus morbus paulo post aliquem opprimit, indicium est ad torturam.*

29 *Quando in ædibus diffamatæ Veneficæ reperitur olla impleta bufonibus, indicium est ad torturam.*

30 *Testimonium vnius testis omni exceptione maioris indicium est ad torturam.*

31 *Testis omni exceptione maior quis dicatur.*

32 *Fama vehemens cur sit indicium ad torturam.*

33 *Verba Veneficæ suspectæ dum comprehenditur indicium faciunt ad torturam.*

34 *Historia de Besso parricida.*

35 *Lex naturæ de Regibus & Tyrannis sumit supplicium.*

36 *Modus torturæ arbitrio iudicis permittitur.*

37 Qui-

37 *Quidam Veneficis pilos ab omni parte corporis abradendos censent.*
38 *Historia mirabilis de quadam Venefica.*
39 *Quidam Rei ne dolores torturæ sentiant solent versus sacros pronuntiare.*
40 *Superstitiosum remedium Grillandi recensetur ad eruendam vetatem.*
41 *Tortus si crimen confessus fuerit de eius circumstantiis interrogatur.*
42 *Iudex inquirere debet, vtrum Venefica vera dixerit nec ne.*
43 *Forma pronuntiandi, quando non certo constat de delictis confessis.*
44 *Si reus falsa dixerit iterum torquendus.*
45 *Venefica si reuocauerit confeßionem factam in tortura, nec iustas negandi causas habet, iterum torqueri debet.*
46 *Reus si probabilem errorem suæ confeßionis allegauerit & probauerit, torturæ denuo subiici non debet.*
47 *Venefica si in confessione tormentis extorta perseuerat, condemnabitur ex ista confessione.*
48 *Renouatio torturæ non sufficit, si tortura esset indebite iusteque facta vel confessio non est verisimilis.*
49 *Nulla dignitas Magos à tortura excusat.*
50 *Venefica si aliquoties fidibus examinata confiteatur, & postea soluta reuocet, absoluenda est.*
51 *Persona torta & in sua confessione innocentiæ perseuerans absoluenda.*
52 *Vtrum indicia ad torturam sufficientia sunt purgata, arbitrio iudicis permittitur.*
53 *Pœna iudicis indebite torquentis.*
54 *Tortura quomodo probetur.*
55 *Forma libelli supplicis innocenter tortæ.*

1 EA est omnium hominum etiam infantium natura, vt cum omnes norint, non peccandum, pœnam tamen peccati, vel delicti, nemo ferre, ideoque non nisi conuictus delictum fateri velit, sed omnes antiquum illud obseruent: *Si fecisti, nega*, ea spe freti, quod, quia forte nemo perpetrato delicto interfuerit, qui contra illos testimonium ferre possit, per defectum probationis contra ipsos
2 faciendæ, facile possint euadere. Cum vero Reipublicæ inter-
3 sit, ne delicta maneant impunita: ideo pro eruenda & indaganda veritate, quando aliæ probationes desunt, & Veneficæ monitæ sponte peccata sua fateri nolunt, potest iudex eas legitimis præcedentibus indiciis torturæ subiicere. At hic certe summa
4 prudentia opus erit. Quæstioni enim non semper, nec tamen nunquam fides adhibenda, etenim res est fragilis. Nam in torminibus mẽtitur, qui pati multa potest, mentitur, qui nihil pati potest: dum hic non vult fateri, quæ fecit, alter plura fatetur se perpetrasse, quam vnquam vel per somnium cogitauit, *l.1.§.23. D.de quæst.* At quid sentiendum quæso, de mulierculis illis, quas *Lamias* nominamus, quæ ea se fecisse aiunt, quæ in rerum natu-
5 ra sunt nusquam? Refert VVierus huius rei memorabile exemplum. In monasterio quodam omnes monachi ex vino pessimo & pendulo, quo nimium sese ingurgitauerãt, ad vnum infra annum fere perierunt. Sacrificulus quidam persuasit prędecessori cuidam, in causa esse pauperculam quandã aniculam, quæ certis sub gradibus posuisset præsentissima Veneficia, vbi monachis semper esset in choro standum. Quid multa? Creditum est impostori, coniectaque est misera anicula, Vulcano litanda, in vincula. Statuit veterator ille ciuibus diem, quando locus esset ab omnibus perlustrandus. Conuenerunt statuto die multi mortales: euolutoque lapide mira manuum celeritate è manicis eius quædam emortuæ ranæ, lacertæ quas è campis in hunc

vſum ſelegerat, ac limaces ceciderunt in foueam. Fuiſſentque hæc omnibus credita, condemnataque ad ignem fuiſſet anicula, niſi vir quidam acri iudicio fucum ac ſtropham ſagacibus oculis cõſideraſſet: qui tandem effecit, vt tota tragico comœdia in fumum euaneſceret: parumque abeſſet, quin præſtigiator cum ſuis quiſquiliis putribus ouis à pueris & colu à mulierculis impeteretur. Hinc Cicero *lib. 2.* de inuentione: *Dolori, id eſt, quæ- 6
ſtioni credi non oportet, quod alius alio ſit reticentior in dolore, quod ingenioſior ad comminiſcendum.* Autor ad Herennium 2. *Dolorem fugientes multi in tormentis ementiti perſæpe ſunt, morique maluerunt falſum fatendo, quam inficiando dolere.* Cicero in Partitionibus. *Hinc illud Fabii, mentietur in tormentis, qui pati poteſt, mentietur etiam, qui pati non poteſt.* Referam vnum atque alterum exemplũ. 7
In Archiepiſcopatu Bremenſi caſtello N. vidua adhuc inuẽcula cohabitabat filio ſuo in matrimonio iam viuenti. Hæc cum aliquoties cum filii ſui ſeruo domeſtico conſueſceret, filiuſque eã inſtãter, ſed fruſtra, admoneret, vt ab iſto ſcelere deſiſteret: Redit aliquando filius ex templo domum, eũ cum famulus vidiſſet ex cubiculo, vbi cum matre fuerat, aufugit. In fuga Dominus eum perſequitur, & flagello pileum ſerui de capite illius deiicit, at ſeruus elapſus & 12. milliaribus à pago iſto diſtantibus alteri Domino famulatur. Cum autem parentes ſerui filium quærerent & Dominum propterea alloquerentur, hic rem geſtam cum omnibus circumſtantiis ordine narrauit, addẽdo, pileum quidem ipſius adeſſe, vbi vero iam locorum filius viuat ſe ignorare. Hoc reſponſo pater non contentus eum propter ſuſpicionem amiſſi pilei apud iudicem homicidii accuſat. Iudex ilico abſque vlteriori inquiſitione ſtatim Dominum innocentẽ torturæ ſubiicit, vbi præ nimio dolore & cruciatu fatetur, ſe ſeruũ interfeciſſe, & cadauer in Viſurgim præterfluentem conieciſſe. Tandem cum ad locum ſupplicii deduceretur innocens, & à paſtore vt veritatem libere profiteretur admonitus fuiſſet, re-

respondit, *seruum non interfeci: At quid iuuat veritatem dicere, interfeci eum.* Et ita sub Carnifice pie mortuus est, tandem seruus
8 & parens deprehensi pœnas vicissim meritas dederunt. In ciuitate N. superioris Germaniæ, cum duo adolescentes opifices peregre proficiscerentur, redit vnus breui domum cum alterius vestitu inuicem permutato. Parentes & amici absentis statim ex mutatione vestimentorum, filium à redeunte interfectum colligentes, illum apud eius loci iudicem homicidii accusant. Hic statim accusatum absq; vlteriori inquisitione in custodiam coniicit. Et cum factũ accusatus constãter negaret, torturæ subiicitur, vbi præ nimio cruciatu se consocium interfecisse, vestimenta eius abstulisse, suaque in hospitio consumpsisse confitetur. Quare tandem condemnatus rotæ imponitur, vbi vitam cum morte pie commutauit. Præteritis aliquot diebus socius itineris saluus & incolumis aduenit. In huius rei perpetuam memoriam & iniquissimæ condemnationis signum, ibidem in templo effigies hominis rotæ impositi saxo incisa est, quæ in
9 hodiernum vsq; diem conspicitur. Ad torturam enim non est procedendum, nisi multis indiciis oneratus, & vt inquit Vlpianus, argumẽtis pene conuictus sit reus, *l.1.§.1.l.18.§.1.l.20.l.fi.D. de quæstio.* In criminalibus enim apertissimæ & clarissimæ debent adesse probationes & luce meridiana clariores. *l. sciant cuncti, 25. C. de prob.* Quæ lex verbotenus canonisata est, *in c. sciant cũcti, 2. quæst. 8.* Concordat *c. 6. Constitut. crimin.* Darzu soll auch ein jeder Richter in diesen grossen Sachen / vor der peinlichen Frag / so viel möglich / vnd nach Gestalt vnd Gelegenheit einer jeden Sachen beschehen kan / sich erkündigen / vnnd fleissig nachfragens haben / ob die Missethat / darumb er angenommen / berüchtiget vnnd verdacht / auch beschehen sey oder nicht / wie hernach in dieser vnser Ordnung ferner erfunden wird. *Debet autem quilibet iudex in huiusmodi capitalibus causis priusquam ad torturam procedat, quantum fieri potest, & pro conditione ac natura cuiuslibet causæ acrem & diligentem habere*

bere

bere ac facere percunctationem & inquisitionem, an maleficium hoc, propter quod reus apprehensus, diffamatus, ac suspectus est, etiam admissum & patratum sit, nec ne: quemadmodum ex hac nostra constitutione infra latius patebit. Concordat cap. 20. his verbis: **Wo nicht zuvor redlich Anzeygung der Missethat/ darnach man fragen wolt/ vorhanden vnd beweist würde/ soll niemandts gefragt werden.** *Torturam omnem praecedere debent legitima maleficii, de quo quaeritur, indicia: quae vbi defuerint, nemo torqueatur.* Indicium autem ad 10
torturam sufficiens Germanice dicitur **redlich Anzeigung**/ quod comprehendit etiam **redlich Wahrzeichen/ Argwohn / Verdacht vnnd Vermuthung**/ quae paria sunt *artic. 19.* cuius haec sunt verba: **Wo wir hernachmals redliche Anzeigung melden/ da wöllen wir allewegen / redliche Wahrzeichen/ Argwohn/ Verdacht vnd Vermuthung auch gemeint haben / vnd darmit die vbrigen Wörter abschneiden.** *Vbicunque in sequentibus loquemur aut ponemus verbum hoc, legitima indicia, significare quoque volumus legitima signa, suspiciones, praesumptiones, resecatis reliquis dictionibus.* Laudan- 11
da est certe horum populorum consuetudo, qui sententias tam in criminalibus, quam ciuilibus, non nisi ex praescripto facultatis Iuridicae & Dd. ferunt. In dubiis namque & obscuris quaestionibus, iudex peritiores consulere iubetur. *Nouel. 82. §. pen. & Nou. 113. §. 2.* concordat *c. 7. constit. Carol.* **So die Vrtheyler in bestimter Erkäntnuß zweiffelich würden/ ob deß fürbrachten Argwohns vnnd Verdachts zu peinlicher Frage gnugsam were oder nicht / so sollen sie deßhalben Raths bey der Oberkeit suchen.** *Idem iudices vbi in declaratione sua dubitauerint, suspiciones eiusmodi ac praesumptiones sufficiant ad tormenta, nec ne, consilium petant.* Quapropter con- 12
fessio facta metu tormentorum, indebite & nullis legitimis praecedentibus indiciis, confitenti non praeiudicat, nec ex ea reus potest condemnari, etiamsi millies & iudicialiter sit ratificata, *l. pen.* & ibi Bartol. *D. de quaestio.* Rolandus à Valle *cons. 31. num.* 8. *&* 11. Bruno à Sole *in cons. suo crimin. n. 158. 159. & 160.* Mynsing.

ſing. *obſ. cent. 5. obſ. 23.* vbi ait: *Et prædicta obſeruanda ſunt diligenter noſtro tempore aduerſus magiſtratus, qui ſine præcedentibus indiciis contra captiuos quandoque ſtatim ad torturam properant, & ſi reus extra torturam ratificet id, quod metu tormentorum confeſſus, antea fuit, mox eum condemnant: imo tales iudices puniendi ſunt, cum innocentes cenſeantur damnare.* Concordat d. c. 20. Vnd ob auch gleichwol auß der Marter die Miſſethat bekannt würde / ſo ſol doch der nicht gläubt / noch jemandts darauff verurtheylt werden / wo nicht zuuor redtlich Anzeigung verhanden. *Et licet quoque propter cruciatum delictum confiteretur, tamen huic confeſſioni fides adhibenda non eſt, aut quiſquam propterea condemnandus, niſi legitima præceſſerint indicia.* Porro indicia in hoc crimine ad torturam ſufficientia
13 hæc ſunt. Primum eſt, ſi quis ſe offerret ad tradendum docendumque alios incantationes, *cap. 44. verſicul.* So ſich jemandt erbeut / andere Menſchen Zäuberey zu lehrnen. Plerunque enim Magi & veneficæ liberos ſuos & alios in diabolica ſua arte inſtituunt, & nullum eſt ſacrificium, quod ab iſtis hominibus tantopere Diabolus expetat, quam vt ſuos ipſorum liberos, ſimul
14 ac hauſerunt lucem, voueant Diabolo ad cultum ipſius. Secundum indicium eſt, ſi Venefica pollicetur curationem afflicto, & poſtea re infecta aufugit, *cap. 25. verſic.* Zum Siebenden ſo
15 jemandt einer Miſſethat halben flüchtig wurde. Sæpe dubitari ſolet, *an fuga Veneficæ vel alterius delinquentis ſufficiens indicium faciat ad torturam.* Hic diſtinguendi ſunt duo caſus. Primus eſt, quando perſona pro incantatrice delata ante accuſationem vel inquiſitionem inſtitutam aufugit, tūc talis fuga indicium ad torturam facit, quia ob talem fugam de cōſcientia ſceleris ſuſpecta efficitur, præſertim ſi ſit homo nihili & improbatæ vitæ. *Bartolus in l. fi. n. 5. D. de quæſt.* Secus eſſet ſi metu carceris poſt factā accuſationem vel inquiſitionem aufugiat, quo caſu ſola fuga non eſſet ſufficiens indicium ad torturam. Vt ſi perſona pro incantatrice accuſata, vel à Sagis alias nominata ex vrbe diſceſſit, metuens

ens sæuitiam & tyrannidem iudicis, & qui ita in homines innocentes sæuire consueuit, tunc fuga nō facit indicium. Ratio est: Quia nemo tenetur se periculo exponere, & ex carcere innocentiā suā probare. Et vnicuique licitum est sanguinem suum redimere quocunque modo potest, *l.1.D.de bonis eor.qui ante sen.* Hæc est communis Dd.sententia. Iosephus Mascardus *de prob. vol.2.concl.818.* Iacob. Menoch. *de præsumpt.lib.1.q.89.n.38.* Mynsing. *obser.98.cent.5.* Geil. *2.obs.109.n.6.7.& 8.* vbi ait: *Imo fuga sola non facit indicium ad torturam, etiam eo casu, quo accusatio, vel inquisitio nondum instituta est, dummodo subsit iustus timor, vel suspicio vehemens futuræ accusationis, vel inquisitionis, quia nemo tenetur se periculo exponere, & ex carcere innocētiam suā probare.* Hac ratione De- 16
most. *sua in epist.2.de suo reditu,* se excusat, quod iudicium Athenien. effugisset. Verba eius hæc sunt: *Iam ob discessum meum iure irasci mihi non potestis, neque enim ideo abii, quod de vobis desperarem, aut vspiam alio respicerem: sed primum carceris ignominiam animo ferebam grauiter, deinde propter ætatem, afflictionem illam corporis perpeti non poteram: denique & vos non nolle putabam, illam contumeliā me effugere, quæ neque vos quidquā iuuabat, & me perdebat.* Hæc ille. 17
Secundum indicium sufficiens ad torturam oritur ex precedētibus minis *d.c.44.ibi,* Oder jemandt zu bezäubern bedräwet / vnd dē betrāweten dergleichē geschicht. *& 31.in fine:* Oder aber gedräwet hette. Sunt enim fœminæ natura vindictæ cupidæ, nec linguam à minis cohibere possunt, si quam nocēdi facultatem habuerint, mors itaque si minas sequitur, indicium est sufficiens ad torturam. Baptista Ziletus *cons.79.* cuiusdam Germani Antonii Zūd exemplum adducit, qui necis Valentino cuidam illatæ accusatus est, eo quod paulo ante mortem illius dixisset, non esse præteriturum annum, quin ille tanquam baculus exaresceret. Fuit autem Magus in quæstionem raptus ob comminationem istā. Ideoque aduocatus inter reliquos & hunc ponit: Item wahr / daß N. Angeklagtin N. gedräwet / es solte jhme vbel bekommen / wo-

auff er auch alſo baldt in ein vbernatürliche Kranckheit gefalle. Minas autem indicium & præſumptionem facere ad torturam cõtra minantem, præſertim qui conſueuit illas exequi, communis eſt Dd. concl. *Ioſephus Maſcard. de probationibus vol. 2. concluſ. 1060.* Alias minæ probatę ab eo, qui non conſueuit exequi, indicium non faciunt ad torturam. *Antonius Gomezius variarum reſolutionum Tom. 3. cap. 13. nu. 11.* Ratio eſt: Quia ſæpe multa verba proferuntur calore iracundiæ, quæ tamẽ executioni non mittuntur, *argu. l. famoſi. §. 1. ff. ad l. Iul. maieſt. ibi, nec lubricum linguæ ad pœnam facile trahendum eſt.* Quocirca Paris Puteus *in tractatu de Syndicatu, in verbo, tortura, verſ. an, ſi quis dixerit,* ſcribit, mulierem quandam è ſpecula minatam aliquando fuiſſe alicui, quem odio habebat, his verbis: *Io te farò, tagliar le gambe, non paſſarà troppo,* (id eſt, crura tibi ſuccidi curabo breui) quæ verba audiens quidam alter, minati illius inimicus, cogitauit illum vulneribus afficere ſub ſpe, quod illa mulier fuiſſet diffamata id quod præſtitit. Capta fuit mulier, & minis probatis, fuit quæſtionibus ſuppoſita, quę quidem aſſeruit, ſe id mandaſſe, & pœnis ob id affecta: deinde reperta fuit innocens. Et Paridem recenſet Menoch. *de præ-*
18 *ſumpt. li. 1. q. 89. n. 65.* Tertium indicium eſt ad torturam frequẽs cum certis & conuictis Magis conſuetudo. Similis enim ſimili plerunque adhæreſcit. *d. c. 44.* Auch ſonderliche Gemeinſchafft mit Zäuberin vnd Zäuberern hat. Item *c. 25. ibi,* Ob die verdachte Perſon bey ſolchen Leuten Wohnung oder Geſellſchafft habe / die dergleichẽ Miſſethat vben. Hinc illud:

Noſcitur ex comite, qui non cognoſcitur ex ſe.

Et ex mala conuerſatione quiſque etiam bonus efficitur vitioſus. *l. 25. §. 6. ibi, Si imitatione conſeruorum aleator forte, vel vinarius vel erro euaſit. D. de ædilitio edicto.* Quod autem ex conuerſatione oriatur ſufficiẽs indicium ad torturam late ſcribit Iacobus Me-
19 nochius *de præſumpt. quæſt. 89. nu. 89.* Quartum indicium ad torturam eſt confeſſio Veneficarum extraiudicialis *c. 32.* cuius hæc ver-

verba sunt: So einer / wie vor von gantzer Weisung gesagt ist / genugsam vberwiesen wirdt / daß er von jhm selbst Ruhms oder ander Weiß / vngenöhter Ding gesagt hette / daß er die beklagte oder verdachte Missethat gethan / oder solche Missethat vor der Geschicht zu thun gedräwet hette / vnnd die That auch darauff in kurtzer Zeit erfolget were / vnnd es were ein solche Person / daß man sich derselbigen That zu jhr versehen mag / wirdt auch für redliche Anzeygung der Missethat gehalten / vnd ist peinlich darauff zu fragen. *Si quis, velut supra de plena indicatione narratum est, satis conuictus fuerit, ita quod vltro iactatione quadam aliasue non coactus aut compulsus protulerit, se delictum eiusmodi postulatum & suspectum perpetrasse, vel ante patrationem minatum, ipsumque facinus paulo post consecutum fuisse, proque tali ille haberetur, à quo eiusmodi facinus expectari posit ac debeat, id nimirum pro legitimo indicio delicti reputari, & tormentis ille subiici potest.* Errat igitur Bodinus qui *cap. 4. lib.* 4. scripsit: Confessionem extraiudicialem in aliis criminibus sufficere ad quæstionem, in hoc ad condemnationem. Est enim communis Dd. 20
conclusio, confessionem extraiudicialem in omnibus criminibus tantummodo indicium facere ad torturam. *Iulius Clarus d. q. 21. nu. 31. Antonius Gomezius variar. resolut. c. 13. nu. 8. Iosephus Mascardus de probat. vol. 1. conclus. 349.* Vt autem locus sit huic indicio plura requiruntur. Primo requiritur, vt confessio Veneficæ sit 21
verisimilis, & habeat causam præexistentem. Nam si nulla subesset causa, qua ita factum dici posset, indicium sumi non posset. *Menochius de præsumpt. q. 89. lib. 1. num. 17.* Quapropter si Venefica dixerit, se per fornacem, strictum vel aliud angustius foramen per aerem volasse, in bestias fuisse transmutatã, hæc certe non sunt verisimilia: Ideoque talis confessio tanquam erronea reiicienda est. Secundo requiritur, Quod hæc confessio facta fuerit serio, nõ autẽ iocose. *Menoch. d. loco, n. 19.* Tertio requiritur quod sit confessio specialis, non autem generalis. Non enim sufficit si dixisset, se incantationes exercuisse, nisi etiã dixerit,

rit, se hunc vel illum suis Magicis & Diabolicis artibus interfe-
cisse. *Franciscus Brunus de indiciis, p. 1. q. 3. n. 16. Anton. Gomezius d. lo-*
25 *co. nu. 8. Menochius n. 20.* Quarto requiritur, quod hæc confessio
sit probata testimonio duorum, quemadmodum & reliqua in-
dicia ad torturam sufficientia, *Menoch. n. 21. d. loco.* Idem habetur
in c. 23. **Ein jede gnugsame Anzeygung / darauff man peinlich fragen
mag / sol mit zweyen guten Zeugen bewiesen werden.** *Plenum ac suffi-
ciens indicium, ob quod torquere liceat, duobus testibus integris probe-
tur.* Et *cap. 30. in fine:* **Aber so einer etliche Vmbstände / Warzeichen /
Anzeygung / Argwohn oder Verdacht / beweisen wil / das sol er zum
allerwenigsten mit zweyen guten / tüglichen / vnverwerfflichen Zeu-
gen thun** *Verum si quis circumstantias quasdam, signa, indicia suspicio-
nes aut præsumptiones recte probare & confirmare intendit, id quidem
ad omne minus duobus integris, incorruptis & fide dignis, adeoque qui*
26 *nullo pacto reprobari possint testibus, faciat necesse est.* Quintum indi-
cium ad torturam est, si Magus Diabolum inuocauerit ad ma-
leficia eximenda, & res perditas quis suffuratus sit, aut vbi re-
conditæ sunt manifestandas, *d. cap. 44. ibi:* **Oder mit verdächtli-
chen Worten vmbgehet / vnd dieselbige Person der Zauberey berüch-
tiget / Das gibt ein Anzeygung der Zauberey vnd peinlicher Frage.**
27 Sextum indicium ad torturam est, si Venefica visa sit puluerem
vel sortem super gregem pecorum iniicere, & statim pecora
perierunt, *d. capit. 44.* **Oder mit verdächtlichen Dingen / Gebär-
den / vnd Wesen vmbgehet / die Zauberey auff sich dringen / Das**
28 **gibt eine Anzeygung der peinlichen Frage.** Septimum indicium,
si Venefica suspecta in domo aut stabulo alterius deprehenda-
tur, & mors aut subitus morbus aliquem paulo post oppri-
mat, *capit. 25. ibi:* **Ob die verdachte Person an gefährlichen Or-**
29 **ten zu der That verdächtlich gefunden oder betretten würde.** Octa-
uum indicium ad torturam est, si in ædibus Veneficæ suspe-
ctæ & diffamatæ reperiatur olla impleta bufonibus aliisque
instrumentis Magicis, *d. capit. 44.* **Oder mit verdächtlichen Din-
gen**

gen vmbgehet. Nonum indicium ad torturam est testimonium 30
vnius omni exceptione maioris testis de ipso crimine depo-
nentis, *cap. 30.* Ein halbe Beweisung / als / so einer in der Hauptsach
die Missethat gründtlich mit einem eintzigen / guten / tügentlichen
Zeugen / als hernach von guten Zeugen vnd Weisungen gesagt ist /
beweiset / das heist vnd ist ein halbe Beweisung / vnd solche halbe Be-
weisung machet auch ein redliche Anzeygung / Argwohn oder Ver-
dacht der Missethat. *Semiplena probatio ea appellatur, quum quis in
principali negotio delictum seu maleficium vnico, integro ac fide digno
teste (veluti infra de sufficientibus & idoneis testibus, attestationibus-
que dicemus) confirmat. Atque ista quidem semiplena probatio voca-
tur, quæ nimirum legitimam coniecturam, indicium, suspicionem,
aut præsumptionem maleficii parit atque constituit.* Idem tradidit
*Capicius decis. 126. numero 1. Antonius Gomezius d. loco, numerò 7.
Menochius numero 5.* Testis autem omni exceptione maior di- 31
citur ille, cui nulla exceptio obiici potest, vel qui non potest re-
iici. Ein glaubhafftiger / guter vnd vnverwerfflicher Zeuge / der vn-
verleumbdt / vnd sonsten mit keiner rechtmessigen Vrsach zu verwerf-
fen ist. Decimum indicium ad torturam est fama vehemens, 32
cum aliis adminiculis, *d. cap. 44. ibi,* Vnd dieselbige Person dessen
sonsten auch berüchtiget. Bartolus *consil. 91.* respondit famam ve-
hementem sufficiens indicium ad torturam esse etiam absque
adminiculis, quem sequitur Brunus *in tractatu de indiciis, p. 1. qu.
3. num. 32.* Menochius *sæpe allegato num. 34.* scribit: Famam solam
in criminibus, quæ sunt difficilis probationis, sine aliis admini-
culis indicium facere. Vndecimum indicium ad torturam est, 33
si diffamata Venefica dum comprehenditur dicat: *Actum est de
me, & mea arte Magica,* aut, *ne morte afficiatis me, id quod res est enun-
tiabo,* d. cap. 44. Oder mit solchen verdächtlichen Worten vmbge-
het / die Zäuberey auff sich tragen / vnnd dieselbige Person dessen son-
sten auch berüchtiget. Certissimum autem indicium maleficii est, 34
cum quis se ante condemnat quam accusetur; vt fecit Bessus

quidam, vt est apud Plutarchum, qui cum patrem suum clam
necasset, vixissetque multos annos, postea sine vllius criminis
suspicione, quadam forte die proficiscens ad cœnam, quo fue-
rat ab amicis inuitatus, nidum hirundinum, qui pendebat in
via baculo diruit, pullosque qui inde exciderant, pedibus con-
terens, ad vnum omnes occidit: de quo reprehensus ab iis, qui
tum adstabant vicinis, quod crudele & inhumanum videretur,
in innoxias animantes nulla de causa sæuire: *Nimium enim diu,*
inquit, *falso me accusant paterni parricidii.* Quo audito illi defe-
runt ad regem, qui re diligenter quæsita & probata meritis Bes-
sum suppliciis affecit. At non erant illæ hirundinum voces, sed
naturæ, quæ instabat, quæ vrgebat, quæ hæc illi duo verba sug-
gerebat assidue: *Quid egisti?* vt ne punctum quidem temporis
35 respiraret à metu. *Hæc est natura*, inquit Tullius, *quæ ab iniuria ar-
cet, quæ vel in maxima solitudine vexat tamen impios: quæ quantum-
uis improbos & audaces, cogit ad negandum facinus, aut confessi causam
aliquam fingendam, vt iure fecisse videantur. Hæc est natura, quæ de
Regibus & Tyrannis sumit pœnas: quas, si quid peccarint, luunt ipsi: non
tam iudiciis, quibus non tenentur, quam vexatione mentis continua,
36 quæ dies & noctes eos exagitat.* Modus torturæ permittitur arbitrio
iudicis pro qualitate personæ & quantitate suspicionis decer-
nendus. *c. 58.* Die peinliche Frag soll nach Gelegenheit deß Arg-
wohns der Person/viel/offt oder wenig/hart oder linder Ermessung
eines guten vernünfftigen Richters/fürgenommen werden. *Quæstio
seu tortura fieri debet iuxta conditionem & qualitatem suspicionis ac
præsumptionis personæ plus aut minus, frequenter aut raro, durius, seu
diutius ac leuius ex arbitrio æqui boniq; ac prudentis iudicis.* Concor-
dat l. 7. *D. de quæstio.* vbi Vlpianus: *Quæstionis modum magis est iu-
dices arbitrari oportere; itaq; quæstionem habere oportet, vt saluus sit re-
us, vel innocentiæ vel supplicio.* & l. 10. §. 3: *Tormenta adhibenda sunt
non quanta accusator postulat, sed vt moderatæ rationis temperamenta
37 desiderant.* Sunt qui ad explorationem Veneficarum tormentis

recte

recte faciendā specialiter in more positum habent, vt pilos ab omni corporis Veneficarum parte abradendos censeant, vestesque illarum mutandas esse, hac persuasione quod tum demum ea quorum reæ habeantur citius indicaturæ sint. Et hunc explorandæ confessionis morem Bodinus præ cæteris comprobare videtur. *Quod si*, inquiens, *nihil fateantur Magi, tū mutandæ vestes & pilus omnis radendus est: & ita ad interrogationē veniendum.* Et paucis interiectis: *Nam inter omnes conuenit Magis pharmaca taciturnitatis esse: & quamuis Diabolus eos confirmet, ipsi tamen omisso pharmaco quæstionem à se ferri non posse putantes, quadam desperatione plurimum ad dicendam veritatem sine tormento adducuntur.* Idem approbat Sprengerus inquisitor: *Si Magus*, inquiens, *penes se silentii sortem habuerit, eum ad tormenta nihil doloris experturum, neque veritatem vnquam confessurum. Anni centum sunt, quando Cumanus inquisitor vnam & 40. Sagas damnauit, quæ omnes abrasis pilis & mutatis vestibus absq; vlla quæstione violenta confessæ fuerunt.* Idem obseruauit Iodoc. Damhoud. *in Pract. Crim. c. 37. n. 21.* 38
vbi scribit: *Quibusdā vero ad torturam applicandis, nō temere, priusquam dicta tormenta aut partim, aut collectim omnia intentarētur, omnes capillos, crinesq; omnes nouacula abrasos conspexi, facto scilicet per hoc periculo num qua adminicula haberēt pro impassibilitate, qua nulla tormentorum genera persentiscent: id enim magicis artibus, sortilegiis, incantationibus, aut execranda dirarum deuotione, plerunq; efficere solent, vti sæpe ipse vidi quum Ciuitati Brugensi fueram à consiliis, potissimum in muliercula admodum anu, quæ tum habitu, tum victu, tum incessu, tum moribus & fucata sanctimoniæ specie ab omnib. venerabatur, habebatur in pretio, & plurimi fiebat veluti vera Christi Apostola, quod multarum matronarum filios ac filias, quasi miraculose curaret, gibbos liberaret, crura tibiasq; confractas ilico restitueret, idq; non arte, aut externo medicamine aliquo adhibito, verum (vt olim Apostoli) pietatis aliquo exercitamento iniuncto: nempe, vt vno, duobus, aut tribus diebus ieiunarent in pane & aqua, vel vt ter legerent orationem do-*

minicam, aut inuiserent Mariam Ardenburgensem, aut S. Arnoldum Audenburg. aut S. Iodoc. aut S. Hubertum in Ardenna. Vel vt sacrum vnum aut alterum religiose audirent aut aliquot preculas persoluerent ægri, his rebus iniunctis rite expletis, ilico aut certe intra pauculos dies, ab incommodis & morbis liberabantur & firmæ valetudini restituebãtur, ob eam, quam in ipsam mulierculam spem conceperant. Quum istius mulierculæ ea facta in vulgus latius spargerentur, à Senatoribus (quibus mens, vt æquum erat, fuit altior & sanior) intempesta nocte iussa fuit ex lecto comprehendi, & carceri mancipari. Postridie quum ab iisdem Senatoribus in carcere leni, præuioque examine perquireretur, quomodo, quibus mediis, quo fœdere, quaque fiducia freta suas Curas perageret. Ea intrepide semper respondit se pie cuncta exercuisse, & bonis, piisque rationibus, atque ideo sese non debuisse tam ignominiose comprehendi. His non obstantibus ex certis manifestisque indiciis, per Senatum adiudicabatur torturæ, ad quam cum venisset, & verbis persuasoriis examinaretur, constanti vultu, & animo semper perdurauit in ea sententia, qua asseuerabat se nihil eorum quæ fecerat, dæmonis alicuius ope peregisse: sed omnia pio & licito medio. Aderat hoc tempore ipse quoque Burgimagister (vt dicunt) misere tũc (nam podagricus fuit) afflictus, & cruciatus podagra, cuius gratia subinde inter examinandum tristia edidit suspiria, & singultus miserabiles. Ad quem hæc anicula conuersa sic orsa est: Vis, inquit, mi D. Burgimagister feliciter ab hoc podagræ cruciatu liberari? Ego hoc malum, si voles, ilico & feliciter in te curauero. Ad quam ille: Curares, inquit? Optarem ab hoc morbo, ait, penitus curari posse duobus millibus ducatorum, quos tibi iamiam etiã numerauero, si quod verbis promittis, re præstare poteris. Ad quem tum graphiarii, & consiliarii præsentes: Domine (inquiunt) Burgimagister, etiam atque etiam dispice quid dicas, quidque facturus sis: Nobis quæsumus potius ausculta, & istam maleficam in aliam cameram seduci iube, nosque patienter audi. Ea ita seorsum abducta rursum dicti iidem consiliarii in hunc modũ Burgimagistrum alloquebantur: Ah inquiunt, Burgim. vide diligenter quid dicas, aut quid facias, quantoque periculo temet exponas, ex vana

per-

persuasione, qua arbitraris hanc, tanquam Christi quandam Apostolam, te ab hac tua podagra posse licitis modis curare, tametsi cuncta secundum speciem videantur pia & diuina. Si enim penitus ipsius potestatem perscrutari libeat, age, eandem denuo ad nos reuoca: modum curandi perquiramus (nō est abbreuiata manus Domini) si apostolico remedio te curaturam promiserit: ipsorumque viis & mediis institerit, non refragabimur. Sin aliis illicitis mediis vtatur, quibus fidat, omnia ipsius & tibi & nobis omnibus merito suspecta esse debent. Hæc itaque reducta ab vno consiliariorum rogabatur: Si, inquit, Burgimagistrum nostrum morbo, quo laborat, leuare, curareque præsumas, quo, inquit, remedio adhibito, & quibus rationibus id præstabis? Tum illa, nullo (inquit) alio remedio, quam hoc: Credat Burgimagister, & sibi persuadeat me eam habere potestatem, vt ipsum curem, ilico sanus, & valēs curabitur. Quibus auditis, & intellectis iussa est denuo abduci, & in locum priorem seorsum recipi. Tum vno ore parique consensu dicti consiliarii: Vides, inquiunt, & audis mi D. Burgimagister vosque omnes senatores præsentes, quid ista malefica responderit. Ex cuius verbis aperte constat ipsam omnia peruerse atque adeo diabolice peragere teque Burgimagistrum illicite curare præsumpsisse. In sua enim cura Apostolorum vestigiis minime insistit. Illi enim in fide & virtute Dei sanabant, dicentes Claudo: In nomine Domini nostri Iesu Christi surge & ambula. Cæco dicebant: In nomine Domini nostri Iesu Christi suspice. Ille ad gressum restitutus est, hic visum recepit: non quidem ope humana, sed potentia diuina in nomine & fide Christi. Hæc autem malefica se curaturam iactitat, si quis duntaxat ipsi fidat, ipsamque hoc facturam credat. Quæ quidem fides (imo perfidia) prorsus contraria est cum fide Apostolorum. Hac itaque responsione percepta, & rebus melius pensiculatis Burgimagister pœnitudine ductus ab ea curari noluit, quem dum vixit ad supremum vsque spiritum tam facilis credulitatis non mediocriter pœnituit. Malefica interim isthæc ob constantem negationem eorum, quæ ipsi imponebantur, torturæ tradebatur, acriter autem contorta, nonnulla delicta confitebatur eaque leuiuscula: Insignia vero maleficia fortiter negauit, ab hac itaque tortura leuaba-

nabatur, & vtcunque purgata rursum in carcerem recepta est. Postea nouis indiciis grauata iterum torturæ addicitur. In qua (vt prius) paucula quædam eaque minutiora tantum confitebatur. Ob cruciatum tamen clamare cepit: Abripite me ex hoc torturæ scamno aut permerdabo vos quotquot adestis omnes, quæ diutius naturæ pondus continere non possum. Erant autem iuxta torturæ locum latrinæ ad quas adeundas quibusdam Senatorum eam relaxari placuit. Alii quibus mens erat sagacior nullo modo relaxandam esse statuerunt, ne fortassis hinc grauius quoddam incommodum oriri posset, verum vicit hic affirmantium maior numerus, quorum iudicio è scamno relaxatur, & ad latrinas deducitur. Vbi postquam æquo diutius hæsisset, nempe ad semihoram, & amplius, neque bis, terue vocata rediret, tandem redire cogitur, scamno imponitur, nouæque torturæ destinatur, ligatur & ex iussu Prætoris, Consulis & Senatorum torqueri occipit. Illa non lamentationes, aut clamores edidit, sed horum loco subridere cepit, & quamuis ligata, digitorum tamen complosionibus iudicibus ipsis insultabat, dicens: Vos Prætor, Consul, cæterique Domini, & tu quoque nefarie tortor, agite, facite posthac, quod vobis libitum fuerit, nihil nunc in mei tortura profeceritis, nihil in me valebit vestra crudelitas. His auditis sanior Senatorum pars existimabat illam Dæmonis ope factam impassibilem. Ex eo namque tempore nihil fere fateri voluit ex iis, quæ secunda informatione producta fuerant, sed scamno patienter innixa aut risit, aut dormiuit. Hinc factũ vt secundo è scamno & tortura relaxaretur, & iterum in carcerem reciperetur. Postea alii quoque testes auditi sunt, & noua iudicia habita, ob quæ iam tertio torturæ adiudicatur. Verum priusquam scamno imponeretur, totius corporis pilos & crines abradi curauimus, postea scamno imponitur, acerrime torquetur, nihil tamen fateri voluit. Tandem quibusdam adstantibus succurrit eam non esse tonsam in pudendis, sub axillis & in culo: vbi per tonstrices illi quoque crines abrasi fuerunt, & inter radendum reperta fuit pergamena culo cunnoque inserta, cui inscripta fuerũt aliquot peregrina vocabula dæmonum, crucibus aliquot inter se distincta, hæc pergamena Senatoribus exhibita occasionem præbuit,

vt

ut rursum scamno torquenda traderetur, ubi facta plane passibilis, omnia nude fatebatur, quæcunque tribus prioribus informationibus fuerant proposita. Cum autem rogaretur, cur prius fateri noluit, ait: Nisi à me, inquit, omnes crines, atque etiam hanc schedulam abstulissetis, nunquam à me perquirere quicquam potuissetis, ut quæ per illa, ob maligni spiritus operam, facta eram impassibilis: quod haud dubie verissimum fuerat. Postquam vero res eo peruenisset, ut inter Senatores discuteretur qua pœna hæc malefica plectenda foret: aliis placuit eam igne plectēdam & occidendam esse: alii (quibus animus ad sexum muliebrem & ad ætatem tam prouectam fuit mitior) censuerunt eam non igne, nec morte conficiēdam, sed puniendam pœna morti proxima: nempe ut in theatro consuetis vestibus omni populo ostenderetur, deinde caput commodatitiis capillis vestiretur, quos carnifex iniecta flamma exureret. Hoc signo indicans, magistratum eam non punire iuxta rigorem iuris & pro consuetudine patriæ (iuxta quam deberet comburi viua) sed in eam usum fuisse summa clementia. Hoc facto censebant eam exilio damnandam esse ad annos perpetuos, sub pœna ignis, etiamsi nihil similium postea perpetrasset: Et si banno suo obediens, extra Flandriam similia perpetrare præsumeret, ob ea, & tunc etiam ob præcedentia omnia tanquam suam secum sententiam conferens, viua combureretur. Hæc itaque posterior & etiam mitior sententia pluralitate vocum præualuit. Malefica igitur hæc ita punita, bannoque suo obedire se velle declarans, à duobus Senatoribus & Pensionario extra terminos territorii Brugensis producta fuit. Unde statim migrauit in Zelandiam & aliquot hebdomadibus resedit Middelburgi, ubi statim ad intermissa maleficia redire non destitit. Prætor autem ibi Florentius Dammæus à nobis de hac muliercula edoctus, per exemplaria omnia nostræ informationis Torturæ, & sententiæ ad ipsum in fauorē iustitiæ transmissa, eam obseruare incepit, quā, ubi ad consueta maleficia rediisse certo cognouit, eam comprehendit, & ob confessionem, & sententiam præuiam viuam incendi curauit, & huius Iustitiæ executionem Senatui Brugensi ilico rescripsit, mihique

39 *fideliter narrauit.* Hactenus Damhouderius. Quidam ne dolores sentiant solent hos versus pronunciare:

Imparibus meritis tria pendent corpora ramis,
Dismas & Gestas in medio est diuina potestas.
Dismas damnatur, Gestas ad astra leuatur.

Item ex Psalm. *Eructauit cor meum verbum bonum, veritatem nunquam dicam Regi.* Item, *Iesus autem transiens, per medium illorum i-*
40 *bat.* Paulus Grillandus *in Tractatu de Quæstionibus q.4.nu.14.* vbi superstitiose scribit inter reliqua remedia ad eruendam veritatem pronuncianda esse verba Prophetæ: *Dominus labia mea aperiat, & os meum annunciabit veritatem.* Item, *Eructauit cor meum verbum bonum, dicam ego cuncta opera mea Regi, confundatur nequitia peccatoris, perdes omnes, qui loquuntur mendacium.* Verum has su-
41 perstitiones vtpote impias prudens iudex non obseruabit. Porro si tortus Magus crimen confessus fuerit, de eius circumstantiis diligenter est interrogandus, *cap.48.* vbi Imperator: So der Gefragte der angezognen Missethat durch die Marter / als vor stehet / bekändtlich ist / vnd sein Bekändtnuß auffgeschrieben wirdt: So sollen jnen die Verhörer seiner Bekandtnuß halben gar vnterschiedlich / wie zum theil hernach berührt wirdt / vnd dergleichen / so zu Erfahrung der Warheit dienstlich / fleissig fragen. *Si tortus delictum in tortura, vt dictum est, confitetur, & confessio sua consignatur, debent auditores illum suæ confessionis ergo speciatim, &, vt in sequentibus nonnihil declaratur, in similibus iis quæ ad expiscandam eruendamque veritatem conducunt, diligenter interrogare,* & *cap.52.* Vnd nemlich / bekendt jemandt Zauberey / sol man auch nach den Vrsachen vnnd Vmbständen / als obstehet / fragen / vnd deß mehr / Womit / Wie vnd Wann die Zauberey beschehen / mit was Worten oder Wercken. So dann die gefragte Person anzeyget / daß sie etwas eingegraben / oder behalten hett / das zu solcher Zauberey dienstlich seyn solt / sol man darnach suchen / ob man solches finden kündt. Were aber solches

ches mit andern Dingen/ durch Wort oder Werck gethan/ sol man dieselben auch ermessen/ob sie Zauberey auff jhnen tragen. Sie sol auch zu fragen seyn/ von wem sie solche Zauberey gelernet/ vnd wie sie daran kommen sey/ ob sie auch solche Zauberey gegen mehr Personen gebraucht/ vnnd gegen wem/ was Schadens auch darmit geschehen sey. *Porro si quis incantationes fatetur, quærantur etiam causæ & circumstantiæ, vt supra dictum est: ac præterea, quo instrumento, quo modo, & quando incantatio contigerit, quibus verbis aut factis. Ac tunc quidem, si torta persona indicat, quod aliquid defoderit aut absconderit, ad eiusmodi incantationes conferens faciensque, fiat scrutinium & inquisitio, an tale reperiatur: ac quis id cum aliis rebus verbo aut facto effecerit: quæ omnia expendenda sunt ac discernenda, ecquam forte incantationem in se contineant. Idem quoque interrogetur, à quo eiusmodi Magica didicerit, & qua via rationeque ad hoc peruenerit, an eadem incantatione quoque in aliis personis vsus sit, & contra quem quidue damni per hoc illis intulerit.* Non sufficit autem de circumstantiis interrogare Veneficam, sed inquirere diligenter debet, vtrum vera sint, quæ in tortura dixit. Exempli gratia: Si Venefica fatetur, quod homines & iumenta, sua Magica arte interfecerit, iudex diligenter inquirere debet, vtrum hoc verum sit, 42
cap. 54. So obgemelte Fragstück auff Bekandtnuß/ die auß oder ohn Marter geschicht/ gebraucht werden/ so sol alsdann der Richter an die Ende schicken/ vnnd nach den Vmbständen/ so der Gefragte der bekandten Missethat halben erzehlet hat/ so viel zu Gewißheit der Warheit dienstlich/ mit allem Fleiß fragen lassen/ ob die Bekändtnuß der obberührten Vmbstände wahr sey oder nicht/ dann so einer anzeygt die Maß vnnd Form der Missethat/ als vor zum Theil gemeldet ist/ vnnd sich dieselbigen Vmbstände also erfunden/ so ist darauß wol zu mercken/ daß der Gefragte die bekandten Missethat gethan hat/ sonderlich so er solche Vmbstände sagt/ die sich in der Geschicht haben begeben/ die kein vnschüldiger wissen kan. *Quum prædictis interrogatoriis super confessionibus, quæ extra torturam fiunt,*

unt, vtamur, iudex in rem præsentem veniat, seu ad loca mittat, & de circumstantiis à reo in tortura prolatis enumeratisque, quantum ad explorandam veritatem profuerit, summo studio atque diligentia, nimirum an confessio dictarum circumstantiarum vera sit nec ne, inquiri inuestigarique faciat. Quippe quum quis indicat modum ac formam delicti, vt supra aliqua ex parte meminimus, & eædem circumstantiæ sic constiterint, facile cōiectandum erit totum confessatum facinus perpetrasse: præsertim quando tales circumstantias, quæ de facto contige-
43 *runt, neque insons aliquis scire potest, profert.* Ideoque in his terris quando non certo constat de delictis confessis, vulgo ita pronunciatur, **Hat N. in der scharpffen Frage bekant vnnd außgesagt/ daß er an dem vnnd dem Ort N. vnnd seinem Viehe durch Zauberey Schaden zugefügt. Da nu solcher Zauberey halben gebürliche vnd rechtmässige Erkündigung genommen/vnnd es würde der Gefangen für dem Halßgericht nachmals auff solchem seinem Bekandtnusse freywillig verharren/ so soll er derentwegen mit dem Feu-**
44 **wer vom Leben zum Todt gericht vnd gestrafft werden.** Sane si Magus falsus deprehendatur in circumstantiis crimini adiectis, rursus potest torqueri, *ca. 55.* cuius hæc sunt verba: **Erfindet sich aber in obgemelter Erkündigung / daß die bekandten Vmbstände nicht wahr weren / solche Vnwarheit soll mann dem Gefangen fürhalten / jhn mit ernstlichen Worten darumb straffen/vnnd mag jhn alßdann mit Peinlicher Frage auch zum andern mal angreiffen/damit er die obgezeigten Vmstände recht vnd mit der Warheit anzeige/ dann je zu zeiten die Schüldigen die Vmbstände der Missethat vnwarlich anzeigen/vnnd vermeinen / sie wöllen sich damit vnschüldig machen/so die Erkündigung nicht wahr erfunden werden.** *At si in prædicta inquisitione seu percunctatione compertum fuerit confessas circumstantias non veras esse, id quidem mendacium seu falsitas captiuo proponenda, ac duris ille verbis acribusque propterea corripiendus est adeoque torturæ etiam subiiciendus denuo, quo præmonstratas circumstantias recte vereque indicet, atque exponat: quandoquidem fit vt non*

raro

raro sontes circumstantias maleficii falso ac dolose proferant, arbitrantes ita se, vbi in inquirẽdo seu exploratione mendaces reperti fuerint, innocentes fore atque impune abituros esse. Quod si Venefica confessionem suam reuocauerit, seu id, quod semel confessa est, postea rursus negauerit, nec iustas negandi causas habet, facit ista negatio regulariter, quod rursus torqueri possit, *c.57. ibi*, So der Gefangen der vorbekandten Missethat leugnet / vnd doch der Argwohn / als vor stehet / für Augen wer / so soll man jhn wider in Gefängnuß führen / vnnd weiter mit Peinlicher Frag gegen jhm handeln / vnd doch mit Erfahrung der Vmbstände / als vor stehet / in allewege fleissig seyn / nach dem der Grund Peinlicher Frag darauff stehet. *Si captiuus confessatum delictum inficiatus fuerit, ac recantauerit, & suspicio tamen, vt supra ponitur, præ oculis quasi extiterit, reducatur in carcerem, ac torqueatur: ita tamen vt circumstantiarum, quemadmodum antea diximus, diligens habeatur ratio, quandoquidem fundamentum torturæ desuper extruitur.* Plane si reus probabiliter errorem suæ confessionis allegauerit, eumq; probauerit tortura, repeti non debet, *cap.* 57. Es were denn / daß der Gefangen solche Vrsachen seines Leugnens fürwendet / dardurch der Richter bewegt würde / zu gläuben / daß der Gefangen soche Bekänntnusse auß Irrsall gethan / alßdann mag der Richter denselbigen Gefangen / zu Außführung vnnd Beweisung solches Irrsals / zulassen. *Nisi captiuus tamen eiusmodi causas rationesq; suæ negationis allegaret, ex quibus iudex moueretur ad credendum illam confessionem captiui errore factam esse: tunc quidem poterit iudex eundem captiuum ad prosequendum & probandum talem errorem admittere.* Accedit Iulius Clarus *quæst.64. versic. vltimo 46. in fin. & § fin. quæst. 21. versic. vlterius 36.* Si autẽ errorem allegatũ non probauerit, nihilominus vel denuo torquẽdus, vel si cõfessio aliis argumẽtis multum iuuetur, damnandus est. *Iulius Clarus d. quæst. 64. versic. sin autẽ reus 44. ibi, Quinimo posset.* Quo posteriore casu iudex peritiores consulere iubetur, *c.91.* his verbis: Wirdt der Beklagte auff

45 46

Vuu ij den

den endtlichen Rechtstag der Missethat leugnen / die er doch vormals ordentlicher / beständiger Weiß bekant / der Richter auch auß solchem Bekanntnuß in Erfahrung allerhandt Vmbstände so viel befunden hette / daß solch Leugnen von dem Beklagten allein zu Verhinderung deß Rechten wirdt fürgenommen / so soll der Richter in allewege bey den Rechtverständigen / oder sonst an Orten vnd Enden / als hernachmals angezeigt / Raths pflegen. *Si reus in determinato iudicio facinus seu delictum, quod antea tamen ordinaria, firmaque ratione confessus fuerat, negaret, sed iudex nihilominus ob eiusmodi confessionem factam inuestigando explorandoque communes circumstantias, comperiret illam negationem accusati solum ad remorandam impediendamque iustitiam extrahi, praetexique: iudex quidem*
47 *à Iureconsultis, vel alias, vt inferius dicetur, consilium petat.* Sed si tortus reiteraret, & geminaret istam confessionem in iudicio, & in ea perseueraret, tunc faceret plenam probationem, ita vt ex ea per sententiam condemnari posset, *cap.* 60. his verbis: So auff erfundene / redliche Anzeigung einer Missethat halb / Peinliche Frag fürgenommen / auch auff Bekändtnuß deß Gefragten / fleissige / mügliche Erkündigung vnnd Nachfrage beschicht / vnnd inn derselben bekändter That halb solche Warheit befunden würd / die kein Vnschüldiger also sagen vnnd wissen kündt / alßdann ist derselben Bekändtnuß vnzweiffelicher / bestendiger weise zu glauben / vnnd nach gestalt der Sachen Peinliche Straff darauff zu vrtheilen. *Si propter comperta & rationabilia indicia cuiusdam maleficii quaestio seu tortura suscepta, etiam ad confessionem torti, diligens ac possibilis exploratio inquisitioque facta fuerit, & in ea confessati delicti causa negotioque eiusmodi veritas constiterit, quam insons hoc modo dicere aut scire posset: tali nimirum confessioni sine dubio firmiter credendum, & iuxta conditionem & qualitatem causae ad poenam infligendam procedendum est.* Nam etsi confessio in tormentis facta ad condemnationem non sufficiat, quasi metu extorta, *l. 1. §. 17. D. de quaest.* tamen ea vis purgatur, quando postea extra locum

cum carceris, eiusmodi confessio libere renouatur. *Bartol. in l. 1. §. si quis vltro d. tit. Paris de Puteo in Tractat. Synd. verbo Tortura, num. 9.* Ea tamen renouatio non sufficeret, si tortura esset indebite iniusteq; facta, vel confessio non verisimilis, *VVesen. in Parat. D. de quæst. num. 12.* Vt si Venefica confiteretur se per aerem volasse, in bestias fuisse transmutatas & similia impossibilia & non verisimilia. Nulla autem dignitas, vt obiter dicam, excusat Magos & Maleficos à tortura, sed indistincte omnes torqueri possunt. *l. 7. C. De Malef. & Mathemat.* Quod si pluries Venefica fidibus examinata cõfiteatur, postea vero soluta identidẽ reuocet, necesse erit tãdem ad absolutionẽ perueniri: quia satius est absolui nocentem, quam innocentem damnari, & sane torturæ sæpius repetitæ non minor cruciatus est re ipsa, quam cuiuslibet pœnæ capitalis. *l. vnius c. 18. §. 1. D. de quæstio. VVesenb. allegato loco.* Idem dicendum est, si persona torta in sua inficiatione perstitit, nec crimen confessa est, & indicia aduersus se producta purgauerit, tunc similiter absoluenda erit, *Iulius Clarus quæst. 64. nume. 8.* Plane vtrum indicia ad torturam sufficientia sint purgata, iudicis arbitrio relinquitur æstimandum: *Franc. Viu. lib. 2. commu. opinio. in ver. arbitrio iudicis num. 10.* Qua autem pœna iudex siue magistratus, si personam innocentem torqueri curauerit puniatur, Dd. inter se non conueniunt. Alii similitudine supplicii eum afficiendum censuerunt, alii actione iniuriarum eum teneri voluerunt. Alii extraordinarie eum puniendum scripserunt. Vide Laurentium Kirchouium *conclus. 66. cent. 4.* Sed crebrior est Dd. sententia, Iudicem, qui reum torturæ sine causa, sine indiciis, dolose & malitiose subiecit, & ita torsit, vt iste decesserit, capitali pœna: Si vero per imperitiam aut culpam id fecerit, extraordinarie tãtum puniri posse. *Ægid. Boßius in tractatu caus. crimin. tit. de tortura, num. 28. Iulius Clarus in pract. crim. §. fin. quæst. 64. num. 32. Iacobus Menochius de arbit. iudic. lib. 2. cent. 4. cas. 40. VVesenbecius supra d. loco. numer. 9.* Accedit

48 49 50 51 52 53

Constitut. criminalis Caroli V. *ca.* 61. Wo peinliche Frag dieser vnnd deß heiligen Reichs rechtmessigen Ordnung widerwertig gebraucht würde / so weren dieselbigen Richter alß Vrsacher solcher vnbillicher peinlicher Frag sträfflich / vnd sollen darumb nach Gestalt vnnd Gelegenheit der Vberfarung / wie recht ist / Straff vnnd Abtrag leiden / vnnd mögen darumb für jhrem nechsten ordentlichen Obergericht gerechtfertiget werden. *Si hac sacri Imperii constitutione torquendo abusi fuerint iudices, erunt ipsi quidem, vt qui iniquæ torturæ occasionem dederint, culpabiles: eruntque propterea iuxta conditionem & qualitatem transgressionis atque excessus, vt æquum*
54 *est, puniendi, ac coram proximiori ordinario iudice iustificandi.* Torturam autem factam esse, & quidem indebite factam, facile probari potest nisi doceatur contrarium. Nam factum quidem ipsum torturæ ex solis indiciis leuibus, puta, per incarcerationem, clamorem rei, liuorem corporis, famam, & similes coniecturas plene conuincitur. Ius autem torturæ, videlicet iniuste eam decretam esse, probatur eo ipso, quod non ostendatur diuersum. Stat enim pro reo iuris præsumptio, cõtra iudicem: nisi ille sufficientia indicia præsto fuisse, liquido demonstret. *VVesenbecius d. loco, cum allegatis ibidem.*

55 Sequitur Supplicatio pro Citatione, wieder eine Statt / die vnverschulter Sachen peinlich gemartert.

Hochwürdiger Fürst / Römischer Keys. Maiest. Cammerrichter / gnädiger Herr / E. F. G. bringt die arme Fraw N. demütiglich klagendt für / Wiewol inn gemeinen geschriebenen Rechten / auch in Keyser Carol deß Fünfften / vnnd deß heiligen Römischen Reichs peinlicher Halsgerichts Ordnung heilsamlich geordnet vnnd versehen / auch bey höchster Straff

ver-

verbotten/daß niemandts / was Standts oder Wesens der sey / den andern vnerfolgts Rechtens / eigens Gewalts vnnd wider Recht vergewaltigen / beleidigen / noch an seinem Leibe vnnd Leben beschädigen / verletzen / oder auch einige Schmach vnnd Schaden mit Worten oder Wercken zufügen / viel weniger ohne vorgehende beweißliche Indicia vnd zu Recht gnugsam Anzeigung vnd Verhörung torquirn oder peinigen lassen soll. Wiewol auch gantz ohne/ daß gemelte N. jhr Lebenlang je vnd allewegen nie anders dann für vnbeschreyt / vnuerleumbt / vnnd fromme Frauw geachtet vnnd gehalten / noch einiger bösen Thaten oder verbotten vnzimlichen Handlung oder Laster beziehen/vnd mit Recht vberwunden worden/ So sind doch/2c. hic narrandum factum eiusque circumstantiæ. Dieweil dann gnädiger Fürst vnnd Herr erzehlte gewaltsame Handlung an der armen Frauwen gantz freffentlicher weiß begangen / nicht allein gemeinen geschriebenen Rechten/vnnd deß H. Reichs Ordnung / sondern auch aller Erbar/Billigkeyt vnnd guten Sitten / Menschlicher Barmhertzigkeit hoch zu gegen / vnnd obgedachte B. vnd N. vmb jhr zugefügte Schand / Schmertzen vnd Schaden zu klagen/zu Rechtlicher Hülff zu begeren zum höchsten gedrungen wirdt / vnnd dann ermelte N. vnnd Rath dem heiligen Reich ohne Mittel vnterworffen / vnnd derwegen E. F. G. an statt Röm. Keys. Maiest. jhr ordentlicher Richter seyn/ So gelangt demnach an E. F. G. vielgenanter Frawen gantz demütige bitt die wollen vmb Gottes vnnd der Gerechtigkeit willen / jhr widergedachte B. vnd N. zu Prosequirung vnnd Rechtfertigung oberzehlter gewaltsamer Handlung vnnd zugefügtes Schadens vnnd Nachtheils / Ladung/in gewönlicher bester Form / gnedigklich erkennen / vnnd obangeregten gezwungen Eydt vnnd Verschreibung (dardurch jr doch das Recht außdrücklich nit verstrickt) von Rechtswegen für nichtig vnnd vnbündig achten. Damit sie auch an jhrem Rechtlichen fürnemmen vnnd Klagen dardurch nicht verhindert werde / vnnd in quolibet inferiori iuramento Maiestas

Im-

Imperatoria außgeschlossen/ vnd dann E. F. G. K. M. in deß Heiligen Römischen Reichs Cammergericht repræsentiren, So ist weiters der Armen Frawen demütige Bitt/ E. F. G. wollen solchen abgenötigten Eydt/ vnd vermeynte nichtiger weiß vber sich gegebene Verschreibung/ in diesem Fall quo ad effectum agendi, jhr der Frawen relaxiren, vnnd folgendts der gebettenen Ladung/ oder was sonst nach Gestalt vnd Gelegenheit erzehlter Handlung/ von Rechts vnd Billigkeit wegen zu gutem mitgetheilet vnd gebetten werden mag/ gnädiglich erkennen/ E. F. G. Hochadelich Richterlich Ampt hierinn vnderthäniges Fleiß/ bester Form/ wie solches geschehen kan oder mag/ demütiglich anruffendt/ Auch vbergibt die Fraw ein Vrkundt jhrer Armuth/ vnnd bitt/ sich zum Eyde der Armuth gnädiglich zu verhelffen/ E. F. G. abermals anruffendt/ rc.

CAPUT XI.

DE POENA MAGORVM, VENEFICARVM, ET LAmiarum.

Summæ.

1 *Respublica duabus rebus conseruatur.*
2 *Post confessionem delicti sequitur executio.*
3 *Aurea verba Constantini Imperatoris.*
4 *Executio triduo ante damnato est significanda.*
5 *An reuocatio Veneficæ in extremis valeat.*
6 *Pœna Magorum & Veneficarum de iure diuino.*
7 *Versiculum 18. Exodi 22. quomodo septuaginta interpretes intelligant.*
8 *Iosephi testimonium.*

9 *Phi-*

9 *Philonis Iudæi testimonium.*

10 *Lamberti Danæi testimonium.*

11 *Verbo* φαρμακεία *vtitur Paulus ad Galat.* 5.

12 *Qui dicantur* φαρμακευταὶ, *&* φαρμακεύτριαι.

13 *Sub nomine Magorum intelliguntur quoque Arioli, præstigiatores & incantatores.*

14 *Quantopere Deus à Magis abhorreat ex sacris ostenditur.*

15 *Pœna Magorum de iure Persarum.*

16 *Pœna Magorum de iure ciuili.*

17 *Pœna Magorum iuxta ordinationem criminalem Caroli V.*

18 *Pœna Magorum iuxta constitutionem illustrißimorum Megapolensium Principum.*

19 *Pœna Magorum & Veneficarum iuxta constitutionem Saxonicam & Electoris Saxoniæ.*

20 *Pœna Magorum iuxta constitutionem illustrissimorum Principum Hassiæ.*

21 *Pœna Magorum iuxta constitutionem ciuitatis VVormatiensis.*

22 *An cadauer Magi, qui in carcere ante executionem consciẽtia perpetrati sceleris se interfecit, aut alias mortuus reperitur, comburi possit.*

23 *Forma sententiæ.*

24 *Pœna eorum, qui Magos consulunt.*

25 *Verba Concilii Ancyrani.*

26 *Verba Concilii Laodicensis.*

27 *Verba Concilii Toletani.*

28 *Verba Concilii Aurelianensis.*

29 *Verba Concilii Aquirensis.*

30 *Lex Mahumetica diuinatoriam artem condemnat.*

31 *Auctoris sententia de pœna Lamiarum.*

32 *Forma sententiæ.*

33 *Quidam existimant Lamias propter conatum capitaliter puniendas esse.*

1 CVm duabus potissimum rebus Respublica conseruetur, premio scilicet ac pœna, hoc est, vt absoluatur innocentia, tum vt delicta sontium puniantur, vel vt sublatis malis & perniciosis hominibus, & seruetur disciplina publica, & alii exemplo commonefacti, consimilibus

libus flagitiis abstineant: Ideo post confessionem delicti seu 2
sponte factã seu extortam tormentis, sequitur, vt pœnæ Magus subdatur, quam crimine denudato differri non oportet, *l. 18. de pœnis, l. 6. D. eod. tit. l. fi. C. de custodia reorum.* Præ oculis autem quilibet iudex semper istam nobilissimam l. Constantini Imperatoris, *qui sententiam, 16. C. de pœnis*, habere debet. *Qui sententiam,* inquit, *laturus est, temperamentum hoc teneat, vt non prius capitalem in quempiam promat seueramq; sententiam, quam in adulterii vel homicidii vel maleficii crimine, aut sua confessione, aut certe omnium qui tormentis vel interrogationibus fuerint dediti, in vnum conspirante concordanteque rei finem, conuictus sit: & sic in obiecto flagitio deprehensus, vt vix etiam ipse ea, quæ commiserit, negare sufficiat.* Digna certe hæc lex est, vt aureis literis inscriberetur ad parietes curiarum & Prætoriorum Regum & Principum. Porro executio 4
triduo ante damnato est denuncianda, quo se ad mortem præparet, *c. 79.* Cuius hæc verba sunt: Welcher zum Todt verurtheilt / solches soll jhm Drey Tage zuvor angezeigt werden / damit er zu rechter zeit seine Sünde bedencken / beklagen vnd beichten möge. *Qui publico & pœnali iudicio plectendus & puniendus est ei ante triduum id nuncietur, quo possit in tempore pœnitentiam agere.* Sed 5
incidit hic dubium, quod sæpe occurrit. Venefica quædam iam ad ignem condemnata, nominauit duas consocias sceleris in tortura, & in Iudicio, & in ista assertione vsque ad locum supplicii constanter permanet: Sed postea prope rogum istam assertionem, conscientia vrgente, coram populo publice reuocat, dicendo: *Denunciaui quidem illas tanquam participes criminis, attamen falso, ideoque eas iam ante agonem vitæ meæ innocentes pronuncio.* Hic disputant Dd. Vtrum hæc reuocatio in extremis elidat primam confessionem factam in tortura & iudicio: ita vt prior amplius indicium non faciat. Ad hanc quæstionem Dd. varie respondent. Quidam scribunt, quod per istam expurgationem prorsus indicia contra nominatas tollantur,

propterea quod confessio nulla & inconstans eiusdem sit efficaciæ: item quod nemo præsumatur in articulo mortis, vbi quis memor est salutis æternæ, mentiri: *Follerius in pract. crim. fol. mihi 659. nume. 154.* Quidam statuunt huic reuocationi non esse standum *propter l. 3. §. 1. D. ad SC. Syllan.* quæ vult, non esse standum tali confessioni, quæ in extremis fit. In hac opinione præter alios fuit Hippolytus de Marsiliis *in prac. crim. §. restat,* vbi Bartoli authoritatem adducit, qui *in d. l. 3. §.* 1. scribit, Iudicis dicto nō esse standum, qui in agone mortis dixit, se falsam tulisse sententiam. Et hanc opinionem pluribus confirmat Hippolytus ibidem, vbi vide: Ego in hac quæstione distinguo. Aut delata persona fuit bonæ famæ ac vitæ, adsunt sufficientia indicia cōtra nominatam, tunc talis reuocatio facta in extremis primam cōfessionem factam in tortura & iudicio vel extra elidit. Secus si firmæ & indubitatæ præsumptiones contra delatam adsunt, tunc eo in casu hæc reuocatio & expurgatio facta in extremis nullius est momenti. Neque enim omnis moriens est Iohannes Euangelista, secundum tritum apud Iureconsultos prouerbium. Et hæc distinctio approbatur in Constitut. Carolina, *ca. 31. versicul.* Zum Fünfften/ Wo aber der Sager sein Besagung oder Dargeben am letzten widerrüfft / die er doch mit guten / erzehlten vmbständen gethan hett/ vnd geacht möcht werden / er wölt seinen Helffern damit zu gut handeln/oder daß er vielleicht durch seinen Beichtvatter vnterwiesen wehr / alß dan muß man ansehen deß Sagers anzeigte vnd andere erkundigte Vmbstände / vnd darauß ermessen/ ob die Versagung ein redliche Anzeigung der Missethat geb oder nicht. Vnd in solchem ist sonderlich auch ein Auffsehens zu haben/ vnnd zu erfahren / den guten oder bösen Standt vnndt Leumut deß Versagten/ vnnd was Gemeinschafft oder Gesellschafft er mit dem
6 Versager gehabt hab. Quod autem ad pœnam Magorum & Veneficarum attinet, sciendum, quod hi de iure diuino capitaliter puniantur, Exod. 22. versicul. 8. *Maleficam non patieris viuere.*

No-

Nomen enim *Mechaſchepha*, quo lex ibidem vtitur à *Caſaph* de- 7
flectitur, *vt VVierus lib.2.c.1.ait:* poſitumque eſt in fœminino ge-
nere, non quod viros impunes eſſe velit, ſed quia ille ſexus ob
genuinam ſimplicitatem Dæmonum inſidiis frequentius pa-
tet. Græca tranſlatio ſeptuaginta interpretum hæc eſt, φαρμά-
κους οὐκ ἐπιβιώσετε, alias περιβιώσετε. *Veneficos nō retinebitis in vita*, hoc
eſt, eos, qui ſortilegiis & magicis artibus Veneficia in hominum
& iumentorum perniciem exercent. Cum ſeptuaginta ſeniori- 8
bus conuenit quoque Ioſephus, qui *antiquit. Iudaic. libro 4. cap. 8.*
Moiſis mentem his explicat verbis: φάρμακον μήτι θανάσιμον, μή-
τι τὸ εἰς ἄλλας βλάβας πεποιημένον, ἰσραηλιτῶν ἐχέτω μηδὲ εἷς, ἐὰν δὲ κε-
κτημένος φωραθεῖν τεθνάτος, τοῦτο πάσχων ὃ διέθηκεν ἐκείντε καθ' οὓς τὸ
φάρμακον ἂν παρεσκευασμένον: Id eſt, *venenum neque lethale, neque
in alios noxios vſus præparatum, Iſraelitarum aliquis habeat : quod ſi
habere deprehenſus ſit, morte mulctetur, & patiatur id, quod facturus
erat illis aduerſus quos venenum parauerat.* Philo quoque Hebræ- 9
us, ſocius Ioſephi & familiaris, caput illud legis Dei Hebræis
verbis conſcriptum Græce interpretans in libro de ſingulari-
bus legibus, *lex Dei*, inquit lib. περὶ τῶν ἀναφερομένων ἐν εἴδει νόμων,
à Magis & Veneficis abhorret (μάγους, καὶ φαρμακευτὰς vocat) *qui
modis artibuſque damnandis mille mala perpetrant, & eos quo die fue-
rint intercepti morte mulctari iubet*: quemadmodum ſancit l. vlti-
ma *de malefic. C.* vt qui Magum retexerit ilico ad publicum per-
trahat. Ita quoque textum illum intelligit Lambertus Danæus, 10
ibi, *Veneficū viuere non ſines.* D. Paulus Veneficia & cædes ſeparat, 11
c. 5. ad Galat. vbi inter carnis opera recēſentur φαρμακία & φονοι.
ibi reddiderunt noſtrates Zäuberey. Cum itaq; malefici ſeu ma- 12
leficæ, hominibus & iumentis mortem inferant cum venenatis
materiis, pulueribus, oſſibus, vel alios periculoſos morbos exci-
tant, in tantum vt quidam in corporis extenuationem virium-
que imbecillitatem inducantur: eos Græci φαρμακέας, φαημά-
κους & φαρμακευτὰς dixerūt, fœminas vero φαρμακίδας, & φαρμα-

 κευτρίας.

13 κεντεξίας. Sub nomine Magorum intelliguntur quoque Arioli, præstigiatores, incantatores, quos omnes lex quoque diuina damnat, Leui. 10. *Vir & mulier in quibus Pytho vel diuinationis fuerit spiritus, morte moriantur.* Et Deuter. 18. *Non inueniatur qui di-
14 uinando futura prædicit, nec maleficus, nec incantator, nec magus.* Et illud in primis oportet obseruari, non homicidii, parricidii, incestus, tyrannidis, idololatriç nomine Deum dicere populos illos à se exterminari, sed ob sortes magicas: & quoniam populi suos liberos diabolo Moloch cõsecrabant ad facienda sortilegia sua, Deum præcipere vt quisquis rem istam abominandam commiserit lapidibus obruatur, *Leu. 20.* morte omnium crudelissima, tum vero Deum adiicere se furorem suum immissurum cõtra populum qui impune scelera ista abire siuerit. Itaque volens Samuel grauitatem peccati regi Sauli exponere *peccatum*, inquit, *tuum æque magnum est ac magorum crimen.* Similiter vt demonstretur quantopere Manassem Regem Deus exhorruerit, scriptum est Manassem suis execrandis sceleribus prouocasse Deum, atque subiicitur eum fuisse Magum, & conuentionem cum diabolis iniuisse: Itaque spoliatum fuisse regno, & numella in carcere fuisse coercitum. Et quamuis eum postea pœnituerit, eo tamen extincto post annos quinquaginta Ieremiæ dixit Deus, Ierem. *19. &* 15. *Igne & cædibus delebo istud oppidum propter execrabilia scelera Manassis Regis:* de loco vero Topheth vbi Satanæ sacrificauerat, dicitur is fore locus cædium ad vindictã iræ diuinæ (vt contigit) exercendam. Similiter *libr.* 4. *Regum cap. 17.* dicuntur decem tribus exterminatæ, & in exilium raptæ, quod in res magicas & sortilegia incumberent. Atq; hos quidẽ locos apprime cõuenit obseruari: nititur enim hoc vno crimine decem tribuum captiuitas: de duabus autem reliquis tribubus, dicitur Deus (qui ad vltiones est tardissimus) post annos quinquaginta sortilegia Manassis vindicasse, cum igne cædibusque permista fuerunt Hierosolyma & duæ tribus deportatæ:

Ali-

Alibi vero dicitur Ieremiæ 50. *Gladius ad diuinos, gladius ad Chaldæos:* & apud Micheam, Mich. 5. *Delebo è terra magos diuinosque.* Et cum Esaias euersionem Babyloni minatur, *Cædes & incendia, omnes hæ calamitates,* inquit, *euenient tibi propter amplitudinē scelerū tuorum execrabilium, quæ commisisti cum Magis tuis.* Plutarchus *in* 15
Apopht. A Persis scribit supplicio omnium crudelissimo affectos
fuisse Magos, quorum caput inter duos lapides elidebant. Iure 16
Ciuili Romanorum hæc hominum genera grauissime puniuntur. Iulius Paul. *recept. sent. li. 5. ad l. Corn. de sicariis & Venef. tit. 25.* vbi sic ait: *Magicæ artis conscios summo supplicio affici placuit, id est, bestiis obiici, cruci affigi, ipsi autem magi viui exuruntur: etiam libros magicæ artis apud se nemini habere licet: & si penes quoscunque reperti sint, bonis ademptis ambustisque iis, publice in insulam deportantur, humiliores capite puniuntur,* l. 4. §. 1. D. famil. ercisc. Et l. fin. C. De Malefic. & Mathemat. vbi Imperatores: *Quicunque maleficiorum labe pollutum audierit, deprehenderit, occupauerit: ilico ad publicum pertrahat, & iudicum oculis communis hostem salutis ostendat. Quod si quisquam ex agitatoribus, id est aurigis, seu ex quolibet alio genere hominum, contra hoc interdictum venire tentauerit, aut clandestinis suppliciis etiam manifestum reum maleficæ artis oppresserit: vltimum supplicium non euadat, geminæ suspicioni obnoxius, quod aut publicum reum, ne facinoris socios publicaret, seueritati legum, & debitæ subtraxerit quæstioni: aut proprium fortassis inimicum sed huiusmodi vindictæ nomine consilio atrociore confecerit.* Et Leo Nouella 65. *Sane si quis aliquo modo incantamentis vsus esse deprehensus fuerit, supremum supplicium sustineto.* Iuxta constitutionem crimina- 17
lem Caroli V. *cap. 109.* Magi & Veneficæ, quæ homines & iumenta suis Magicis artibus interfecerunt, flammis concremantur: So jemandt den Leuthen durch Zauberey Schaden oder Nachtheil zufüget / soll man ihn straffen vom Leben zum Todt / vnd man soll solche Straff mit dem Feuwer thun. Wo aber jemandt Zauberey gebraucht / vnnd damit niemandt Schaden gethan hett/

soll sonst gestrafft werden/nach Gelegenheit der Sach/ darinnen die Vrtheiler Raths gebrauchen sollen/ wie vom Rathsuchen hernach geschrieben stehet. *Si quis hominibus veneno damnum dederit, iniuriamue fecerit, is morte mulctandus est, igneque conflagrandus. Qui vero veneno vteretur, neque dum alicui damnum illo intulisset, puniri quidem ac corripi iuxta qualitatem causæ debet. In quibus casibus Iudices consilio vtantur, sicuti infra de consultationibus dicetur ac præscri-*
18 *betur.* Cum hac Carolina constitutione conuenit constitutio illustrissimorum Megapolensium principum, In der Policey Ordnung/ *sub Rubrica*, Von Zauberey/ Warsagern/ ꝛc. Vns kommen auch Klagen für/ das inn vnsern Fürstenthumen/ sich grosse Ergernüssen vnd Mißbräuche Göttlichs Worts/ durch Zaubern/ Beschweren vnd Teufflisch Warsagen/ zutrage/ dardurch vnsere Vnderthanen zu Abgötterey/ Afferglauben vnd Schaden geführet werden. Demnach ordnen vnd wöllen wir/ da jemand/ was Standes der wehre/ sich des Warsagens oder ander Zauberey befleissen/ vnd dardurch den Leuten Schaden vnd Vnglück zufügen würde/ daß derselbige mit dem Fewer gestrafft werden soll. Wo aber jemandts Zauberey gebraucht/ vnnd damit niemand Schaden gethan hette/ der soll
19 sonsten nach Gelegenheit der Sachen gestrafft werden. De iure Saxonico similiter Magi concremantur *libro secundo, articulo decimo tertio*, vbi dicitur: Welcher mit Zauberey vmbgehet/ oder mit vergifftnuß/ vnd deß vberwunden wirdt/ den sol man auff einer Hörden brennen. Iuxta constitutionem Saxon. Electoris Constitut. 2. parte 4. *Qui rem & pacta cum diabolis constituta habent, pariter igne absumuntur. Qui vero absque tali coniuratione magicis artibus damnum cuiuscunque modi faciunt, ex cristallo similibusque ariolantur, gladio feriuntur.* Quod congruit legi Mosaicæ, *Deuter.* 18. 22. *Leuit.* 20. Etiamsi in his iure communi & Cæsareo aliter distinguatur. *l. iniuriam* 15. §. *si quis Astrologus* 9. *de iniuriis, l.* 2. 3. 4. *& passim C. de malef. & ordin. imp. c.* 109. Verba constitutionis Electoris Saxoniæ hæc sunt: So jemandt in vergessung seines Christlichen Glau-

Glaubens mit dem Teuffel Verbüntnüß auffrichtet / vmbgehet / oder zu schaffen hat / daß dieselb Person / ob sie gleich mit Zauberey niemandts Schaden zugefügt / mit dem Fewer vom leben zum Tode gericht / vnd gestrafft werden soll. Da aber ausserhalb solcher Verbüntnüssen / jemand mit Zauberey Schaden thut / dieselbige sey groß oder geringe / So soll der Zauberer / Mann oder Weibspersonen / mit dem Schwerdt gestrafft werden. Magorum pœna iuxta Con- 20
stitutionem Illustrissimorum Hassiæ Principum talis est. Die Christallenseher vnd Weissager sollen an Leib vnd Leben / ohne alle Barmhertzigkeit gestrafft werden. Deßgleichen die jenigen / welche sich solchen dingen anhengig machen / vnnd zu den Warsagern vnnd Christallensehern lauffen / vnd rath bey ihnen suchen / etc. sollen in hafft bracht / vnnd an Leib vnd Gut / nach gelegenheit der Vberfahrung / gestrafft werden. Vide die Hessische Ordnung vnd Reformation / die Anno &c. 72. publicirt *fol. 5.* Pœna Magorum iuxta constitu- 21
tionem ciuitatis Wormatiensis *in 2. par. lib. 6.* est huiusmodi. Die so Zauberey treiben / zu Latein genant malefici, oder die sich vnterstehen der Schwartzen Kunst / oder Zukünfftige Dinge zu sagen wider vnsern Christlichen Glauben / etc. sollen nach Gestalt der Sach / an ihrem Leben oder Leiben gestrafft werden. In quibusdam regionibus 22
vsus obtinuit vt pœnitentes Veneficæ antequam concremantur, prius strangulentur, ad euitandum periculum, ne lenta mors, ob magnos cruciatus, in blasphemias, aut desperationem eas trahat: *Didacus Couar. lib. 2. var. resol. c. 10. numer. 9. Iulius Clarus §. f. q. 99.* Non incommode hic quæritur: *Num cadauer Magi qui* 23
in carcere ante executionem conscientia perpetrati sceleris se interfecit, aut alias mortuus reperitur, comburi possit. Et videtur dicendum quod non, *l. 6.* vbi Marcianus: *Defuncto eo, qui reus fuit criminis, pœna extincta est.* D. de publicis iudiciis, quæ lex videtur negare, in rei cadauer sententiam ferri aut id supplicio affici posse. Idem tradidit Bossius *in practi. crimin. Titul. de execut. numer. 18.* Verum hæc non obtinent in delictis atrocissimis *l. 20. vbi Glo. D. de accu-*

 sat.

ſat. in quibus iudex iuſtis de cauſis ex ſuo arbitrio poteſt iubere hos ita functos, vel laqueo ſuſpendi, diſcerpi, vel aliis ignominiis affici, vt tradiderunt *Iacobus Menochius de arbit. iudic. caſ. 285. Angel. de malefic. ibi: Iudex debet conſiderare, an crimen ſit atrociſſimum, VVeſenb. in Paratit. D. de cadau. defunctorum ibi, in verbis: Niſi ob ſcelus. Ioachimus à Beuſt de iureiuran. fol. mihi 524. numero. 1178.* Idque vſu & praxi receptum multis in locis aliquot exemplis teſtatur Iulius Clarus *quæſt. 51. numer. 15.* Ioannes Corraſius *arreſto Thol. annotat. 94. circa finem.* Eberhardus Speckhan *quæſt. iuris cent. 1. quæſt. 85.* vbi huius arbitrii tres cauſas principaliores ordine refert. Cum itaque cadauer illius, qui crimen læſæ Maieſtatis commiſit pœna affici poſſit. *l. fin. D. ad l. Iul. Maieſt.* quanto magis Magi, qui crimen læſæ Maieſtatis diuinæ commiſit? Atque ita in contingentia facti pronunciatum ſcio, quod cadauer Magi deberet cõcremari. Et forma ſententiæ fuit talis:
24 **Hat N. der Zauberer bekandt vnnd außgeſagt / daß er mit ſeiner Zauberey ſeines Nachbaren Haußfraw vnnd Kindt vmbs Leben gebracht / vnnd er ſolches genugſam iſt vberzeuget / vnnd hernacher mit dem vmbgedreheten Hals im Gefängnuß todt gefunden worden. Demnach erkennen vnnd ſprechen wir N. darauff vor Recht / daß der todte Cörper / nach dem er für das öffentliche Peinliche Halßgericht fürgeſtellt / zur Walſtatt geführet / vnnd daſelbſt anderen zum abſchew verbrannt werden müge / von Rechtswegen.**
25 Sed quali pœna afficiuntur qui Magos conſulunt & artibus maleficis & prohibitis ad reſtitutionem membrorum & amiſſæ valetudinis recuperationem vtuntur? Et primo quidem de iure diuino pœna mortis afficiuntur *Deuteronomii 18.* Ideoque Saul periit quod Pythonem conſuluit interrogando, & non requiſiuit Dominum. De iure ciuili ſimiliter pœna capitali afficiuntur. Imper. in l. 5. de Malef. *Nemo aruſpicem conſulat, aut Mathematicum, nemo ariolum. Augurum & vatum praua confeſſio conticeſcat. Chaldæi ac Magi, & cæteri, quos maleficos ob facinorum*

rum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuo diuinandi curiositas. Etenim supplicio capitis ferietur gladio vltore prostratus, quicunque iussis nostris obsequium denegauerit. Paul. Grillandus *de sortilegiis, quæst.11.n.5.* Concilia varias pœnas consulentibus constituerunt. Verba Concilii 26
Ancyritani *Can.34.* prout habetur *c. Qui diuinatores 26. quæst. 5.* sunt: *Qui diuinationes expetunt, & morem gentilium subsequuntur, vel in domos suas huiusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte magica aut expiandi causa sub regula quinquennii iaceant secundũ gradus pœnitentiæ diffinitos.* Verba Concilii Laodicensis, *Can. 36.* 27
sunt: *Non oportet sacris officiis deditos vel clericos, magos aut incantatores existere, aut facere phylacteria, quæ animarum suarũ vincula probantur: hos autem qui talibus rebus vtũtur, proiici ab ecclesia iussimus.*
Concilii Toletani verba *4. Can.30.* sunt: *Si quis Episcopus, aut presbyter, vel diaconus, vel quilibet de ordinibus clericorum, aruspices, aut incantatores, aut ariolos, aut certe augures vel sortilegos, vel qui profitentur artem magicam, aut aliquos eorum similia exercentes, consuluisse fuerit deprehensus, monasterii curam excipiat: ibique pœnitentiæ perpetuæ deditus, scelus admissum sacrilegii soluat.* Aurelianensis 28
Concilii verba hæc sunt: *Si quis clericus, monachus, vel secularis diuinationes vel auguria crediderit obseruanda, vel sortes quas mentiuntur esse sanctorum, quibuscunque putauerint intimandas, cum his qui cum eis crediderint, ab ecclesiæ communione pellantur.* Verba Concilii Acquirensis sunt part.2.caus.26.q.5.episcopi: *Episcopi eorumque ministri omnibus modis elaborare studeant, vt perniciosam & à Zabulo inuentam sortilegam & magicam artem ex parochiis suis penitus eradicent: & si aliquem virum aut mulierem huiuscemodi sceleris sectatorem inueniunt, turpiter dehonestatum de parochiis suis deiiciant. Ait enim Apostolus Tit. 3 Hæreticum hominem post primam ad secundam correctionem deuita, sciens quod subuersus est, & is etiam qui eiusmodi est. Subuersi sunt, & à Diabolo captiui tenentur, qui relicto creatore suo, Diaboli suffragia quærunt: & ideo à tali peste debet mundari*

31 *sancta ecclesia*. Quamcũque item diuinatoriã artem condemnat lex Mahumetica, asseritq; Deum solum arcana & futura nosse: quare à Mahumetanis inquisitoribus nonnunquam apprehenduntur, coniiciunturque in vincula illius disciplinæ sequaces. Hodie *ex constitutione Carolina 109.* pœna eorum qui ariolos consulunt, & artibus maleficis ac sortilegiis vtuntur etiam ad finem boni, vt conseruandæ valetudinis causa, est arbitraria siue extraordinaria. Concordat Laurent. Kirchouius *cons. 12. tom. 2. consil. German. IC. nume. 9.* vbi ait: *Quare dicendum, eum relegandum esse, aut alia pœna arbitraria, siue extraordinaria puniendum esse, non pœna mortis, vt sæpe dictum est, ita contineri expresse*, Inn der Peinlichen Rechtsordnung / vnter dem Titel / Straffe der Zauberey. Re-
32 stat vt de pœna Lamiarum agamus. Lamiæ aut fatentur possibilia, videlicet se homines & iumenta sortilegiis & magica arte interfecisse, & hoc si constat, absque vlla dubitatione iuxta prædictam 109. constitutionem Carolinam sunt comburendæ: aut fatentur impossibilia, scilicet se per angustum foramen in aerẽ volasse, in bestias fuisse transmutatas, cum Diabolo Venerem exercuisse, & nõ sunt ob id puniendæ, sed verbo Dei potius melius instruendæ. Aut denique fatentur se contractum cum Satana iniisse, quo casu, extraordinaria pœna, vt fustigatione, relegatione, mulcta pecuniaria resipiscentes puniri possunt. Eiusmodi esto pœna temeritatis, q̃ dæmoniacæ suggestioni, & ludibriis non satis constanter restiterint, imo etiam consenserint. Quod autẽ sortilegi pœna arbitraria sit ostendit sæpe allegatus textus *c. 109.* Wo aber jemandt Zauberey gebraucht / vnd damit niemandt Schaden gethan hett / soll sonst gestrafft werden. *Menochius cas. 388. num. 1. Laurent. Kirchouius supra allegato loco, Ioan. Althusius in Iurisprudent. Roman. cap. 52. lib. 1. Ioannes Eichardus consi. 112. nu. 4.*
33 Et ita in tali casu iudicatum memini: Ob wol dieser Fall vnter den Gelährten sehr bedencklich vnd streitig / dieweil aber dennoch in solchen zweiffelhafftigen Peinlichen Fällen die gelinde Straffe

zu er-

zu erwehlen / So sprechen dennoch die N. daß auß solchem vnd anderen Vrsachen die Gefangene N. wegen obgedachter jhrer Verbrechung / Vnnd weil sie mit der Zauberey niemandt Schaden zugefügt / vil weniger Menschen vnnd Viehe damit getödtet / mit brennung eines Zeichen zur Staupen geschlagen / vnnd aller vnsers Gnedigen Fürsten vnd Herrn Landen vff 12. Jahr verwiesen seyn sol von Rechtswegen. Semper enim in dubiis benigniora sunt præferenda & melius est multos nocentes absoluere, quam vnum innocentem condemnare. Sed obiicitur, imo Lamiæ propter conatum, pœna mortis sunt afficiendæ, est enim in eis animus & voluntas nocendi, quamuis non respondeat successus. Cum autem solutio huius obiectionis consistat in illa iuris quęstione: *Quando & qua pœna conatus ad delictum puniatur:* Ideoq; quæ hac de re obseruaui perspicue & breuiter quãtum fieri potest expediam. Primo nuda, simplex, latens in animo, ac nemini detecta 34
cogitatio, vt ab hominibus ignorata, ita ab iisdem puniri nõ potest. *l. 18. D. de pœnis*, vbi Vlpianus: *cogitationis pœnam nemo patitur*. Et Pontifex in c. sicut de Simon. *De occultis non iudicat lex.* Solus enim Iehoua Dux exercituum cogitationes hominum punit, cum hæ ipsius omnipotentiæ, & omniscientiæ nequeant occultari. Veteres Theologi de cogitationibus hominum sic loquuntur, *vt refert Iacob. Menochius de arbit. iud. casu 360. num. 2. 3. & 4.* Cogitationem illam, cui homo non assentitur, dicunt esse impunibilem: Cogitationem vero, cui homo leuiter assentitur, affirmãt peccatum veniale tantum inducere: Tertio cogitationem cui homo perfecte assentitur, mortale peccatum esse. Mi- 35
hi placet Lamberti Danæi distinctio *in Ethica sua Christiana libro 2. capite 17.* vbi tres cogitationis gradus cõstituit hoc modo: *Primus*, inquit, *est cogitatio rei malæ, leuis & momentanea, quæ animum nostrum præteruolat, priusquam à nobis ipsis percipiatur & animaduertatur. Tam est enim ad omne malum fæcunda natura nostra. Hierem. 4. vers. 22. vt continue & indesinenter quædam turpia cogitet. Quæ cogi-*

tationes, quanquam sunt verissimi corruptionis nostræ originalis fructus, & effectus, tamen quia sunt leuissimæ, & nobis non percipientibus præterfluunt, nõ appellantur concupiscentia neq; hoc præcepto damnantur in electis. Sunt tamen amarus vitii nostri in nobis feruentis & ebullientis sudor & fumus. Secundum cogitationum genus & gradus est, cũ iam illa cogitatio mali non tantum percipitur à nobis ipsis, sed etiam nos quodammodo titillat & delectat, & pertentat tacito nostrum pectus gaudio, quanquam illi tamen non assentiamur, imo etiam eam procul à nobis & repellamus & auertamus. Vtcunque enim praua illa titillatio & aculeus leuis sit & subitus, iam tamen est concupiscentia: Quia cum à cupiendo aut concupiscendo dicta sit concupiscentia, vbicunque concupiscit, gliscitque, aut sese in nostrum cor insinuat gaudium & delectatio aliqua de re turpi & mala, certe concupiscentia est, quæ hoc præcepto damnatur. Nihil igitur necesse est nos iis cogitationibus assentiri, aut eas sequi velle, vt damnabiles concupiscentiæ nominentur. Nam etsi eas repudiamus, atque nobis ipsis irascimur, qui ista cogitemus, & qui iis simus gauisi, sunt tamen concupiscentiæ. Motus enim & sensus omnis iucundus mali, qui tacite in nobis spirat, & sola cogitatione etiam inopinantibus, atque adeo sæpe retinentibus obrepit, concupiscentia est, & apud Deum grauissimum peccatum, quanquam id homines pro nihilo ducant. Tertius cogitationum nostrarum gradus est, cum non tantum iis delectamur & titillamur, sed quasi vincimur, adeo vt illis plane assentiamur, & omnino. Quod fit cum apud nos animo constituimus illud sequi aut committere, quod cogitatio obtulit, quantum in nobis est. Hoc tertium cogitationis genus vulgo voluntas certa & resoluta, siue assensus animi appellatur, quam solam omnes agnoscunt esse peccatum & Philosophi & Sophistæ Romani. Secundum autem cogitationis genus, quam concupiscentiam appellauimus, non item. Hactenus Danæus.

36 Secundo quis cogitat & agit, sed non perficit delictum. Et hic est subdistinguendum. Aut enim quis ad actum remotum accessit, aut ad proximum. Si ad actum remotum, vt si cum telo hominis occidendi causa incessit, sed nondum vulnera-

nerauit vel impeditus vel pœnitentia ductus, tunc punitur extra ordinem, iudicis arbitrio, quoniam is ad actum tantum remotum accesſit. Si ad actum proximum acceſsit, vt qui animo occidendi hominem vulnerauerit, tunc delictum habetur pro expleto, & perinde punitur, ac ſi delictum perfeciſſet, *l. is qui cum telo 7. C. ad l. Cornel. de ſicar. l. ſi quis non dicam rapere 5. C. de Epiſcop. & clericis l. 1. §. fin. D. de extraordin. criminib.* vbi qui pueri pudicitiam attentat punitur. Sed hæ & ſimiles leges, pœnam capitalem in conatum ſtatuentes, per generalem conſuetudinem ſunt abrogatæ, & conatus ſemper fere extraordinarie punitur, id eſt, mitiori pœna, quam ſi effectus fuiſſet ſecutus. *Speculat. in tit. de accuſatore §. 1. Baldus in d. l. 7. C. ad l. Cornel. de ſicar. Tiraquel. de pœnis, Althuſius in Iuriſprudent. Roman lib. 1. cap. 50. & cap. 54.* Et quamuis Bartolus *in l. 1. §. Diuus, D. ad l. Cornel. de ſicar.* Menochius *de arbitr. iudic. quæſtion. lib. 2. cent. 4. caſu 360. nu. 93.* & nonnulli alii cenſuerunt, ita demum leges capitaliter conatum puniẽtes ſublatas eſſe, ſi ſtatuta in contrarium extent, tamen etiam abſque ſtatutis, de generali totius mundi cõſuetudine idem dicendum eſſe Angelus tradidit *in d. l. 1. §. fi. nu. 3. & conſ. 14. num. 3.* Iul. Clarus *lib. 5. ſent. §. fin. q. 92.* Cum his conſonant quoque cõſtitutiones criminales Imperii, *cap. 177.* So ſich jemandt einer Miſſethat mit gefehrlichen ſcheinlichen Wercken/ die zu vollnbringung derſelben Miſſethat dienſtlich ſeyn mögen/ vnterſtehet/ vnd doch an vollnbringung derſelben Miſſethat/ durch andere mittel/ wieder ſeinen Willen verhindert wird/ ſolcher böſer will/ darauß etliche Werck/ alß obſtehet/ folgen/ iſt Peinlich zu ſtraffen/ Aber in einem Fall härter dann inn dem andern/ angeſehen Gelegenheit vnnd Geſtalt der Sachen. Darumb ſollen ſolcher Straff halben die Vrtheiler/ wie hernach ſtehet/ Raths pflegen/ wie die an Leib oder Leben zu thun gebürt. *Si quis maleficium apparentibus factis ad effectum ſeu completionem maleficii conducentibus molitur ſeu conatur, ac quo minus tale facinus perficiat,*

aliis

aliis mediis contra suam voluntatem impeditur : Ea voluntas, ex qua facinora aliqua (vt præponitur) emergunt, criminaliter & pœnaliter corripienda puniendaque est. Sed in alio casu seuerius quam in alio, ex respectu & qualitate causarum. Idcirco Iudices pœnam propterea consultent, scilicet quomodo ea corpori aut vitæ sit imponenda. Hæc tamen sententia in delictis atrocissimis iuxta communem Dd. sententiam locum non habet. Nam in illis punitur conatus etiamsi effectus secutus non fuerit, *Iul. Clarus d. q. 92. numer. 2. Kirchouius consil. 13. & 14. tom. 2. cons. n. 6. & 9. Gail. de pace publ. lib. 1. cap. 14. nu. 7. Nicolaus Vigelius in explication. constit. crimin. ca. 3. Ioan. Borcholt. de feudis cap. 8. num. 94. Althusius allegato loco.* Wesenbecius *in Paratit. D. ad leg. Corn. de sicariis num. 16. in fin.* vbi ait*: Itaque Saliceti decisio, existimantis non compelli Iudicem, se posse pro arbitrio mitius punire conatum, quam effectum cum lex vtrumque eodem modo coercet: valeat in atrocissimis delictis, maiestatis, parricidii, raptus (quanquam hoc ipsum controuerti potest, & dicere durum est) nisi quando lex expresse conatum punit: vt in raptu, literis hostilibus (*Benhede vnd Feindsbrieffe schreiben *appellant) &c. aut etiam in pœnis Ecclesiasticis, in reliquis dicamus eum oportere omnino pœnam, non secuto euentu mitigare.* Ha-
37 ctenus VVesenbecius. His sic præmissis ad solutionem obiectionis respondetur, Distinguendum esse inter conatum possibilem & impossibilem, hoc est, qui naturaliter non potuit deduci in actum. Quapropter cum natura impossibile sit, vt Lamiæ id præstare & efficere possint quæ confitentur, sicuti *lib. 2.* diximus, ideoque ordinaria pœna puniri non possunt, sed extraordinarie tantum, propterea quod dæmoniacæ suggestioni & persuasioni vanissimæ fidem adhibuerint, *d. c. 109.* Wo aber jemands. *Constitutio. Carolinæ.* Quam etiam ob rem non quæ quis voluisse dicitur, aut potuisse probatur, attendunt iudices: sed ea quæ quis commisisse & fecisse demonstratur, quæque per naturam rerum tam in potestatem quam voluntatem hominis cadunt. Lamias autem hæc non posse quæ fatentur, satis credo supra

pra demõſtratum eſſe. Inanis eſt eorum voluntas vbi facultas & potentia non adeſt, *l.4.D.de acquir.hæred.* Nihilque aliud eſt quã puerilis animi perſuaſio, vel fallax opinio, vel cogitatio tantum, qua cum nihil ſit liberius, eius pœnã nemo patitur, *l.18. D.de pœnis.* Pœnam inſuper harum vetularum mitigaret alias quoque 38
earum ætas atque ſenectus: quia plerunque eam ſenectutis partem attigerunt, quæ *decrepita* dicitur, quæ alias ſemper cum animi delirio & iudicii lapſu naturaliter coniuncta eſt, & pœnæ relaxationem veniamque meretur, ſimul & tormentis, quibus hę vetulæ ſubiiciuntur, eximit. *l.3. §. ignoſcitur. D. ad SC. Syllanian. VVeſenbec.in Paratit.D.de pœnis nu.10.Geil.lib.2.obſ.110.nu.33.* Quo pertinet illud Vergilii *lib.12.Æneid.*

--Dauni miſerere ſenectæ.

Et illud Euripidis *in Bacchis:*

Veſtram ſenectam video mentis indigam.

Item Plauti illud *in Mercatore:*

Senex quom exemplo eſt, iam nec ſentit, nec ſapit,
aiunt ſolere eum repueraſcere.

Neque profecto abſimiles ſunt Lamiarum actiones ſeu potius 39
paſſiones, illis dormientium, quas Bart. *in l.3.D.de iuſt.& iure* recenſet. Et tamẽ ille Corypheus ll. ab ipſis homicidia commiſſa recte excuſat, tanquam ea hominis peracta operatione, quę ſenſu, quæ voluntate careat, non ſecus atque à furioſis ac inſipidis patrata, *And.Geil.allegato loco.n.30.* Cur ergo Lamiæ, quatũ ſimilis eſt ratio, magis peccent illis qui dicuntur non peccare? Quid magis vrgetur illarum confeſsio quam furioſorum, quibus calamitate nõ pares ſed ſuperiores ſunt. Præterea pœnam Lamia- 40
rum mitigaret ſexus earum. Quia grauius quoad ſexum puniuntur viri quam mulieres, quæ leuiorem pœnam merentur. *l. quiſquis. §. ad filias. C. ad l.Iul. Maieſt.* in illis verbis: *Mitior circa eas debet eſſe ſentẽtia, quas pro infirmitate ſexus & minus auſuras eſſe confidi-*

ZZZ

fidimus, facit l. 38. §. *1.* & *2. D. ad legem Iuliam de adulter.* Et est textus elegans *c. indignantur 32. quæstion. 6.* Tanto grauius viros puniri oportere, quanto magis ad eos pertinet, & virtute vincere,
41 & exemplo regere fœminas. Aurelianus Imperator Zenobiam ad pœnam à militibus requisitam, quod sibi imperium vsurpauerat, vita donauit: indignum existimans mulierẽ interimere, *autor in vita ipsius Aureliani Vopiscus.* Sententia est Vergiliana *lib. 2. Æneidos:*

Nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est.

Plinius *libr. 8. Naturalis historiæ*, rem satis miram dicit, leonem vbi sæuit, in viros plus, quam in fœminas fremere: veluti eum natura docuerit fœminas clementius, quam mares tractãdas.
42 das. Insuper paupertas Lamiarum & multitudo liberorum facit vt mitius puniantur. *Tiraquellus de pœnis causa 26. allegans l. 7. §. 3. ibi, Fauorabilem apud me causam numerus liberorum facit, D. de bonis damnator.* Habent enim tales mulierculæ sæpe domi nec frustum panis, nec obulũ, quo se suosque sustentare possint: harum tristitiam quando Diabolus videt, tunc illis insidiatur quibuscunque modis, promittendo liberaliter sustentationem, vel adferendo ex cellariis & culinis aliorum cibaria & potum. Hinc Chrysostomus: *Omni Diabolica actione potentior ad nocendum est mæroris magnitudo: quia dæmon quoscunque superat, per mærorem*
43 *superat.* Hac ratione Sergius Galba in iudicio absolutus fuit,
44 quod suos liberos paruulos in concionem produxerat. Hinc Quintilianus ipse lib. 6. *Affert*, inquit, *in his momentum, & ætas, & sexus, & pignora, liberi dico, & parentes, & propinqui, quæ omnia tractari varie solent*, & paulo post illud monet, vt eos in iudicio producamus, qui periclitantur, squalidos, atq; deformes, & liberos, & parentes. Item paulo mox: *Quare & obsecratio illa iudicum per charissima pignora, vtique & si reo sunt liberi, coniunx, parentes*

paren-

rentes vtilis erit. Pœnitentia quoque Lamiarum delictum minuit. *Tiraquel. de pœnis cauſ.28. VVeſenb. D. de pœnis in fine in ver. Pœnitentia.* Extat constitutio pulcherrima Caroli Magni, *in constitutionibus eiuſdem de rebus Eccleſiaſticis & ciuilibus, fol. mihi 74. conſtitut. 25. cum annotat. Iuriſconſult. Baſilien. Viti Amerbachii,* de pœna huiuſmodi Lamiarum: *Qui tempeſtates faciunt, placuit ſancto Concilio, vt vbicunque deprehenſi fuerint, videat archipresbyter diœceſis illius vt diligenter examinētur, ſi forte confiteantur aliquādo, coniiciantur in carcerem, ſed tali moderatione fiat diſtrictio, ne vitā perdant ſed vt ſaluentur in carcere, dum Deo inſpirante ſpondeant emendationem peccatorum.* 45 46

De pœna Lamiarum ſic ſtatuit Iuriſconſultus Paulus Grillandus de Sortilegiis: *Nota,* ait, *vnum valde ſingulare, quod illarum apoſtatarum duæ ſunt ſpecies. Vna eſt, quæ ſimpliciter retrocedit à fide & ſequitur cultum & obedientiam dæmonis: altera eſt, quæ poſtquam Chriſti fidem abnegando reliquit, & deiecit ex corde ſuo iterum ſe baptiZat expreſſe in nomine Diaboli, & aliud nomen ſibi ſuperimponit, licet vtraque pars ſit damnata, prior tamen ſi peccatum ſuum reuocat, admittitur ad pœnitentiam, & euitat pœnas corporales ſicuti hæretici, l. Manichæos C. de hæretic.* 47

Et denique alias iuris eſt, quod quotieſcunque pœna aliqua conſtitit in arbitrio iudicis, prout hæc, id eſt, quæ non eſt aliqua lege expreſſa, tunc iudex poteſt quidem pro delicti grauitate grauem etiam pœnam infligere, modo ad mortem non procedat: Sichardus *in l.3. C. de ſeruis fugitiu. num. 8.* vbi ait: Hoc aureum eſſe dictum in criminalibus. Fit hoc loco prouocatio ad legem Moſaicam *Exod. 22.* Sed ſufficienter oſtendi textum illum ſaltē de his loqui, quæ ſortilegiis & magicis artibus homines & iumenta interfecerunt, non vero de ſagis illis & miſeris anubus, quæ cum Diabolis ſe colludere, choreas ducere, concumbere, ſcopis inſidentes per caminos euolare ſomniant. 48

Cur non blaſphemiæ & execrationes, non contumacia in parentes, non calumniæ, mēdacia, obtrectationes in proximum, quæ nunc pro 49

obsonio sunt, æque vindicantur, *vt VVesenbecius in Supplemento*
ad Schneidevvin. §.item lex Iulia, Instit.de publ.iudiciis scribit. Mā-
datum Dei seuerum est: *Quicunque blasphematur nomen Domini*
morte moriatur. At quid vsitatius inter milites & mercatores, quā
50 vt parui lucelli gratia, in vna hora, aliquoties Deum abnegent,
& se Diabolo voueant. Hinc Chrysostomus apud Gratianum
c.eiiciens *88*.distinctio. *Mercator sine mendacio*, inquit, *& periurio*
esse non potest. Et Demosthenes *in Orat.pro Phormio*. Ingens, ait,
esse miraculum si idem mercator industrius videatur & probus.
Præcipit Deus in eodem capite Exodi *22*. *Aduenam non contrista-*
51 *bis*. Vbi hoc hodie obseruatur, dum plerique aduenis in omni
commercio & negotio quantum possunt iniuste aliquid detra-
hunt, id licere putantes, quod non sibi cum indigenis negotiū
sit. In eodem capite Moyses ait: *Viduæ & pupillo non nocebitis*. At
quid vsitatius quam hos defraudare? Mandat Deus passim in sa-
52 cris literis, sicuti ostendi, vt Magi & Arioli capitaliter puniantur.
tur. At in quibusdam locis non solum non puniuntur hodie, sed
insuper quoque patrocinium & honores consequuntur. Imo
permittitur ipsis suas præstigias, & quidem die Dominico, in fo-
ro vel curia coram populo ostendere. Nunquam hi puniuntur,
qui de rebus amissis, Magos & Veneficas consulunt. Et denique
53 conspicimus hodie, proh dolor, quam plurimos libros magicos
impune non tantum typis excudi, distrahi, vendi & legi, sed & i-
psam artem à plerisque sine omni metu vsurpari & exerceri. Mi-
54 tius igitur & circumspectius cum Lamiis agendum arbitror, ne
malum malo cumulemus, & ne simul cum miseris & afflictis,
spiritus ille dementator & fallacissimus, ipsum magistratum a-
liosque qui hisce rebus plus fidei & potentiæ tribuunt, quam re-
uera physicis rationibus inest, seducat & fallat. Agitur enim hic
de vita hominis, hominis, inquam, pro quo Deus pater cœlestis
filium suum vnigenitum CHRISTVM IESVM Dominū
55 nostrū, crucis ignominiosissimam mortem subire voluit. Huic
red-

reddenda erit ratio, quando in nube ſerena dicere ius veniet, ſceleriſque coarguet orbem. Atque ita tandem hic labor, opinione mea, quam initio operis conceperam, longe maior & difficilior, ad metam adſpirante Iehoua duce exercituum, decurrit: Cui ſoli iuſto & miſericordi DEO me meamque familiam, in hac lachrymarum valle & diuerſorio commendo.

Feci, quod potui, potui, quod Chriſte dediſti,
Improba fac melius ſi potes inuidia.

INDEX RERVM ET VERBORVM HVIVS OPERIS LOCVPLETISSIMVS.

Nota prima librum; secunda paginam; tertia paginæ versum denotat.

Ama-

Attin-

Effi-

E.

F.

Fasci-

G.

Gladii

Magi

Magos

S.

Sani-

W.

FINIS.

